

Leidsch Jaarboekje.

P. J. MULDER & ZOON, — LEIDEN

1920

JAARBOEKJE. ·

☐ JAARBOEKJE ☐

VOOR

GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

VAN

LEIDEN EN RIJNLAND.

TEVENS ORGAAN VAN DE
VEREENIGING „OUD-LEIDEN”

1920

(ZEVENTIENDE JAARGANG).

LEIDEN — P.J. MULDER & ZOON.

EEN WOORD VOORAF.

Trots de ongunst der tijden kan toch ons jaarboekje voor 1920 weder verschijnen, waarover wij ons zeer verheugen, gelijk ook, hopen wij, onze lezers. In de kansen voor het volgend jaar verdiepen wij ons nog maar niet. Wij hebben onzen hartelijken dank te betuigen voor veler medewerking, grooter dan vaak in vorige jaren het geval was, waardoor het ons mogelijk werd een rijken en veelverscheiden inhoud allen belangstellenden aan te bieden. Om ons het opnemen van talrijke illustraties mogelijk te maken, gewerd ons eene ruime gift, waarvoor wij zeer erkentelijk zijn. Vinde ons jaarboekje een vriendelijke ontvangst.

DE REDACTIE.

VEREENIGING „OUD-LEIDEN”.

Verslag over het jaar 1919.

Het is ons Bestuur een genoegen dit maal weer een blijden toon te mogen aanslaan. Het aantal leden toch bereikte weer de 170, zijnde een getal dat aan de goede dagen van weleer doet terugdenken. Ook waagden wij het weer eens een excursie op touw te zetten en wel naar het kasteel Haar-Zuylen bij Vleuten. Het zou eerst Mei zijn; toen werden wij onvoorzien teleurgesteld door opgekomen bezwaren. Ten tweede male bepaald zijnde op 10 October, liep het bezoek aan het kasteel en het omringende park goed van stapel, dank zij de gastvrijheid, die ons door den eigenaar zelf toegezegd was. Te betreuren viel alleen dat het aantal deelnemers slechts een vierde bedroeg van dat, hetwelk zich in Mei had opgegeven.

Als lezingen vermelden' wij die van 28 Februari toen Prof. Dr. L. Knappert ons verplichtte met een voordracht over „De bezoeken van Prins Willem 1

VIII

aan Leiden,” en vervolgens de Rembrandt-herdenking op 4 October 1.1. Waar in 1906 de viering van Rembrandt's geboortedag, na 300 jaar, op zoo schitterende wijze herdacht was geworden, meende ons Bestuur ook de 250-jarige herdenking van diens overlijden niet onopgemerkt te moeten laten voorbijgaan. Wij waren zoo gelukkig Prof. Dr. W. Martin, directeur van het Mauritshuis te 's-Gravenhage, bereid te vinden op dien dag tot ons te komen met een lezing gewijd aan Rembrandt's leven en kunst, die door een reeks van lichtbeelden werd verduidelijkt. Dat deze avond werd bijgewoond door den Burgemeester en een der Wethouders alsmede door den Rector-Magnificus en afgevaardigden van studenten- en kunstverenigingen werd onzerzijds zeer op prijs gesteld.

Hiermede zijn de lotgevallen onzer Vereeniging over het jaar 1919 wederom geboekstaafd, dat naar wij hopen de eersteling moge wezen van een reeks van gelukkiger jaren, dan die waaraan de wereld geleden heeft.

HET BESTUUR.

STATUTEN.

Overgenomen uit „Bij voegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant*”
van Donderdag 5 April 1906, n°. 80.

VEREENIGING: Oud-Leiden, te Leiden.

1. De vereeniging Oud-Leiden is gevestigd te Leiden en stelt zich ten doel de bevordering van de kennis van en de belangstelling in de geschiedenis van Leiden en omstreken en het behoud der aldaar nog aanwezige bouwwerken en voorwerpen, belangrijk voor de locale en kunstgeschiedenis.

2. Zij tracht dit doel te bereiken door:

a. het houden van voordrachten en tentoonstellingen, het uitgeven van geschriften en het steunen van pogingen door anderen in den geest der vereeniging ondernomen;

b. het steunen van de pogingen van de commissie voor het stedelijk museum tot het bijeenbrengen van voorwerpen, belangrijk voor de geschiedenis van Leiden en omstreken;

c. het verzamelen van gegevens over in Leiden en omgeving nog aanwezige oude gebouwen en historische voorwerpen.

3. Lid der vereeniging is elk die zich hiertoe bij het bestuur opgeeft en de vastgestelde contributie betaalt.

Lid-begunstiger is elk die eene contributie betaalt van minstens f 10.— of een bedrag in eens van minstens f 100.—.

4. De contributie der gewone leden bedraagt minstens f 2.50 per jaar. Het vereenigingsjaar loopt van 1 januari tot 31 December. Het bestuur kan corresponderende leden benoemen buiten Leiden woonachtig. Deze betalen geene contributie, doch hebben gelijke rechten als de leden, behalve ten opzichte van de door de vereeniging uit te geven werken.

5. De leden hebben recht van toegang tot alle ledenvergaderingen en door de vereeniging te houden tentoonstellingen. Zij ontvangen de door of met steun van de vereeniging uit te geven werken gratis of tegen verminderd tarief.

De corresponderende leden genieten alleen van deze laatste bepaling indien zij de voor de gewone leden vastgestelde contributie betalen.

6. Het bestuur bestaat uit minstens 5 leden, op de binnen de 3 eerste maanden van het jaar te houden algemeene vergadering door de leden te benoemen.

Zij nemen voor één jaar zitting, doch zijn terstond herkiesbaar.

In die jaarvergadering wordt verslag gedaan van het afgelopen vereenigingsjaar en rekening en verantwoording afgelegd,

7. Naast de door de algemeene vergadering te benoemen bestuursleden kunnen zitting nemen: een lid aan te wijzen door burgemeester en wethouders van Leiden en een lid aan te wijzen door het collegium van het Leidsch Studentenkorps. Deze 2 bestuursleden moeten lid zijn der vereeniging.

8. Het bestuur benoemt uit zijn midden een voorzitter, een ondervoorzitter, een secretaris en een penningmeester en regelt onderling de werkzaamheden.

9. De inkomsten der vereeniging bestaan uit

XI

contributies, giften in 'eens, entrees op te houden tentoonstellingen en opbrengst van uit te geven werken.

10. De vereeniging wordt aangegaan voor den tijd van 29 jaren en 11 maanden te rekenen van den dag van oprichting, zijnde 5 November 1902.

11. Niet in deze statuten voorziene gevallen worden door het bestuur beslist.

12. Wijzigingen in deze statuten mogen alleen gebracht worden door besluit van de meerderheid der leden aanwezig op de algemeene vergadering, nadat het voorstel hiertoe minstens eene week te voren aan de leden is medegedeeld.

Deze wijzigingen treden eerst in werking nadat hierop de koninklijke goedkeuring is verkregen.

Bij ontbinding der vereeniging wordt bij het ontbindingsbesluit geregeld op welke wijze gehandeld zal worden met de eventueel in het bezit der vereeniging zijnde voorwerpen. Het archief wordt aan het gemeentebestuur van Leiden aangeboden ter plaatsing in het gemeentearchief, en het eventueel aanwezig batig saldo, na aftrek van alle lasten, wordt aangeboden aan de gemeente Leiden, om te strekken tot aankopen ten behoeve van het stedelijk museum, behoudens de inachtneming van de voorschriften van art. 1702 B.W.

(Volgen de ondertekeningen)

Goedgek. bij Koninkl. besluit dd. 14 Maart 1906, n°. 50.

Mij bekend,

De Minister van Justitie,

E. E. VAN RAALTE.

Vereeniging „**OULD-LEIDEN**”.

Bestuur:

Dr. L. Knappert, Voorzitter.
Mr. Dr. J. C. Overvoorde, *Onder-Voorzitter*.
S. J. Le Poole L.Gzn., *Secretaris* (Witte Singel 36).
H. Th. van Steeden, *Penningm.* Oegstgeest.
Felix Driessen.
Ds. J. A. Prins.
Aug. L. Reimeringer.
A. Siegenbeek van Heukelom.

Commissie voor de Redactie van het Jaarboekje:

Dr. L. Knappert, *Voorzitter*.
W. J. J. C. Bijleveld, *Secretaris*
Dr. G. J. Boekennoogen.
Mr. Dr. J. C. Overvoorde.
S. J. Le Poole L.Gzn.

Ledenlijst der Vereeniging „Oud-Leiden”.

Mr. P. J. M. Aalberse.	J. E. Bollin.
Mr. J. H. Abendanon.	P. Boot Sr.
W. Alt.	Mej. Mr. G. Breesnee.
Mr. S. J. Fockema Andreae.	W. C. Brouwer.
J. Baak.	Dr. J. Bruining.
Mr. A. vandeSandeBakhuyzen.	Lourens Bosch.
Dr. H. G. v.d.Sande Bakhuyzen.	Alb. Brancckman.
A. A. van Béek.	Mr. P. E. Briët.
J. M. van Beek.	Burgersdijk en Niermans.
Jhr. H. Beelaerts van Blokland.	Mevr. B. J. W. Bijleveld-
Jhr. Mr. W. A. Beelaerts van	v. d. Vliet.
Blokland.	W. J. J. C. Bijleveld.
Dr. A. Beets.	Dr. T. Bijleveld.
D. Beuth.	A. J. Bijvoet.
Dr. N. J. Beversen.	Mr. H. ten Cate Fennema.
Dr. P. J. Blok.	J. W. O. Clant.
Mr. D. van Blom.	Mr. H. M. A. Coebergh.
H. W. Blöte.	Mr. J. A. F. Coebergh.
Dr. G. J. Boekenooogen.	H. van Cranenburgh.
J. Th. Boelen.	P. van Cranenburgh.

XIV

Dr. C. A. Crommelin.
 F. A. Dee
 J. A. A. Dool.
 J. P. Driessen
 Felix Driessen.
 Dr. P. Aug. Driessen.
 Mevr. Wed P. L. C. Driessen
 Ds. H. van Druten.
 C. F. H. Dumont.
 Dr. A. H. van Eck.
 Dr. A. Eekhof.
 H. Eerdbeek.
 Mr. A. van der Elst.
 Mr. J. W. Enschedé.
 J. G. van Es.
 V. L. G. Farensbach.
 Mej. H. J. de Fremery.
 Dr. H. D. v. Gelder.
 G. Gerlings.
 Jhr. Mr. P. van der Goes.
 F. Gordon.
 Mr. H. Greven.
 J. G. M. van Griethuysen.
 Mej. A. E. Groll
 Mej. J. H. Grondhout.
 Jhr. Mr. Dr. N. C. de Gijselaar.
 B. J. H. Haitink.
 A. D. Hakkenberg.
 D. Hartevelt H.Cz.
 Mr. J. E. Heeres.
 J. W. Henny.

Mr A L Hermans.
 Dr. D. C. Hesseling.
 A. Siegenbeek v. Heukelom
 Dr. J. van der Hoeve.
 Mr. E. L. Th. Hoogenstraaten.
 J. Huges.
 Dr. J. Huizinga.
 Dr. C. J. A. van Iterson.
 H. J. Jesse.
 Mevr. Wed. Jonker-Lapère.
 Dr. G. Kalff.
 Dr. P. Th. L. Kan.
 J. M. van Kempen Sr.
 Dr. M. P. Kingma Boltjes.
 Jhr. A. G. F. van Kinschot.
 J. Kloos.
 H. H. van der Kloot Meyburg.
 Dr. L. Knappert.
 Mej. C. Korse.
 S. H. Koster.
 A. De Koster Jr.
 Mevr. A. C. Krantz-van Dijk.
 D. F. Krantz.
 H. E. Stenfert Kroese.
 Mevr. Wed. Krol-van Driel.
 Dr. J. E. Kroon.
 E. H. Kruijff.
 J. de Lange.
 Dr. C. S. Lechner.
 W. A. Leembruggen.
 F. A. Liefcrinck.

Mr. J. C. van der Lip.	Jhr. C. C. Roëll.
J. B. van Loenen.	Mevr. Romeng-Rooseboom
Mr. W. de Loos.	Dr. Ph. S. van Ronkel.
F. E. Meerburg.	W. van Rossum du Chattel.
Dr. N. C. Mulder.	H. D. Sala.
Dr. H. Mulder.	J. F. K. Sanders
J. P. Mulder.	H. M. Sasse.
W. C. Mulder.	W. A. A. J baron Schimmel-
Prof. Dr. J. W. Muller.	penninck v. d. Oije
G. W. J. Neeb.	Mej. Dr. C. Serrurier.
Dr. H. M. van Nes.	Mr. F. F. baron de Smeth.
M. Kamerlingh Onnes.	A. Smits
Dr. H. Oort.	Dr. C. Snouck Hurgronje.
A. W. Overvoorde.	H. Th. van Steeden.
Mr. Dr. J. C. Overvoorde.	Mevr. Wed. Dr. L. J Suringar --
Mr. C. P. D. Pape.	Muntendam.
C. Peltenburg.	W. J. Suringar.
H. van Poelgeest.	Mr. H. A. Sypkens.
Mej. C. J. Le Poole.	G. F. Théonville.
S. J. Le Poole L.Gzn.	J. F. Teunis.
Mr. N. W. Posthumus.	J. P. Trap.
Mr. C. W. van der Pot Bz.	Mr. T. P. Viruly.
Dr. F. van Praag.	Mr. A. C. Visser van IJzendoorn.
Dames Prins.	Dr. M. W. de Visser.
Ds. J. A. Prins.	Mr. W. Vissering.
Mr. C. Pijnacker Hordijk.	Mr. W. van der Vlugt.
J. J. van Reenen.	Dr. J. Ph. Vogel.
W. M. C. Regt.	Dr. J. A. Volgraff.
Aug. L. Reimeringer.	Mr. C. van Vollenhoven.
Joh. L. Th. Reimeringer.	Mej. Ch. van Vollenhoven.
Mej. G. B. C. van Rhijn.	J. M. A. van Voorthuijsen.

XVI

Mr. M. B. Vos.	W. F. Verhey van Wijk.
Dr. J. E. baron de Vos van Steenwijk	J. W. Wijnaendts.
Mr. Egbert de Vries.	Mevr. Wed. J. C. Zaalberg— Vervooren.
F. G. Waller.	J. Zaalberg.
H. M. van Waveren.	L. Zaalberg.
Mej. A M Weydung.	Dr. J. Zaaier.
R. de Wilde F Gz.	Mevr. Wed. Zaaier-Scholten.
H. K. W. Wrede.	Mr. J. B. Zuurdeeg.

ERRATA.

Mevr. Krol-van Driel is overleden.

Romeng lees : Romeny.

KORTE KRONIEK
VAN
LEIDEN EN RIJNLAND.

* *

Januari 1919.

- 1 Het **locale** telefoonnet gaat in exploitatie over van de firma Ribbink van Bork & Co. naar het Rijk.
- De Heer W. N. Lingerak 50 jaar lid van het R.K. Par. Zangkoor „St. Caecilia” te Voor- schoten, en daarvan 35 jaar Directeur.
- 3 Oprichting der Vereen. Eerste hulp bij onge- lukken.
- 5 Gymnastiekwedstrijden in de Stadsgehoorzaal, uitgeschreven door het Ned Gymnastiek- Verbond.
- 7 De Heer C. Fray, stationchef te Warmond, 40 jaren in functie bij de Holl. IJz. Sp. Mij.
- 8 De werkliedenzangvereen. „Kunst na Arbeid” bestaat 25 jaar.
- Het Wijkgebouw „Geloof, Hoop en Liefde” van den Ned. Protest. Bond herdenkt zijn 25-jarig bestaan.
- 11 De Wilhelmina-brug aan den Hoogen Rijndijk wordt voor het verkeer opengesteld.
- 17 Prof. Dr. J. Boeke houdt afscheidscollege, staande op zijn vertrek naar Utrecht.
- Overleden te Zeist Ds. G. J. de Hoest S.Jzn , laatstelijk Ned. Herv. Predikant alhier.
- 21 Den Heer N. F. Reijst, diaken-regent van het Hôpital Wallon, wordt na bijkans 32-jarigen dienst eervol ontslag verleend.

JANUARI 1919.

22	Prof. Dr. J. van der Hoeve aanvaardt zijn ambt, met een rede over „De tegenwoordige stand der oogheekunde”.
26	Overlijden van Mr. M. d'Aumerie, voorheen Kantonrechter hier ter stede, lid van den Gemeenteraad enz.
28	Overlijden van Notaris Mr. C. H. P. Klaverwijden, voorheen plaatsvervangend Kantonrechter.
Februari 1919.	
8	Diës Natalis der Hoogeschool. Prof. Dr. P. C. T. van der Hoeven houdt een rede over „Ziekteoorzaken in het leven vóór de geboorte”.
12	Overlijden van den Heer N. Brouwer, oud-directeur der Kweekschool voor Onderwijzers en Onderwijzeressen en Voorzitter der 3-Oct. Vereen.
17	Het Centraal Isr. Wees- en Doorgangshuis ontvangt een legaat groot f 2000 van de erven van wijlen den Heer J. K. Enthoven te 's-Gravenhage.
18	Gekozen tot lid van den gemeenteraad de Heer H. J. Planjer.
21	Slotvergadering van de Commissie voor ontwikkeling en ontspanning van gemobiliseerden.

FEBRUARI 1919.

-
22	De derde Roomsche Studentendag wordt hier te stede gehouden in de Stadsgehoorzaal.
Herbenoeming van den Heer H. le Coultre tot burgemeester van Bodegraven.
Mr. E. Schotman benoemd tot commies-redacteur ter gemeentesecretarie alhier.
24	Overlijden van den Heer H. Pottum, sinds meer dan 20 jaar penningmeester der Z. H. Ijsvereeniging.

Maart 1919.

3	Het echtpaar J. J. Masijk Huyser van Reenen—Heineken op het Utrechtsche Veer herdenkt zijn 60-jarige echtvereeniging.
5	Herdenking van het 300-jarig bestaan der Remonstrantsche Broederschap in de gemeente alhier onder leiding van Prof. Dr. G. J. Heering.
Oprichting der Vereen. „'s Zomers Buiten" voor arbeiders.
6	Oprichting van een Raad van Arbeid hier ter stede.
10-15	„Indische Week" voor studenten aan de Hoogeschool onder leiding van Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje.
10	Overlijden van Mej. W. jaeger, leeraares aan de Muziekschool der Mij. voor Toonkunst.

MAART 1919.

13	Dr. W. Th. M. Weebers benoemd tot Curator van het Gymnasium.
15	Ds. P. Blauw benoemd tot directeur van het internaat van de Zendingschool onder Oegstgeest.
16 -23	Tentoonstelling der Leidsche kunstvereeniging van schilderijen van J. H. Weyns.
15	Overlijden van Jhr. P. F. A. J. von Bönninghausen tot Herinckhave, burgemeester van Lisse sinds 1888.
19	De Heer J. J. L. Duyvendak, lector in het Chineesch , aanvaardt zijn lessen met een rede over „De instelling in China van een eere- dienst aan oorlogsgoden”.
21	De Zendingcorporatie te Oegstgeest ontving van N.N. een gift van 50 mille tot dekking van het tekort.
22	Jhr. Mr. N. C. de Gijselaar benoemd tot lid van den Zuiderzee-raad.
27	Staatsraad Prof. Mr. J. Oppenheim ontvangt het eere-doctoraat in de Staatswetenschappen bij gelegenheid van zijn 70 ^{sten} geboortedag.
	April 1919
1	Mej. W. C. van Hemert benoemd tot adjunct-directrice van het Akademisch Ziekenhuis.

APRIL 1919.

1	Veertigjarig bestaan der Rijksnormaallessen te Katwijk; alsmede te Voorschoten.
7	Inrichting van een Gemeentelijk waschbureau in perceel Garenmarkt 6.
9	Huldiging van den Heer S. van Groningen bij zijn aftreden als Directeur der Muziekschool der Mij. voor Toonkunst, waaraan hij echter als hoofdleeraar verbonden blijft.
17	De Rijksuniversiteitsmanege zal wegens de demobilisatie weer aan hare bestemming worden teruggegeven.
22	De Heer R. J. Verwijs benoemd tot directeur van het Genootschap M.S.G.
24	Opening van het 17e Ned. Natuur- en Geneeskundig Congres hier ter stede door den voorzitter Prof. Dr. W. Nolen.
25	Oprichting eener Dienstbodenorganisatie.
26	Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden bezoekt de Leidsche Padvindders.

Mei 1919.

1	1 Mei-betooging met avondoptocht.
2	Dr. S. C. Meyering te 's-Gravenhage benoemd tot Directeur der Chr. H. B. S.
6	De Heer T. S. Goslinga, van Schiedam, benoemd tot Voorzitter van den Raad van Arbeid.

7	Prof. Dr. J. A. J. Barge aanvaardt zijn ambt als hoogleeraar in de Geneeskunde met een rede over: „Vorm en functie”.
10	Dr. A. Korevaar, privaatsdocent in de chemische technologie opent zijne lessen. De Heer J. C. Stam neemt ontslag als kommandant van de brandweer.
12	Het echtpaar Verster van Wulverhorst -Van Kaathoven herdenkt zijn 60-jarige echtvereeniging.
15	De Heer J. C. van der Heyden benoemd tot notaris alhier.
16	Officieele opening van het Rijn-Schiekanaal door de Provincie. De Heer M. D. Horst benoemd tot lector door de L. Vereen. voor Trop. Geneeskunde.
17	De Werkl. Vereen. „Ondersteuning zij ons doel” bestaat 25 jaar.
20	Het Perceel Breestraat 127 wordt door het Rijk aangekocht voor zestigduizend gulden om aldaar den zetel te vestigen van den Arbeidsraad. Verkozen tot leden van den nieuwen Gemeenteraad : J. de Lange, W. Pera, F. Eikerbout, A. Mulder, J. P. Mulder, B. J. Huurman, D. v. Gruting,

T. Groeneveld, J. J. van Stralen, S. C. Baart-
Braggaar, M. F. Oostveen, C. E. Dubbeldeman-
Trago, J. P. de la Rie, M. Dubbeldeman,
H v. Weeren, J. G. van der Zeeuw, Dr. J. A. N.
Knuttel, J. A. van Hamel, K. D. Sytsma, Mr.
Dr. C. W. van der Pot, J. A. Bots, Th. Wilmer,
A. J. Oostdam, Th. F. C. Stijnman, B. Heems-
kerk, C. J. van Tol, A. Bisschop, J. Huges,
Mr. J. C. van der Lip, J. Splinter Gz., D. M.
Kuivenhoven.

Alphen — N. de Wolf, P. van Dijk, W. J. den
Hertog, J. Wieringa, G. M. Herngreen, A. van
Dam, A. van Leeuwen, N. Nomen, C. Goed-
hart, L. Gesman, C. Kooren, J. v. Leeuwen,
J. Vlasman, J. Ranke, J. de Wit.

Bodegraven — P. Batelaan, B. Batelaan, J. Veer-
man. K. Stapper, J. v. d. Marel, J. H. Ruting,
P. Mouris, L. J. F. Claushuis, J. J. Heusdens,
J. Beyen, A. v. Dijk.

Lisse — J. Riggel, J. Pijnacker, P. Warmerdam,
A. H. Schrama, C. Langeveld, C. Schrama,
A. Verduyn Jr., J. Balkenende, G. Tromp,
A. Knetsch, J. M. van Til.

Rijnsburg — A. J. Grimbergen Mzn., H. Grim-
bergen Hz., A. J. Mulder, W. L. v. d. Gugten
Johz., S. Schoneveld, J. v. Iternon Sr.,
J. Schoneveld Cz., K Zandbergen Nz., H. Star,
P. van Vliet Gz., P. v. Egmond CGz., H. G.
Jonker, K. v. Delft Dz., J. v. Klaveren Gz ,

	D. Knyff, D. v. d. Eykel, P. Kort Sr., T. Kralt, Jac. v Vliet Gz , A. Zandbergen.
27	De Heer W. H. Rassers benoemd tot conservator bij het Museum van Ethnografie. De kaasmarkt te Bodegraven wordt weder gehouden.
	—————
	Juni 1919.
2 - 9	Kerkhistorische tentoonstelling te Woubrugge, georganiseerd door den Heer O. C. van Hemessen Sr. Prof. Dr. A G. Honig herdenkt Ds. Dr. Alex. Comrie, predikant aldaar van 1735 tot 1773.
6	Prof. Dr. H. Kamerlingh Onnes benoemd tot eere-lid van het Franklin Institute te Philadelphia.
7	Er wordt een Nederl. Commissie gevormd in verband met de in Sept. 1920 te houden gedachtenisviering der Pilgrimfathers Voorzitter Prof. Dr. F. Pijper, secretaris Dr. D. Plooy. De voorzitters der 5 studenten-faculteiten ver-eenigen zich tot een Conventus Praesidum. De Heer G J. M. Eenhuys benoemd tot burge-meester van Lisse. Njord wint in de jonge Acht der Hollandia-wedstrijden.

JUNI 1919.

10-11	Algem. Vergadering der Vereeniging van Chr. Onderwijzers. Prof. Dr. P. J. Blok neemt de uitnoodiging aan om te Halle een voordracht te houden over „Nederland tijdens den wereldoorlog”.
11-12	Jaarl. Verg. der Mij. van Nederl. Letterkunde, instelling eener Commissie voor Schoone Letteren.
20	Er vormt zich een Bond van ongehuwde kiezers en kiezeressen.
21	De Vereen. voor Wijsbegeerte des Rechts vergadert in het Akademiëgebouw.
25	Dr. J. Droste benoemd tot lector in de wiskunde.
26	Overlijden van Prof. Mr. Dr. J. C. G. Jonker, hoog- leeraar in de Javaansche taal en letterkunde; de overledene legateerde een groot deel zijner boekerij aan de Universiteitsbibliotheek.
—	
Juli 1919.	
1	De Zeereerw. Heer F. Th. M. Buhrs, pastoor te Leiderdorp, vraagt ontslag uit zijn geestelijke bediening.
1 - 6	Leidsche Kunstvereeniging. Tentoonstelling van teekeningen van Albert Hahn.
2	Overlijden van Prof. Dr. A. P. N. Franchimont, oud-hoogleeraar in de organische scheikunde.

5	Prof. Dr. A. W. Nieuwenhuis benoemt tot rector-magnificus voor het studiejaar 1919-20. Roeidag te Leiden, uitgeschreven door „Die Leythe”.
	Opening van het Casino te Noordwijk aan Zee.
7	H.M. de Koningin brengt een bezoek aan Katwijk aan Zee. Jhr. Mr. V. H. Rutgers neemt afscheid als burgemeester van Boskoop.
8	Dr. M. A. Schwarz, leeraar aan het gymnasium, neemt afscheid, bij zijn vertrek naar Assen.
9	Een gezelschap van 36 Fransche heeren brengt een bezoek aan Leiden ter bestudeering van den Hollandschen landbouw.
10	Prof. Dr. H. Kamerlingh Onnes herdenkt zijn 40-jarige promotie. De school met den Bijbel te N.-Vennep bestaat 50 jaar.
16	De Broodfabriek „ Ceres ” bestaat 25 jaar.
17	Prof. Mr. J. E. Heeres treedt af als voorzitter van het Leidsch Steuncomite. Opening van het nieuwe Rijkstelegraafkantoor aan de Bloemmarkt.
18	Vijfdaagsche zeil- en motorbootwedstrijden van de Vereeniging „de Kaag”.
19	Tentoonstelling van oorlogspenningen in het Sted. Museum „de Lakenhal”.

JULI 1919.

-
20	Overlijden van Prof. Dr. J. Verdam, oud-hoog-
leeraar in de Ned. taal.
24	De Heer E. Hertzsprung te Potsdam benoemd
tot adjunct-directeur van de Sterrenwacht.

Augustus 1919.

8	De Heer N. de Zwart 25 jaar onder-comman-
dant van de brandweer.
14	Oprichting der coöperatieve vereeniging „ Leid-
sche Inkoopcentrale”.
15	Pastoor P. M. de Vetten te Hazerswoude her-
denkt zijn 25 jarig priesterfeest.
18	Pastoor P. J. J. Scheffer te Waddingsveen her-
denkt zijn gouden priesterfeest.
21	Oprichting van het dagblad „ de Grondwet”.
28	Mr. A. J. van der Stok benoemd tot commies-
redacteur ter gemeente-secretarie.
30	Overlijden van Ds. A. J. van Wijngaarden te
Katwijk aan Zee.

September 1919.

1	Installatie van de afd. Leiden van de Ned.
R. K. Padvinderversvereiniging.
	Dr. H. Hins treedt op als onder-directeur der
Sterrenwacht.

SEPTEMBER 1919.

2	Opening van de Chr. H. B. S. aan den Witten Singel. Aan Ds. R. Visscher te Leidschendam wordt eervol emeritaat verleend.
3	Aan de Praktische Ambachtschool wordt een machinistenavondschool verbonden.
5	De weg langs het nieuwe kanaal Rijn en Schie wordt officieel voor het publiek opengesteld.
6	Het nieuwe Anorganisch-Chemisch Laboratorium op Vreewijk, staande onder Prof. Dr. F. A. H. Schreinemakers wordt officieel geopend.
12	De 2e Kamer neemt het wetsontwerp aan tot wijziging der grenzen van Leiden, Leiderdorp, Oegstgeest, Zoeterwoude en Voorschoten.
15	Overdracht van het Rectoraat door Prof. Dr. P. C. T. van der Hoeven aan Prof. Dr. A.W. Nieuwenhuis.
16	Prof. Dr. T. R. van Calcar benoemd tot secretaris van den academischen Senaat. Aanvang der werkzaamheden met den bouw van het nieuwe gemeente-museum aan de Lakenhal.
20	Oprichting van een Boaz-bank door de Chr. Middenstandsvereëninging.
22	Prof. Dr. J. P. Kuenen verkrijgt den gouden penning van het Bataafsch Genootschap te Rotterdam.

SEPTEMBER 1919.

24	Brand in de voormalige bierbrouwerij „de Posthoorn” aan de Oude Vest. Ook het Meer-manshof krijgt eenige brandschade.
Installatie der Commissie tegen prijsopdrijving op het Raadhuis.
25	De gemeenteraad besluit tot electriciteitslevering aan de gemeente Katwijk.
27	Prof. Dr. S. G. de Vries verkrijgt eervol ontslag als curator van het gymnasium en dr. H. J. Taverne ais leeraar in de natuurkunde aan de Kweekschool.
28	Overlijden van den Heer Arnold Cohen, leeraar aan het Gymnasium.
30	Opening der Leidsche Winkelweek.

—
October 1919.

1	De heer N. van der Walle 40 jaar bij het Openbaar Onderwijs.
3	Drie-Octoberfeest. Optocht, die in 18 groepen Leidens geschiedenis weergeeft.
Overlijden te ‘s Gravenhage van den oud-hoog- leeraar Dr. P. van Geer.
4	Herdenking van Rembrandt’s sterven vóór 250 jaar.
De Vereeniging Oud-Leiden legt een krans aan den voet van het borstbeeld van Rembrandt bij

OCTOBER 1919.

	de voormalige Witte Poort en belegt een vergadering waarin Prof. dr. W. Martin een herdenkingsrede houdt met lichtbeelden.
6	Prof. Dr. P. J. Blok 25 jaar hoogleeraar aan de Leidsche Hoogeschool. Opening der sociëteit van den Bond van Leidsche studenten in den Burcht.
7	De Christel. school te Hazerswoude bestaat 50 jaar.
12	Ds. W. J. Roscam Abbing preekt afscheid, daar hij zijn bediening neerlegt.
14	De heer J. J. v. d. Sluis wordt lid van den Raad te Benthuisen.
15	Overlijden van den heer A. J. Witmans Abrzn., Directeur der Bank van Leening.
16	Prof. Dr. J. P. Kuenen benoemd tot lid-consultant van het Bataafsch Genootschap. Oprichting van een R.K. Sociale Studieclub. De groentendrogerij „Codro” te Noordwijkerhout wordt verkocht; er is een nadeelig saldo van f 1.220900.
24	Dr. J. Woltjer Jr., lector in de Sterrenkunde aanvaardt zijn ambt.
29	Slotvergadering van het Leidsch Steuncomité. Mr. E. J. M. H. Bolsius benoemd tot secretaris van den Raad van Arbeid.

OCTOBER 1919.

-
29	De Leidsche Coöperatieve Verbruiksvereniging opent haar gebouw Heerengracht 20 .
30	Dr. K. Sneyders de Vogel benoemd tot curator van het Gymnasium.

November 1919.

1	De N.V. voorheen W. Schudel & Co. bestaat 50 jaar.
2	Herdenking van het 50-jarig bestaan der Ned. Herv. Kerk te Abbenes.
Tentoonstelling in het gebouw van het Leidsch Dagblad van het werk van den schilder Kees van Urk.
4	De tooneelvereniging „l'Union fait la Force” bestaat 25 jaar.
5 - 12	Tentoonstelling in de Stadszaal van de Vereen. van Slechthoorenden .
8	Prof. Jhr. Mr. Dr. W. J. M. van Eysinga benoemd tot lid der Commissie voor Zeeoorlogsschade.
Aan Prof. Aengenent van het Seminarie te Warmond wordt toegestaan om college te geven in de wijsbegeerte aan R. K. studenten.
Ter aarde bestelling te Warmond van Dr. W. Broes van Heekeren, voorheen geneesheer aldaar.

NOVEMBER 1919.

10	Leidsche Vliegweek op het terrein aan den Hoogen Rijndijk. Benoemd tot lector in de gerechtelijke geneeskunde van het Instituut voor Trop. ziekten de heer J. P. L. Hulst, arts, alhier.
12	Officieele opening in het gebouw Breestraat 127 van den Raad van Arbeid.
14	Dr. J. Th. Peter, privaat-docent voor geneesk. klin. onderzoek opent zijn colleges. Enkele verzamelingen van 's Rijks Museum van Oudheden zijn overgebracht van Breestraat 18 naar Rapenburg 22.
16	Tentoonstelling van de Leidsche Kunstvereeniging van werken van den schilder M. Adamse in het gebouw van het L. Dagblad. De Afd. Leiden van den R.-K. Volksbond viert zijn 25-jarig bestaan.
21	Prof. Dr. J. Rendel Harris, van Manchester, houdt een rede in het Akademiegebouw over: The Pilgrim Fathers Celebration 1920.
26	De Eerste Kamer neemt het wetsvoorstel aan betreffende de grenswijziging van Leiden.
28	De Heer P.A. Th. van der Weyden benoemd tot burgemeester van Nieuwkoop. Prof. Dr. K. Martin benoemd tot eere-lid der Universiteit te Rostock.

NOVEMBER 1919.

- 28 Aan Dr. E. C. van Leersum wordt eervol ontslag verleend als hoogleeraar.
- Leidsche Kunstvereniging. Tentoonstelling van werken van Chr. Le Roy in het gebouw van het L. Dagblad.

December 1919.

- 1 De Heer P. Stapel, Commissaris van Politie, herdenkt zijn 25-jarigen loopbaan bij de politie.
- 3 Prof. Dr. N. J. Krom aanvaardt zijn ambt als buitengewoon hoogleeraar met een rede over: De Sumatraansche periode in de Javaansche geschiedenis.
- 5 Overlijden van Ds. J. G. Klomp te Wassenaar.
- 6-14 Leidsche Dierenweek. Tentoonstelling in de bovenzalen der **societeit** Amicitia.
- 16 De Leidsche **Jongelingsvereniging** „Obadja” bestaat 50 jaar.
- 17 Aankomst der eerste Weensche kinderen.
- 19 Dr. F. T. Keyser, van Alkmaar, benoemd tot directeur van het gemeentelijk slachthuis.
- 20 Overlijden van den Heer J. J. Hasselbach, oudlid van den gemeenteraad.
- Huldiging van Mej. G. D. M. van ‘t Haeff nu zij na 46 jarigen dienst afscheid neemt van het onderwijs.

DECEMBER 19 19.

20	Opening van het Volksgebouw op de Heeren- gracht N ^o . 34.
23	Dr. H. J. Taverne, leeraar in de natuurkunde, neemt afscheid van het onderwijs bij den gemeentelijken cursus voor de Hoofdakte. Overlijden van pastoor van Grosse1 te Hillegom.
27	Dr. J. J. W. Wicherink, van Alkmaar, benoemd tot geneesheer-directeur van het Academisch- Ziekenhuis.

**Inlichtingen omtrent enkele besturen en
openbare inrichtingen.**

LEIDEN.

Burgemeester: Jhr. Mr. Dr. N. C. de Gijselaar.

Wethouders: Mr. J. C. van der Lip, J. A. Bots, Mr.

C. W. van der Pot Bzn., W. Pera.

Secretaris: Mr. Dr. C. E. van Strijen.

Ontvanger: G. H. Kokxhoorn.

Archivaris: Mr. Dr. J. C. Overvoorde.

Directeur van Gemeentewerken: G. L. Driessen.

Politiecommissaris : P. Stapel.

Kol. commandant 4de infanterie-brigade: J. P. A. van
Weeren.

Commandant bij het 2de regt. veld-artillerie: Jhr. A.
G. Sickinghe, luit.-kol.

Commandant 4de regt. Inf.: G. W. Fris, luit.-kol.

Militie-Commissaris : J. H. van Waveren, luit.-kol.

Inspecteur der registratie en domeinen : vacature.

Ontvanger der registr. en domeinen: R. Wessels Boer.

Bewaarder der Hypotheken enz.: D. A. Doyer.

Inspecteurs der directe belastingen enz. : J. M. van der
Minne, A. L. Boot en B. Formijne.

Ontvanger der directe belastingen: R. A. Rodenburg.

Ontvanger der invoerr. en accijnzen: E. J. W. Römer.

XXXVIII

KANTONGERECHT.

Kantonrechter: Mr. J. Klein.

Ambtenaar O. M.: Mr. A. van der Elst.

Griffier: Mr. J. J. Neuman de Loos.

RIJKSUNIVERSITEIT.

Curatoren: Jhr. Mr. Dr. N. C. de Gijselaar, *Voorzitter*.

Mr. J. A. Loeff, E. C. bar. Sweerts de Landas Wyborgh,

Mr. Dr. J. Oppenheim, Jhr. Mr. R. Feith.

Secretaris van Curatoren: Mr. J. E. Boddaert.

Rector-Magnificus: Dr. A. W. Nieuwenhuis.

Secretaris van den Senaat: Dr. R. P. van Calcar.

Bibliothecaris: Dr. S. G. de Vries.

Praeses van het Col. Civ. Acad. Lugd. Bat. Supr.:

H. J. Hütschler.

Praeses v. d. Bond van Leidsche Studenten „Jungantur

Gaudia Musis”: A. van der Bijl.

Praeses der Ver. Vr. Stud.: L. W. Singels.

Gymnasium. President-Curator : Dr. D. C. Hesseling.

Rector: Dr. N. J. Beversen.

Commissie van Toezicht op de scholen voor Middelbaar Onderwijs : A. L. Reimeringer, voorzitter.

Directeur H. B. S. voor jongens: W. Massink.

Directrice H. B. S. voor meisjes: Mej. B. C. G. Numan.

Directeur Kweeksch. voor onderw. : M. B. Hoogeveen.

Directeur Kweekschool voor bewaarschoolonderwijzeressen : W. Haanstra.

Directeur Chr. Kweeksch. voor onderw. : J. Schaap Hz.

Arrondissements-schoolopziener voor het Lager **Onderwijs**: J. Baak.

Commissie van oppertoezicht en beheer der Kweek-school **voor Zeevaart**: Jhr. Mr. Dr. N. C. de Gijselaar, voorzitter.

Commandant der Kweekschool voor Zeevaart: C. L. van Buuren, kapt. t/z., tevens secretaris der commissie.

Predikanten. Bij de Ned -Herv. Gem. : C Hartwigsen, J. Hoogenraad, M. J. Punselie, Dr. D. Plooy, Dr. J. C. S Locher, Dr. J. Riemens, W. Th. Boissevain en 2 vacatures.

Bij de Waalsche Gem.: S. Cler en L. G. M. Bresson.

Bij de Rem. Gem.: Dr. W. J. Lente.

Bij de Ev. Luth. Gem. : J Ph Makkink en Ch De Meijere.

Bij de Doopsgezinde Gem.: J. Wuite.

Bij de Vereeniging v. Vrijz -Herv. : A. van der Wissel.

Bij de Gereformeerde Kerken: H. J. Kouwenhoven, H. Thomas en W. Bouwman.

Bij de Christelijke Gereformeerde Kerk: J. Jansen.

Pastors. Bij de RK.: P. L. Dessens, tevens deken,

A. J. M. Hafkenscheidt en J. H. Crombag, o.f. m. Oud-Katholieken: J. M. van Beek, pastoor.

Israëlietische Gemeente: H. 1. Cohen, leeraar.

Postkantoor. Directeur: D. van der Hoek.

Telegraaf-kantoor. Directeur: J. L. Bloemen.

Stationschef: T. M. de Waal.

Leiden telt thans ruim 65000 inwoners.

Kamer van Koophandel en Fabrieken.

W. Pera, *Voorzitter*; J. **Heringa**, *Plaatsv.-Voorzitter*;
G. Boon ; J. Bots; A. Mulder; F. M. A. **Pieck** ; A. L.
Smits; H. Vroom; Mr. A. L. **Hermans**, *Secretaris*.

Bestuur der Gemeenten.

Ter Aar: Jhr. K. W. L. de **Muralt**, *Burgemeester*;
J. Hogenboom, *Secretaris*.
Alkemade: F. H. van **Wichen**, *Burgem. en Secretaris*.
Alphen a/d Rijn: C. W. C. Th. Visser, *Burgemeester*;
K. Salverda, *Secretaris*.
Benthuizen: A. **Verheul** Azn. *Burgem. en Secretaris*.
Boskoop: W. P. J. Duval Slothouwer, *Burgemeester*;
E. G. Konings, *Secretaris*.
Hazerswoude: J. van der Meulen, *Burgemeester*; B.
den Braver, *Secretaris*.
Katwijk: J. H. de Waal Malefijt, *Burgemeester*;
J. Varkevisser, *Secretaris*.
Koudekerk: J. C. Oeberius Kapteyn, *Burgemeester*;
E. **Rollema**, *Secretaris*.
Leiderdorp : G. van der Valk Bouman Sr., *Burgemeester*
en *Secretaris*.
Leimuiden: Th. C. C. Ninaber, *Burgem. en Secretaris*.
Lisse: G. J. M. **Eenhuis**, *Burgemeester*; J. C. de Haan,
Secretaris.
Noordwijk: Jhr. W. C. van Panhuys, *Burgemeester*;
E. de Groot, *Secretaris*.
Noordwijkerhout : A. A. C. M. van **Iersel**, *Burgemeester*;
A. J. Wijnekus, *Secretaris*.

XLI

Oegstgeest: J . G. M. van Griethuysen, *Burgem.* en *Secr.*
Rijnsaterwoude: Th. C. C. Ninaber, *Burgem.* en *Secr.*
Rijnsburg : J. L. Bosschieter, *Burgemeester* en *Secretaris*.
Sassenheim : Mr. F. F. baron de Smeth, *Burgemeester*;
O. van Eck, *Secretaris*.
Valkenburg : P. Lotsy, *Burgem.* ; A. C. de Wilde, *Secr.*
Veur: Vacature, *Burgemeester*; H.J. van Delft, *Secretaris*.
Voorhout: J. G. M. van Griethuysen, *Burgemeester*;
J. H. Langeveld, *Secretaris*.
Voorschoten : E. Vernède, *Burgemeester* en *Secretaris*.
Waddinxveen : G. van Dort Kroon, *Burgemeester*;
A. Kreupeling, *Secretaris*.
Warmond : A. J. Schölvinck, *Burgemeester*; H. L. van
Delft, *Secretaris*.
Wassenaar: Jhr. B. Ph. S. A. Storm van's-Gravensande,
Burgemeester; J. Eggink, *Secretaris*.
Woubrugge: J. C. Boumann, *Burgemeester* en *Secretaris*.
Zoeterwoude: P. C A. M. Wap, *Burgem.* en *Secretaris*.
Zwammerdam: P. Hoogenboom, *Burgemeester*; E. B.
ten Raa, *Secretaris*.

RIJNLAND.

Dijkgraaf: Mr. P. A. Pijnacker Hordijk.
Hoogheemraden: Jhr. Mr. W. G. Dedel, Mr. J. van de
Kastele, J. H. M. Evelein, Mr. E. de Vries, Jhr. Mr.
L. M. Rutgers van Rozenburg.
Secretaris: Mr. Dr. C. W. van der Pot Bzn.
Rentmeester: Mr. H. A. Sypkens.
Ingenieur : P. Hooageboom.

De volgende verzamelingen **zijn** voor het
publiek **toegankelijk**:

Rijksmuseum van Oudheden, Rapenburg 28
werkdagen 10-4 uur, 1 juni -1 Oct. 10—5 uur,
Zon- en Feestdagen 1-4 of 5 uur.

Idem, onderafdeeling der opgravingen in Nederland,
Papengracht 25a, werkdagen 10-4 uur van 1 Juni—
1 Sept. 10-- 5 uur, Zon- en Feestdagen 1-4 of 5 uur.

Ethnographisch Museum, Rapenburg 67, 69
en Heerengracht 8, alleen werkdagen 10-4 uur.

Geologisch Mineralogisch Museum. Ga-
renmarkt, Woensdag en Zaterdag 2-4 uur.

Kabinet van Pleisterbeelden, Papengracht
25, werkdagen 10-4 uur, 1 Juni-1 Oct. 10-5 uur,
Zon- en Feestdagen 1--4 of 5 uur.

Hortus Botanicus, Rapenburg, werkdagen,
1 April -30 Sept., 9-6 uur; 1 Oct.—31 Maart, 9-- 4
uur, Zondags 10-4 uur.

Kabinet van Prenten, Rapenburg 71, werk-
dagen 1-4 uur.

Stedelijk Museum „de Lakenhal”, Oude
Singel 32, werkdagen 10-4 uur, Zondag 12-4 uur.

Universiteitsbibliotheek, Rapenburg, werk-
dagen 10-4 uur, doch van 15 Nov.—15 Jan. 10-3
uur en in de acad. vacantes 1-3 uur.

Oud-Archief der Gemeente, Boisotkade 2a,
werkdagen 9--4 uur.

Het postkantoor is geopend:

Op werkdagen: van 7.30 v.m.-7.30 n.m.

Op Zon- en Feestd. : van 8-9 v.m. en 11.30-12.30 n.m.

XLIII

Het telegraaf kantoor is geopend :

Op werkd.: van 8 v.m.-10 n.m., Vrijdag vanaf 7 v.m.

Op Zondagen : van 8-10 v.m., 12.30-2.30 en 7-8 n.m.

Op Feestdagen: van 8-12 v.m. 1-3 n.m. en 7-8 n.m.

Het **bij-post**- en telegraafkantoor, Plantage No. 2 is geopend : van 8.30 v.m.-3.30 n.m. Zondags gesloten.

Publiek Telefoonstation, Papengracht 23, is geopend : van 8 v.m.-10 n.m. Op Zon- en Feestdagen 8 v.m.-2.30 n.m. en van 7-8 n.m.

Hypotheeken en Kadaster, Rapenburg 26, alle werkdagen 9 - 5.

Inspecteur der Belastingen, Breestraat 40, alle werkdagen 9-12 en 1-4.

Ontvanger Directe Belastingen, Steenschuur 17, Maandag, Dinsdag, Woensdag en Donderdag behalve den laatsten werkdag der maand, 9-2

Ontvanger der Registratie en Domeinen, Rapenburg 19, **elken** werkdag 9-4. Voor de vermogensbelasting 10-2, behalve den laatsten werkdag der maand.

Ontvanger der Invoerrechten en Accijnzen, Steenschuur 17, **elken** werkdag 9 - 1 en 3-6.

Controleur van de Grondbelasting, Rapenburg 19, **elken** werkdag 9-12 en 1.30-5.

Nederlandsche Bank, Kort Rapenburg, werkdagen 9 30-1.

Leidsche Spaarbank, Oude Rijn 56, **elken** werkdag 10.30 - 11.30 Voorts: Maandag en Zaterdag 12-1 Dinsdag en Vrijdag 1 - 2 Woensdag en Donderdag 8-9 n.m.

IN MEMORIAM.

GERRIT JACOBUS DE HOEST. †

Vrijdag 17 Januari 1919 ging door de Hervormde Gemeente te Leiden de droeve tijding dat Ds. de Hoest dien dag, in den ouderdom van bijna 75 jaren, overleden was.

Gerrit Jacobus de Hoest was den 28sten Januari 1844 te Nijkerk geboren, waar zijn vader predikant was. Na te Utrecht zijne theologische studiën te hebben voltooid, werd hij op 10 Mei 1868 te Amerongen tot predikant bevestigd, vertrok van daar in 1872 naar IJselmonde, in 1876 naar Amersfoort, in 1879 naar Barneveld, in 1884 naar Leeuwarden, in 1887 naar Zutfen, om eindelijk 1 Mei 1892 in Leiden de Evangeliebediening te aanvaarden. Door eene ongesteldheid, die hem alle inspanning verbood, daartoe genoodzaakt, verzocht en verkreeg hij op 11 Mei 1908, na 40-jarigen dienst, zijn eervol emeritaat, waarna hij zich eerst te Hilversum en daarna te Zeist vestigde.

De overledene, die onze gemeente het laatst en het langst heeft gediend mocht zich verheugen in een niet grooten, doch toch zeer getrouwen kring

die zich gaarne onder zijne Evangelieprediking liet vinden.

Hij was een man van beginsel, maar hij weigerde zich in eenig partijverband te laten opnemen.

Tot het laten zingen uit den Vervolgbundel was hij niet te bewegen. Niet omdat hij iets op dien bundel tegen had, doch naar zijn eigenaardige opmerking „om het weinigje crediet dat ik bij de Gemeente heb niet te verspelen”.

Hij droeg leed om de positie der Herv. Kerk, stelde zich nooit disponibel om een zetel in het Classikaal Bestuur in te nemen, en verwachtte het heil der Kerk alleen van de wederkomst des Heeren.

Een vir justus ac probus is in hem van ons heen-gegaan.

Dat getuigt ook zijn afscheidswoord uitgesproken 26 April 1908 in de Hooglandsche Kerk, als hij zegt: „En nu, Gem. van Leiden, mijn arbeid, ook in uw midden is geëindigd; ik zeg niet „voleindigd”, want ik weet, dat daar, gelijk aan mij, zoo ook aan *het* mijne, niets geheel is. Niet alleen, al wat onwaar, schijn, vorm is, maar al wat uit ons is, moet weg vlieden, als zich de Heer in heerlijkheid openbaart. Alleen Gods werk blijft. Hebbe hij dan de eer, zoo zijn Woord schoon door een zwak en ontrouw getuige gebracht, in den loop van het veertigtal jaren, dat achter mij ligt, mocht gebleken zijn, niet ledig te zijn weergekeerd, maar hier of daar, waar-schuwend, vertroostend, opbouwend gewerkt te hebben, ook in uw midden, al was het dan maar voor een enkele uwer”.

XLIX

En nu heeft God hem na een heerlijken rusttijd van 10 jaren onverwacht, maar niet *onvoorbereid* tot Zich genomen in heerlijkheid.

Zalig zijn de dooden die in den Heer sterven. De vrucht van zijn werk blijft echter, en ook van hem zal gelden, wat Gerok zong:

„Wie als een licht de kerk dient van den Heer
Sterft nimmermeer!”

J. H.

MARTINUS D'AUMERIE. †

Den 31sten Januari 1919 werd op de begraafplaats aan het einde der Groenesteeg het stoffelijk overschot van den heer Mr. Martinus d'Aumerie, in leven oud-kantonrechter in de stad Leiden, grafwaarts gedragen. Men zag rondom de groeve, waar ook zijn broeder Mr. J. F. d'Aumerie in leven ontvanger der registratie en domeinen rust, behalve de nabestaanden, een schaar van deelnemende vrienden vereenigd, waaronder leden van verschillende collegiën, waarin de overledene zitting had.

Gezellig van aard, talentvol musicus en groot menschenkenner, zocht hij den omgang van zijne medemenschen; zijne gastvrijheid was spreekwoordelijk. Nooit heeft hij zijne hand teruggetrokken, waar hem hulp gevraagd werd; weldoen, het steunen van ongelukkigen was steeds het doel van zijn leven, en zijn naam zal gezegend blijven door hen, wien hij bij zijn laatste wilsbeschikking, voor de overige dagen van hun leven, de jaarlijksche uitkeeringen verzekerde, die bij zijn heengaan niet mochten ophouden.

Ook in zijne ambtsbetrekking was hij een voorbeeld van stiptheid en rechtvaardigheid. De zittingen van het kantongerecht, waar hij voorzat, waren indruk-

wekkend. Hij was de patriarchale, vaderlijke rechter bij uitnemendheid, en het was een genoegen zoo'n zitting bij te wonen, van rumoerigheid was geen sprake; men gevoelde dat de meest weerbarstige en verstokte zondaren onder den indruk kwamen, dat hun onverbiddelijk maar juist recht zou geworden.

In het Leidsch Dagblad van 28 Januari 1919 werd zoo terecht opgemerkt: „Als kantonrechter leeft hij in deze gemeente voort als een scherpzinnig en rechtvaardig rechter en tevens als een echt gemoedelijk en vaderlijk raadsman, die al zijn best deed om van de rechtzaal een opvoedende kracht te doen uitgaan”. Een waarlijk schoone roeping, die hij zich stelde, waartoe zeker zijn veelzijdige studiën aan de Leidsche hoogeschool den grondslag gelegd hebben.

Bij Koninklijk besluit van 31 Augustus 1898 werd de overledene Ridder in de Orde van den Nederlandschen Leeuw.

Mr. M. d'Aumerie werd geboren te Boxmeer den 23sten Februari 1831, zoon van Gideon Antonius Balthazar d'Aumerie, inspecteur van het kadaster te Breda en van Sara Keer.

In zijn jeugd had hij een ongeval, waarvan de gevolgen gedurende geheel zijn leven kenbaar waren door een eenigszins moeilijken gang, zoodat zijn wandelstok hem nooit verliet. Door het op hol slaan van een paard, dat gespannen was voor een wagentje, waarin hij met zijn vader was gezeten, had hij het ongeluk met een knie bekneld te raken, waardoor eenige stijfheid achterbleef. Het was juist door deze omstandigheid dat hij gedurende dat tijdperk van

zijn leven, door niet mede te kunnen doen aan de luidruchtige spelen der jeugd, tijd vond om zich aan de muziek te wijden, waarvoor hij veel aanleg had, en waardoor zoo menigeen zich tot hem voelde aangetrokken.

Martinus d'Aumerie studeerde te Leiden, eerst in de theologie, waarin hij 20 Juni 1857 „summa cum laude” zijn candidaatsexamen aflegde; 7 December 1857 verkreeg hij „summa cum laude” het diploma als candidaat in de philosophie en 6 November 1858 „summa cum laude” den graad van candidaat in de rechtswetenschap. Den 7^{den} Februari 1861 promoveerde hij in de rechten.

Mr. M. d'Aumerie ving zijn loopbaan bij de rechterlijke macht aan den 1sten Augustus 1861. Hij werd aangesteld als griffier bij het kantongerecht te Stad en Ambt-Ommen, waar hij ook als thesaurier en secretaris van de commissie voor den weg van Ommen naar Goor en als onbezoldigd bibliothecaris van de volksbibliotheek aldaar, alsmede als lid der schoolcommissie en als lid van het college van toezicht over het huis van bewaring optrad.

6 October 1865 werd hij benoemd als griffier bij het kantongerecht te Leiden, waar hij den 18^{den} November daaraanvolgende als zoodanig werd geïnstalleerd. Den 20sten November 1869 werd Mr. M. d'Aumerie gekozen tot commissaris van de Maatschappij van Toonkunst te Leiden. 22 September 1870 werd hij benoemd tot regent van het gereformeerde Minne- of Arme Oude Mannen- en Vrouwen-

huis en den 15ten October van hetzelfde jaar herbenoemd als griffier van het kantongerecht te Leiden. 1 October 1872 trad hij op als bestuurslid van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. In 1874 was hij een der kandidaten voor de Provinciale Staten van Zuid-Holland en in 1875 candidaat-lid van den gemeenteraad te Leiden. 6 October 1875 werd hij herbenoemd als griffier bij het kantongerecht te Leiden. 8 April 1876 werd hij lid der Commissie voor de Volksbijeenkomsten. 1 Mei 1877 werd Mr. M. d'Aumerie benoemd tot kantonrechter-plaatsvervanger te Leiden. 1 Juli 1877 werd hij benoemd tot lid der Commissie van de Spaarbank te Leiden. 4 December 1877 werd Mr. M. d'Aumerie gekozen als lid van den gemeenteraad van Leiden en hij werd als zoodanig den 24sten December geïnstalleerd. 17 Januari 1878 werd hij benoemd tot plaatsvervangend lid van den Militieraad.

In weerwil dat door de meest geziene burgers van de stad Leiden een verzoekschrift werd gericht tot den Minister van Justitie om Mr. Martinus d'Aumerie als kantonrechter in hun stad aan te stellen, had deze benoeming niet plaats en werd hun wensch eerst later vervuld. 11 Mei 1879 werd Mr. d'Aumerie benoemd tot kantonrechter te Doesburg, waar hij weldra naar waarde werd geschat. 22 Juni 1880 werd hij aldaar lid van den gemeenteraad. 12 April 1881 werd hij benoemd tot lid der commissie bedoeld in artikel 11 en 15 der wet betreffende de schutterij. Wij vinden hem te Doesburg nog als lid der plaatselijke commissie van toezicht over het lager onder-

wijs, en van de plaatselijke gezondheidscommissie, en als voorzitter van Regenten over het Huis van Bewaring. 9 December 1884 werd Mr. d'Aumerie lid der Provinciale Staten van Gelderland. Herbenoemd 12 Mei 1886. Bij al zijne bezigheden vond hij nog tijd zich met kunst en muziek op te houden. 10 December 1886 werd hem het correspondentschap van de Maatschappij *Arti et Amicitiae* opgedragen. 3 Februari 1888 werd Mr. d'Aumerie met Mr. H. Goeman Borgesius en Mr. J. Everts, candidaat gesteld door de liberale kiesvereniging Dieren en Omstreken, voor het Lidmaatschap der Staten-Generaal, met goedkeuring van de „Liberale Unie”.

Zijn arbeidzame loopbaan, die anderen tot opwekkenden ijver prikkelde, eindigde te Doesburg door zijn lang gewenschte benoeming als kantonrechter te Leiden, waar zoovele vrienden van hem woonden.

4 April 1892 werd Mr. M. d'Aumerie te Leiden als kantonrechter benoemd, welk ambt hij daar op de meest eervolle wijze vervulde tot zijn hooge leeftijd hem dwong een welverdiende rust te nemen.

Weldra vinden wij hem in de oude sleutelstad weder als lid van talrijke collegiën, zooals eenige jaren terug en wij hiervoren hebben vermeld. Geen wonder dat wij 31 Augustus 1898 zijn naam vermeld vinden onder de nieuw benoemde ridders in de Orde van den Nederlandschen Leeuw.

22 Mei 1901 werd aan Mr. M. d'Aumerie op het daartoe door hem gedane verzoek met ingang van den 1sten Augustus 1901 eervol ontslag uit zijne be-

trekking van kantonrechter te Leiden verleend, doch hij ging voort tot in de laatste dagen van zijn leven met helder hoofd belang te stellen in alles wat het algemeen belang in stad en lande aanging; velen vroegen hem nog om raad na zijn terugtrekking uit het openbare leven en konden getuigen zijn van zijne bekommring over de algemeene treurige oorlogstoestanden in de laatste jaren van zijn leven. Toch had hij de voldoening het einde der worsteling te aanschouwen, terwijl hij nog de grootste komende verwikkelingen voorspelde, voordat „vrede op aarde” zou verkondigd kunnen worden.

Mr. M. d'Aumerie overleed te Leiden den 26sten Januari 1919 in het huis Zoeterwoudsche singel 86.

Velen waren zijn vrienden, zooals blijkt uit de aan hem gerichte nagelaten brieven, o. a. van D. baron van Lynden, Mr. H. Goeman Borgesius, Mr. P. Rink, W. C. baron van Pallandt, Mr. A. Brants, Jhr. Nahuys, Prof. Opzoomer, Prof. R. Fruin, Prof. G. van Hamel, Mr. F. Was, Mr. J. van Heukelom, Mr. R. B. Ledeboer, J. G. L. Houthuysen, Travaglino, Verster van Wulverhorst, Dr. J. P. H. Berends, Jhr. Mr. J. van Riemsdijk, A. Hazeberg, Mr. H. C. Pennink, Mr. Hamelberg, Jhr. Gevers, M. Kamerlingh Onnes, Prof. A. E. N. Franchimont, Prof. J. E. Heeres, J. van Voorthuysen, Mr. W. van der Kaay, oud-minister, A. N. Snouck Hurgronje, Prof. van der Hoeven, Mr. G. Kleyn, meest allen leden van de rechterlijke macht, waar nog zoovele namen aan toegevoegd zouden kunnen worden.

Door eenige vrienden werd aan Mr. M. d'Aumerie

LVI

op zijn 80sten verjaardag een zilveren **plaquet** aangeboden met inscriptie en zijn portret, vervaardigd door den kunstenaar Voet.

Bij zijn heengaan als kantonrechter had hij van alle ambtenaren, die vroeger en in de laatste jaren met hem gewerkt hebben, ten getale van 16, een zilveren beeld ontvangen, voorstellende „De Gerechtigheid”, op ebbenhouten voetstuk, ‘en een album met de portretten der gevers. De notarissen boden den ijverigen, nauwgezetten, bovena! **humanen** kantonrechter een schrijfbureau met stoel aan.

Mr. M. d’Aumerie huwde eerst te Scheveningen den 15^{ien} Januari 1862 Maria Louisa Lutgert, dochter van Jan Samuel Lutgert en van Carolina Christina Huller, overleden te Leiden 10 November 1892; en hij hertrouwde te Leiden den 29sten Augustus 1895 met Wilhelmina Sophia Johanna Sabina Hubrecht, dochter van Mr. Josias Johan Hubrecht en van Sabina Wilhelmina Verster. Zijne echtgenoot was lid van den Voogdijraad te Leiden en zat in het bestuur van de Wilhelmina-Vereeniging, afdeeling Leiden. Zij overleed te Leiden den 22sten Januari 1909.

Mr. C. H. P. KLAVERWIJDEN. †

Mr. Cornelius Hermanus Petrus Klaverwijden, geboren te Leiden 29 Juni 1844, overleed aldaar 28 Januari 1919, studeerde te Leiden, promoveerde 4 Juni 1869 op een proefschrift „De hypothecatie van eens anders goed”, en deed in 1870 met goed gevolg examen als Candidaat-notaris. Na zijne promotie vestigde hij zich als advocaat en procureur te Leiden en werd hij aldaar benoemd tot kantonrechter-plaatsvervanger.

Uit zijn eerste huwelijk zijn geen afstammelingen, **uit** zijn tweede huwelijk met Vrouwe Petronella Theresia Agnes Bellaard twee dochters.

Zijn overgrootvader, grootvader, zijn vader en de nu overledene waren tot hun overlijden notaris, de beide eersten te Zoeterwoude, de twee laatsten te Leiden; de drie eersten, die zich allen in een zeer uitgebreide praktijk mochten verheugen, zijn elkander in die betrekking opgevolgd; bij het overlijden van Mr. J. L. Klaverwijden, (den vader van den nu overledene) werd 23 Maart 1882, in diens plaats benoemd Mr. L. M. J. H. Kerstens; eerst 26 Februari 1885 werd hij in de plaats van P. Muller, overl. 7 Jan. 1885, tot notaris te Leiden benoemd.

LVIII

De Regeering erkende de verdiensten van den overledene : na 25-jarigen dienst als plaatsvervangend kantonrechter werd hij benoemd tot Ridder in de orde van Oranje-Nassau.

Bij zijn 25-jarige ambtsvervulling op 26 Febr. 1910 bleek hoezeer hij geacht en bemind was, zoowel bij ambtgenooten als cliënten, tal van bloemen en geschenken werden hem aangeboden.

Van de Leidsche Spaarbank was hij van 1874-1906 Commissaris; ruim 30 jaren trad hij op als Regent van het R. K. Weeshuis en beheerde hij de hofjes St. Jacob en Salvator. Gedurende 38 jaar was hij rentmeester der heerlijkheid „Hoogmade” waaraan ook het bestuur van het H. Geesthofje verbonden is.

Hij hield zich niet op met politiek, was zeer bescheiden, en heeft zijn ambt als notaris steeds zeer hoog gehouden.

Hij ruste in vrede.

J. A. F. COEBERGH.

N. BROUWER. †

1844-1919.

Op 12 Februari overleed in den ouderdom van 74 jaren Nicolaas Brouwer, Oud-Directeur van de Kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen alhier.

Geboren te Ridderkerk, waar zijn vader hoofd-onderwijzer was, trad hij daar in April 1868 in het huwelijk met Antonia Coert ; en omringd van kinderen en kleinkinderen, mocht hij met haar in 1918 het gouden huwelijksfeest vieren. Zijn vrouw ontviel hem in 't begin van 1919 en drie weken later volgde hij haar in het graf.

Brouwer heeft het onderwijs in verschillende betrekkingen gediend. Van 1868-1870 was hij hoofd-onderwijzer te Uitgeest; in Januari 1871 kwam hij in dezelfde functie naar Leiden. Als opvolger van J. A. van Dijk werd Brouwer in 1902 benoemd tot Directeur van de Kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen. In 1910 legde hij dit ambt neder en werd toen dadelijk benoemd tot lid van de Plaatselijke Schoolcommissie, waarvan hij gedurende zijn twee laatste levensjaren secretaris was.

Al deze betrekkingen heeft Brouwer met eere vervuld, zoodat wij wel mogen zeggen, dat hij het onderwijs, vooral te Leiden, de grootste diensten heeft bewezen. Geen wonder dan ook, dat hij algemeen geacht werd en dat veel vereenigingen, die ten doel hebben de belangen van het onderwijs op de een of andere wijze te behartigen, hem gaarne aan de bestuurstafel zagen.

Door zijn groote ervaring op onderwijsgebied en door zijn helderen blik in schoolzaken, was hij in de Schoolcommissie bijzonder op zijn plaats, en al zijn vroegere medeleden konden dan ook ten volle instemmen met de woorden, die de Voorzitter in de Februari-vergadering aan zijn nagedachtenis wijdde, „dat zeker wel de heer Brouwer het lid was, dat in onze vergadering het minst kon gemist worden; dat wij hem zullen blijven gedenken om zijn zeldzame hoedanigheden als secretaris, om zijn heldere, bondige, steeds door eenvoud uitmuntende adviezen, om zijn groote bescheidenheid en niet het minst om zijn edel karakter”.

Ook buiten het onderwijs diende de overledene de publieke zaak op velerlei wijze. Zoo was hij o.m. jarenlang lid van het Bestuur der Commissie voor de Volksbijeenkomsten, van het genootschap Literis Sacrum, dat hem later het eerlidmaatschap aanbood en van de leeszaal Reuvens. Het meest *algemeen* evenwel werd hij gewaardeerd als voorzitter der 3-October-Vereeniging, waarvan hij van de oprichting in 1886 af Voorzitter was en die de grootste verplichtingen aan hem heeft om den nooit verflauwenden

ijver, waarmee hij de belangen van deze zoo bij uitstek Leidsche Vereeniging behartigde, om zijn zeldzamen tact als leider der vergaderingen en om zijn buitengewoon talent van organiseeren.

Brouwer heeft heel veel gewerkt.

En al wat hij deed, deed hij goed.

In hem verloor Leiden een van zijn beste burgers.

W. DRAAIJER.

PIETER VAN DEN BRANDER. †

Het was kort na zijn overlijden op 5 Maart 1919, dat ik aan de Redactie van het Leidsch Jaarboekje aanbod zijn levensbericht te schrijven en ik beschouw het als een groot voorrecht, dat de Redactie mijn aanbod aanvaardde.

Kende ik van den Brander reeds in zijn werken van zijn komst als klerk op de Leidsche Spaarbank af, in de jaren, gedurende welke ik deel uitmaakte van de Commissie van Dagelijksch Beheer, had ik volle gelegenheid om hem te leeren waardeeren. En zoo ontstond bij mij naast ware {bewondering van zijn vakkennis en arbeid eene groote sympathievoor zijn karakter.

Pieter van den Brander is geboren 2 Augustus 1864 te Leiden.

Na eene werkzaamheid van $12\frac{1}{2}$ jaar bij de firma Lezwijn & Eigeman, trad hij als klerk in functie bij de Leidsche Spaarbank op 31 December 1889.

Den 5^{den} Augustus 1891 werd hij daar boekhouder, om den 11^{den} Juli 1899 tot hoofdboekhouder-kassier bevorderd te worden.

Door zware langdurige ziekte daartoe verplicht, vroeg hij zijn ontslag uit deze betrekking op 1 Febr.

LXIII

1918, welk ontslag het Bestuur hem op de meest eervolle wijze verleende.

Den 5^{den} Maart 1919 is hij gestorven.

Aan zijn graf herdacht de Voorzitter van het Bestuur der Leidsche Spaarbank als tolk van het Bestuur en van oud-Commissarissen van den Brander verdiensten en bracht hij dankbare en eerbiedige hulde aan diens nagedachtenis.

Van den Brander is naar mijn oordeel en ik ben overtuigd, dat zeer velen daarover gelijkelijk zullen denken, een figuur geweest in het Leidsche leven, die ten volle verdient in dit Jaarboekje geschetst te worden.

Leiden heeft den hupschen, altijd hulpvaardigen man en voortreffelijken werker dankbaar te zijn.

Van hem mag getuigd worden:

Hij werkte zoo lang en zoo goed als hij kon.

De Leidsche Spaarbank is daarbij welgevaren.

Menige verbetering is door hem tot stand gekomen en toen het Bestuur in 1907 tot groote, veel inspanning eischende hervorming besloot, vond het hem niet alleen **tenvolle** berekend voor zijn taak; maar had het in hem 'n voortstuwende kracht.

Lastige kwesties van uitwerking bestudeerde hij; zijn overleg deed goede oplossingen aan de hand en zo0 liep alles vlot.

Kortom het was een waar genot, met dezen man te werken.

En dat hij door deze eigenschappen een opwekkend voorbeeld voor zijne mede-ambtenaren is geweest,

daarvan getuigt het geheele werk van de Leidsche Spaarbank van toen en van heden.

Ik roemde van den Branders karakter en, dat ik dit terecht deed, is tenvolle bewezen, door de wijze, waarop hij met zijn mede-ambtenaren omging en dan in de voornaamste plaats door de goede gelukkige geest die in zijn gezin heerschte.

Den 24sten juni 1891 gehuwd met Mejuffrouw van Oosten, kwam hij den 1sten September d.a.v. boven de kantoren der Leidsche Spaarbank wonen; na de verbouwing in 1904 had hij daar een mooi, gezond, zonnig tehuis, maar al ware alle dagen van het jaar de zon achter de wolken verscholen geweest, dan zou daar niettemin eene warme, zonnige stemming zijn blijven heerschen.

Langen tijd was daar ongestoorde voorspoed tot ook voor dit gezin de zware slagen kwamen.

Van zijne drie kinderen stierf in 1905 op 10 jarigen leeftijd zijn zoon Willem en wel kwam bij deze gelegenheid uit hoe 'n teeder vader hij was en tevens hoe liefde zijn gezin samenbond.

Hoewel van den Brander door zijnforsch en frisch uiterlijk den indruk wekte van een krachtig gezond man, bleek toch reeds in dat jaar zijn gestel aan een kwaal onderhevig, die hem noopte zich zeer in acht te nemen.

In 1912 nam deze kwaal in hevigheid toe en was een verblijf gedurende eenige maanden aan zee noodig.

Door rust en zuivere lucht versterkt, aanvaardde hij weer zijn werk en kon hij dit met kleine onderbrekingen volhouden tot October 1917.

LXV

Toen trof zijn gezin en de Leidsche Spaarbank de groote slag van zijn tweede ziekte, die leidde tot zijne ontslag-aanvraag op 1 Februari 1918.

In Mei van dat jaar verliet hij het bovenhuis van de Leidsche Spaarbank, een maand bracht hij door bij zijne getrouwde dochter te ten Boer, om zich daarna te vestigen in Leiden aan de Haarlemmer-trekvaart.

Voorbeeldig verzorgd en gesteund door zijne echtgenoot, die met hare kinderen zich inspande om, waar het kon, nog eenige verlichting in zijn lichamelijk en moreel lijden te brengen, overleed hij op 54 jarigen leeftijd.

Ik heb hierboven gezegd, dat Leiden dezen man dankbaar heeft te zijn en ik zeide daarmee niet te veel.

Mannen als van den Brander behooren genoemd te worden onder de nuttigsten, besten en achtenswaardigsten van onze maatschappij.

In onzen tijd, waarin het meer en meer gewoonte wordt, plichtservulling als een bijzaak of nog minder en staan op rechten en voordeelen als hoofdzaak te beschouwen, is het recht verkwikkelijk te kunnen wijzen op eene vervulling van de levenstaak als door Pieter van den Brander.

D. HARTEVELT H. CZN.

Velp, Januari 1920.

Jhr. P. F. A. J. VON BÖNNINGHAUSEN TOT
HERINCKHAVE. †

Den 15 Maart 1919, op reis naar zijne familie te Tubbergen, overleed plotseling in den trein tusschen Deventer en Bathem Jhr. P. F. A. J. von Bönninghausen tot Herinckhave, burgemeester van Lisse. De heer von Bönninghausen, die gedurende ruim dertig jaren het burgemeestersambt heeft vervuld, stond bij de burgerij van Lisse in hoog aanzien. Hij werd geboren te Tubbergen op 9 Aug. 1858 op het landgoed Herinckhave, uit een adellijk geslacht. Hij genoot zijne opleiding aan het gymnasium te Rolduc en werd den 28^{en} September 1888 benoemd tot burgemeester-secretaris van Lisse

Onder zijn bewind ging Lisse zeer vooruit en kwam 't meer en meer tot bloei. Het zielental verdubbelde, en de welvaart van de bevolking nam steeds toe. Het nieuwe postkantoor en raadhuis, de gasfabriek en de monumentale Rijkslandbouwwinterschool werden onder zijn beheer gebouwd. De gemeentezaken, met name de finantiën, gingen hem zoo ter harte als golden 't zijne privébelangen. Door gepaste zuinigheid was hij er steeds op uit het belastingcijfer op een laag peil te houden

Nooit heeft hij zich zelf gezocht, doch was altijd

LXVII

vervuld van ijver voor zijne gemeente: zelfs in de latere jaren van zijn leven, toen een slepende kwaal zijne geestelijke en lichamelijke krachten langzaam sloopte. Zijne ziekte noodzaakte hem op een 1 Dec. 1916 het secretariaat neer te leggen en over te dragen aan zijn opvolger den heer de Haan

Burgemeester von Bönninghausen was een edelman van den ouden stempel. In voorkomen en optreden was hij op en de op de aristocraat en gezagsman, die een ieder respect wist af te dwingen. Hij bezat de gave met een ieder, zonder onderscheid van rang of stand om te gaan. Het „noblesse oblige” verloor hij daarbij nooit uit ‘toog.

Hij was overtuigd Katholiek: als burgemeester strikt rechtvaardig en onpartijdig. Onoprechtheid en draaierij waren hem een doorn in ‘t oog. Zijn prikkelbaar temperament leidde hem, vooral in zijne hoedanigheid als hoofd der politie, niet zelden tot uitvallen van rechtmatigen toorn, die den verdachte tot de orde, en niet zelden tot bekentenis brachten.

Een krachtige persoonlijkheid als de ontslapene, die zulk een groot deel van zijn welbesteed leven heeft gegeven voor het welzijn zijner gemeente, zal niet licht worden vergeten en zijne nagedachtenis zal ongetwijfeld, vooral bij de ouderen in de gemeente Lisse, in hoog aanzien blijven.

Lisse, 31 Jan. 1920.

F. G. M. HAASE.

JOHANN CHRISTOPH GERHARD JONKER †

Johann Christoph Gerhard Jonker werd den 24sten Juni 1857 te Amsterdam geboren. Plannen om hem te laten „studeeren” bestonden bij de familie hoege-naamd niet, zoodat de opleiding aan de H.B.S. plaats moest vinden. Doch na het eindexamen bleek zijne voorliefde voor litteraire bezigheid op werkelijken aanleg te berusten, en na korten tijd werd het Staats-examen afgelegd. De Akademische studie was die als van een begaafd juridisch student; jonkman van talent en scherp geheugen, van onafhankelijk bestaan en buitengewoon muzikale gaven, slaagde Jonker er zonder moeite in de rechtsstudie met een aangenaam studentenleven te combineeren, maar die studie besloot hij op ongewone wijze: door de combinatie met de beoefening der Indische Letteren. De kennismaking met die wetenschap dankte hij aan zijn voornemen om „Indisch Jurist” te worden; vooral het Oud-Javaansch boeide hem, en na niet langen tijd promoveerde hij op twee dissertaties over onderwerpen aan de studie dier taal ontleend, in de Rechten in 1882, in de Letteren in 1885.

In datzelfde jaar vertrok hij naar Ned. Indië, en werd te Makassar geplaatst als ambtenaar voor de beoefening der Indische talen.

LXIX

Veel heeft hij gewerkt in die „buitenplaats”; 's morgens en 's middags was hij de noest arbeidende studieman die een geheele groep van talen in behandeling nam, in den avond de alom geliefde gastheer en gevierde dirigent. Ziekte noopte hem verlof te vragen; drie jaren duurde de rusttijd, die hem gedeeltelijk genezing bracht en ook gelegenheid bood iets van de bijeengegaarde stof te bewerken in breede artikelen voornamelijk over het Rottineesch. Te voren was eene uitvoerige spraakkunst van het Bimaneesch gepubliceerd, welke, na het verlof, zou gevolgd worden door eene nog omvangrijkere over het Rottineesch, waarvoor hij de bouwstoffen bijeenbracht op Timor en omliggende eilanden. Het werk aldaar duurde kort, want de gezondheid van jonker werd ongunstig. Na een verlof van enkele jaren werd hij gepensionneerd (in 1903), en na een zestal jaren van onophoudelijke werkzaamheid benoemd tot hoogleeraar in de Javaansche taal- en letterkunde te Leiden (6 Januari 1908). De vele plichten van zijn ambt volbracht hij met degelijkheid en toewijding; telkenmale verschenen verhandelingen, en de vele colleges en examens vonden hem steeds paraat en opgewekt. Te midden der groote examendrukte is hij onverwacht overleden (24 Juni 1919). Een goed hoogleeraar wordt door de Akademie, een talentvol medewerker door de Wetenschap, en een door-en-door eerlijk, eenvoudig, hartelijk en zachtmoedig mensch door zijne vrienden oprechtelijk betreurd.

ANTOINE PAUL NICOLAS FRANCHIMONT. †

Wanneer eens de geschiedenis van de studie der natuurwetenschappen aan de Leidsche Universiteit zal worden geschreven en het aandeel moet worden bepaald, dat die studie gehad heeft op de ontwikkeling dier wetenschappen, zal ook de scheikunde een bevoorrechte plaats hebben in te nemen. Van Bemmelen en Franchimont, mannen ver over de grenzen van ons vaderland bekend en met eere genoemd, ze hebben het voorrecht gehad ieder op hun enger arbeidsveld, nieuwe gebieden voor hun zoekenden geest te ontdekken en te ontginnen en jongeren op te wekken nieuw zaad op den akker te brengen, dat ook weder rijke vruchten heeft opgeleverd.

Voor zoover Franchimont betreft mogen deze bladzijden bijdragen om de herinnering aan zijn persoon wakker te houden; voor de beoordeeling van zijn wetenschappelijk werk moge o.a. verwezen worden naar het Chemisch Weekblad (1911 blz.243 en 1914 blz. 382 en 436), waar door twee zijner leerlingen, de hoogleeraren van Romburgh en Backer, zijne verdiensten in dit opzicht voortreffelijk zijn geschetst.

Antoine Paul Nicolas Franchimont werd als zoon van een Waalsch proponent op 10 Mei '1844 te

Leiden geboren ; door zijn vader voor het gymnasium voorbereid, liep hij dit niet tot het einde af; ben ik wel ingelicht, dan was een minder goede verstandhouding met een der docenten de oorzaak van het niet bevorderd worden tot een hoogere klasse, hetgeen Franchimonts vader aanleiding heeft gegeven voor hem de gymnasiale loopbaan af te breken en zijn zoon de pharmacie als werkkring te doen kiezen. Waarschijnlijk had de jonge Franchimont toen reeds van zijn voorkeur voor natuurwetenschappelijk onderzoek doen blijken.

De pharmacie werd in die jaren nog niet aan de Universiteit onderwezen, zoodat de gevorderde bekwaamheid elders moest worden opgedaan. Achtereenvolgens was Franchimont te Leiden en te Den Haag als leerling-apotheker werkzaam. Na het apothekers-diploma te hebben verworven (1864), vestigde hij zich te Leiden en wel op den hoek van Mare en Oude Vest.

De uitoefening der pharmacie schonk den jongen apotheker niet voldoende bevrediging. Hij deed toelatings-examen tot de Hoogeschool en werd op 24 Maart 1871 met een proefschrift getiteld „Bijdrage tot de kennis van het ontstaan en de chemische constitutie der zoogenaamde terpeenharsen” tot doctor bevorderd. Hij was toen reeds 2 jaar als leeraar aan het genootschap „Mathesis scientiarum genetrix” verbonden. Na zijn promotie vertrok de jonge doctor eerst naar Bonn, om daar als privaat-assistent van den grooten Kekulé zijn kennis te verdiepen. Bij de onthulling van het gedenkteeken voor dezen baan-

brekenden scheikundige in 1903 heeft Franchimont getuigenis afgelegd van zijn dankbaarheid voor hetgeen Kekulé hem geschonken heeft. Van uit Bonn begint ook de stroom te vloeien van wetenschappelijke verhandelingen, die tot 1914 voortloopt en waarvan het aantal meer dan 120 bedraagt.

Na de Duitsche wetenschap wordt Franchimont aangetrokken door de groote Fransche scheikundigen Friedel, Würtz, Le Bel e. a. Zijn verblijf te Parijs, tot Augustus 1873, is een tijdperk uit zijn leven waarvan hij steeds met het grootste enthousiasme kon vertellen. De vriendschappelijke betrekkingen toen gesloten, ze werden slechts door den dood afgebroken. Herhaalde bezoeken aan Fransche wetenschappelijke bijeenkomsten, een voordracht in de Société Chimique de Paris (1890) dragen bij om de betrekkingen levendig te houden en onder de mooiste vacantiereizen, waarvan Franchimont mij herhaaldelijk vertelde, behoorde die naar Zwitserland, toen in het mooie Wengen, tegelijk met hem en zijn vrouw een aantal Fransche geleerden bleken te verblijven.

In het vaderland teruggekeerd werd Franchimont eerst leeraar aan de H. B. S. te Wageningen. Spoedig daarop werd te Leiden een buitengewoon hoogleeraarsambt in de organische chemie ingesteld, tot de vervulling waarvan Franchimont werd geroepen en dat hij op 2 Mei 1874 aanvaardde met een rede getiteld „De verschillende richtingen der chemie. Blikken in het verleden, het heden en de toekomst dier wetenschap”. In 1877 werd deze leerstoel in een gewoon professoraat omgezet, doch van 1874

begint de zegenrijke werkkring, die van zoo groote beteekenis is geweest voor de ontwikkeling der organische chemie in Nederland. Wel was te Utrecht Gerrit Jan Mulder werkzaam en had zijn bezielend voorgaan, den lust tot chemisch onderzoek bij velen opgewekt; maar toch wachtte de nieuwe richting op dit gebied hier te lande op een krachtigen stoot, die tot hervorming ook op universitair gebied kon leiden. Die impuls is van Franchimont uitgegaan. Als onderzoeker, organisator, docent en schrijver heeft hij meer dan 40 jaar. geschitterd.

Met de zeer beperkte ruimte en hulpmiddelen, die het laboratorium op de Ruïne ter beschikking kon stellen heeft Franchimont gewoekerd. Hij heeft de wetenschap met nieuwe vondsten verrijkt, waaronder ik hier slechts noemen wil zijne ontdekking der nitraminen en de acetyleering der cellulose, schreef uitnemende leerboeken over de Beginselen der Chemie en over Organische Scheikunde en kweekte zóó uitnemende volgelingen, dat de leerstoelen voor organische chemie aan de Nederlandsche Universiteiten thans nog, tot op een enkele na, door zijn leerlingen worden ingenomen.

Behalve de zuivere scheikundigen telde hij ook vele geslachten van pharmaceuten en medici onder zijne leerlingen. De roep, die van zijn colleges en practica uitging, was groot. Uitmendend is dit geschetst door Van Romburgh, wiens woorden ik hier dan ook aanhaal : „Onvergetelijk is voor mij gebleven de bekoring, welke van die colleges uitging en de indruk, dien Uw gloedvolle voordracht op het ont-

vankelijk gemoed der jeugdige hoorders had; onvergetelijk ook de opwekking, welke toen reeds van Uw bezielende leiding in het laboratorium uitging”.

Persoonlijk kwam ik in de laatste 12 jaren in nauwere aanraking met Franchimont en met zijn werk. Ik leerde zijn enthousiasme voor zijn wetenschap, zijn hoge eischen aan de vervulling van zijn taak, zijn opoffering aan zijn leerlingen kennen. Hij vroeg veel, kon streng zijn voor zijn studenten, maar hij mocht dit doen, want hij gaf meer dan hij vroeg en legde ook zich zelf dien strengen maatstaf aan, die tot groote dingen in staat stelt en anderen tot voorbeeld kan strekken.

Zijn wetenschap was hem lief, een liefde die tot groote onbaatzuchtigheid heeft geleid. Op de basis van Franchimonts ontdekkingen zijn industrieele ondernemingen gebouwd, die voor vele aandeelhouders kapitalen hebben opgeleverd. Met zekeren trots liet hij mij eens een kleine verzameling zien van voorwerpen uit acetyl-cellulose vervaardigd, een lichaam, waarvan hij de bereidingswijze heeft aangegeven, geschenk van een der groote Duitsche fabrieken, het eenige tastbare voordeel, dat zijn ontdekking hem opleverde.

Van zijn organisatorisch talent gaf niet alleen blijk zijn voortreffelijk onderwijs, in woord en geschrift, daarvan getuigt ook het fraaie laboratorium voor organische chemie, dat in 1901 werd ingewijd en waarin de op 2 Mei 1914 onthulde bronzen gedenkplaat -- dankbare herinnering van leerlingen en vrienden, op den dag waarop Franchimont zijn 40-

jarige hoogleeraarsloopbaan mocht herdenken —, in onvergankelijk erts, het uiterlijk beeld kan doen zien van den *grooten* voorganger, die aan *degenen*, welke na ons komen slechts uit geschriften bekend kan zijn; maar daarvan getuigt ook het in 1882 met andere Nederlandsche scheikundigen gestichte *Receuil des travaux chimiques des Pays-Bas*, dat de vruchten van Nederlandsch chemisch onderzoek ook toeganke-lijk maakte voor hen, voor wie onze mooie taal vreemd bleef. Het *Receuil* was hem lief. Eenige dagen voor zijn dood, op het bed, dat ook zijn sterfbed is geworden, trof ik hem aan worstelend met de wreede kwaal, die op zoo treurige wijze een einde maakte aan dit werkzaam leven; spreken kon hij niet meer, wat hij te zeggen had moest schriftelijk worden overgebracht; en toen nog trachtte hij de proef van de nieuwe aflevering van het *Receuil* te verbeteren. Onder die omstandigheden leek die taak mij boven-menschelijk, Franchimont wilde haar echter niet opgeven, voordat ik gezorgd had, dat die aflevering aan uitnemende handen was toevertrouwd. Als een generaal, die zwaar verwond op het slagveld daar neer ligt, kon hij voor zich zelf eerst rust vinden, toen hij zijn geliefd werk aan geschikte handen toe-vertrouwd wist.

Het spreekt van zelf, dat vele geleerde genoot-schappen in binnen- en buitenland het zich tot een eer rekenden Franchimont onder hunne leden te tellen; van de buitenlandsche noem ik *The Chemical Society* (sedert 1898) en *The Royal Institution of Great Britain and Ireland* (1899). Van regeeringswege vielen hem

de ridder-orde van den Nederlandschen Leeuw en de officiers-roset van het Legioen van eer ten deel.

Voor Leiden was Franchimont een typische figuur. Geen wonder, eenige jaren uitgezonderd bracht hij hier zijn geheele leven door. In het publiek bewoog hij zich niet veel. Hij leefde voor zijn werk en voor zijn familie. In januari 1879 getrouwd met mejuffrouw C. van Batenburg vond hij steeds een **warm** en vriendelijk te huis, waarin hem veel liefde en op-offering werd geschonken, na de inspannende dagtaak in het laboratorium volbracht. In dat huis leerde men Franchimont nog van een andere zijde kennen dan als man van wetenschap. Het was een aangenaam prater, die uit eigen ervaring en door zijn groote belesenheid veel wist te vertellen en steeds kon rekenen op de belangstelling zijner hoorders. Tegenstelling met zijn optreden in groteren kring, waarin Franchimont meestal onder de toehoorders behoorde.

Tweemaal heeft een ernstige ziekte hem geruimen tijd aan zijn werk onttrokken. Gelukkig gingen die schaduwen op zijn levensweg voorbij. Toen hij in 1914, op grond van het bereiken van den 70-jarigen leeftijd, het hoogleeraarsambt neerlegde, hoopten zijn vrienden, dat zijn gezondheid hem in staat zou stellen, nog geruimen tijd van de wel verdiende rust te genieten. Te kort heeft die rust ongestoordgeduurd.

In 1918 vertoonden zich de verschijnselen van een kwaal, waartegen te vergeefs hulp werd gezocht. Voor zijn omgeving trachtte hij zooveel mogelijk te verbergen wat hij voelde, hoe veel hij leed. De trouwe verpleging zijner langjarige levensgezellin, de

LXXVII

zorgen van zoo velen mochten niet baten. Den 2^{den} Juli 1919 bracht de dood de verlossing van een moedig gedragen lijden.

De groote schaar, die op 5 Juli van dit jaar op het mooie Westerveld te Driehuizen, de baar volgde, welke Franchimonts overschot naar het crematorium bracht, zij schreed zwijgend voort en bracht — in overeenstemming met den wensch van den overledene — slechts een stille hulde aan de nagedachtenis van dezen man, die zijn levenswerk tot 200 groote hoogte heeft weten op te voeren.

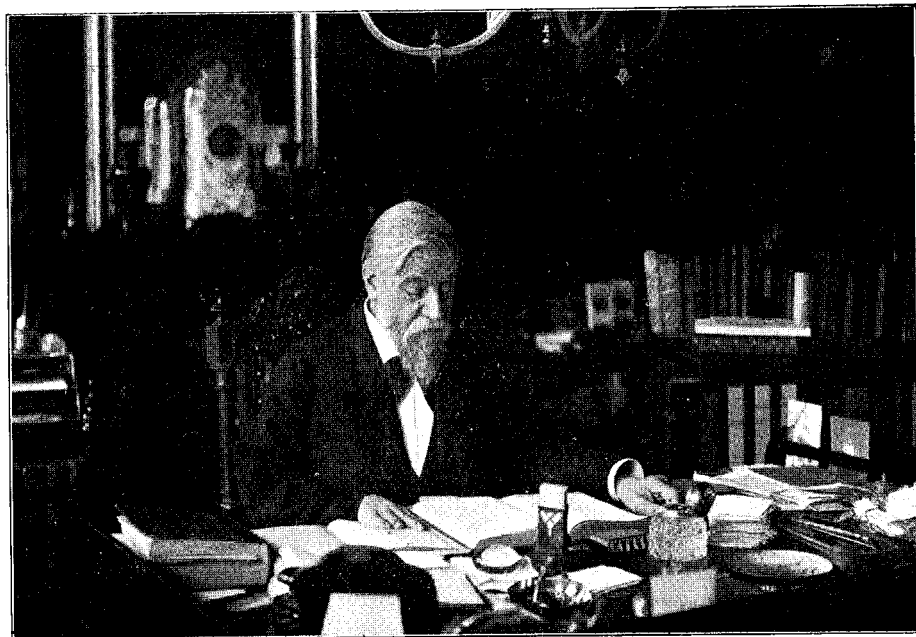
Leiden, Oudejaarsdag 1919.

L. v. 1.

PROF. DR J. VERDAM. †

Den 19^{den} Juli 1919 ontsliep in onze stad de oud-hoogleraar dr J. Verdam, en ik ga een enkel woord wijden aan den diep betreurden man wiens heengaan in den kring der zijnen allereerst, dan in dien van zijne vele goede vrienden, zoo smartelijk wordt gevoeld. Slechts zal ik mij moeten inspannen het al te persoonlijke te vermijden, want wat dringt eer uit het gemoed naar buiten dan de heugenis van ons bewezen goedheid en hartelijke genegenheid? Ook van zijne groote wetenschappelijke verdiensten voegt het mij, te weinig deskundig, niet te gewagen: in de Koninklijke Academie van Wetenschappen heeft Uhlenbeck reeds het leven geschetst van hem, aan wien „de kennis onzer oude, inzonderheid onzer middeleeuwsche taal zulke ontzaglijke vorderingen te danken heeft”. Ik dan gedenk den burger onzer stad.

Leerling van de Latijnsche school des voortreffelijken Epkema's te Amsterdam, kwam Verdam in 1865, toen twintig jaar oud, immers geboren den 22sten Januari 1845, naar Leiden. Daar heeft vooral het onderwijs van De Vries hem gegrepen en hij heeft het voorrecht gehad van stonde aan te weten waaraan hij zijne liefde geven zou: den 14^{den} Mei 1872 promoveerde hij op een proefschrift over „Tekst-

PROF.DR. J. VERDAM.

critiek van Middelnederlandsche schrijvers". De schepper van het Middelnederlandsch woordenboek had zich aangekondigd. Reeds sinds 1869 was hij toen praeceptor aan het gymnasium in de Lokhorststraat, dat achter zijnen prachtigen gevel lokalen van niet gansch moderne inrichting verborg en deswege vulgo „het hok" heette. Verdam doceerde daar niet zijn eigen vak maar de klassieke talen, naar de toenmalige, ietwat zonderlinge, gewoonte om jeugdige candidaten „op" de Leidsche gymnasiasten der laagste klassen paedagogiek te doen leeren, zonder met hun eigenlijk studievak rekening te houden. Wij hebben daar van een historicus nederlandsch, van een classicus aardrijkskunde geleerd; Verdam leidde ons tot de zaligheid de tolk te mogen zijn Cornelii Nepotis. Hij was streng, met eene, later moedig bedwongen, neiging tot drift, maar meteen voelden wij instinctmatig zijne toewijding aan onze belangen en zijn ernst, en ik weet in mijne herinnering van geene dan goede gedachten te zijnen opzichte, als ik mij in die jaren verplaats. En ik ben zeker dat ik van hem heb geleerd te voelen voor zuiverheid van taal: o, de smadelijke ironie waarmede hij, als wij roekeloos het subject in den vierden naamval hadden gezet, zeggen kon: „den ezel wordt gevild".

In dezen tijd, Juli 1872, viel ook zijn huwelijk; hij heeft toen gewoond achter op de Hooigracht; daar zijn zijne oudste kinderen geboren, daar heeft hij hard gewerkt, ook reeds aan het Woordenboek (eerste aflevering 1882), daar ontving hij in 1878 zijne benoeming tot hoogleeraar te Amsterdam. Dan staat

Leiden hem aan de hoofdstad af tot 1891 ; den 21sten October van dat jaar houdt hij, opvolger van zijn leermester De Vries, zijne intreerede en sedert is hij burger onzer stad gebleven. Met haar openbaar leven heeft hij zich weinig ingelaten. Op zijne studeerkamer van het huis, weder aan de Hooigracht, nu door prof. Van Blom bewoond, heeft hij aan zijn levenswerk gearbeid; dagen, langer dan acht uren, aan dagen gerijd, waarin hij de stof verzamelde voor zijne colleges en de boeken schreef en de uitgaven bezorgde, die zijnen naam in de wetenschappelijke wereld zullen doen voortleven. Stond hij op uit dien ringwal van boeken en paperassen, waarover men bij het binnentreden der kamer zijn grijze hoofd met het levendig-vriendelijk gelaat gebogen zag — dan was het zijn gezin dat hem trok en waarin hij zijne gelukkigste uren heeft doorleefd; dan waren het zijne vrienden die hij bezocht, voor wie, niet het minst in hunne dagen van droefenis, zijn komst eene verwikking was; dan waren het de vergaderingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, die hij trouw bijwoonde, waaraan hij telkenmale de vruchten schonk zijner onderzoekingen, wier voorzitter hij vijf malen is geweest en waarvan het zeldzaam verleende eerelidmaatschap hem den 12^{den} Juni 1918 werd aangeboden, onder zulk eene ontroerende, juichende instemming der talrijke vergadering als wij wel nimmer hebben aanschouwd; dan, eindelijk, was het de Vereeniging van vrijzinnige hervormden, wier belangen hij voorstond, wier samenkomsten hij zelden oversloeg en aan wier doel en arbeid hem

eene godsdienstige overtuiging bond, waarvan de stelligheid werd verinnigd door de vrome piëteit voor de leidsters zijner jeugd, zusters zijns vaders, die zijne kindsheid tot eene vreugde en zijn gemoed voor godsdienst ontvankelijk hadden gemaakt.

Gewaagde ik van de hulde hem op „Letterkunde” gebracht, ik gedenk nog zulk een oogenblik, den 8sten Februari 1909, toen hij als rector bij den professorenmaaltijd (o schoone uren van schuldellooze vreugdel) in „onze oude Dietsche tale”, die is

„Soo goet ende so gename,
Si is soo soete ende so bequame . .’

zijne verzen sprak op onze koningin en „hare lanc verbeide kint”. Wie dien heildronk hoorden, vergeten den man nimmer die hem uitbracht, noch de instemming, die het onderwerp, o maar die niet minder den spreker **zelven** gold.

En dit moet het einde vormen van dit wel zeer korte levensbericht: de mensch, dien wij hebben liefgehad met genegenheden, waarin bewondering, achting, dankbaarheid zich hadden gemengd. Verdam is een bevoorrecht man geweest (en soms sprak hij van zijn geluk in woorden, waarin een lichte Polykrates-stemming klonk), doch weinigen, wien men het hartelijker gunde. Hij was een geestig man, in zijne gesprekken vol speelsch vernuft, blij als hij ook bij anderen zin voor humor ontdekte. Hij was van eene zuivere ongereptheid, onbesmeurd, waarvoor elke gemeenheid vlieden moest; van een enthousiasme voor land en volk en taal dat alle

LXXXII

slapheid bij anderen verwon; hij borg in zijn licht bewogen gemoed een hartelijk medegevoel voor **anderer** lust en leed, dat gelukkigen dubbel gelukkig, dat bedroefden gelaten en straks weder sterk maakte. Van nog teerder karaktertrekken waag ik niet in 't openbaar te spreken. Wie hem het best hebben gekend, hebben hem het hoogst geacht en het innigst liefgehad. Zeldzame lof in deze zondige wereld. Mij bereikte de mare van zijn dood in verre landen, op het uur dat de zondoorstoofde dag zich doopte in den nacht, stonde, waarin de ziel voor weemoed open staat. De smartelijke ontroering, toen ervaren, was als eene bevestiging van jarenlang gekoesterde gevoelens voor dezen uitnemenden man en als eene profetie, dat ik tot mijn levenseinde de heugenis aan hem zou met mij dragen, een schat van bemoediging en weemoed te gader.

L. 27 Jan. 1920.

L. KNAPPERT.

PROF. DR. P. VAN GEER. †

Den 3^{den} October 1919 overleed te 's-Gravenhage de oud-hoogleraar in de wiskunde dr. Pieter van Geer, die een groot deel van zijn arbeidzaam leven in onze stad heeft doorgebracht. Hij was er 27 Juni 1841 geboren, heeft er school gegaan, is er in 1858 student geworden en reeds vier jaren later gepromoveerd. En zóó goeden naam had hij zich verworven, dat Curatoren hem aan de Hoogeschool wenschten te verbinden: 23 Maart 1867 hield de toen 26 jarige zijne intreedende als hoogleraar. Hij vervulde de vacature, ontstaan door de benoeming van dr. Bierens de Haan tot gewoon hoogleraar, in plaats van wijlen dr. G. J. Verdam, oreerende over „De ontwikkeling van den geest, het hoogste doel van de beoefening der wiskunde”. In het college-verslag van den studentenalmanak voor 1868, blz. 221 heet het openhartig dat de studenten liever een ander hadden gehad, maar „daarom te meer doet het ons genoegen te kunnen mededeelen, dat zijne lessen zoo goed bevallen. Zoowel zijne uitgebreide kennis als zijne duidelijke voordracht.. . . wekken algemeene bewondering.” Hij bekleedde het ambt 35 jaren, totdat hij in 1902 aftrad om redenen van gezondheid en

door (ook sedert wijlen) dr. P. Zeeman werd opgevolgd. Vóór de wet van 1876 gaf Van Geer onderwijs aan studenten van alle faculteiten, die toen nog het klein- of groot-mathesis-examen moesten afleggen; daarna doceerde hij meetkunde en mechanica uitsluitend aan de studenten in de wis- en natuurkunde. Hij was geleerde, hij was meteen paedagoog, wat weer samenhang met zijne belangstelling in het onderwijs in het algemeen. Hij was een groot voorstander van de gymnasiale opleiding en gaarnegecommitteerde bij de eindexamens; hij stelde belang in het middelbaar onderwijs en had jaren lang zitting in de commissie voor de akte-examens. Daarnaast heeft hij groote verdiensten gehad voor de levensverzekering en de pensioenregeling, vooral door zijn toewijdenden arbeid aan het pensioenfonds voor weduwen en weezen van burgerlijke ambtenaren.

Van Geer hield van onze stad, waarin hij ook na zijn emeritaat gaarne terugkeerde b.v. bij gelegenheid der maandelijksche professorenkrans. Ik heb hem nog gekend, (hoe levendig wordt bij het ouder worden de herinnering aan den kindertijd !) toen hij woonde aan het Rapenburg, waar thans Adriani's boekhandel is, daarna, ongeveer sinds zijn tweede huwelijk, enkele huizen verder, n°. 81 ; van zijn arbeid placht hij uit te rusten door muziek, waarin hij zelf vergevorderd was en tot de beoefening waarvan hij anderen gaarne opwekte, gelijk hij ook commissaris was van de muziekschool der Maatschappij voor toonkunst.

In dit jaarboekje, dat der geschiedenis gewijd is,

mogen wij niet onvermeld laten dat Van Geer warm voelde voor de historie der wiskunde. Hij behoorde tot wie begrijpen, dat geen vak zonder kennis ook van zijne geschiedenis kan worden beoefend. Vandaar op zijne colleges telkens een doordringen in de klassieken der wiskunde, vandaar na zijn aftreden een onverplicht college in de geschiedenis ervan, vandaar zijne warme bewondering voor en zijne grondige kennis van Newton en Christiaan Huygens. Ook van zijne liefde voor geschiedenis in het algemeen herinneren wij ons menig blijk, gelijk hij, opgewekt, expansief, ook in het persoonlijk leven zijner vrienden warm belangstelde. Zoo hebben wij hem gekend, weggevalen nu ook hij weder uit het wel zeer slinkende getal Leidsche burgers eener vroegere periode, waarop wij uit onze dagen van onrust met heimwee terugzien.

L. KNAPPERT.

A. 1. WITMANS Az. †

Een wreede ziekte, waarvoor de medische wetenschap geen remedie had, sleepte hem na een lang lijden ten grave. Hij heeft er moedig weerstand aan geboden, al wist hij dat zijn geestkracht het vroeger of later op moest geven tegen de voortwoekerende kwaal, die den 15^{en} October van het vorig jaar een einde maakte aan zijn werkzaam leven van ruim 62 jaren.

Abram Isaïc Witmans is in Leiden geboren en getogen, hij heeft er gewerkt en is er gestorven.

Opgegroeid in een eenvoudig, klein burgerlijk gezin, ontving hij zijn opleiding aan de jongensschool 2de klasse aan de Pieterskerkstraat, die destijds stond onder leiding van het schoolhoofd Van Wijk, die de reputatie genoot van de leerlingen te maken wat er van te maken viel. En de jonge Abram was een zijner beste leerlingen, niet alleen, omdat hij vlug leerde, maar vooral ook om zijn open en eerlijk karakter. Nadat hij de school met vrucht had doorloopen, werd hij in 1872 op 15-jarigen leeftijd aangesteld als geagreerd klerk op het kantoor van den Rijksontvanger alhier. In deze betrekking deed hij zich kennen als een accuraat en vlug ambtenaar, die bij zijn elkaar opvolgende superieuren goed stond

LXXXVII

aangeschreven en weldra onder zijn medeambtenaren werd geacht en gewaardeerd, wegens zijn uitnemende gaven van verstand en hart. In 1884 werd hij tot boekhouder bevorderd, een functie die nu niet meer bestaat, doch destijds een ware onderscheiding betekende.

Het kantoor der Rijksbelastingen was voor den jongen Witmans een leer- en levensschool. Hij deed er veel menschenkennis op en de menschen, die er hun belasting kwamen brengen, maakten den ambtenaar, die altijd een open oor had voor hun bezwaren en klachten tot hun vertrouweling en zoo werd hij veler vraagbaak en raadsman. Daar leerde hij de voor het oog der wereld verborgen nooden kennen en groeide in hem de begeerte om deze te helpen lenigen. Zoo werd hij lid der vereeniging „Uit Liefde”, een organisatie die in stilte armoede lenigde, welks voorzitter hij weldra werd, in welke kwaliteit hij veel voor de stille armen in Leiden, dat hij door en door kende, heeft gedaan. Het ging hem aan het hart toen deze vereeniging, die hare gaven in natura verstrekke in de distributiejaren haar liefdewerk moest staken. Aan de geschiedenis dier vereeniging zal echter zijn naam met eere blijven verbonden. In Juli 1900 zeide de heer Witmans zijn werkkring aan het belastingkantoor vaarwel, vanwege zijne benoeming tot Directeur der Stadsbank van Leening, waartoe hij door den Leidschen gemeenteraad werd aangewezen.

In deze betrekking heeft hij getoond, niet alleen groote werkkracht te kunnen ontwikkelen, maar ook organiseerend talent te bezitten. Er ontbrak, toen hij

aan het hoofd dezer nuttige instelling kwam nog veel aan. Hij heeft de Bank hervormd en gemoderniseerd en het onjuist odium van „lombard”, dat er nog altijd op rustte, aan weten te ontnemen.

De instelling is door hem gereorganiseerd in dien zin dat ook de kleine winkelier en koopman er zijn toevlucht kon nemen, wanneer hij voor het doen van zaken bedrijfskapitaal noodig had, maar bovenal zullen hem dankbaar zijn de kleine pensioengerechtigden in wiens belang hij de pensioenbeleening in voerde, waardoor hij deze menschen een onschatbaren dienst bewees.

Voor zijn ondergeschikte ambtenaren en beampten, ~~—~~ medewerkers noemde hij hen bij voorkeur was hij een streng maar rechtvaardig chef. Wanneer iemand eens iets deed dat niet goed was, dan kon hij daarover toornen, doch daarna was hij ook weer de oude raadsman en vriend. Alleen als iemand huichelde en onwaar was, dan kon hij hem niet verdragen. De waarheid ging bij hem boven alles. Daardoor stootte hij bij eerste kennismaking wel eens af, maar in den intiemsten kring zijner vrienden en kennissen wist men hem daarvoor te waardeeren.

„Witmans heeft een hart van goud”, hoorden wij eens iemand zeggen, die door hem geholpen was uit den nood, hoewel hij er menschelijkerwijze geen aanspraak op kon maken, omdat hij hem had tegengewerkt en onaangenaam was geweest.

In zijn vrijen tijd wijdde de heer Witmans zich bij voorkeur aan zijn arbeid als medewerker aan de Leidsche Maatschappij van Weldadigheid, ter voor-

LXXXIX

koming van armoede. Hij bezocht de gezinnen aan zijn zorg toevertrouwd persoonlijk en dezen betroffen zijne vele dagelijksche wandelingen door onze stad. Van zijn adviezen werd door het bestuur zoo goed als nooit afgeweken. Als de heer Witmans een gezin voor ondersteuning voordroeg, dan was het goed.

Zoo heeft de heer Witmans geleefd en gewerkt, zoolang het voor hem dag was, al werd die dag aan het eind voor hem een bron van knagend lichaamsleed en zoo zal de herinnering aan dezen echten Leidenaar onder de Leidenaren blijven voortleven tot in lengte van dagen.

Leiden, Februari 1920.

K. SIJTSMA.

DS. JOHANNES GERHARDUS KLOMP. †

4 December 1919 des nam. een ure maakte een hartverlamming een plotseling einde aan het werkzaam leven van Wassenaars Hervormden predikant.

Ds. Johannes Gerhardus Klomp werd den 18^{den} Januari 1850 te Gendringen geboren uit eene eenvoudige, achtenswaardige boerenfamilie. Reeds in zijne jonge jaren openbaarde zich lust tot studie. Na eene gewone lagere school te hebben bezocht, kwam hij in '61 op de Fransche school van den heer Dullemondte te Gendringen, welke na 2 jaren werd verwisseld met een dito school van den heer Slencker te Terborg. In Sept. '65 werd hij als leerling opgenomen aan de Latijnsche school te Doetinchem, welke in die dagen stond onder het rectoraat van den welbekenden Dr. F. v. d. Cappelle. Door hard werken mocht hij het voorrecht smaken in Juli '68 de poort tot de academie te zien opengaan en ging hij in het najaar naar Utrecht.

Na het examen Mathesis „cum laude” te hebben afgelegd, deed hij in Juni '70 propaedeutisch examen en in Juni '72 het candidaatsexamen „summa cum

laude". Op den 6^{den} Mei van het jaar '74, na met goed succes afgelegd proponentsexamen te's Hertogenbosch, werd de laatste slagboom weggenomen die den weg tot de Nederl. Herv. Kerk afsloot.

Op den 30sten Aug. van dat jaar werd proponent Klomp door zijn oudsten broeder Ds. J. H. Klomp predikant te Vlissingen, later naar Nederl. Indië vertrokken, tot zijn dienstwerk ingeleid. Ruim 45 jaren heeft Ds. Klomp de Herv. Kerk mogen dienen in onderscheidene gemeenten, de laatste 27 jaren te Wassenaar. Zijn arbeid vond overal groote waardeering, zelfs door kerkelijke of politieke tegenstanders werd hij geëerd om zijn trouw aan beleden beginselen. Door zijn schoolarbeid en optreden voor de politiek der anti-revolutionnaires is hij ook ver buiten de grenzen zijner gemeente bekend geworden. Voor de Staten van Z.-Holland was de invloed van Ds Klomp groot in het vroegere district Zoetermeer, menigmaal is gebleken dat bij anti-revolutionnaire vacature de man zijner keuze de overwinning behaalde. Zoo was het ook bij vacatures in den gemeenteraad. Daarom zocht menigeen in die dagen de vriendschap van den dominé van Wassenaar.

Teleurstellende ervaringen zijn op dezen weg ook Ds. Klomp niet gespaard gebleven.

In Wassenaar genoot Ds. Klomp eene buitengewone populariteit zoowel onder Protestanten als Roomschen, waartoe voorzeker ook heeft meegewerkt zijn secretarisschap van de Commissie tot wering van schoolverzuim, van de inwerkingtreding der Leerplichtwet af tot het einde zijns levens. In die kwaliteit kwamen

velen hem om raad vragen en werden steeds vriendelijk te woord gestaan.

Al de jaren van zijn verblijf te Wassenaar was Ds. Klomp voorzitter van het bestuur der Christelijke School, welke in de laatste jaren tot een U.L.O. School, uitgroeide, terwijl aan de „Zijdweg” langs den electrischen spoor een tweede school met den Bijbel verrees !

Van de oprichting af aan was Ds. Klomp voorzitter van het bestuur der Chr. Kweekschool tot opleiding van onderwijzend personeel te Leiden; dat hij als zoodanig waardeering en achting genoot daarvan getuigde de directeur de heer J. Schaap bij zijne begrafenis. Ook in dezen kring laat de overledene een ledige plaats achter, die niet zoo gemakkelijk vervuld zal worden. Niet zoo gemakkelijk omdat weinigen als Ds. Klomp in staat zijn om de kerk en de school van elkaar te scheiden, waardoor alleen het mogelijk is ook met gescheiden broeders te kunnen samenwerken.

In breeden kring wordt de werkzame figuur van Ds. Klomp gemist Toen het gerucht van het plotseling overlijden, en dat nog wel in den vreemde, zich in de gemeente verbreidde, was er algemeene verslagenheid en deelneming. Wat zijn kinderen in hem verliezen laat zich met enkele woorden niet beschrijven! Velen dachten bij dit zoo spoedig sterven aan hetgeen wij lezen in Gen. 5: 24. „Enoch dan wandelde met God; en hij was niet meer, want God nam hem weg”. De gemeente Wassenaar verloor een vroom en goed leeraar, die zich het Evangelie

XCIII

des kruises niet schaamde, een trouw herder, die troostte waar aan troost behoefte was.

Nu rust hij van zijn arbeid. Zijn stoffelijk overschot is in denzelfden grafkelder als dat zijner echtgenoote, hetwelk October 1894 daarin daalde; beider onsterfelijke ziel geniet de rust in het hemelsch paradijs, omdat zij getrouw waren tot den dood. Openb. 2: 10^b.

J. J. HASSELBACH. †

Johannes Jacobus Hasselbach werd 13 September 1835 bij Leiden geboren, waar zijn vader beheerder eener lijmfabriek was (de tegenwoordige betonfabriek van den heer Wernink).

Met hart en ziel aan het buitenleven gehecht, achtte de jonge scholier het een ramp, toen, door den dood van den bezitter der lijmfabriek, de familie naar de stad verhuisde.

Door zijn ouders in streng orthodoxe richting opgevoed, ontstond bij den jongen man met zijn gezond en helder oordeel al spoedig een drang naar onderzoek en critiek.

Naar de nieuwe richting in godsdienst en politiek gevoelde deze krachtige geest zich gedreven, met het resultaat dat de jonge man een steunpilaar werd van de moderne richting en van de liberale Kies-vereeniging te Leiden.

Daarbij bleef zijne gedachte steeds in één richting bepaald; zich zelf een onafhankelijk, zelfstandig bestaan te verschaffen door te werken zoolang het dag was.

Zonder eenig fortuin of geldelijke hulp begon hij met negentien jaar zaken voor eigen rekening en huwde kort daarop.

XCV

Kampende met bijna onoverkomelijke bezwaren, wist de energieke jonggehuwde zijne zaken tot bloei te brengen en vond nog tijd om als vooruitstrevend en verlicht man zitting te nemen in verschillende lichamen, waar zijn advies zeer gewaardeerd werd.

Van 23 Februari 1887 tot 3 September 1907 was hij lid van den Raad der gemeente Leiden; zijn streven was steeds gericht op verfraaiing en verbetering der gemeente en besparing der finantiën, waaraan hij zijn werkkraft en kunde, ja zelfs zijn nachtrust offerde.

Het bouwen van het Militair-Hospitaal, de opruiming der oude wallen en het slechten van de Hoogewoerds-poort met het bouwen van de(n) nieuwe(n) brug aldaar, waren ondernemingen, waar voor in dien tijd menig een, met meer kunde en kapitaal begiftigd, was terug-gedeinsd.

Dat laatste werk gaf den stoot aan de uitbreiding en verfraaiing van een stadsgedeelte, dat tot het minst sierlijke der gemeente had behoord.

De stichting van de Plantage was aanleiding tot de bebouwing van het Plantsoen en den Zoeterwoudschen Singel en den aanleg van een parkge-deelte dat nu tot de gezochtste wijken van de gemeente behoort.

Als gemeenteraadslid nam de overledene al spoedig in de commissie van Fabricage zitting, waar zijne adviezen gaarne werden vernomen en opgevolgd.

In deze functie werden den overledene echter teleurstellingen niet bespaard.

Een plan tot overdekking van den Korenbeurs om aldaar een ruime vischmarkt aan te leggen voldoende

XCVI

aan de eischen van „Katwijk als visschershaven”, werd niet aangenomen, met het gevolg dat de toevoer van verse visch zich naar elders verplaatste.

Evenzoo ging het met het advies tot aankoop van de buitenplaats „Vreewijk,” ten einde dit heerlijke oord in een Villapark te herscheppen, waardoor een van de schoonste gedeelten om Leiden verloren ging.

De benoeming door H. M. de Koningin tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau was een van de lichtpunten in deze jaren van inspanning en arbeid voor de gemeente, waarvoor zijn hart steeds warm klopte.

Dit toonde de overledene toen hij voor een geringe som een complex huizen, tuinen, poort en pakhuizen aan de gemeente zonder eenige beperking overdroeg en daarvoor het huis moest verlaten, waarin hij ongeveer vijftig jaar had gewoond.

Tot zijn dood bleef de overledene werkzaam als lid van de commissie van aanslag voor de belastingen en eindigde den 20sten December 1919 op 84-jarigen leeftijd een nuttig maar veel bewogen leven.

P.J. H.

P. E. J. HEMELRIJK. †

Op 22 December 1919 overleed in zijn prachtig, antiek buitenverblijf: „the Priory” te Gateacre bij Liverpool : Paulus Eduard Josephus Hemelrijk, een der voortreffelijkste en aanzienlijkste inwoners van Engeland's tweede stad en.. . geboren Leidenaar.

Op 11 Februari 1840 was hij in onze oude sleutelstad geboren, als zoon van den koopman in granen Paulus Gerardus Hemelrijk en diens tweede vrouw Christina Hermina Johanna Schmedding. De Hemelrijk% behoorden tot den gezeten R.C. burgerstand en waren sedert het eind der 17de eeuw hier ter stede gevestigd.

In 1845 verloor de jonge Hemelrijk zijne moeder, het jaar daarna zijn vader en beide grootvaders. Zijne grootmoeder van vaderszijde belastte zich met zijne eerste opvoeding, doch weldra vertrok hij naar het gymnasium te Boxmeer. Zijne leerjaren voltooide hij in het gesticht St. Louis te Mechelen. Van 1859 af, werkte hij op het kantoor der bekende katoenfabriek van den heer Prévinaire te Haarlem en vervolgens korten tijd bij de katoenfirma van der Kun en van Schelle te Rotterdam, en nauwelijks 22 jaar oud, zei hij het vaderland vaarwel, om zich te Liverpool als vertegenwoordiger dier firma te

vestigen. Drie jaar later, werd het filiaal opgeheven en hij begon zaken voor eigen rekening terwijl hij 8 jaar na zijn komst aldaar, in 1870, het Britsch onderdaanschap verwierf. Hij verbond zich in 1875 met den overste Hornby in eene katoenmakelarij, die hij door zijne groote kunde en ijver tot grooten bloei wist te brengen. Doch ook op maatschappelijk gebied liet hij zich niet onbetuigd. Zoo was hij burgemeester van Wavertree, een der groote voorsteden zijner woonplaats (1891), consul van Nederland (1885-1889) en van Japan (1902-1919) en later ondervoorzitter van de Kamer van Koophandel. Als zoodanig werd hij twee maal naar internationale congressen afgevaardigd. Ten slotte viel hem de eer te beurt, benoemd te worden tot J. P. = Justice of the Peace of kantonrechter.

Als trouw en vroom katholiek, vond hij nog den tijd zich verdienstelijk te maken op Roomsch sociaal gebied en was o.a. vele jaren president der Vincentius Vereeniging van 1890 af en ondervoorzitter van de Engelsche centrale dier vereeniging. Z.H. de Paus verleende hem het Commandeurskruis van de orde van den H. Gregorius den Groote, de Japansche regeering de orde van de Rijzende Zon.

In de politiek maakte hij zich verdienstelijk als voorman der conservatieve partij en werd verder in zijne woonplaats als een der steunpilaren beschouwd van alle vereenigingen op algemeen philanthropisch gebied. Zeer belangrijk was zijn aandeel in het totstandkomen der directe telegraphische kabelverbinding tusschen Liverpool en Hamburg en Havre.

XCIX

In 1874 huwde de heer Hemelrijk met miss Caroline Bertha Hampshire; hun werden 12 kinderen geboren waarvan 5 zoons en 3 dochters nog in leven zijn en wederom talrijk kroost bezitten.

Ieder, die de blinde haat en minachting voor vreemden in Engeland kent, zal beamen, hoe groot de verdiensten van den overledene moesten zijn, om het mogelijk te maken, dat hij in die groote Engelsche stad, dergelijke ambten kon bereiken; dubbel moeielijk voor hem, den katholiek van de daad, in een land, waar de loge zooveel macht heeft.

Ik heb het voorrecht gehad eenige jaren geleden briefwisseling te voeren met dezen verdienstelijken Leidenaar van geboorte en heb de liefde tot zijn geboorteland en stad gewaardeerd, die uit al zijne brieven sprak. Ook onze taal was hij nog ten volle machtig, ondanks de vervreemding van een halve eeuw en de uitgebreide kennis, die hij zich van vreemde talen verworven had.

Nu de dood na eene ziekte van vele jaren, ook aan dit welbesteed leven een einde maakte, wilde ik hem met een enkel woord herdenken, wetende hoezeer hij het zou waardeeren ook in zijn vaderstad niet vergeten te worden.

Bene Merens Requiescat in Pace !

BD.

Het Dagboek van een Leidenaar uit den jare 1747.

(TWEEDE DEEL.)

(Vervolg.)

OVER HET AVRONTEEREN VAN
DEN OUT BURGEMEESTER J: v: D: BERG.

Op desen yge maandag den dato voornoemt, soo was het dat wederom de Heeren Commissarissen uyt den Haag Wierden verwagt. Want daarom als voore weder 4 kwartieren Burgers aan den Burg geposteert stonden. Middelerwyl de klok ruym 2 uren namiddag synde, soo kwam de volle vroedschap na een lange vergaaderinge gehouden hebbende van booven van het Stadhuys, soo gebeurde het, hetwelk nooyt te vergeten is, dat den ouden Burgemeester, genaamt Jan van den Berg meede van het Stadhuys koomende

en in syn koets welke daar gereet stondt in ging sitte, soo was er eenig Janhagel op de breedstraat dewelke desen ouden Heer met allerly slegte en kwaataardige verwytselen in het voortryden agter syn koets na schreeuwden met soodanige schentwoorden als volgt. Het was maar: komt er uyt Jan den Drajer, wy sullen u den hals breken, Jou Schelm, Jou dief, Jou Burgerplager, Jou dit en dats kint, Jou opvreter van de Stadt, en al soodaanige fataale woorden wiert agter desen Heer geroepen. Daar kwaamen wel Schouten die met hun dienders dit calangiëren wilde beletten, maar den hoop van het gemeen was te groot en souden haast selvs wat slaagen gekregen hebben indien sy niet hadden geretireert. Ook sou desen ouden Heer in groot gevaar haast geweest syn om op syn lyf aangevallen te worden, want na hem al van eenige kwaade gemeene jongens met paarde s . . . t wiert geworpen. En tot securityt soo was de koetsier soo voorsigtig dat in plaatse van voore het huys stil te houden om den ouden Heer uyt te laten gaan in het huys, soo reedt de koets met een swint de Vrouwe steeg door, en soo pervors in de stal op de Bloemmart, alwaar de dienstmeyt door goede sorge de stal al hadt opengedaan, waardoor desen Heer na een bittere ontsteltenis nevens syn koetsier en lyfknecht uytgestaan hebbende verder van onheylen aan syn lyf was of wiert gesalveert. Het begon nu droevig in onse Stadt van lyden uyt te sien van wegens allerly kwaade gevolgen en onluste dewelk men in het verdere sal vinden genotificeert.

OVER HET ARRIVEEREN VAN DE HEEREN
 COMMISSARISSSEN VOOR DE TWEDE REYSE BINNEN
 DESE STADT.

14 October (1748). Nog iets op **desen** yge maandag namiddag den klok 4 uren syn wederom alhier voor de tweede reyse gearriveert de **Heeren** Commissarissen van Syn Hoogheyd van den Haag afkoomende onder geleyde van een detachement Burgers, en hebben wederom de voorige eer genooten. Hierop syn de **Heeren** Burgemeesteren ten 5 uren op het Stadhuys vergaardt, en syn doe gesamentlyk na den Burg gegaan om aldaar de **Heeren** Commissarissen te complimenteeren. Ook vervoegden sig aanstonds op den Burg de 10 Gedeputeerden van de **Burgery** dewelke na eenige tyt verblyf sig met haar 10ne van den Burg hebben gerenonsieert en syn doe na den doele gegaan. Op dese tyt heeft de Regeering weder de klynagting van de Burgers hen lieden aangedaan moeten ondergaan te **weeten** van het geweer niet te presenteeren voor de Heere Burgemeesteren, en voor de 10 Gedeputeerde Sprekers in het op en afgaan van den Burg is gepresenteert.

OVER HET IMPORTANTE GEVAL.

14 October. Nog al iets tot besluit van **desen** ygen maandag den dato hier booven. Het was des avonts ten 7 uure dat eenig gemeen, soo men seyt dat opgekogt was, by den ouden Heer van den Berg

aan desselfs huys van vooren dapper de glaasen voor een begin ingeworpen Wierden, meenende dit huys aan te tasten op die manier alstevooren de Pagters-huysen syn gehandelt. Maar dit lukte het Jan hagel niet wel, want het selve wiert immmediaat kenbaar gemaakt aan de geposteerde Burgers welke op desen tyt was het volk van den Capityn Huybregts, de welke aanstonds met 2 quartier Burgers van den Burg afrok en na het huys van den Secretaris van Rojen marscheerde onder het slaan van de nootmars en lichtende fakkels. Waarom desen Heer Captyn met syn volk eerst na het huys van de Heer van Rojen toetrok, was de reede dat dit huys meede soude aangevallen geworden hebben, en ten anderen omdat dit huys wat ver van de Wagt was gelegen, waardoor het gemeen soo veel te beter den baas soude hebben kunne spelen. Maar door het verassen van de Burger compagnie is hun voornemen verydelt. Op dit rumoer kwaamen meest alle Burgers in het geweer, patroutlierende de Stad heen en weder, quartier op quartier sag men overal op straat. In dese wilde omstandigheydt deses tyts, soo is evenwel de getrouwigheydt der Burgeren aan hun ovrigheydt gebleken, want hadden onder malkandere voorgenomen dat se niet souden dulden ofte toelaten dat de Heeren van de Regering hunne huysen ofte goederen soude werde geincomodieert ofte benadeelt, maar dat sy als braave Burgers hiervoor in de bresse souden staan om sulks afteweeren. Dit patroutleren heeft dan een heele nagt geduurt, en het huys van den Burgemeester van den Berg, alsmeede het huys van den Secretaris David

van Rojen is een heele nagt door Burgers bewaart geworden. In dese 2 huysen hebben alle de Burgers welke op haar tyt de wagt waarnaamen vry te consumeeren gehadt. Voor de Officiers vry wyn, een stuk kaas en broot, pypen en toebak. Voor de gemeene Burgers was vry bier, kaas en broot, pypen en toebak. Dit dient evenwel gesegt te worden, dat dese twee Heeren lange tyt in klyn agting by den Burgers en inwoonders hebben gestaan, en daarom dese calangi hebben moeten ondergaan. Van hunne persone seg ik niets.

OVER HET VERVOLG

15 October. Des dingsdags morgens ten halv 8 uren syn de Here Commissarissen van Syn Hoogh. wederom na den Haag gegaan. Ook is het huys van van den Berg, en by van Rojen door de Burgers beset gebleven, mits dat sy alle 6 uren malkanderen van hunne posten hebben afgelost. Voor het ovrig is op desen dag niets bysonders voorgevallen.

16 October. Op woensdag syn weder veele van de Lydse Soldaten in het geweer geweest, als meede 4 kwartieren Burgers van den Capityn de Mey welke op deses morgen voor den Burg syn geposteert geweest om de Heeren Commissarissen uyt den Haag op tewagten, maar de selve syn niet gekoome. Doe syn de Burgers ten half 12 afgedankt.

16 October. Woensdag buyte verwagting soo syn de Heere Commissarissen op desen dag namiddag ten halv 4 ure wederom voor de 3de reyse in dese

Stadt gearriveert onder een aansienlyk detachement van omtrent duysent Burgers, welke ten 2 uur syn vergaart geweest in den doelen om aldaar dese Hoog Edelen Heere optewagten, en deselve na den Burg te gelyden. Doe nu de Heeren op den Burg alste vooren waaren gearriveert, soo syn immediaan de 10 opperste van de Burgery op den Burg gekome en hebben aldaar dese Heeren verwellekomt, en hunne affaires verrigt, en syn van den Burg afgekome des avons ten 8 uure, en draayde in het doorgaan alle hun hoeden tot een bewys van goede tyken.

N.B. De voornoemde Huysen syn op desen dag en nagt door de Burgers beset gebleven en daar is niets fataals aan deselve voorgevalle.

17 October. Op Donderdag morgen en na de middag syn op die wyse als vooren Burgers aan den Burg geparadeert geweest met hun vaandel en trommels.

Op desen ygen namiddag syn veele van de Lydse Soldaten in het geweer geweest, en hebben meede voor het Stadhuys geparadeert onder het bywesen van haar vaandel, voerende root met witte striepe koleur. Ook is op desen namiddag ten 5 uuren de volle vroedschap op het Stadhuys vergaart geweest dewelke gesamentlyk na den Burg syn gegaan om aldaar aan hun Ed. Mogende heeren hunne Demissien te versoeken en ontslagen te worden van haaren dienst, welke deese Heeren van de Regering aan de Stadt van Lyden hebben bewesen enz.

Ook syn nog op desen ygen namiddag de 10 Opper

Sprekers van de Burgery op den Burg voor de Heeren Commissarissen geweest om aldaar met de selve over de zaaken te delibereren. Van den Burg afgekomen synde soo syn deselve 10 Sprekers wederom na den Doelen gegaan pm aldaar iets onder malkanderen te overleggen.

Volgens berigten soo souden de Heeren Capitynen van de Schuttery en Burgery haare demissien versogt hebben by de Heeren Commissarissen, dog deselve syn niet ontslagen maar versogt hunne amptloen waar te neemen tot nader order.

18 October. Op Vrydag morgen ten 8 uuren syn weder 4 kwartieren Burgers na den Burg getrokken en hebben sig daar weder als vooren geposteert. Ook syn op desen morgen nog de 4 andere kwartieren Burgers dewelke op de buyten posten stonden afgelost, en syn meede na den Burg gemarscheert, de klok halv 11 uuren. Ook waaren meede op de been omtrent 76 Leydse Soldaaten, die sig paradeerde voor de Binne wagt. Edog de klok omtrent 1 uur geworden synde, soo syn de Ed. Gr. Mogende Here Commissarissen van Syn Hoogheydt uyt den Burg gekoome ende aldaar stont een koets gereedt van den Burgemeester de Raat, alwaar dese Heeren in stapte en soo na het Stadhuys rydende met dit gevolg. Voor het eerste eenige State boodens gingen voor de koets waarin dese Heeren saate, aan yder syde van de koets gingen de Officieren, dan die Burgers welke dien morgen voor den Burg hadden gearadeert. Agter de koets het aansienlyk detachement gewa-

pende Burgers, alle seer fraay uytgedost. Aan het Stadhuys gekoomende synde, soo traaden dese Heeren uyt de koets en gingen na booven op Burgemeesters kaamer alsmeede op de Heeren Schepenen en Vroedschappen kaamer, alwaar al de Regerende Heeren vergadert waare en aldaar hunne complimenten afleydende. Middelerwijl schaarde sig de Burgery voor het Stadhuys regt in het 4 kant voor de Burgemeesters kaamer onder het slaan der trommels en het swieren der vaandele van de Burgers, alsmeede van de Lydse Soldaten. Onder alle dese bewegingen soo kwam er kragdadig veel volk op de been, want een ygelyk nieuwsgierig synde wat dat door die Heere soude worde afgelesen. Ook waare meest alle de 10 Gedeputeerde Burger Sprekers by Theodorus van Lelistyn, Galanterier op de hoek van de maarsemansteg, ja selvs met hunne vrouwen, meede verlangende te hooren wat dat geaffigeert soudon worden door Hun Ed. Groot Mogende Heeren. De klok omtrent half 2 uren geworden synde, en de Regering uyt naam van Syn Hoogheydt door de Heeren Gecommitteerden bedankt synde voor hunne trouwe diensten aan de Stadt Lyden in hunne Regering bewesen, soo vervoegde sig de Heeren Burgemeesteren, Schepenen, en vroetschappen op de Schepenen kaamer naast Burgemeesteren kaamer. Doe begon de Regt klok te luyden, waar op de Heeren Gecommitteerden den Baron van Wassenaar, Heer van byde Katwyken en t' Sant, alsmeede de Raadsheer Paauw, nevens de Commies Pielat uyt een der middelste raam van Burgemeesters kaamer kwaame uytleggen.

Waar op de Burgery sig salueerde met hun geweer, ook kwaamen uyt de Schepenen kaamer uytleggen de heele Regering voornoemt. Waar op ten Puye van het Raadhuys deser gemelde Stadt Lyden door de Heeren Commissarissen welke van Syn Doorlugtige Hoogheydt tot deese affaires syn geëligeert geweest, het selve aldus hebben afgelesen, gelyk men in t' vervolg sal sien en ondervinde.

PUBLICATIE.

Wy Willem Karel Hendrik Frisoo,.

By de Gratie Gods, Prince van Oranje en Nassauw, Graaf van Catsenelboogen, Vianden, Spiegelberg, Buuren, Leerdam, Marquis van ter Veere en Vlissingen, Heer en Baron van Breda, Bylstyn, der Stadt Grave en Lande van Cuyk, Liesvelt, Diest, Grimbergen, Herstalt, Cranendonk, Warneton, Arlay, Neseroy, St. Vith, Daasburg, Polaanen, Willemstadt, Niervaart, Yselstyn, Bredevoort, Steenberge, St. Martensdyk, Geertruijdenberg, Turnhout, Sevenbergen, de Hooge en laage Swaluwen, Naaldwyk, Heer van Amelant, Erfburggraaf van Antwerpen, en Besancon, Erf Maarschalk van Hollant, Erf Stadhouder, Capityn Generaal en Admiraal van de Seven Vereenigde Nederlanden, alsmeede Capityn Generaal en Admiraal van de Unie, mitsgaders Ridder van de Koussebant, enz.

Doen te weeten, alsoo die van den Geregte der Stadt Lyden hebben gemeent op de versoeken van wegens de Schutters en Burgers der voornoemde Stadt aan hun lieden by Requeste gedaan, niet te moeten disponeeren, maar deselve ter onser dispositie

en decisie niet willende ontrekken, derwaarts hebben gecommitteert de Heeren Frederik Hendrik Baron van Wassenaar, Heer van byde De Katwyken en t' Sant, beschreven in de Ridderschap van Hollant en Westvrieslant, Hoog Heemraad van Rynlandt, enz. Mitsgaaders Mr. Willem Paauw, Raadsheer in den Hoge Raade in Hollant, om sig van onsen t'weegen te informeeren, op de saaken en pointen in het voors. Request vervat, alsmeede op soodaanige verdere versoecken, als aan ons nog nader soude mogen werde gedaan, soo ist, das wy na ingenoomen te hebben het Rapport van deselve onse Gecomiteerdens, die sig binnen de voors. Stadt op alles hadde geïnformeert, goetgevonden hebben te dispooneeren in maniere hier na volgende.

Op het eerste artykel der gemelde Requeste verklaren wy onse intentie te syn. Dat de Plakaten en keuren tegen het misbruyk van den Sondag, als meede tegen het vloeke en sweeren by vervolg worden gemaintineert en gehanthaft.

Op het versoeck by het tweede artykel gedaan, als synde ten eenemaale ecclesiastic, verklaaren wy ons niet te kunnen inlaaten, maar de saak daar in bevat over te laten aan de geene aan welke de kerkelyke Regering is toebetrouwd.

Op het derde artykel verstaan wy dat de Gildens en Hallen volgens de keuren en ordonnantien sullen worde gemaintineert. En dat soodaanige abuysen, deswegens mogten syn ingeslopen, deselve op een

behoorlyke en decante wyse aan die van Geregte aldaar sullen werde voorgedragen, en na bevinding van saaken geredresseert worden.

Wat aanbelangt het versoek van het vierde artykel ter needer gestelt nademaal wy genegen syn, de vryheden en voorregten van de Ingesetenen der Stadt Lyden te handhaaven en te herstellen, accorderen wy aan die van de Schuttery, dat by de officieren van yder compagnie in welke de plaats van Hoofzman of Capityn door sterfte of andersins sal koomen te vaceren, sullen worde genomineert twee personen, om daar uyt by den Geregte een tot Hoofzman of Capityn worde geëligeert, alles in conformiteyt van hetgeen by wylen onsen Predecesseur Koning William de 3de Hoogloffelyker Gedagtenisse op den 21 September 1672 dien aangaande is gedisponeert, accorderende daar en booven dat aan den gemelde Krygsraadt in de Gereformeerde Kerken der voors. Stadt sal werde toegestaan een ordentlyke plaats van 12 sitplaatsen, reserverende wyders aan ons om ter bekwamer tyt soodaanige verdere schikkinge te beraamen en vast te stellen als wy vermeenen met het waare bestaan en de convenable vryheydt van een Burger Krygsraadt over een komstig te syn.

Noopens den inhoudt van het vyfde artykel refereren wy ons tot de dispositie van Hooggemelde Syne Majesteyt van den 21ste September 1672.

Op het versoek van het sesde artykel gedaan verstaan wy dat in het applicceeren van de respective

keuren op het stuk der Desolaate Boedels geëmaneert, soodaanige moderatie sal werde gebruykt dat naar omstandigheydt van saaken het aan de Crediteuren sal weesen gepermitteert de Boedels te redden en weegens hun agterwesen te accorderen. En dat indien het noodig mogte bevonden worden de Boedels aan de Desolate Boedels kaamer te brengen, waarvan aan de Crediteuren behoorlijk rekening sal worden gedaan, en de meeste menagie der crediteuren sal worde behartigt.

Op het sevendende artykel verklaaren wy, dat de tiende verhooging ofte 2 stuyvers op de gulden, die booven de verponding der huysen, soo voor collecte-loon als andersins worde betaalt en nevens alle andere Stads inkomsten jaarlyks syn verantwoord, met en benevens de betaaling van de ordinaire verponding, mitsgaders Honderste Penning, ofte Extra-ordinaires verponding over den jaare 1748 geconsenteert, niet verdere sullen werde gevordert en verstrekt. Soo nogtans dat de Regering der Stadt Lyden sal syn en blyven onverkort, om het geen de Stads Financien daar door sullen koomen te missen op een andere wyse by aequivalent over haare Burgers en ingesetenen te mooge heffen en invorderen.

Op het agste artykel verklaaren wy dat in het versoek daar bygedaan, sooals het selve ligt, niet kan worden getreden.

Op het negende artykel verstaan wy dat aan de Burgers sal werde gecommuniceert de Stads Privilegien

en gerechtigheeden, conform aan het geene by Kooning Willem de 3de op de 21 September 1672 omtrent dit point is gedisponeert, sullende wyders sorg gedragen worden, dat de Stads Keuren voor soo verre deselve in observatie syn, voor een yder te bekoomen weesen.

Op het tiende artykel verklaaren wy dat vermits het dertiende artykel in het tweede déel der Brantkeure voor soo verre daarby gedichteert wort eene lyfstraffe of arbitrale correctie alleenlyk betreklyk is op de sulke die hunne meede burgeren in den noodt trouwloos verlaaten, geene verandering noodig heeft.

Op het elfde artykel verstaan wy dat op het verzoek daar by gedaan vooralsnog niet kan werde gedisponeert.

Op het twaalfde artykel verklaren wy onse serieuze intentie te syn, dat de negotie en Fabriquen soo veel doenlyk is werde gevaforiseert en bevordert, recommanderende de Regeerders der voors. Stadt wel ernstelyk daar aan altoos de handt te houden, en dat voor soo verre eenige Burgers of ingesetenen tot het introduceren van eenig nieuwe inventie soude vermeenen Octroy of Privilegie noodig te hebben, deselve sig deswegens sal kunnen adresseeren daar en soo het behoort.

Op het dertiende artykel declareren wy dat op het verzoek by hetselve gedaan, soo veel doenlyk favorable reflectie sal worde genoomen.

In het versoen van het veertiende artykel verklaren wy niet te kunnen treden.

Op het vyvtiende artykel verklaren wy, dat indien omtrent het Bongelt en de rekening van het selve eenig redres nodig soude mogen werde bevonden, men sig deswegens by Request sal kunnen adresseren aan die van den Geregte der voors. Stad.

Op het sestiende artykel verstaan wy dat de Revenuen der Armen toebehoorende, soo dien aan hun in voorige tyde syn gegeven, als die aan hun in t'vervolg soude mogen werde toegelegd volgens het gebruyk, direct in handen van de Arme besorgers sullen worden gesteld.

In het versoen van het seventiende artykel verklaren wy dat daar niet in kan worden getreden.

Laastelyk in het versoen van het agtiende artykel verklaren wy vooralsnog niet te kunnen treden, reserverende aan ons om het selve ter behooryke tyt te brengen, ter delibrati van haar Ed. Gr. Mo. om daar op met ons advys te worde gedisponeert, soo als bevonden sal worde na behooren.

Voor het ovrige wert ter deliberatie van haar Ed. Hoog Mogende als meede Syn Hoogheydt, wel ernstelyk vermaant dat de Burgers en ingesetenen sig voortaan sullen gedragen conform Syn Hoogh. Dispositie en Decisie, als gehoorsaame Burgeren en ingesetenen betaamt en in het algemeen betragten al het geene de pligt en verschuldigde eerbiedt en

onderwerping aan hunnen wettigen ovrigheydt vordert, op Peene dat de geene die bevonden sullen worden tegens Syne Hoogheydts serieuze wille en begeerte te hebben ingegaan, en sig aan eenig wanbedryf tegen de waardigheydt van de Regering of ongehoorsaamheydt aan desselvs bevelen, schuldig te maaken, als verstoorders van de gemeene ruste en veragters van de heylsaame oogmerken en bevelen na exigentie van saake en volgens de wetten van den landen sonder eenige conniventie anderen ten exempelp sullen werden gestraft.

Aldus gedaan in s' Gravenhaagen
den 18 October 1748

was getekent PRINCE D'ORANGE & NASSAU.

Ter ordonnantie van Syn Hoogh.
J. DE BAK.

De TWEEDE PUBLICATIE is als Volgt.

Wij Willem Carel Hendrik Friso. By de Gratie Gods Prince van Oranje e. Nassouw. Doen te weeten dat wy in deese bekommerlyke tyden niets meer ter herten nemende, als dat de respective Steeden deser Provincie onder ons Stadhouderschap ressorterende, moogen werde gebragt in soodaanige order en regeringe, waar door derselver rust en voorspoet worden gestabuleert. En ons door de Regering der Stadt Lyden voorgedragen synde, dat in derselver Stadt tussen de Regenten en ingesetenen soodaanige

diffidentie was ontstaan, waardoor ons goet oogmerk niet kan worden bereykt, en waar door de Burge-meesteren, Schepenen en verdere Regenten der voors. Stadt waaren bewoogen geworden te declareren geneygt te syn, om liever hunne bedieningen needer te leggen en ontslagen te worden van hunne Eedt, dan door het continuëren in derselver verder onlust onder de ingesetenen te occasioneren, en voorts uyt het Rapport van onse Commissarissen die wy om pressante affaires Ons Persoonlyk in de voors. Stadt niet konnende laten vinden derwaarts hadde goetgevonden van al het voors. nader synde geïnformeert, en goetgedagt hebbende de voors. meeninge en intentie der gemelde Regenten met onse approbatie te seconderen dienvolgende houde wy ons mits desen de voors. Regenten voor ontlast van hunne functie, hen lieden bedankende voor den dienst aan de Stadt Lyden tot nu toe gepresteert. Soo nogtans dat de voors. Regenten daar door geensins sullen worde gequest of benadeelt in haar goede naam en faam, veel min dat de selve daar uyt sullen moogen werden gesuspicieert haar in de Regering van Stadt of land niet na behooren gedragen te hebben, interdicerende wel striclyk een ygelyk, wie het ook soude mogen weesen, de meergemelde Regenten daarover te arguëren, veel min hunne persoonen of goederen eenigsins te moulesteren, beschadigen of incomoderen; de selve Regenten mitgaders hunne familien en goederen tot dien ynde neemende onder onse speciale protectie en sauvegarde, alles ingevolge van de Resolutie ter Vergadering van de Ed. Gr. Moog.

Heeren Staaten van Hollant en Westvrieslant, ge-
noomen op den 21 September laastleden. Dienvol-
gende hebben wy goetgevonden te stellen, gelyk wy
stellen mits desen tot Veertigen

De Heeren Cornelus Schrevelius, Abram Hogenhoek,
Pieter Gijs, Dirk de Raat, Jan van der Mark, Niclaas
van de Velde, Niclaas de Bie, Abraham Alensoon,
Simon van Gerwen. Niclaas Willem van Leeuwen,
Cornelus van Banchem, Jacobus van der Meer, Heere
van Hoogeveen, Raymont Bakker, Johan van der
Mark Asoon, Diderik van Lyden, Heere der Steede
van Vlaardingen en Vlaardinger Ambagt, Petrus
Cuneus, Niclaas van de Velde, Hendrik van Buuren,
Dionesius van Cruyskerken, Jan Fredrik Gronovius,
Willem Paadts, Daniel van Alfen, Timon van Schoon-
hooven, Niclaas van Tol, Niclaas Roomswinkel,
Jacob Pla, Cornelus Chastelyn, Willem Sautyn, Daniel
van Halteren, Pieter van Dorp, Salomon Lynslager,
Coenraat Teding van Berkhout, Jonkheer Niclaas
van Boetselaar, Jacob Heynts, Michiel Pompe van
Slingelant, Andries van der Goes, Jacob Cosson,
Jan Huybregts, Adriaanus Crucius.

En vermits Jan van den Berg, Burgemeester en
Vroedschap deser Stadt, wegens desselvs hoogen
ouderdom, en de ongemakken denselvende versellen,
reeds te vooren van ons heeft versogt en bekoomen
syne demissie, stellen wy in desselvs plaats tot
veertig de Heer Pieter Caauw.

Tot Burgemeesteren

De Heeren Dirk de Raat, Niclaas Willem van Leeuwen, Jacob van der Meer, Heere van Hoogeveen en Diderik van Lyden, Heere der Steede Vlaardinge en Vlaardinger Ambagt.

Tot Schepenen

De Heeren Cornelus Schrevelius, Niclaas van de Velde, Dionesius van Kruyskerken, Jan Frederik Gronovius, Willem Paats, Daniel van Halteren, Timon van Schoonhoven en Jacob Pla.

En vermits de Heer David van Rojen, Secretaris der voors. Stadt meede reets te vooren aan ons heeft versogt de demissie van syn voors. bedieninge, en wy deselve om redenen by hem voorgedragen aan den selven hebben geaccordeert, wort geresolveert om ter bekwaamer tyt van de voornoemde bedieninge te disponere, lastende onse Commissarissen den selven in onsen naam den behoorlyken eedt af te neemen. Verklaaren wy verder onse intentie te weesen, dat het verkiesen der voors. Regenten in maniere als booven gedaan, alleen is geschiet tot meerder rust en dienst der voorn. Stadt lyden, en tot wegneeming der diffidentie en murmuratie onder de ingesetenen aldaar ontstaan, en sulks sonder eenige prejudictie of consequentie voor t' toekomende ten aansien van de Privilegien, Vryheden of geregtigheden der voors. Stadt, de goede burgers en inge-

setenen derselver competeerende die wy verstaan
dat in haar oude kragt en vigeur sullen blijven.

Aldus gedaan in s' Gravenhage
den 18 October 1748

was getekent PRINCE ORANJE EN NASSOUW.

Ter ordonnantie van Syn Hoogh.

JAN DE BAK.

Daar na de Heeren Gecommitteerde dese voorschreve Publicatien ten Puye van het Raadhuys hadden afgelesen, soo syn deselve weeder omtrent 2 uuren na den Burg toegereden onder het voornoemde gelye van het detachement geparadeerde Burgers, en hun middagmaal aldaar gehouden hebbende, en hunne commissien volbragt synde, soo syn dese Heeren omtrent halv 6 weder na den Haag vertrokken, en de Burgery wiert bedankt voor haar asistentie.

N A A M L Y S T

Van de Heeren

**DIE VAN HUNNEN DIENST VOOR ALTOOS SYN
ONTSLAGEN.**

De Heeren

Jan van den Berg, Out Burgemeester mitsgaders
Dykgraaf van Rynlant.

Johan van Lanschot, Burgemeester mitsgaders
Postmeester.

Jan van Groenevelt, Burgemeester en gewesene Admiralityts Heer.

Adriaan van Assendelft, Burgemeester mitsgaders Ontfanger van de Personeele Quotisatie.

N A A M L I J S T

Van de Heeren

WELKE ALS NIEUWLINGEN TOT VEERTIGEN IN DEN
VROEDSCHAP SYN VERKOOREN EN AANGESTELT.

De Heeren

Jacob Cosson, Adelijk Heer.

Jan Huybregts, Gewesene Burger Capityn in t'
Oranle Vaandel.

Andreas Crucius, Advocaat in de Regten.

Pieter Caauw, Laaken en Gryntrappier.

Dit syn dan de Nieuwe Verkoore Vroedschappen
welke van Syn Hoogheydt syn gedoleert.

OVER HET GEEN DE KRYGSRAAT AAN GAAT.

Wat de Krygsraadt welke meede versogt is belangt, kan ik niet anders van melden als dat volgens de belofte van de Heeren Commissarissen aan de Burgery deselve soo spoedig als doenlyk was door Syn Hoogheydt als meede die van den Geregte soude werde gereguleert.

19 October. Des Saterdags morgens syn weder de huysen van de Heeren van den Berg en van Rojen door Burgers bewaart geworden tot de klok 10 uren

des morgens doe syn deselve door de Kaptyns uyt naam van de Heeren Burgemeesters bedankt voor haare getrouwe assistentie. En daar is geen moulestie verder aan beyde dese huysen geschiet.

**OVER HET ONGENOEGEN VAN VEELE DER BURGEREN
EN GOEDE GEINTENTIONEERDENS WEEGENS DE
BEHANDELING VAN DE TIEN SPREKERS.**

19 October. Het was op desen ygen Saterdag dat op het versoek van de Hooge en laage Sprekers wiert versogt of uyt yder quartier van de Burgery 2 persoonen geliefde te koomen desen avont ten 5 uuren op den doelen te weeten een opper officier en een onder officier, om aldaar te tykenen op een Request gemaakt ter dissentie van 10 Gedeputeerden Sprekers. Hier sag men nu al dat dese persoonen buyten hunne directien waaren gegaan, en daarom selven verlegen waare dat haar eenige kwaade geintentioneerden, maar ik meen of segge goede geintentioneerden dat die haar in vervolg van tyt soude incomodeeren en benadëlen. De reede waarom dat sy met hunne begaane saaken iets hadden gefrodeert, daar de gantse Burgery over onvergenoegt was. Het welk dese frodatie is, te weeten de gantse Burgery hadt getykent dat se niets tegen de Regeering hadden, en dat by aldien eenigte veranderingen Syn Hoogheydt wilde stellen in de Regering, dat se sulks overlieten aan de deliberatie van Syn Hoogheydt, maar dat wy Burgers niet wilde prestëren om eenige veranderingen in de Regeering te maaken. En dit is

onder de Burgery geconsenteert gebleven. Evenwel hebben het de 10 Gedeputeerden over haar genomen om aan de Heeren Commissarissen van Syn Hoogheydt by hunne eerste arrivement te versoeken om eenigte veranderingen in de Regering, waarop de Heer Pauw Raadsheer in den Hoge Raade van Hollant bekende geene commissien of last te hebben om de Regering te veranderen, en dat ook sulks niet is voorgeslagen by Syn Hoogheydt, doe het Request laastmaals is gepresenteert aan Syn Hoogheydt. Om die Reede is het dan dat de Burgery onvergenoegt was. Want door het langaanhouden van de 10 Sprekers soo heeft Syn Hoogheydt evenwel moeten overgaan om die veranderingen in de Regering te maaken, hetwelk in de Publicatie van Hun Ed. Hoog. Mogende van den 18 October laastleden te vinden is.

Soo ist dat ik moet aanmelden dat dit tykenen op den doelen op het Request ter dissentie van de 10 Opper sprekers weynig van kragt is geweest, want veele Burgers niet eens hebben gekome, en die er geweest syn hebben meest alle niet willen tykenen, want sagen swarigheydt in dit werk, soodaanig dat een yder vreesde neeringloos en calansiabel te wesen, dengenen die op de Sprekers haar hant getykent hadde. Soo dat dit Request is gesmoort.

Nog al iets van desen Saterdag den 19 October.

Op desen ygen avont na dat de Burgers van de voornoemde huysen syn afgedankt des morgens ten 10 uure soo heeft evenwel tot securiteyt een dubbelde

patroulje van de Leydse Soldaten aan de Wagt geweest, den welken een heele nagt hebben gepatroullieert om of het gemeen weder mogt beginnen, dan aanstont alarm te maaken. Dog het is er niet toegekoomen, maar het heeft een heele nagt stil geweest, en daar is niets van incomodatie aan byde de huysen geschiet. Dog de Burgers komt hier van de eer toe, want indien deselve niet spoedig daar by geweest waaren om het verder gevolg te stuyten, en ook niet trouwlyk de nagtwagt waargenomen hadden, soo souden na alle oogschijn deese 2 voornoemde huysen ten eenemaal syn gerenueert worden, want het gemeen was seer verbittert op dese twee aansienlyke Heeren. En te meer om dat er in de verlope maant September een boekje is uyt gekome, voerende de consumatie van granen kooren tarw en rogge welke jaarlyks wort gebruykt in yder huys-houding van yder Heer van de Regering. Het welk aan het Gemeen is kenbaar geworden en daarom nog soo veel te heviger waren, want merkte deese 2 Heeren aan als Roofvogels van de Stadt. Dog het is tot best wil, sy syn in haar voornemen gestuyt.

OVER HET BEGIN VAN DE ONHEYLEN DEWELKE
EENIGE VAN DE 10 SPREKERS SYN OVERGEKOME.

19 October. Op desen ygen Saturdag nagt is van der Steen op de Pers op een der deure van de Brant kasse met kryt uytgeschildert syn portrait. Boven syn hooft stont te lesen Pakkies drager, en van onderen stont J: V: D: S: Gelubt.

Des Sondags is het een heele dag stil gebleven.

20 October. Het was op een Sondag s'avont ten 10 uren dat men alhier binnen deese Stadt de aangenaame tyding ontfing dat de Vreede formeel te Aken gesloten was, welkers depeches na den Haag syn geretourneert, en aldaar aan Syn Hoogheydt alsmeede de Heeren Staten deese nieuwe blyde confirmatie gebragt.

Daar op heeft de courantier Men Heer Antony de Klopper nog op desen ygen Sondag nagt ten halv twaalf uren begonnen driemaal uyt syn canon stukjes te lossen over deese blyde tydinge.

21 October. Op Maandag morgen is het alomme bekend geworden dat die blyde confirmatie gister avont laat alhier is aangekoome, waar over de Burgers en inwoonders deser Stadt seer over verheugt waare en uyt dien hoofde soo syn er nog eenige snaphaan schooten van veele burgers gelost.

OVER HET OPSLAAN VAN T' ROGGE BROOT.

22 October. Op een dingsdag morgen is wederom door de Klinker uytgeroepen als dat een Rogge Broot van 12 was gestelt op 9 stuyvers aan gelt, soo dat het Rogge Broot op de 12 een stuyver te gelyk op deesen tyt is opgeslagen.

OVER HET GEVAL TUSSEN EEN DER GEDEPUTEERDE VAN DE BURGERY GENAAMT JAN LIPSUS EN DEN APTEKER ABRAM MONTAGNE.

22 October. Het was op een Dingsdag morgen, dat een van de 10 Gedeputeerde Sprekers van de

Burgery genaamt Jan Lipsius met een ladder op syn schoer de Breedstraat opgaande na syn tuyn gelegen buyten de Witte Poort deser Stadt, soo gebeurde het dat eene Abram Montagne, Apteker, woonende op de Breedstraat bij de Noortendesbrug welke van syn stoep af kwam stappen, en aldaar den voornoemde Jan Lipsius in het voorby gaan aan doende en syde tegen hem, mag 'ik u filiciteeren, waarop Jan Lipsius antwoorde waar meede, waarop Montagne reserveerde, en syde tegen hem: wel syt gy door u vroomen daaden geen lantaarn man geworden, om dat gy een ladder op u schoer hebt, daarom dagt ik het, dit is een schempt verwyt. Dog Jan Lipsius antwoorde : dits en datse sot dat siet gy wel beeter. En daar bleef het by, mits Jan Lipsius seer moejelyk was.

OVER HET VOLGENDE GEVAL VOORGEVALLLEN
DAAGS DAAR AAN.

23 October op Woensdag morgen Jan Lipsius op de Varkemart komende moogelyk om meede een varke te kopen, soo was aldaar wederom Montagne, den welke tegen Lipsius seyde: Daar hebbje meede nog een van de 10 schelmen, waar op Lipsius hem een slag in syn gesigt gaf seggende: daar dats nu een slag van een schelm. Dit heeft s' anderen daags voor Burgemeesters gedient en Lipsius is van de boete ontslagen. Ook hebben sy malkaar de hant van vriendschap moete geven. De getuygen syn geweest Rober Muurbreker.

OVER MET MAKEN VAN SITPLAATSSEN VOOR DE
KRYGSRAAD IN DE 4 KERKEN.

28 en 29 October. Op een Maandag en dingsdag syn alhier binnen deese Stadt in gereedheydt gemaakt de vrye sitplaatsen in de 4 gereformeerde Kerken voor de Krygsraad, dewelke dit meede in hun artykelen hebben versogt, het welk geconsenteert en toegestaan is door de Heeren Kerkmeesteren, die op dese wyse de voornoemde plaatsen hebben laten maaken, als voor eerst in de Pieters kerk 2 banken aan de regter syde van de preekstoel agter de Captyns bank van de Burgers, in de Hooglantse Kerk meede 2 banken op die manier als in de Pieterskerk. In de Loots kerk regt over de preekstoel meede 2 banken, en in de Maare het selvde als in de Loots, maar wanneer nu die vrye banken door de respective krygsraadt sullen worden gebruykt, ofte op wat tyt het alles wat de krygsraad aangaat, sal weesen gereguleert, kan ik niets met sekerheydt van schryven.

Dit is dan het laaste dat in de maant october is geschiet.

Voorts wende ik my tot het verhaalen van de maant November.

OVER HET GEVAL TUSSEN ABRAHAM DE KNYFF
EN DEN SPREKER JAN LIPSIOUS.

4 November. Op een Maandag avont ontmoete den opperspreker, genaamt Jan Lipsius al weder een onheyl op deese manier. Lipsius kwam over de

Langebrugge gaan omtrent ten 8 uure. Soo komt hy den Vaandrig abram de Knyff synde vaandrig van de Leydse Soldaten te gemoete omtrent de Diefstegen. Waar op de knyff hem, te weeten J. Lipsius een slag in syn gesigt gaf met dit recrement : daar schelm is nu die slag wederom dewelke gij Montagne gegeven hebt. Lipsius heeft niet weerom geslaagen maar verdagvaarde hem om s' anderen daags voor de Heeren te compareren gelyk geschiet is, en sy hebben sig malkanderen in presentie van de Heeren moeten vereenigen.

OVER HET INSLAAN DER GLASEN BY DE GEDEPUTEERDE
SPREKER W. V. D. BERG.

6 November. Op een Woensdag nagt heeft meede de Gedeputeerde Spreker Willem van den Berg in de Korsteeg iets moeten overgekome syn, maar ik meen dat voor syn koene daat, die hy getoont heeft tot dankbaarheidt al syn glaasen meest voor de tweede maal syn ingeslagen en volgens seggen soo sou er een groote brief op syn deur syn geplakt geweest, maar wat deselve behelst weet ik niet, want hy is seer spoedig van de deur gescheurt.

OVER HET ARRESTEREN VAN JAN LIPSIOUS,
BENEVENS SYN SOON DE STUDENT.

7 November. Het was op een donderdag laat in den avont, omtrent 11 uure dat de jonge Lipsius aan syn deur stont, waar op een soldaat van de Leydse Wagt uyt de Korsteeg koomende hem tegen

het lyf aanliep. Waar op de jonge Lipsius hem attaqueerde met een stukaat, het welk een ongepermitteert geweest is. Dit schermutselen dat duurde al eenige tyt in de lange korsteeg, waar op den soldaat al agter uyt retireerden tot dat hy omtrent aan de Breedstraat was genaadert. Doe gav den soldaat een schreeuw waar op de Wagt uyt kwam, en naamen den jongen Lipsius in arrest en bragten hem by de Kastelyn onder het Stadthuys; mogelyk is die soldaat daar toe omgekogt.

Middeleryl soo komt den ouden Lipsius aan de deur en gaat in de Lange Korsteeg op de bank van de warmosier sitten wagtende na syn soon, niet **weetende** dat hy in arrest sat, maar meende dat hy was op de Breedstraat een wandelingetje gaan doen. Soo gebeurde het dat de Vaandrig Abram de Knyff de patrolje ging doen met syn Soldaten en de Kors in komende, soo vint hij den ouden Lipsius daar op de voornoemde bank sitten, waar op hy hem seer ongenaadig met de rotting op syn lighaam sloeg op soo een vreeselyke wyse dat hy moort riep. En doe commandeerde De Knyff datse hem in arrest soude neemen. Hier wiert doe den ouden Lipsius by de soldaten in arrest geset, alwaar hy seer canaljeus is behandelt. De knyff ordonneerde dat niemant van de soldaten tegen hem mogt spreken' ofte iets voor hem haalen, soodatt die man daar een heele nagt moets sitten, sonder iets te consumeeren. Hier op is hij s' anderen daag s' morgen ten 11 uren verhoort, afgehaalde synde by eenige Boodens, en is weder in arrest gehouden tot de klok 1 uren s' namiddags.

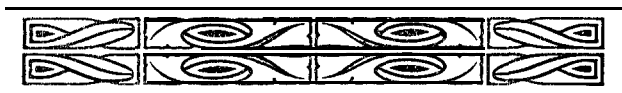
En syn zoon welke niet geweten heeft, dat syn vader tneede in arrest sat, is los gekoome s'avonts ten 7 uure en heeft alle onkosten moete betale.

OVER HET AANSTELLEN VAN EEN NIEUWE
OPPERSCHOUT.

10 November. Het was op een Sondag den dato voornoemt, dat altydt gebruykelyk is dat alhier ten Steede nieuwe Burgemeesteren werde verkooren. Maar daar is nu geen verandering gemaakt en deselve is soo gereguleert gebleven als Syn Doorl. Hoogh. den selve op den 18 October laastleeden gepubliceert gestelt heeft. Mits is uyt de Regering agtervolgens electie van Syn Hoogh. aangestelt tot Opperschout de Heer Johan van der Mark, broeder van de afgegaane opperschout. En ook is op desen dag aangestelt tot Tresorier Extra-ordinaris de Heer Cornelus van Banchem, en tot Tresorier ordinaris de Heer abraham Hoogenhouk. Ook is tegen de maant Meye 1749 verkooren om te assisteeren de Heeren Schepenen Petrus Cuneus, als aangestelt synde tot Gedeputeerde in het Collegie van de Gecommitteerde Raaden in s' Gravenhagen. En de Heer Hendrik van Buuren, als aangestelt synde tot lidt in het Collegie resideerende ter Admiralityt binnen Amsterdam. En voor het ovrige is de Regering. soo gebleven in rang, gelyk deselve in voorige blaaden te sien syn.

(Slot volgt).

(Copie van een handschrift, toebehoorende Mejufrouw G. B. C. van Rhijn te Leiden, en door HEd. welwillend ten gebruike afgestaan aan S. J. Le Poole LGz.).

Marnix te Leiden.

Wat hoogstwaarschijnlijk schijnt, blijkt later wel eens onjuist te zijn. In het vorige Jaarboekje meende ik te kunnen aantonen, dat Marnix van 1595 tot 1 Nov. 1598 te Leiden gewoond had in zeker huis aan de Papengracht (blz. 35). De heer Bijleveld nu vond een paar aantekeningen van mr. Ch. Dozy, verwijzende naar twee akten uit het protocol van den Leidschen notaris Van Tethrode, dd. 22 Juli en 8 Oct. 1598 ¹⁾, waaruit blijkt, dat „jhr. Philips van Marnicx, heere van St. Algonde”, voor wien die akten werden opgemaakt, toen woonachtig was in een huis „staende op Rapenburch omtrent de Nonnenstege”. Deze vondst gaf mij aanleiding de zaak nog eens na te gaan en ik bevond inderdaad, dat blijkens het Bonboek, Rapenburg, fol. 335 vlg. het derde en vierde huis van de Nonnensteeg af vóór 1600 hadden behoord aan de in de Res. Holl. genoemde eigenares

1) **Notaris** prot. No. 68, fol. 124 en 139.

van Marnix' huis: Catharine van Heusden, weduwe van Henrick Hagenoy, welke huizen lagen tusschen de Nieuwe Boysenstraat — thans een gesloten doorgang — en genoemde steeg. Die huizen, op de kaart van Bast van 1600 staat daar één groot huis — vroeger bewoond door jhr. mr. Cornelis van Mierop ¹⁾, waren door dezen verkocht aan gezegde weduwe ²⁾, wier man in 1581 onderschoolmeester der Groote of Latijnsche school was en toen op de Papengracht woonde ³⁾. Het huis, dat Marnix, zooals door mij werd aangetoond, zeer kort vóór zijn dood en wel met 1 Nov. 1598 wegens verkoop door de weduwe aan jhr. Van Mierop, heer van Calslagen, zoon van jhr. Cornelis, heeft moeten verlaten, werd in 15994) door dezen laatste bewoond, terwijl Marnix' weduwe zelve toen woonde in het door mij aangewezen sterfhuis van haren beroemden echtgenoot aan de Pieterskerkgracht ⁵⁾.

Wat de bovengenoemde akten betreft, zij dienden tot aanwijzing van een gevolmachtigd advocaat in Den Haag, die 1^e voor het Leenhof van Holland een rentebrief van f 2800 ten behoeve van Marnix' vrouw en dochter moest overdragen, ten laste van

1) Hij woonde er blijkens het Bevolkingsregister van 1581 kort na het beleg met zijn vrouw, zijn schoonzuster en haar man Jhr. van Nienburch benevens 1 knecht en 2 dienstboden.

2) Bonboek, 1.1.

3) Volkstelling 1581, fol. 81.

4) Belastingregister.

5) Jaarb. 1919, blz. 39. Het register is in het voorjaar van 1599 opgemaakt.

de heerlijkheid van Merwen; 2^e voor datzelfde Leenhof „de eygendomme ende proprieteyt der heerlijkheyt van Westersouburg” moest doen overdragen aan Marnix' zoon, jhr. Jacques, met behoud van vruchtgebruik voor het leven voor Marnix zelven. Jacques, wiens dochter Walburg in 1616 huwde met Oldenbarnevelt's zoon Willem van Stoutenburg, stierf vóór 10 Febr. 1599, toen zijn compagnie werd overgedragen aan den heer van Langerak ¹⁾. Zijn weduwe, Veronica Hoen van der Lippe, woonde nog lang te Leiden. P.J. B.

1) Res. Holl. i. d.

BLADVULLING.

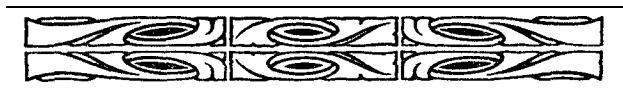
Twee Klad-Schilders een Zolder van Onderen
met roode en witte Ruiten, in 't Stadhuis
te Leyden, geschildert hebbende, schreef
zeker Weer dit volgende.

Gy Burgers, dit werk, zo konstig als eel,
Is geschildert met de Quast, zonder hulp van Penzeel,
Van twee geboore Leydze zuurmonden,
Die yverig naar de kunst van Albert Duer stonden.
Zwygt Duraart, spreek niet onbedogt,
Heeft Penseel oit zulk een werk gewrogt?

Koddige Opschriften, 2, 65.

of: Swygt Albregt vry, en spreek niet onbedogt.
Heeft oit uw hand wel zo een werk gewrogt?

4, 64.

Begijntjes-leven.

Het ontwikkeld publiek kent in den regel de geschiedenis, de woonplaatsen en de gewoonten der begijnen slechts zeer oppervlakkig. Wanneer in Bredero's Klucht van de Meulenaar Trijn Jans de zindelijke molenaarswoning binnentreedt, roept ze bewonderend uit:

„Ja wel 't is hier anders niet dan ofje in ien Begijne
[selletje waert.”

Méér dan deze welgestelde burgervrouw weet „men” er thans niet van. Het lijkt me dus niet volstrekt overbodig aan den tekst van een voor het begijntjes-leven belangrijke verordening eenige inleidende opmerkingen vast te knooien. De *begijnen* of *begharden* zouden dan haar naam en oorsprong te danken hebben aan den Luikschen priester Lambert le Bègue († 1184). Om alleenwonende ongehuwde vrouwen of weduwen te beschermen tegen den overmoed van wereldlijke en geestelijke heeren (die het met hun

geestelijke waardigheid dikwijls niet al te nauw namen) vestigde deze tusschen 1170 en 1180 op een onder de muren van Luik gelegen, aan hem toebehoorend stuk grond een kloosterachtige gemeenschap. De vrouwen, die hier een onderkomen vonden, behielden hun privaatbezit, legden geen bindende geloften af en konden bv. terugkomen op hun kuisheidsgelofte, wanneer ze in 't huwelijk wenschten te treden. Weliswaar was dus de overeenkomst met de kloosters groot, doch een dgl. begijnhof was vooral een verkieslijk toevluchtsoord voor haar, die zich gaarne wijden wilden aan een godsdienstige richting, doch er tegen op zagen, zich te onderwerpen aan de kloostertucht.

De kwestie: waaraan de begijnen haar naam ontleenen, is evenwel niet zoo eenvoudig. Reeds kort na het stichten der gemeenschap te Luik, ontstond er verschil van meening en dit groeide aan tot een soms zeer heftigen pennestrijd, toen in de anno 1630 te Luik gepubliceerde „oorkonden van Puteanus” gesproken werd over een begijnhof te Vilvoorden (bij Brussel), dat reeds zou hebben bestaan in 1129, ja zelfs in 1065. Dit feit versterkte hen in hun meening, die de stichting toeschreven aan de Heilige Begga, de moeder van Pepijn van Herstal, overleden in 698. De zaak nam opnieuw een keer in 1843, toen Hallmann meende te kunnen bewijzen, dat de oorkonden van Puteanus waren vervalscht en dat er van het zóó vroeg bestaan van een begijnhof te Vilvoorden geen sprake was. Andere invloedrijke geleerden, als Wauters en Piot, steunden Hallmann. Vooral van Katholieke

zijde werd zijn meening fel bestreden; Fredericq's onderzoekingen brachten geen uitweg: de zaak is nog onbeslist en we zullen ons niet vermeten, een beslissend oordeel uit te spreken. Ons rest nog hierover te vermelden, dat omstreeks 1630 de Nederlandsche begijnhoven den cultus van St. Begga als patrones opnamen.

De Luiksche stichting vond snel navolging. Samenvallend met een religieuze exaltatie onder de vrouwen, zooals die meer in de geschiedenis der Middeleeuwen voorkomt, breidde de beweging zich met spoed uit en wel ('t is zeer opmerkelijk) niët over Walenland, doch uitsluitend over het Nederlandsche gebied in Noord en Zuid en tevens langs den Rijn en diens bijrivieren. Zoo bv. werd er te Thienen een hof gesticht in 1202, te Antwerpen in 1230, te Mechelen in 1259. Omstreeks 1250 waren er in Luik ongeveer 1500 begijnen, in Kamerijk 1300, in Nivelles of Nijvele (Vlaamsch-Waalsch grensgebied) 2000. In Frankfort steeg het aantal begijnhoven tot 57, in Straatsburg tot 60. Keulen telde er zelfs 141.

Ook naar de Noordelijke Nederlanden sloeg de beweging over.

Het is niet de bedoeling hier een uiteenzetting te geven over de geschiedenis der begijnhoven in Nederland. We wenschen slechts even de aandacht te vestigen op de oudste stichting te Leiden: het St. Agniete of het Groote Begijnhof.

Het lag onder het zg. Bon van Zevenhuizen, nu het terrein van de Universiteitsbibliotheek, Rapenburg en Klooststeeg. De beide laatste huisjes van de steeg,

die nog Begijnhof heet, geven nog vrijwel den hofjes-bouwtrant weer. Het telde meer dan 40 huizen. 't Juiste stichtingsjaar is onbekend. In 1293 ontving het een statuut, treffend overeenstemmend met dat van Utrecht van 1284. Misschien moeten we, met Mr. J. C. Overvoorde, hierin invloed van het Duitsche Huis, te Leiden bij de Pieterskerk gevestigd, zoeken. In 1316 vermaakte Pieter van Leyden haar bij testament 5 schellingen 's jaars. Ruim een eeuw later nam Jan van Beieren, na de inneming van de stad, 't begijnhof in bescherming. ± 1448 ontstond een geschil met den commandeur der Duitsche heeren van de St. Pieterskerk over 'n gracht tusschen hun erven. In Juni 1450 kreeg het 20 pond van de stad ter tegemoetkoming in „de timmeringhe van de kerke”, in samenhang met de bepaling, dat binnen vier jaar alle geestelijke gestichten moesten voorzien zijn van hard dak (wegens brandgevaar). Verder vernemen we van de geschiedenis der stichting niet veel meer. Als de Hervorming heeft gezegevierd, beschikt de wereldlijke overheid over de geestelijke gebouwen en 4 Sept. 1575 wordt de Academie naar 't Begijnhof overgebracht. 26 April 1581 verhuisde deze naar 't Klooster der Witte Nonnen, „en was deeze verandering sommige Professoren zoo onaangenaam, datze in de Kerk der Begijnen nog eenigen tijd bleeven leezen,” meldt Van Mieris. De stedelijke regeering wilde evenwel toch het begijnhof verbonden houden aan de Universiteit, doch de nog overgebleven begijnen, zoolang deze nog leefden, in het bezit van haar huizen laten en 29 December 1586 verscheen

een desbetreffende verordening. Het kerkje werd voor een deel aan hierheen uitgeweken Engelsche Presbyterianen afgestaan, de rest ervan gebruikt als collegezaal, anatomisch museum en voor de universiteitsboekerij. De huisjes, die na de beschadiging door het instorten van de St. Pieterskerktoren (1512) wel weer hersteld zullen zijn, werden aan andere personen verhuurd; tevens stelde men Regenten en een Rentmeester aan van het Begijnhof voos de daaraan behorende goederen en inkomsten. Telkens vielen echter eenige huisjes onder sloopershanden en, daar tenslotte hun bezit aan de stad meer last dan voordeel bracht, werden 31 October 1761 van de 24 nog over zijnde woningen er 22 verkocht.

Volgens Van Mieris zou Jan van Hout, die, behalve -renaissance-dichter", in de eerste plaats, van 1564 tot 1569 en van 1573 tot 1609, de zeer ijverige secretaris van Leiden was, de archieven en privileges, betrekking hebbende op het St. Agniete-Begijnhof „in drie boeken" hebben geregistreerd. Of deze vermelding waarheid bevat of niet — het nuchtere feit is, dat hiervan bijna niets over is. Het eenige, wat wij dienaangaande van Van Hout bezitten, zijn een 8-tal stukken, door hem in zijn niet overmatig duidelijk handschrift neergepend (men vergeve ons de uitdrukking!) in het Gerechtsdagboek A (285 v° en 286 r°). De beide laatste begijnen: Petronella van Oostrum en Fytgen Cornelis Jansdr. van Schengen, hadden deze documenten overgelegd, toen de regeering het hof aan zich trok. We willen hier het derde stuk weergeven, dat in zijn dorren stijl ons toch een zoo

boeiend kijkje gunt op laatmiddeleeuwsch hofjes-leven.

Tot beter begrip van het geheel lette men wel op het volgende: de bewoonsters van het St. Agniete-hof werden Faliëde Begijnen genoemd. De *falie* (vgl. fransk: voile) of huik was een vrouwentabbaard of mantel afhangend tot op den grond en over de andere kleederen heen gedragen. Kiliaen verklaart het woord als *palla*, *cyclas*, *vestis muliebris spatiosa*, *totum corpus circumdans*. Nog in de eerste helft der 17e eeuw was ze als rouwdracht in gebuik en zelfs werd er nog een gedragen in 1756 te Zuiderwoude-in-Waterland. In Haarlem konden de begijnen van het hof verwijderd worden, als ze de verordeningen overtraden, desnoods met behulp van het gerecht. Dikwijls gaven zij onderwijs aan kleine meisjes, die bij hen in de kost waren, aanvankelijk alleen in goede manieren, godsvrucht en handwerken, later ook in lezen en schrijven. Ook mochten familieleden, die een kalme en veilige woonplaats zochten, bij haar inwonen. Streng was het verboden, dieren te houden, die de rust verstoorde, zooals honden en katten. Vrijdom van belasting was een door haar dikwijls genoten voorrecht. Het bestuur was te Leiden aanvankelijk toevertrouwd aan één „meestersche”; later vinden we er ook wel twee of vier. In sommige steden, niet te Utrecht of Leiden, mochten de stemhebbende begijnen een eigen biechtvader kiezen. Herhaaldelijk ook schijnen de vroedste (d.w.z. oudste?) maagden de meesterschen in haar macht te hebben beperkt. In Utrecht treffen we reeds in 1402 beginmeesters aan, gewoonlijk door de stedelijke overheid gekozen.

Een poortzuster sloot tegen donker de poort, ontsloot haar 's morgens weer en hield aantekening van de vrouwen, die nog na 't sluiten zich aanmeldten of die overdag zich te veel naar buiten begaven.

Van Hout *copieert* omtrent haar op de bedoelde plaats het volgend stuk:

S chout, schepenen ende rade der stede van Leyden ende van dato XIII^cXXI den XVI Oct. innehoudende dat de begynen in stats hoede ende beschermenisse genomen werden zouden zonder schot ¹⁾ ende ongelt ²⁾ te geven / dat zy geen coopmanschap zullen doen of jaermarcte te besoucken of opte marct te zitten/ dat zy geen wollen laecken reden ³⁾ noch drapenieren ⁴⁾ zullen dan voor hun zelfs / dat zy geen geregen of geknoft ⁵⁾ cleder en zullen dragen dan di mouwen geknoft / dat haer overstover ⁶⁾ gemaect zal zyn hoedeken (?) een vierendeel knot ongegort / dat zy niet dan schapen of caninreren ⁷⁾ pelsen zullen dragen / dat zy hun clederen doen maecken noch naeyen en zullen mit zyde / dat zy geen zyde of palmaten ⁸⁾ huven dragen noch wormen houden zullen die zyde of palmate spinnen / dat alle die falien ⁹⁾ dragen haer

1) *Schot* = belasting.

2) *ongelt* = indirecte belasting (tolgeld, accijs en dgl.).

3) *reden* = bereiden.

4) *drapenieren* = laken weven.

5) *geknoft* = met knoopen vastgemaakt.

6) *overstover* = opperkleed.

7) *caninreren* = konijnen.

8) *palmaat* = soort zachte zijde, vlokzijde (genaamd naar het stadje Palma op de Balearen.

9) *falien* = zie boven. Een *huve* = huif, hoofdkap.

falie toten rant zal wezen als zy uytgaen, ten waer zy van huys reysden / dat hun haer zoe cort zal zyn dat ment niet en mach vlechten / dat zy plumpe zwarte schoenen zullen dragen geknevelt ¹⁾ of mit riemen / ende geen verkeert ²⁾ of zemenleer / dat zy geen scholoodsen ³⁾ zullen dragen dan inden huyze / datzy geen borduurwerc noch werc te hovaerdien dienende maecken en zullen tenwaer totten dienst Gods / dat zy vanden hoven geen linnen of wollen cleederen gaen snyden en zullen dan mit consent / dat zy niet bedelen en moeten / dat zy geen kinder noch gasten annemen zullen dan mit consent / datter geen wyven moeten wonen geduyrende haer mans leven / dat zy geen verloofde maechden ontfangen en zullen / dat upten hof geen hylicken mogen werden gemaect / dat zy niet ter bruloft en mogen gaen zonder consent / dat zy geen borge mogen worden voor den geenen die int hof woonen / dat zy di straten mit geen oersbilsen ⁴⁾ en zullen bestroyen / dat de meesterssen gebieden mogen upten hof te blyven / dat zy niet te begraefnisse zullen gaen / dat de poort gesloten zal werden als men nachtlucht clept / dat yegelic dan binnen moet zyn / dat zy dagelics misse moeten horen / dat zy alleen vleys, visch, bier of broot mogen gaen copen zonder con-

1) *geknevelt* = met touw gebonden.

2) *verkeert* leer: dus binnenste buiten, zooals wij het thans plegen te dragen.

3) *scholoods* = muil met houten zool en bovenstuk.

4) *oersbilsen*: 't staat er vrij duidelijk. = paardenkruid? Te denken aan bilzenkruid, ook wel: dolkruid, om den geur?

sent / dat sy niet alleen van huis varen noch snachts
 van den hove gaen vaeren en zullen / dat zy niet
 ergerlic van leven moeten zyn / dat zy niemant ont-
 fangen en zullen dan van goeden name ende fame/
 dat zy Petri ad Vincula ¹⁾ de meestersse verkiezen
 zullen die II jaer dienen zal / dat men dan mercken
 zal enz.

Het is ons bij het lezen van deze verordening,
 alsof we ineens veel scherper het leven doorvoelen
 van die stille, nederige, vrome vrouwtjes, ver van al
 het wereldsche gewoel voort-vegeteerend in hun
 kleine huisjes op een afgesloten pleintje. En als in
 een droom stáán we daar plotseling. Knarsend draait
 de sleutel in het roestige slot van de hofpoort, en
 zoetjes stappen twee begijntjes hun eenzame sfeer
 weer in. Zwaar hangen de huiven om hun door
 ouderdom ietwat gebogen lijfjes, regelmatig en weinig
 sierlijk sloffen ze schuifelend naar hun huisjes. Een
 glimlach op de gerimpelde gezichten, staan ze nog
 even te keuvelen, gaan dan naar binnen. Met een
 plofje sluiten zich de deurtjes. Het is heel stil nu.
 Een zwarte kat sluipt lenig over het schaduwstreepje,
 onder het muurtje, buiten het bereik van de gloeiende
 golven van het gouden zonlicht. Het snorrend zoemen
 van een hommel alleen verbreekt het loome zwijgen
 van den brandend-heeten zomernoen

IJ. HUBER NOODT.

1) 1 Aug.

Steuncomité Leiden

Oorlogstoestand 1914.

Den 29sten October 1919 werd er ten stadhuize alhier eene vergadering gehouden tot sluiting der werkzaamheden van eene vereeniging, sedert ruim vijf jaren in Leiden welbekend : „het Steuncomité Leiden, Oorlogstoestand 1914”. Op initiatief van den Burgemeester, Jhr. Mr. Dr. N. C. de Gijselaar, den 5^{den} Augustus 1914 opgericht met het doel de achtergebleven gezinsleden der tot den militairen dienst opgeroepen te ondersteunen, breidde het al op de eerste bijeenkomst zijne werkzaamheden uit ten nutte van allen, die door den oorlogstoestand en de inkrimping der bedrijven ten gevolge daarvan, in hunne inkomsten werden getroffen. Achtereenvolgens traden als voorzitters op de Heeren Mr. J. A. F. Coebergh, Prof. Mr. J. E. Heeres en Ds. W. J. Roscam Abbing. Onder hunne leiding werden de aanvragen om ondersteuning van ruim 5000 gezinnen onderzocht en na onderzoek

al of niet toegekend. Als men weet dat velen dier aanvragers in den loop van den oorlog twee-, drie- en meermalen zich aanmeldden, zal men begrijpen dat er heel wat te doen was.

Dat onderzoek werd gehouden door sub-comités, waarvan er voor elke stadswijk één was aangewezen. Later bleek dat twee stadswijken te uitgebreid waren voor ééne commissie, terwijl twee andere konden worden samengevoegd omdat er weinig aanvragers uit kwamen; er waren dus gewoonlijk dertien van die wijkcommissies.

Elke aanvrager had zich te wenden tot het Bureau van het Steuncomité, dat dagelijks gehouden werd in een der lokalen van het gebouw Breestraat 119. Het bureau hield aantekening van de aanvraag, gaf goeden raad zoo die gewenscht werd of mogelijk was, of zond den betrokkene naar zijn wijkcomité, dat een ernstig onderzoek instelde naar de omstandigheden van het gezin. In de eerste plaats werd beoordeeld of de oorlogstoestand oorzaak van de behoefte was. In dat geval werden alle gezinsinkomsten opgenomen zooals ze op dat oogenblik waren, en tevens zooals ze zouden geweest zijn buiten de oorlogsomstandigheden. Het verschil werd, na beslissing van het Hoofdbestuur, aangevuld in het eerste jaar tot 60, later tot 70 en eindelijk tot 80⁰/₀ van het laatste bedrag; in enkele gevallen ging men, uitzonderingswijze, tot 90⁰/₀. Zoo werd het gezin voor al te grooten achteruitgang behoed. De uitkeeringen werden wekelijks door den voorzitter of een der rapporteurs van het wijkcomité bezorgd; steeds

behandelde dezelfde persoon dezelfde gezinnen; hij kon dus als raadsman optreden zoo men zijne hulp inriep; hij was tusschenpersoon bij het overbrengen der wenschen of bezwaren van den ondersteunde aan het Hoofdbestuur, en tevens controleerde hij de natuurlijk steeds veranderende gezinsomstandigheden, zoodat hij uit kon maken of meer, dan wel minder steun gewenscht was. Op die wijze is in de oorlogs-jaren een bedrag van ongeveer f 512.000 uitgekeerd. Een belangrijk deel ervan, ongeveer f 170.000 werd door de burgerij door middel van inteeckenlijsten, schaalcollecten enz. bijeengebracht. Het is wel de moeite waard hier te herinneren aan de toewijding van zeer vele jonge dames, die, onder leiding van oudere, wekelijks de collecte: „Een dubbeltje of een cent” gehouden hebben. Onder de ingekomen giften behoort ook een post van f 10, die geregeld maandelijks gegeven werd; van de oprichting van het Steuncomité af tot het einde toe. Het overige, f 339.000 ongeveer, is betaald door het Kon. Nat. Steuncomité en door de Gemeente.

Het grootste aantal ondersteunden — 935 gezinnen met eene uitkeering van f 2992.75 — viel in de week 28 Febr.- 6 Maart 1915; het kleinste aantal — 38 gezinnen met eene uitkeering van f 102.15 — in de week 29 Oct.-4 Nov. 1916.

In de eerste oorlogsjaren werd menig behoeftig gezin aan goede warme spijs geholpen. Het eten, dat in de verschillende kazernes en kantonnementen van het toen zeer groote garnizoen overbleef, werd verzameld op het „Huiszittenhuis”, en daar door de

goede zorgen van eenige heeren, die zich vrijwillig met dat werk belast hadden, verdeeld onder de gezinnen, door het comité van een spijskaart voorzien. Toen het garnizoen verminderde, verminderde ook het eten en de uitdeelingen moesten gestaakt worden.

Een belangrijk deel van het steunwerk is door een Dames-comité op zich genomen, toen in de eerste oorlogsdagen de fabrieken stopgezet werden en tientallen vrouwen en meisjes zonder werk kwamen. Zij werden in het „Volkshuis” samengeroepen, waar men arbeid, praktisch en opvoedend tegelijk, voor haar had: in allerlei vrouwelijke handwerken werden zij geoefend en zoo noodig onderwezen, zoodat zij hare uitkeering als verdiend loon voor verrichten arbeid konden beschouwen. ‘t Was nuttige werkverschaffing; niet in alle vakken is het Comité zoo gelukkig geweest iets dergelijks te vinden.

Niet alleen door het verleenen van steun trad dus het Steuncomité op; dikwijls was het raadgever en helper. Vooral in den eersten tijd kwamen er bijv. dikwijls aanvragen binnen van kleine industriëlen, neringdoenden en dergelijken, wier zaak door den dienstplicht van den bedrijfsleider dreigde te verlopen. Bleek de klacht gegrond, dan wees het Comité den aanvrager den weg om zoogenaamd zakenverlof te verkrijgen; gewoonlijk werden die aanwijzingen gevolgd en met goeden uitslag bekroond; evenzoo, wanneer het bleek dat aan een dienstplichtige door foutieve of verkeerd begrepen opgave te weinig vergoeding voor zijn gezin was toegekend : menigmaal waren de betuigingen van

dankbaarheid in zoo'n geval uitbundig en aan-
doenlijk tevens.

In den winter 1916/17 kwam er een groote toeloop van aanvragen om ondersteuning. De bouwvakken stonden stil door de vorst; de schippers konden niet varen door het ijs; en als gevolg daarvan vonden ook de zoogenaamde losse werklieden geen werk. Die menschen moesten geholpen worden; maar daar de inkomsten der laatstgenoemde categorie hoogst moeielijk te controleeren waren, werd voor hen een afzonderlijk comité opgericht: het zoogenaamde Vorstcomité. Het heeft in eenige maanden $\pm$ f 18000 uitgekeerd. Na den winter is ten behoeve van losse werklieden een dergelijk comité onder den naam van Crisis-comité blijven bestaan. Beide comités hadden afzonderlijke voorzitters en rapporteurs (controleurs). Het Crisis-comité heeft tijdens zijn bestaan f192.120 uitgekeerd.

Een afzonderlijk comité was ook de „Commissie tot werkverschaffing aan kleermakers.“. Trad voor de kleermakers in het begin van het oorlogstijdperk eene groote slapte in, men vond voor hen verbetering toen het gelukte hun werk te bezorgen door het maken van militaire kleedingstukken. Naarmate dat werk verminderde, kwam er ook voor de kleermakers een betere toestand. Toch heeft die Commissie f 10.550 aan uitkeeringen en onkosten moeten besteden.

Het bovenstaande schetst in groote lijnen het werk van het Steuncomité. Maar er is nog bijkomstig werk gedaan. Den 5^{en} Sept. 1915 benoemde het Steuncomité

uit zijn midden eene Commissie, die zich, op verzoek van den burgemeester, belastte met het verstrekken van bons voor **degenen**, die volgens een besluit van den gemeenteraad in de termen vielen voor goedkoope brandstoffen. Er kwamen ongeveer 6000 aanvragen: slechts weinigen behoefden te worden afgewezen. In den winter 1915/16 werden er driemaal brandstoffenbons rondgedeeld : er moesten dus circa 18000 kaarten worden geschreven. Bij het sorteeren der aanvragen, het aanhooren van klachten enz. stond de Directie der gasfabriek het **Steuncomité** met raad en daad bij.

Eveneens op verzoek van den burgemeester belastte het **Comité** zich in de laatste maanden van 1917 met de uitdeeling van bons voor goedkoop schoeisel, voor sajete en voor klompen. Ieder, die in de stedelijke belasting voor een inkomen beneden f 1700 was aangeslagen, had recht op die bons. In het kort gezegd: er zijn ongeveer 50.000 bons voor sajete, 50.273 bons voor schoenen en 96.215 bons voor klompen uitgereikt!

Dat vele werk zou voor het bureau van het **Steuncomité** ondoenlijk geweest zijn, zoo er niet hulp was bijgekomen; vooral daar het van zelf spreekt dat elk, die recht had op een bon, die ook graag spoedig wou ontvangen. Maar die hulp kwam steeds: altijd waren er dames en heeren bereid het bureau in dat werk bij te staan. Ook bij de distributie der sajete hebben dames van den Urgentie-raad zich zeer verdienstelijk gemaakt.

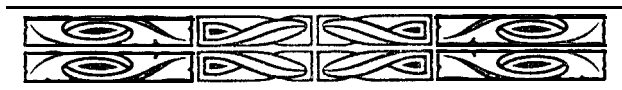
De vrede kwam -- ten minste de wapenstilstand.

Ook die bracht voor het Steuncomité werk mee: er vormde zich onder den naam van Demobilisatiecomité eene commissie, die de belangen der gedemobiliseerden zou behartigen en hen zou helpen aan de uitkeeringen door den Minister van Oorlog bepaald. Van 25 Jan. 1919 tot 31 Juli 1919 is door die commissie aan werklooze gedemobiliseerden van landstorm, landweer en militie of aan hunne weduwen, kostwinners en niet-kostwinners, in het geheel 1648 personen, een bedrag van ruim f 171.000 uitgekeerd.

Hiermee is het werk van het Steun-comité in het kort weergegeven.

Op de laatste vergadering, ook bijgewoond door den burgemeester van Leiden, eerevoorzitter van het Comité, sprak de voorzitter, Ds. W. J. Roscam Abbing, in het bijzonder een woord van dank tot Prof. Mr. J. E. Heeres, die bijna vijf jaar de werkzaamheden van het Comité had geleid. Bij zijn vertrek naar den Haag, enkele maanden vóór de opheffing ervan, was hem het eerevoorzitterschap door het Comité aangeboden: het eenige huldeblijk dat het hem als erkenning zijner groote verdiensten voor het „Steuncomité Leiden, Oorlogstoestand 1914”, en daardoor voor Leidens burgerij, geven kon.

M. VAN GEER.

Eenige bijzonderheden over den Leidschen schilder Jan Jacobsz. van der Stoffe.

Deze schilder was een zoon van Jacob van der Stoffe, en een neef van Mr. Jacob ¹⁾, die als regent van het weeshuis ongetwijfeld tot de gegoede families gerekend kan worden en wiens wapen (in zilver een keper, in den top beladen met eene ster en vergezeld van drie gouden vagers op een rood veld) ook bewaard bleef in een gevelsteen, welke bij de verbouwing in den gevel van het weeshuis werd geplaatst ²⁾.

Zijn geboortedatum is onbekend, doch daar hij in eene akte van notaris M. Tersyden van 18 Juli 1642 verklaart omtrent 31 jaar te wezen, moet hij in 1610 of 1611 geboren zijn. Hij kwam dus reeds vroeg tot ontwikkeling, daar zijne oudste schilderijen

1) Hij werd in 1671 als notaris toegelaten en 23 Mei 1671 als procureur te Leiden.

2) **Thaus** in het Sted. Museum No. 649. De kleuren volgens **Rijckhuysen**.

van 1635 dateeren. Hij wordt in 1648 en tot 1669 als lid van het Leidsche Lucasgilde vermeld, en werd daarbij tot deken verkozen. ¹⁾ Vóór zijn huwelijk woonde hij in zijn eigen huis „Het Haagsche Bosch” aan het Noordeinde ²⁾ en hij trouwde den 16 April 1662 met eene welgestelde weduwe van Vlaamsche afkomst. De huwelijksafkondiging luidt aldus in register R. fol. 7703 op 22 Maart 1662:

„Jan Jacobss. van der Stoffe, schilder, jongman van Leyden woonende int Noorteynde, vergeselschaft met Jan Willemss van der Stoffe, syn neeff in de Sonneveltsteech, met Susannetge Lodewijcx, weduwe van Boudewijn Wemaer, woonende int Noorteynde, vergeselschaft met Maertge Claes, haer bekende, mede aldaer.

Consent om tot Noortwyck op Zee te mogen trouwen den X. 4.1662, voor de armen een ducaton. Zijn tot Noortwijck op See getrout op den 16.4.1662 volgens attestatie van predicant aldaer”.

De weduwe had eene dochter Neeltje uit het eerste huwelijk, die met Cornelis Immerzeel was gehuwd en evenals haar man vóór 1668 was overleden, nalatende een zoon Boudewijn, in 1668 oud 15, en eene dochter Cornelia, toen oud 13 jaar.

Bij de huwelijksvoorwaarden van 7 April 1662

1) Obreen's archief V, bl. 200, 248 en 249.

2) Het huis **W&S** in 1660 door hem verbouwd **voor f 140.—** (notaris H. Brasser, 2 Jan. 1660.)

werd daarom bedongen, dat de gemeenschap van goederen zoude uitgesloten zijn, doch dat de echtgenooten in gemeenschap van winst en verlies zouden leven. Hieraan danken wij den inventaris van den inbreng van bruid en bruigom, waaruit blijkt, dat door Van der Stoffe de navolgende goederen werden ten huwelijk gebracht:

een huis aan het Noordeinde, verhuurd voor 180 gulden,

een huisje in eene poort aan de Weddesteeg, verhuurd voor 52 gulden,

eene obligatie groot 1100 gulden, rentende 4⁰/₀,

eene grafstede in den ingang van de Vrouwekerk, n°. 45,

een eiken kast met twee deuren,

een kantoortafel en een eikenhouten tafel, beide van wagenschot met zwart ebbenhout ingelegd,

een zetelstoel ¹⁾ en twee andere stoelen *gelettert*,

een koperverguld zakhorloge met zilveren kettingje,

een bed met 2 kussens, een peluw en 2 groene gordijnen,

twee schoorsteenvalletjes,

twee groene kantoorkleeden,

een groene en 2 witte Spaansche dekens,

negen blauwe zitkussens, en nog 3 kussens,

44 servetten en 2 tafellakens met *binnewerck*, 10 tafellakens,

44 sloopen, 26 lakens en een *webbe* van 60 el,

1) Enkele eigenaardige oude uitdrukkingen nam ik letterlijk over. Deze zijn cursief gedrukt.

36 hemden, een bedkleed gevoerd en 2 gesteeckte
 en 4 andere slaapmutsen,
 twee *geravelde* kragen, 17 beffen zonder en 6 met kant,
 14 linnen kleedjes, 6 handdoeken en 40 neusdoeken,
 een rouwmantel, 2 zwarte korte mantels, een zwart
 greine en 2 gekleurde mantels,
 drie zwarte lakensche pakken, een grein kleed,
 een zwart, een gekleurd en een greine *innocent*,
 de laatste met baai gevoerd,
 een gekleurden en een grauwen ongevoerden rok,
 twee roode hemdrokken met zilveren knopen en
 boordsel,
 twee paar zijden kousen en 2 paar van zwart sajat,
 twee zwarte hoeden,
 een grooten en een kleinen spiegel met ebbenhouten
 lijsten,
 een boekenkast met boeken,
 een ivoeren *compas*,
 tien kannetjes, 3 groote schotels, 2 botervlootjes
 en 3 schotels van porcelein,
 een koperen *smoorpot*, een dito *aeker* en een
 taartpan,
 een bak met prenten,
 eenig timmergereedschap, en de navolgende
 schilderijen :
 „zeven stucken schilderije van Mr. Pieter Moulin,
 met ebbe lijsten,
 twee stucken schilderije met ebben lijsten van
 Hans Jordaen,
 drie stucken schilderij met ebbe lijsten van Frans Hals,
 een stuckje schilderij afbeeldende een tempeltje,

een copijte naer Jan Maertenss de Jongh,
 een copijte naer Wouwerman en
 een copijte naar Ezaias van de Velde”.

Van het schildergereedschap wordt geene melding gemaakt en evenmin van zijne eigene werken, tenzij wij aannemen, dat de drie „copijtjes” door hem zelf geschilderd waren.

Het verguld koperen horloge en de goed voorziene kleerenkast wijzen op een zeker welzijn, doch toch blijft de inbreng verre beneden den inbreng zijner bruid.

Suzannetje Lodewijcks van Reckegem bracht ten huwelijk :

een huis aan de Weddesteeg Oz., 3 huizen aan den opgang van den Vestwal bij de Wittepoort, een aan het Noordeinde ZZ, 3 huizen aan de Doelensteeg NZ, een aan de Klikstraat, een aan de Geerstraat, twee aan de Nieuwe Groenestraat ZZ, vier aan de Lange-gracht NZ. en een aan de Korte Scheistraat, verhuurd voor 52 à 125 gulden per huis, totaal 1293 gulden, en belast met grondrenten ten bedrage van 32 gulden, vier obligaties ten laste van Holland en Zeeland, tezamen F. 2300, en eene losrente, oorspronkelijk rentende F. 40.—, nu F. 32.-,

eene obligatie ten laste van de West Indische Compagnie, groot F. 350, rentende 2 $\frac{0}{0}$, en de na-volgenden inboedel en kleederen :

een greinen vlieger,
 twee *filppe* mantels,
 een mantel van fluweel met bont gevoerd, een greinen en een fluweelen mantel,

6 rokken en een paar roode mouwen,
 8 nachtmantels en 20 *neersticken*,
 8 mans- en 19 vrouwenhemden,
 34 servetten, 2 lange en 5 korte *tafellakens*,
 24 beddelakens, 24 sloopen,
 4 blauwe, 6 groene getrijpte en 3 à 4 andere zitkussens,
 4 *geletterde* stoelen,
 een met ebbenhout ingelegde kast,
 een overslagbank en 3 kisten,
 een ronde tafel,
 twee spiegels met ebbenhouten lijsten,
 11 kommen en 15 kommetjes van porcelein, waarbij
 2 rekjes,
 2 beddepannen, een koperen smoorpotje, 3 dito
 ketels en een taartpan,
 19 tinnen schotels,
 3 ijzeren potten,
 3 bedden met 3 peluws, 2 blauwe gordijnen en
 12 oorkussens,
 een klein bedje met peluw en 3 oorkussens,
 een blauwe, een groene en 4 witte dekens,
 benevens verscheidene, niet nader omschreven
 schilderijen.

Het huwelijk bleef kinderloos en reeds 23 September 1667 overleed zijne vrouw, na de helft van hare bezittingen aan de kinderen van de dochter uit haar eerste huwelijk vermaakt te hebben onder den last van vruchtgebruik voor haren man, en eenige legaten, waaronder **f** 200.— aan het weeshuis, **f** 300.— aan het s. Catharina-gasthuis te Leiden en **f** 1200.— aan het Jerusalemshof aldaar. ¹⁾

Er moest dus nu een boedelinventaris opgemaakt worden, waaruit kon blijken, wat door beide echtgenooten was ten huwelijk gebracht en wat tijdens het huwelijk was verkregen. Dit geschiedde reeds 25 December 1667, hetgeen pleit voor het degelijk beheer van den overlevenden echtgenoot, waarvoor ook de niet onbelangrijke beleggingen in de vijf huwelijksjaren een bewijs leveren, al werd daarbij ook niet opgezien tegen enkele luxe uitgaven.

Tijdens het huwelijk werden verkregen :

een groot aanzienlijk huis aan de Nieuwe Hoogewoerd ZZ, gekocht 22 April 1664 voor 4200 gulden en door hen bewoond,

een huis aan de Langegraecht NZ., gekocht 10 Mei 1664 voor 1400 gulden, verhuurd voor 78 gulden,

een custingbrief, per resto groot 150 gulden, rentende $5\frac{0}{10}$, die door de vrouw was aangebracht, doch niet op den inventaris vermeld,

een dito, per resto groot 150 gulden à $4\frac{0}{10}$, gekocht 13 Mei 1666,

een rentebrief van 7 g. 10 st., losbaar met 150 g., een gouden ring met diamanten,

vier zilveren lepels,

een wit aarden kannetje met zilveren *lidt*,

een groene fluweelen tasch met zilveren ketting en knoop,

een zilveren stel, vork en mes,

1) Volgens huwelijksvoorwaarden van 7 April 1662 voor notaris N. Paets te Leiden en haar testament van 9 Juni 1664 voor dezen notaris.

De door besparing tijdens het huwelijk verkregen goederen werden hierbij aan haren *man* vermaakt.

twee zilveren begrafenispenningen,
 een zilveren penning van het schoorsteengeld, door
 de stad vereerd,
 een graf in de Hooglandsche kerk,
 verschillend linnengoed, laken en grein,
 eenige kleederen, waarbij een met bontgevoerden mantel,
 een eiken kast met ebbenhout ingelegd,
 twee porseleinen potten en een kom, 47 schotels
 en klapmutsen en 35 kommen,
 twee ivoren zoutvaatjes en een ivoren beeldje,
 een slaghorloge,
 een pers, 10 stoelen en nog een pers,
 eenig koper- en tinwerk,
 een trektafel, 9 stoelen, een stilletje, een slede,
 een bloedkoralen ketting,
 en de navolgende schilderijen en schildersbenoo-
 digdheden :
 „twee stuckjens schilderije van Van Beijeren,
 een stuck van Jan Maet,
 drie van Arnoldus Antonius,
 een en twintig stucken van den inventariant met
 twee lijsten,
 vier sonder lijsten,
 tien van Pieter Cousijn,
 twee van Clauw,
 een van Antonij Palamedes,
 vijf van Cornelis van Swieten,
 twee frutagies met een feston van bloemen,
 vijff stuckjens afbeeldende de vijff zinnen,
 een speelman,
 negen ebbe lijsten, twaalf paneelen.”

Het totaal van den boedel bedroeg, blijkens de liquidatie van 1668, 20443 gulden, 10 st. en 2 duiten.

Tegenover de activa stond 852 gulden 5 st. en 12 duiten aan schulden, waaronder 250 gulden aan geleend geld en eene obligatie van 300 gulden, 5 gulden 10 st. voor geleverd zilver aan den bekenden zilversmid, Henrick Verduyn, 14 gulden aan den brouwer in het scheepje voor geleverd bier en ruim 241 gulden aan begrafeniskosten, waaronder 3 gulden 16 st. aan brood, 6 gulden 5 st. aan vleesch en het niet geringe bedrag van 106 gulden, 11 st. en 12 duiten aan wijn!

Dit laatste levert een aardigen kijk op de luidruchtige wijze, waarop de begrafenis in die dagen werd gehouden, — wij zouden bijna zeggen werd gevierd.

De opgave van de tijdens het huwelijk verkregen goederen leert ons ook, dat door het echtpaar 32 schilderijen werden verworven naast de „verscheidene” schilderijen, die de vrouw ten huwelijk bracht, en de 16 stuks uit den inbreng van Van der Stoffe. Van deze verzameling zal het glanspunt welgevormd zijn door de drie schilderijen van Frans Hals met de zeven van Pieter Moulin en twee van Hans Jordaen, in bezit van den bruigom, en de twee van Beijerens, twee de Clauw's en den Palamedes, die tijdens het huwelijk verkregen werden.

Ook zien wij hieruit, dat als tijdens het huwelijk verkregen, en dus in die 5 jaar vervaardigd, van den schilder zelf 21 schilderijen en 4 zonder lijst vermeld worden, of totaal 25 stuks, die met de in

dien tijd verkochte stukken een aardig oeuvre vormen, dat bewijst dat Van der Stoffe door de gunstige financieele omstandigheden niet aan productiviteit inboette.

De niet onbelangrijke lijst van aangekocht porcelein en van kunstvoorwerpen toont aan, dat hij een smaakvol verzamelaar was en zijne verkiezing tot deken van het gilde en tot bonmeester getuigen van de achting, waarin hij zich bij zijne kunstbroeders en stadgenooten mocht verheugen.

Hij treedt ook in 1669 en 27 Maart 1677 als voogd op en 18 Maart 1678 als testamentair executeur van Pieter Pietersz. Moerbeecq.

Na het overlijden zijner eerste vrouw schijnt hij eenvoudiger te zijn gaan leven en een gedeelte van zijn inboedel ten gebruike gegeven te hebben aan zijn neef Jacob Jansz. van der Stoffe, wien hij bij testament van 3 December 1670 voor notaris J. v.d. Eycke (deel 989 n°. 249) voor een derde gedeelte tot universeel erfgenaam benoemde en eenige boeken en al zijn huisraad en inboedel vermaakte, „die hij tegenwoordich van hem comparant is gebruyckende”. Hij was toen „sieckelijc van lichaem”, doch schijnt later weder beter op krachten gekomen te zijn, althans hij hertrouwde den 9 Mei 1673 te Oegstgeest met Annatje Jacobsdr. de Vlaming, een onbemiddelde nicht, die reeds bij hem inwoonde toen hij in 1679 zijn testament maakte en haar 200 Carolus gulden en eenig huisraad vermaakte ¹⁾.

1) „Sijn nichte, dewelcke tegenwoordich bij hem woont”.

Volgens de huwelijksvoorwaarden van 5 Mei 1673, voor notaris N. van Noll (deel 1097, no. 13) bracht de bruid „bij manquement van andere goederen” slechts haar wollen en linnen kleederen en eenig ongemerkt goud en zilver ten huwelijk.

Den 10 Juni 1682 maakte hij met haar zijn laatste testament voor notaris E. van Haastenraadt, (deel 1244 n°. 50), waarbij de langstlevende tot erfgenaam werd benoemd. Hij woonde toen aan de Langegracht en was „sieckelijcken van lichaame te bedde leggende”, en kon wegens zijne ziekte zelfs niet meer zijne handteekening zetten. Spoedig daarna overleed de schilder, den 17 Juni en den 22 Juni werd hij begraven in zijn eigen graf in de St. Pancraskerk.

In de laatste jaren schijnt hij weinig meer geschilderd te hebben. In het testament van 3 Dec. 1670 voor notaris Joh. v. d. Eycke (deel 989 n°. 249) is zelfs het „cunstschilder” achter zijnen naam weder doorgehaald. Zijn gedateerde stukken zijn trouwens, zooverre mij bekend, uit zijn jongere jaren, en wellicht heeft hij evenals Carel van der Pluym later het schilderen er aan gegeven om tot de burgermaatschappij terug te keeren.

Het leven van den schilder gleed rustig voort. Reeds op jeugdigen leeftijd bereikte hij een vrij hooge ontwikkeling, zooals zijne in 1635, dus op ongeveer 25 jarigen leeftijd geschilderde stukken bewijzen, doch hij miste de kracht om zijn talent daarna tot een zoo hoog standpunt op te voeren, als zijn snel verworven succes had doen verwachten.

De nijpende geldelijke zorgen, die zoo menig zijner

bentgenooten het leven bemoeilijkten, waren hem onbekend en zelfs kon hij zich een klein schilderijen-cabinet aanschaffen, doch hier tegenover miste hij de leerschool van den tegenspoed, waarin het talent zich soms het krachtigst ontwikkelt. Zijn werk is knap, doch mist het geniale, de ruitergevechten en kamp-tafereelen zijn academisch juist geteekend, de groepeer-ring is aardig gekozen, doch hoeveel kruiddamp en stof de lucht ook vult, het blijven meer goed geënsoueerde spiegelgevechten, dan beelden van woedenden strijd. Het ontbreekt den schilder aan voldoende phantasie om het beeld van den strijd ook voor ons te laten navoelen, en zijn palet, zoo rijk aan zachte kleurschakeeringen, mist te veel de scherpe krachtige contrasten. Er spreekt uit zijn werk te veel de zelfvoldane kunstenaar, die na een zekeren graad van ontwikkeling bereikt te hebben, tevreden voortwerkt, zich zelf herhalend, zonder ernstig te streven naar het bereiken van een hooger plan.

Toch was zijn werk in zijn tijd niet onbekend, gelijk blijkt uit de vermelding hiervan bij de boedels zijner tijdgenooten. In 1647 komt van hem een leger voor in den boedel van Dirk Jansz. van Cortenbosch, in 1654 elders eene bataille en een boerenherberg, in 1667 in den boedel van Sara de Witt, weduwe van Michael van Peenen een landschap en in 1680 in dien van Armand Eelbrecht twee stukjes, die door N. de Moor op f 10.— werden getaxeerd 1).

1) Deze bijzonderheden denk ik aan de welwillend mij door Dr. A. Bredius verstrekte inlichtingen.

Reeds in 1644 wordt een leerling van hem vermeld, van wiens hand een „legertje” op de veiling voor 5 gulden en 10 stuivers werd verkocht ¹⁾.

Later geraakte zijn werk zoozeer op den achtergrond bij dat van de groote meesters van zijnen tijd, dat Kramm in zijn „Leven en werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders” over hem niets anders weet te melden, dan dat in eene veiling van den Heer H. . . te Rotterdam den 18 April 1816, onder n°. 62 „twee Batailles van eene schoone compositie en goede behandeling”, werden verkocht. Daarnaast vindt men echter in oude veilingscatalogi verschillende van zijne werken, meest ruitergevechten, kampementen en jachtgezelschappen en tweemaal een strandgezicht met visschers (10 bij 13 cM. en 14¹/₂ bij 19 cM.) ²⁾ en eene halte van ruiters bij eene herberg (18 bij 24 cM.). In de laatste 50 jaren vindt men van hem o. a. een „combat de cavallerie”, op paneel, 36 bij 48 cM., in eene veiling te Rotterdam, 6—8 Mei 1868 verkocht voor f 21.—, en eene „charge de cavallerie” van gelijke grootte, ook op paneel, die f 48.— opbracht. In de veiling Stokbroo te Hoorn, 3 September 1867 werd een ruitergevecht verkocht en in die van 25 Mei 1886 te Amsterdam een ruitergevecht, 46 bij 62 cM., dat daar als een Huchtenburg wordt vermeld, doch voluit was geteekend. In de laatste jaren komt zijn naam verschillende malen voor in de veilingscatalogi van Fred. Muller en van

1) Obreen's Archief V, 173.

2) Bij de maten zijn steeds eerst de hoogte en daarna de breedte vermeld.

C. F. Roos¹⁾ en nog in Maart 1919 werd van zijne hand een stuk verkocht in de veiling gehouden door A. Mak te Amsterdam.

Zijne oudste mij bekende werken zijn uit het jaar 1635. In het Stedelijk Museum de Lakenhal is Van den Stoffe vertegenwoordigd door twee voluit gemerkte schilderijen, een ruitergevecht, 37 bij 49 cM. (Cat. 312) en een ruitergevecht met eene ruïne en eene dorpskerk op den achtergrond, 41 bij 36 cM. (Cat. 313), beiden op paneel, en een groot stuk op doek, 153 bij 190 cM., dat afkomstig is van het kasteel Endegeest en aldaar boven eene schouw in de directeurskamer prijkte. Bij de verbouwing in 1910 werd het hieruit verwijderd en overgebracht naar de Lakenhal (Cat. 312^a). Het is het grootste mij bekende schilderij van den meester.

Elders worden van hem de navolgende werken gevonden : 2)

te Bamberg in het Museum, 35 bij 50 cM., Catalogus no. 282 ;

te Brunswijk in het Museum, 98½ bij 162 cM., uit 1649, Catalogus 1900 n°. 565 ;

1) Veiling collectie C. F. Berré te Leiden 7 September 1885, n°. 63 een groot ruitergevecht, en n°. 64 een ruitergevecht bij een bergstroom, beiden 73 bij 106 cM ; Veiling Fred. Muller 27-29 Januari 1905, n°. 105 een „assaut de cavallerie” uit 1646, 45.5 bij 56 cM.; veiling Fred. Muller 17 October 1905 collectie Dahl n°. 114 een „charge de cavallerie”, tentoongesteld te Dusseldorf in 1886, 37 bij 48½ cM.; veiling C. F. Roos & Co. 30 Maart 1911, collectie Van Deun, n°. 1195, 38 bij 55 cM.; veiling Fred. Mulder 30 November 1915, collectie R. Sequeera n°. 33, 34 bij 55½ cM.

2) Ik dank deze opgave zijner werken gedeeltelijk aan de door den Heer E. W. Moes nagelaten aantekeningen en aan de mij door Dr C. Hofstede de Groot verstrekte gegevens.

te Dusseldorf, collectie Werner Dahl, 48 bij 49 cM.
tentoonstelling 1886 aldaar, na het overlijden van
Dahl bij Fred. Muller te Amsterdam geveild ;

te Hamburg in de Kunsthalle, 16 bij 21 cM.,
catalogus 1918, n°. 126;

te Kieff, collectie Charenko;

te Kopenhagen, collectie Carl Madsen, tentoon-
stelling 1891, n°. 155;

te Londen, collectie F. Humphrey Ward, een ruiter
in het rood;

te Mainz, tentoonstelling 1867, uit de collectie
J. Fischer, een legerkamp;

te Neurenburg in het Museum, 54 bij 73 cM.,
catalogus 1893 n°. 347;

te Nordkirche (in Westphalen), collectie Arenberg,
2 schilderijen ;

te Norrköping, collectie Mevr. A. Eberstein, 40 bij
70 cM., uit 1636;

te Petrograd, collectie Sideroff, 45½ bij 56 cM.,
uit het jaar 1696, en waarschijnlijk ook in de collectie
Semenoff aldaar;

te Segersjö, collectie R. Montgomery Cederhjelms,
een kampement uit 1635;

te Stockholm in de Universiteit twee jachtgezel-
schappen, elk 42 bij 54 cM., uit de collectie Scharp
en in de collectie Lind, een legerkamp uit 1635,
tentoonstelling 1893 aldaar,

te Weenen, collectie Czemin, een zeer goed jachtgezel-
schap en in de collectie Fleischner aldaar een schilderij.

Verschillende zijner werken schuilen waarschijnlijk
nog onder andere namen. Zoo stond het schilderij

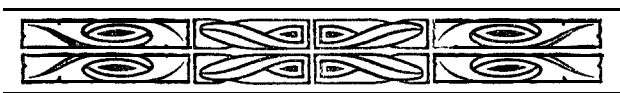
te Hamburg vroeger op naam van Palamedesz. en was dat in de veiling van 1886 te Amsterdam als een van Huchtenburgh vermeld. Een stijlkritisch onderzoek van de talrijke ruitergevechten in de verschillende binnen- en buitenlandsche verzamelingen zoude allicht nog menig werk tot Van der Stoffe terugvoeren. De vrij lange lijst der reeds bekende stukken toonde ons de belangstelling, waarin zijn werk zich bij velen mocht verheugen.

J. C. OVERVOORDE.

BLADVULLING.

Een Metselaar voer, voor sommige jaren met zyn gezin, in een klein Schuitjen, van Leiden naar Amsterdam; strax ontstaat 'er zo een onweer dat het Schuitje het onderste bove raakte. De Metselaars vrou had een kind aan 'er borst en een aan 'er zyd'. Sy, ziende dat 'er geen lyfberging voor handen was, geeft het Schaapje aan Gods genade over. Heur Man gaf strax de leste snak, en zy wierd, binnen weinig tyds in een lijk veranderd. De Schipper, of de Schippersknecht, wiert behouden. Het onweer is terstont gestilt. Strax vaart 'er een melkster, met een klein meisje, uit melken. Dit kint ziet van vers eenich wolle op 't water drijven. De Moeder roeit 'er na toe, en haalt de twe jonge kinderen, die elk-ander by de hand hadden gevat, uit 'et water. In 't kort: de kinderen waren levendig, en zyn tot Leiden, in 't Wees-huis, opgevoed. d' Outste is tegen-woordich, binnen Amsterdam, gehuwt, en heeft zelfs kinderen gewonnen.

VIVERIUS, *Wintersche* Avonden,
(ed. 1650), blz. 418 vlg.

De geschiedenis van een Leidsch gebouw.

Menigeen zal het vergaan zijn als mij, die, wanneer hij met een „oudlievend” vriend door verweerde wijken dwaalde, bij ’s mans verklarende inlichtingen het niet verder wist te brengen dan een vaag gevoel, dat half uit bewondering voor de kennis van den uitlegger, half uit eerbied voor het verleden bestond. „Dat gebouw stond zóo, kijk, en die straat liep dáár, dat huis was er „„toen”” nog niet, en „daar was water”, heldert hij op, en begeleidt dat alles met breede gebaren van zijn armen en handen. Ondanks uw waardeering krijgt ge den indruk dat hij met zijn éene gebaar het andere te niet doet en met een volgend woord het voorgaande beperkt of zelfs terugneemt. Een verwarrende hoeveelheid van gestalten en gebouwen drukt U als een last op het moede hoofd. Ge ziet ridders, monniken, handswerklieden van

allerlei slag, kooplui, regenten, burgers van iedere soort. Men is zijn vriend dankbaar, maar gaat onbevredigd naar huis. Toch ligt er een groote bekoring in de kennis van locale bijzonderheden, maar om hiervan ten volle te genieten, dient men zich de moeite te getroosten het precies te weten, zoo precies ten minste dat men weet wat men niet weet, omdat men het niet weten kan. Vooral de middeleeuwsche maatschappij met zijn bijna al te weelderigen vormenrijkdom eischt die preciese kennis op gevaar af anders in wezen onbegrepen te blijven. Niets is uitteraard zoo geschikt iemand tot de noodige nauwkeurigheid te dwingen dan de grootst mogelijke beperking van het onderwerp. Men let dan immers van zelf op iedere kleinigheid omdat er — niets dan kleinigheden zijn. Men neme een kerk of een klooster, een kasteel of een ander wereldlijk gebouw. Het Collegebouw in de Kloksteeg, het doel van dit onderzoek, is daartoe bijzonder geschikt, omdat men hierbij zoowel de kerkelijke als de wereldlijke sfeer in onderscheiden jaren binnen zijn beschouwingen kan trekken : was het toch eerst eigendom en „huizinge” van de Duitsche Orde, de z.g. Commanderie of zooals de Leienaar zegt: Commandurie, toen bezit en woning van verscheiden professoren, daarna kostschool om eerst dan zijn tegenwoordige bestemming te erlangen.

Maar ter zake! In 1121 op den 11 September werd de St. Pieterskerk gewijd door Godebaldus den 24sten bisschop van Utrecht, en men zou geneigd zijn te vermoeden dat ook toen reeds of toch kort daarop de daarbij behorende pastorie was gebouwd Dit is

mogelijk, maar niet zeker, zooals we zullen zien. Patroon van de kerk was de graaf van Holland en Zeeland en als zoodanig had hij ook het pastoorsambt te vergeven. Uit een brief van Floris V van het jaar 1266 weten we dat de dienst zich dermate uitbreidde dat het raadzaam geoordeeld werd na het „cedere” of „decedere” van Meester Geraerd, de pastoor, twee priesters aan te stellen, maar vinden hier, wat trouwens ook niet te verwachten was, niets vermeld omtrent hun verblijf. Dat we het niet zeker noemden dat de pastorie op dezelfde plek gestaan heeft als de Commandery, is omdat we bij van Mieris lezen in zijn „Beschrijvinghe van Leyden : „De broeders deser Ordere (nl. de duitsche), dus in ‘t bezit geraakt (van de kerk en de grond die er by behoorde) timmerden aldaar een huis, ten zuiden van de kerk”. Heeft hij dit niet verzonnen, dan stond dus voordien de pastorie op een andere plaats en wel waarschijnlijk dichter bij de toen nog kleine kerk. In ieder geval was dit huis de Commandery en het jaar der timmerage ligt tusschen 1268, het jaar nl. waarin Floris V zijn patronaatrecht overdeed aan den Commandeur van de Broeders der duitsche huize („mits dat dese den Poorteren van Leyden in geenen deele zouden benadeelen en des graaven voorvaderen zielen zouden behulpzaam zijn”) en 1293, het vroegste jaar waarvan we zeker weten dat er een Leidsche Commandeur was aangesteld. Zoo trokken de ridders in hun lange mantels — wit met het zwarte kruis op de linkerborst in het huis, aan wat toen nog heette Koningsweg. Het witte schild met het zwarte kruis zal boven de

poort zijn aangebracht. Het gebouw zag er natuurlijk niet alleen heel anders uit dan later — van hout — maar was ook veel grooter. Van Mieris zegt in het vervolg van de bovenaangehaalde plaats : „’t welke, in vervolg een wijd uitgebreid gebouw geworden is, en zoomen uit het oude muurwerk mag besluiten, zich van het Begijnhof tot in de Choorsteeg uitstreckte”.. Ik beken dat deze mededeeling mij eerst verwonderde, maar, niets kunnende vinden dat haar weersprak, heb ik er me bij neergelegd en er een verklaring voor gezocht. Ten eerste hadden de heeren de vrije beschikking over den grond die hun met de kerk geschonken was en dan zat er aan de „Geschlossene Hauswirthschaft” van een middeleeuwsche heeren-huishouding heel wat vast. Behalve de „Huyzinge” zelf voor de „ridderbroeders” moeten er woningen zijn geweest voor de priesterbroeders, voor de huishoudsters en -dienaren, de z g. servientes, die in hoorigheidsverband met de orde stonden. De huiscommandeur, de schaffenaar, de keukenmeester, de koormeester, de trappier, de bouwmeester, de organist en de koster moesten gehuisvest. Niet onmogelijk waren er eenige scholieren, die voor priester der orde opgeleid werden. Waarschijnlijk was er een eigen bakkerij, een eigen smidse, mogelijk een bottelarij en brouwerij, in ieder geval waren er stallen en schuren, terwijl er ruimte over moest blijven voor den hof met haar moestuin en den boomgaard. ‘t Is waar, in het eerste vierendeel van de vijftiende eeuw waren er slechts vijf broeders met het kruis, waaronder niet meer dan drie ridders, maar dan is de

beste tijd van de orde al voorbij zooals we zien zullen en niets belet ons aan te nemen, dat het convent oorspronkelijk voltallig is geweest — twaalf broeders en een commandeur. Dit getal is niet willekeurig. Men vindt het bij talrijke geestelijke stichtingen. Het is het symbool van den Heer en de XII apostelen. 't Is ook waar dat het complex dien **grooten** omvang nog geen eeuw bewaard heeft, zooals blijkt uit het jaar van de stichting van Salomon's tempel (1372) waaruit dus volgen zou dat het even goed met minder ruimte ging. Dit laatste is echter een weinig krachtig argument, vooral omdat we in staat zijn aan te toonen dat deze verkoop van grond in een moeilijken tijd geschied en dus gedwongen was. Het verval duurt voort: weer twee eeuwen later (1592) is de orde genoodzaakt een volgend stuk land aan de stad te verkoopen, die er de Heerensteeg op aanlegt. Was de grens dus in den aanvang de Voldersgracht (de Lange Brug), in den tijd waar we nu over spreken, reikt het domein nog slechts tot aan Salomons tempel en de Arkegracht, die het verlengde was van de Pieterskerkgracht en onder het **choor** der St. Pieter doorliep, eerst later gedempt (1670) toen reeds grootendeels overwulfd (sinds 1370). Verder liep de grens langs den achterkant der huizen op het Steenschuur ('t gedeelte dat nu ook Rapenburg heet) en die op het falyde Begijnenhof, welke laatste scheiding, vroeger van water (het verlengde van de Papengracht) eeuwen lang de grens tusschen ridders en begijntjes — waar ten tijde van den commandeur van Naaldwijk († 1449) nog ruzie over was geweest —,

nu reeds in een muur veranderd was. Toen in 1649 de Commandurie in privaats bezit overging en daarbij zijn naam verloor, was het oude huis, niet breeder dan wij het nu kennen met den hof er achter, alles wat er over was van den oorspronkelijken opzet.

Maar de kern der historische belangstelling is de mensch en een huis kan ons slechts in zooverre wat schelen, als het ons iets leert omtrent zijn bewoners. Voor we dus overgaan naar den nieuweren tijd, willen we nog eenmaal onze aandacht tot de ridders wenden.

De almachtige dwang der economische omstandigheden deed de orde in verval geraken. En met het aanzien der stichting verminderde ook dat der broeders en met hun aanzien hun gehalte. Omstreeks het midden van de veertiende eeuw gedragen de priesters van de S. Pieter zich zoo onbehoorlijk en houden de ridders zich zoo weinig aan hun gelofte: „Wees ridder en een goed man en houd ridderlijke orde”, dat hertog Albrecht zich genoodzaakt ziet het patronaatrecht terug te nemen. (10 Juni 1369). Reeds Willem III had, onderscheidenlijk in de jaren 1306 en 1315 een poging in die richting gewaagd. Albrecht echter slaagde er in. Hij benoemt twee „wit-achtige” papen (wettige geestelijken) : Floris van Alkemade en Philips Jansz. De beurs der **balije** lijdt er onder en de orde komt tot inkeer. Maar, ofschoon door hertog Albrecht bevolen, weigeren genoemde priesters het volgende jaar (16 Sept. 1370) de kerk over te geven aan Hendrik van Alkemade, landcommandeur en Walter Severy, commandeur van Maasland. 14 Maart 1371 doen deze twee **heeren** uitspraak, een

dier vage uitspraken die de kool en de geit willen sparen en , beide partijen onbevredigd laten. Eerst 18 September 1392 geeft de hertog de kerk met toebehooren voorgoed aan de orde terug en verbiedt nadrukkelijk aan de regeering van Leiden daarop keuren te maken, die strijdig mochten zijn met het testament zijner voorvaders. Uit dit laatste kunnen we opmaken dat het bestuur der poorters zich gehaast heeft gebruik te maken van de ongunstige omstandigheden, waarin de orde een tijdlang verkeerd had. Het zal ook wel niet veel opgehad hebben met die heeren, die vroeger in het Heilige Land en toen misschien nog in Oost-Pruisen heel nuttig geweest waren voor de beschaving, maar hier slechts leefden ten koste van de stad. En eigenaardig, 't is juist in dien tijd ($\pm$ 1370) dat de sprookspreker Willem v. Hildegaertsbergh zijn onaangename ervaringen opdeed in het duitsche huis te Leiden. De historicus, die er op uit is, onpartijdig te zijn, kan hier dus verzachtende omstandigheden pleiten! De geschiedenis die we van hem zelf weten kan korter verteld worden dan hij het doet in zijn : „Hoe men voer die ere gaet schulen”. Hij klopt aan de poort, vol verwachting van het rijkelijk maal en het goede geld dat hij verdienen zal, maar wordt, inplaats van voor de heeren te mogen optreden „heimelijc als een visaen” (?) „achterwaert geleit” wij zouden zeggen: naar de keuken. Dat neemt de toen beroemde „spreker” die blijkbaar niet vrij was van artiestentrots, zóo kwalijk, dat hij „de hielen laat blijcken”. Een factor mag ook geweest zijn, dat hij er „niet de plume van een

swaen te rijcken wist" d.w.z. er geen cent verdiende en zooals hij uitroept : „zoo veel mag een dichter toch wel verdienen dat hij genoeg heeft om van den een naar den ander te komen want anders moet hij, als een verachtelijk straatzanger, zijn brood verdienen van huis tot huis". Misschien zoeken we het te ver, als we verband leggen tusschen het feit dat de Leidsche commandurie toen geen eigen inkomsten had en 's dichters „schamp ende confuus", en komt het alleen omdat de overste net niet thuis was, zooals in het gedicht te lezen staat. Het is even gevaarlijk het te ver te zoeken als niet ver genoeg, maar men geve toe dat het verleidelijk is, vooral wanneer men van elders weet of althans met grond vermoeden kan dat de toenmalige kommandeur Dirk van Rhijn (1), geen man bleek die voor zijn taak berekend was. Hertog Albrecht immers, zooals we straks zagen, bericht den door hem aangestelden priester de kerk over te geven aan den Commandeur van Maasland, niet aan hem, den Leidschen Commandeur. Bovendien wordt hij eenige jaren later afgezet, bedankt althans, zooals blijkt uit een oorkonde van het jaar 1383, waarin hij nog slechts „curatus" (cureit), geen „commandator" meer heet. Meer weten we van hem echter niet, zoomin als we iets weten van de meeste andere commandeurs, tenzij dan hun naam en sterfjaar. Ik zei al dat Simon van Naeltwijk ruzie maakte met de begijntjes over de gracht tusschen hun erven. Als ik nog verteld heb dat Jacob van Woirt († 1493) de vervallen huyzinge herbouwde en verbeterde, dat Willem Mulert, dezelfde waarschijnlijk

die in 1594 in Hongarije tegen de Turken vocht, de eerste was die tot de hervormden overging, dat Henrick Sloot, die in 1636 benoemd werd en in '41 nog regeerde, de laatste was die we aangeteekend vinden, dan is mijn kennis aangaande die toch zoo interessante heeren ook vrijwel uitgeput. In het Bonboek alleen vinden wij nog een Joost.. ., „commandeur tot Leiden”. Dat we er zoo weinig van weten, komt waarschijnlijk omdat het archief van de Leidsche Commandury in den toren der St. Pieter bewaard werd, gelijk ook een deel van het stadsarchief. En die toren is nu eenmaal in 1512 in elkaar gestort. In 't geheel zijn er slechts 26 stukken over, veel te weinig om ons een oordeel te vormen over een stichting in de middeleeuwsche maatschappij waarin iedere transactie, elk recht, iedere gewoonte tot in de kleinste kleinigheden oorkondelijk beschreven werd.

Met de grootheid der Orde en daarmee van het huis dat haar leden bewoonden was het omstreeks het midden der zeventiende eeuw voorgoed gedaan.

Het meehuilen met de wolven — in casu: het protestant worden — had, als altijd, slechts tijdelijk gebaat. De nu volgende geschiedenis is een troosteloze reeks namen van eigenaren, voor een deel waarschijnlijk tegelijk bewoners.

Jan Jansz. Cie het van de orde koopt; Ridder heer van Rosenburg, professor in de rechten, rector magnificus; Johannes de Raey, professor philosophiae; diens zoon; Dirk Haak, schoenmaker (?) ; diens kinderen Dirk, Hendrik en Catharina Haak, die doofstom was; Johan Daniel van Postz; Johannes v. d. Honert, prof.

theol., diens vrouw Johanna v. Loozen, hun kinderen Tako Hajo en Jacoba Eva v. d. Honert; Hahn, med. et chem. prof., Hahn's kinderen; Lambert Pieter v. Fett en Mr. Willem George v. d. Ende; van Bemmelen, over wien straks nog even en diens kinderen; — tot in 1807 onze aandacht weer iets meergespannen wordt. Of dit herhaaldelijk wisselen van eigenaars te wijten is aan 't verslappen van den Leidschen ondernemingsgeest -- inplaats van in zaken werd het kapitaal in huisbezit belegd — of aan de vrijgevigheid der stad die armere professoren een onderdak bezorgen wilde, zou slechts een nader onderzoek kunnen leeren. Voor ons is van meer belang dat ook het huis in de Kloksteeg te lijden heeft van de buskruitramp: 't kostschool van J(ohannes) v. Bemmelen deelde in, het Leidsche Ongeluk" lezen we in het boekje van een vervelend, maar dan ook getrouw verslaggever. We zien hier tevens de bestemming uit van het gebouw sinds 1785, want het is niet aan twijfel onterveig of de v. Bemmelen van de kostschool is dezelfde als de vader van de laatstgenoemde eigenaren. We weten zelfs nauwkeurig het getal der leerlingen: 30.

Naarmate we den nieuwsten tijd naderen wordt het onderzoek onbelangwekkender. De bestemming van kostschool houdt het lang. De Jan Hendrik Nieuwveen toch die het gebouw in 1839 kocht; was, blijkens een aantekening in het kadaster, stadskostschoolhouder en het waarschijnlijkste is dan toch wel dat hij zijn beroep in dat gebouw heeft ugeoefend. Ook zekere van Ham aan wien Nieuwveen's dochter Anna Maria het in 1857 verkocht heeft was kostschool-

onderwijzer en de daarop volgende eigenaar van Meulen eveneens. In 1864 eindelijk was het gebouw zoo vervallen, dat het geschikt werd voor Rijksgebouw. Tien jaar lang was de nieuwe Indische School er in gevestigd die later naar Delft is overgeplaatst. 5 Maart 1874 werd het Kollegegebouw. In 1919 is het herbouwd, staat in het kadaster, bedoeld is behangen en geverfd.

Dit is de geschiedenis van het merkwaardige huis waarin achtereenvolgens alle standen en leeftijden gehuisvest zijn geweest, ridders, burgers, professoren, oude dames, kinderen, indologen en studenten. Een dalende reeks zullen we er niet in zoeken, dat ware al te bescheiden, maar het interessantst blijven toch wel de ridders.

J. M. ROMEIN.

Iets uit de Geschiedenis der Joden te Leiden.

Hoewel uit de bronnen, die licht geven over de oudste geschiedenis der Joden in Leiden, niets naar voren komt, waaruit zou blijken, dat ook maar van eenigen invloed op het geestelijke, politieke of economische leven, door hen uitgeoefend, zou kunnen worden gesproken, zoo lijkt het mij toch niet ondienstig datgene wat door mij in het Oud-Archief der gemeente Leiden en in dat van de Nederlandsch Israëlietische gemeente in die stad gevonden werd, door den druk vast te leggen. Te meer lijkt mij dit gewenscht, om dat daardoor alweer van een stad, nadat Groningen, Rotterdam, Den Haag, Haarlem, Utrecht, Kampen zijn voorgegaan, de bouwsteen worden bijeengebracht, die noodzakelijk zijn voor het groote gebouw, een geschiedenis van het economisch en godsdienstig leven der Joden in Nederland,

die nog steeds op haar bouwmeester wacht en waaraan in Amsterdam de stoot zal moeten worden gegeven. Daar het archief der Israëlitische gemeente, dat gelukkig veilig bewaard wordt in het Gemeente Archief, waaraan het in bruikleen is afgestaan, (een zeer te prijzen maatregel van het tegenwoordig Kerkbestuur), eerst met de 19de eeuw begint en het notulenboek ontbreekt evenals de correspondenties, is niets over de verhouding van de Leidsche Joodsche gemeente, tot andere, speciaal de Haagsche, te verhalen ¹⁾).

De oudste vermelding van de vestiging van een Jood binnen Leiden, is van 7 Mei 1714, als wanneer Philip Arons, koopman van Amsterdam, als burger wordt aangenomen. Daarop volgen den 18^{en} Juli 1718 Aaron van Praag, kleerverkooper van Praag, en 21 December 1725, Barend Salomons tabakverkooper van Amsterdam.

Deze joden zijn allen Hoogduitsche.

Portugeesche joden, die in dien tijd reeds in het naburige 's-Gravenhage een bloeiende en rijkengemeente met twee synagogen hadden worden in Leiden niet aangetroffen.

Waar het aantal joden in Leiden steeds tot een klein aantal beperkt bleef, had men er geen rabbijn of opperrabbijn, maar zullen rabbinale decisies wel steeds aan den Opperrabbijn in Den Haaggevraagd zijn. Bij de organisatie van het Nederlandsch-Israëlitisch

1) Een woord van dank aan den Leidschen gemeente-archivaris Mr. Dr. J. C. van Oervoorde moge hier geuit worden.

Kerkgenootschap in het begin der 19^{ie} eeuw werd Leiden trouwens ook reglementair ingedeeld bij de Hoofdsynagoge te 's-Gravenhage.

Al spoedig komen de Joden te Leiden er toe, zich te vormen tot een gemeente, een noodzakelijkheid trouwens om aan hun religieuze behoeften te kunnen voldoen. Uit een verklaring afgelegdvoor den Leidschen notaris W. Boekweijt op 5 Maart 1720 zien wij dan ook, dat er over de verkiezing der diaconen reeds ongenoegen geweest is en men de ontstane kwestie nu wenschte te regelen.

Hoewel er van een synagoge in die jaren nog geen sprake is, kan men er zeker van zijn, dat toch reeds in een kamer bij den een of ander, regelmatig kerkdiensten werden gehouden. Trouwens een pompeus gebouw is voor de godsdienstoefening der Joden geen hoofdvereischte. Indien slechts 10 manspersonen bij elkaaar zijn, kan de dienst gehouden worden. Van dringender aard was dan ook het verkrijgen van een plek gronds waar zij hun dooden konden begraven. En hierin was hun de Vroedschap van Leiden al zeer ter wille. Bij resolutie van 3 November 1719 werd „aan die van de Joodsche Natie binnen deese stadt vergunt, dat zij den barm van de wal, lopende voorbij de huyzinge de agterste Doelen tusschen de twee torens, die aldaar staande zijn, zullen mogen appropriëeren tot een begraafplaats voor hunne doode lijken, mits daarvoor aan de stad betalende een recognitie van 6 gulden 's jaars”.

Tusschen de jaren 1750 en 1760 had deze begraafplaats echter veel te lijden door baldadigegravschenners

en het schijnt dat de Magistraat daar tegen niet met de noodige strengheid is opgetreden. Het werd zelfs van dien aard, dat de Joodsche gemeente verplicht was te zoeken naar een plek waar de jood, bij zijn leven 200 dikwijls vervolgd en verdrukt, dood zijnde ten minste de rust van het grâf zou kunnen vinden. Dank zij de welwillendheid van Frederik Hendrik baron van Wassenaar, Heer van de beide Katwijken, kreeg de gemeente bij brieven van 14 Februari 1758 in eeuwigdurende erfpacht, een stuk grond,³ groot 100 Rijnlandsche roeden in Katwijk, even buiten het dorp, zulks voor 10 gulden 's jaars. De gemeente bouwde reeds aanstonds een z.g. reinigingshuisje op de nieuwe begraafplaats. Nadat het eerste lijk op den 8sten April 1758 werd ter aarde besteld, wordt tot op den huidigen dag deze begraafplaats gebruikt.

Den 14^{den} Januari 1723 had Aron van Praagh een huis en erf gekocht aan de Noordzijde van 't Oude Levendaal op den hoek van een gang of poort voor f 280.—. Dit hebben wij te beschouwen als de eerste handeling tot de stichting van een synagoge op de zelfde plaats, waarop zij hoewel meermalen herbouwd en vergroot, nu nog staat.

Zooals in bijna alle Joodsche gemeenten uit dien tijd, waren de leden het niet altijd eens over de aangelegenheden van internen aard, als de verkiezing van parnassijns, kerkelijke eerefuncties enz. en zoo kunnen wij verklaren dat op 9 November 1723 Arent Levi van Praagh en Abraham Arents Cohen „verkoren diakonen van de Joodse kerke”, aan Burgemeesteren verzoeken, dat zij zullen gelieven te ordonneren,

„dat de Joodse Kerkeraad volle magt heeft gelijk in Den Haag en Amsterdam, om zoodanige personen in haar kerkedienst te nomineeren, als zij wenschen en opposanten te straffen naar behooren”. Het verzoek werd toegestaan met de bepaling evenwel, dat de op te leggen boeten niet hooger zouden mogen zijn dan 30 stuivers. Uit dien tijd dateert ook vermoedelijk het hier volgende korte reglement, het oudste in ieder geval, dat wij mochten vinden.

KORT BEGRIP VAN DE KERKELIJKE ORDRE DER
JOODSCHE GEMEENTE BINNEN LEYDEN.

1. Indien onder het oefenen van den Godsdienst imandt, off tegen de diaconen, off anderen, eenige moeilykheden met woorden off met teeken aanvinge, zal verbeuren een boete van 20 st. Ten tweede maele een boete van 30 st. ende ten derde mael zulcx verrigtende, zal de kerk ontzeydt werden, waarvan egter kennisse aen hun Ed. gr. Achtb. gegeven zal moeten werden ter approbatie.
2. de regeerende diacon zal aen zyne medediaconen in jegenwoordigheydt van den voorlezer en koster alle half jaer van den ontfangh en uytgave generaele rekeningh doen, 't welk verrigt ende zelve geapprobeert zynde, zal dezelve rekeningh publicq in de kerk aen de gemeente voorgelezen worden.

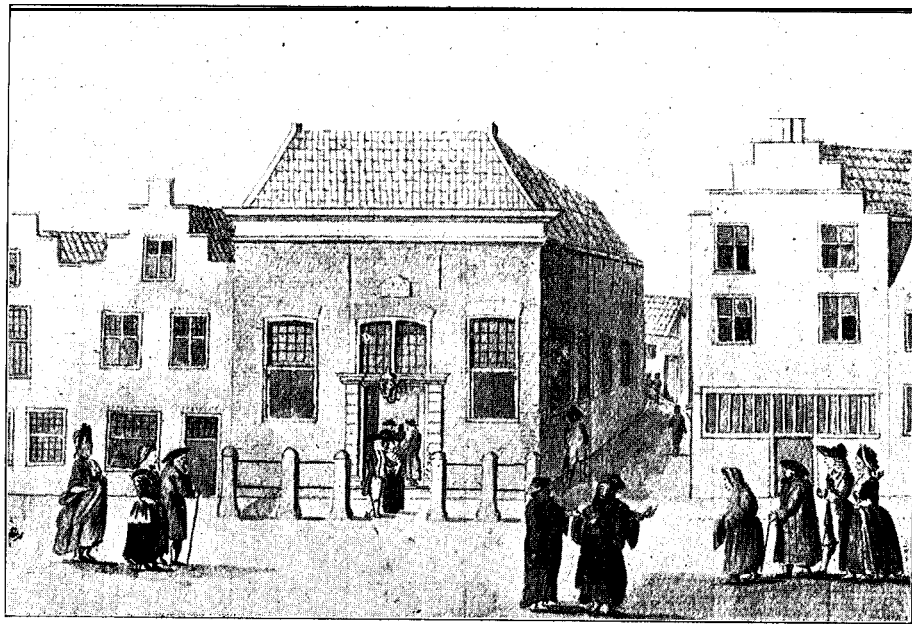
3. Geen lidmaedt gezondt zynde zal vermoogen den kerkdienst te verwaerloozen gelyk ook niemandt eenige kerkendienst met off zonder vergaderingh aen zyn huys zal mogen verrigten ende also daerdoor aen de kerk en aen den armen nadeel gedaen werdt, zullen de diaconen den **geenen** daer over telkens in een boete van 50 st. slaen.
4. De regerende diacon zal niets der armegelden, hetzy aen onderhoudt van de kerk off anderzins mogen uytgeven, als met schriftelyk consent van de mede diaconen, **welkers** schriftelyk consent hem in syn rekeningh voor een quitantie zal verstrekken.
5. Yder die op den Sabbatdagh voor de boeken **Moses** geroepen wordt zal gehouden zyn ten minsten twee stuyvers te offeren en in de week als men het boek Mosis leest eene stuyver, alle tot onderstandt van den armen.
6. Geen lidmaedt zal meer aen den armen mogen **verschuldigt** zyn als eens 40 st. maer als dan daertoe gedwongen worden, desnoods op ordre van Hun Ed. Agtb.
7. De zitplaetsen zullen alle jaer publicq in de kerk moeten werden verhuurdt aen den hoogstbiedende.
8. Als de gemeente noodigh zal hebben een **voorleezer** off schoolmeester off snyder van het bestiael voor de gemeente, zal dezelve op voorstel

van de gemeente by meerderheydt der stemmen van dezelve gemeente verkooren werden.
(In margine staat.) Van de diaconen in en buyten dienst zynde by meerderheid der stemmen verkooren werden.

9. Kinderen der lidmaten komende te trouwen zullen dezelve door de diaconen moeten werden aengenomen tot lidmaten en zullen dezelve voor hunne intrede tot het lidmaetschap aen den armen moeten geven 25 st.
10. De diaconen zullen gehouden zyn de benooodigde ingezetenen der gemeente, hetzy dezelve door ziekte of anderzins zulkx benooodigt hebben onderstandt te doen

Op den 16^{den} Maart 1731 richt Barent Salomons als kerkmeester het verzoek tot Burgemeesteren, om aan het gekochte huis op 't Levendaal aan den hoek van de Stinksteeg of Stilsteeg veranderingen te mogen aanbrengen. Zij wilden de onderpui vernieuwen met een deur in het midden met aan weerzijden een venster, en boven de onderpui een of twee vensters. Dit verzoek werd toegestaan.

Dit gebouw bleef dienst doen tot 1762 als wanneer in den tijd van 6 maanden een nieuwe synagoge werd gebouwd waaraan verbonden werd een consistoriekamer en een ritueel bad. Tijdens de verbouwing, aldus van Alphen, hadden de godsdienstoefeningen plaats in een huis aan de Zuidzijde van de Lange Brugge over de Wolsteeg.

SYNAGOGE OP HET LEVENDAAL, 1787
naar eene teekening o/h Stadsarchief.

Een steen met inscriptie in Hebreeuwsche letters bevindt zich nog in den voorgevel van de Synagoge

גִּדּוּל יְהוּדָה כְּבוֹד חֵבֶרֶת הַזֶּה הָאֲחֵרִין
 מִן הָרִאשִׁון אָמַר יי צְבָאוֹת

hetgeen vertaald zeggen wil: De heerlijkheid van dit laatste huis zal grooter worden dan die van het eerste, zegt de Heer der Heirscharen (Haggai cap. 2 vers 9).

In 1733 werd de Leidsche magistraat bevreesd, dat het aantal Joden in Leiden te groot zou worden en begon zij maatregelen te nemen om de toevoer van ongewenschte elementen onder de Joden te weren.

Van 11 April 1733 is dan de volgende resolutie:

Geen personen van de Joodse Natie zullen zich in de stad mogen nederzetten dan voorzien van een attestatie van haar goed gedrag en eerlijkheid door parnassein van de plaatse harer laatste woningen, lastende alle diegenen welke thans binnen Leyden zonder het bezit van haar burgerrecht wonen, voorzien van een declaratoir als voren sig het burgerrecht binnen een maand na dato deses op een behoorlijke wijze te verzorgen.

Ende zal van deze resolutie kennisse en copye gegeven werden aan de Opzienders van de Joodse Kerke, om sooveel in haar is die van haar Natie sig met dese te doen conformeren.

Een gevolg hiervan was dat de Leidsche Joden zich onmiddellijk als burger lieten inschrijven.

Het waren tusschen 23 Maart 1733 en 18 Mei 1733

Nathan Lier, van Amsterdam.

Jacob Salomons, " "

David Jacobs, " "

Moses Lier, " "

Michiel Davids, " "

Abraham Philips, " "

Abraham Salomons, " "

Jacob Levy, van Ryssel.

Samson Joseph, van Polen.

Abraham Migiel, van Hanover.

Abraham Arons Cosin, van Amsterdam.

Abraham Oesen, " "

Moses Salomon, " "

Levy Arent, "

Moses Aron Prins, van Den Haai.

Marcus Hartog van de Wildue, van Amsterdam.

Salomon Aron Levy " "

Godschalk Abraham, " "

Salomon Levy, " "

Salomon Marcus Levy, " "

Abraham Simon Cohen, " "

Levy Moses, " "

De toename van het aantal Joden in Leiden ging evenwel te snel naar de meening van het stadsbestuur en daarom vaardigde het 9 July 1737 een resolutie uit, waarin o.a. iedere nieuwe vestiging van joden in Leiden verboden werd. Zelfs zoo, dat omstandig omschreven werd, hoe gehandeld moest worden indien er een nieuwe beestensnijder noodig was, die

niet onder de Leidsche Joden te vinden was. Tevens werden bestuurderen gelast een nauwkeurige lijst op te geven, behelzende de namen en het aantal der Joden. Met een en ander werd Barent Salomons Cohen belast. Na diens vertrek vaardigden „die van de Geregte” de volgende resolutie uit:

Die van den geregte der stad Leyden geïnformeert synde van den toestandt van de Joodsche gemeente alhier, ende dat sints het vertrek van Barent Salomons Cohen by resolutie van den 9 July 1737 aengesteld tot opziender over de Joodsche familien, verscheyde pointen en ordre by de gemelde resolutie voorgeschreven was geoordeeldt.

Hebben na voorgaende deliberatie goedgevonden en verstaen, dat in plaets van de gemelde Barendt Salomons Cohen zal werden aengesteld, gelyk aengesteld werdt by dezen, tot opsiender van de Joodsche gemeente alhier Mosis Prins en by desselfs vertrek of overlijden zullen de diaconen der Joodsche Gemeente daarvan binnen de tijdt van 14 dagen kennisse moeten geven aan de oudste der substituut schouten deser stede, op verbeurte van 50 stuyvers by nalatigheidt van de gemelde aengevingh uyt hunne prive beursen te voldoen, ten behoeve van de Nederduitsche armen. Dat de gemelde opsiender gehouden sal sijn den tijdt van 14 dagen na dat hij van sijne aenstelling verwittigt sal syn aen den oudsten der substituut schouten op te geven een exacte lyste van alle de jooden, oudt of jongh, mannelyke of vrouwelyke personen met hunne naam, toenaam, woonplaatse

en ouderdom, omme daarvan register gemaakt en deselve met de lyst van den jare 1737 geconfereert zijnde, daerop naeder geresolveert te werden als bevonden zal werden te behoren.

Dat de gemelde opziender verplicht sal zijn van alle de huywelyken, voortteeling en overlijden onder de hier in den jare 1737 geadmitteerde jooden voorvallende binnen een week na 't voltrecken van het huywelyk, van de geboorte of het overlijden, als mede van het inkomen der vreemde jooden kennis te geven aan de oudste der substituut schouten deser stede op poene, dat by frauduleuse informatie of by nalatigheydt der aengevingh aen hem de stadt ontsegt of na exigentie van zaken arbitrael gecorrigeert zal werden.

Dat de huysgesinnen der jooden, by resolutie van den 9 July 1737 toegelaten, om haere inwoningh alhier te mogen blyven behouden van de gemelte permissie het genot sullen hebben, dog dat geene andere joden alhier meerder sullen toegelaten en voor het toekomende voor alle het poorterschap gesloten.

In gevalle het evenwel mogte gebeuren, dat de Joodsche Gemeinte nodigh hadt een snijder van hun beestiaal, waertoe sij, of om de kundigheydt, of om de menagie van het loon een Joodsch man geen lidt van de gemeente en alhier op het register der geadmitteerde jooden niet bekendt zijnde, nodigh hadden, dat alsdan de diaconen met zoo eenen sullen mogen afspreken, dog alvorens het contract finael met hem te sluyten, dat sij sulks sullen moeten te kennen geven aen den oudste der substituut schouten,

welke de zaak geexamineert hebbende daer van aan de Heeren Burgemeesteren openingh en informatie geven zal ten einde op goedvinden van Hun Ed. Groot Agtb. de gemelde buytenman tot snyder van het beestiael geadmitteert werden, volgens contract met hun aen te gaen en van welk contract diaconen een translaet in 't Duytsch overleveren sullen aan de oudste der substituut-schouten, mits dat hij snijder nog syne kinderen alhier geboren, daerdoor eenig regt ter poorterye krijge der halven; dat de tijd van het contract met den vleeschsnijder aengegaen verstreken en hij niet gecontinueert maer om redenen verlaten werdende, de gemelde snijder met syn huysgezin, hetsij hier ingebracht of geboren binnen de tijd van ses weken na 't eyndigen van het contract deese stad zal moeten verlaten, waarop de oudste der substituut-schouten naeuwe agt geven en by tergiversatie met communicatie van hun Ed. Groot Agtb. ter uytzetting procederen zal.

Ende ten einde geen vreemdt snijder sig daer over hebbe te beklagen ordonneren hun Ed. Groot Agtb., dat in het contract met alle zulke personen vervolgens aen te gaen woordelyk sal moeten uytgedrukt staen dat hij in de Joodsche Gemeinte alhier tot vleessnijder geadmitteert werdende, daerdoor geen langer regt van inwoning zal verkrijgen als voor de tijd dat zijn vleessnydersampt zal gedueren, en dat hij niet gecontinueert maer om redenen verlaeten werdende ook gehouden sal zijn met vrouw en kinderen, schoon de laeste mogten geboren zijn binnen ses weken na sijne verlating te vertrecken

opdat vervolgens alles in ordre in de voorsz. gemeente behandelt werden; dat de regerende diaconen permissie sullen hebben en ook verplicht sijn in 't begin van September 't elken jare te maken een nominatie van personen die tot het bekleden van het diaconschap onder de joden alhier geadmitteert bequaam sijn zelfs dusdanig, dat in het maken van deselve nominatie haer lieden toegelaten werdt te admitteren het voorstel van hun versoeck bij hunne requirante van den 19 September 1743 gedaen. En sullen zij deselve nominatie hebben over te geven aen den oudsten substituut Schout die geexamineert hebbende of alles in ordre is daerover aen hun Ed. Groot Agtb. sijne gedagten zal communiceren ten einde op desselfs preadvis gelet sijnde bij hun Ed. Gr. Agtb. de gemelte diaconen voor den aanstaende jare sullen geadmitteert werden.

Laastelyk is goedgevonden, dat alle versoecken welke die van de Joodse Natie alhier te doen of welke klagten zij ook in te brengen sullen hebben zij zigh sullen hebben te adresseren aen den oudsten der subst. schouten tegenwoordig sijnde Cornelis La Loo teneinde hij de aen hem voorgestelde zake off verschil, partye hoorende, examineren, admitterende in hunne differenten by provisie en articulen als een reglement van hunne kerk overgegeven en hier agtergevolgt. Edogh indien hij substituyt schout de zigh aen hem adresserende joden met tussen spreken niet te regt sal kunnen helpen of vereenigen, soo sal hij met bijvoeging van sijne consideratie daervan kennisse geven daer en zo 't behoort. Werdende de gemelte

substituýt schout gelast exactelyk het register der jooden uyt hunne opgevinge te onderhouden en in gevalle zij mogten agter blyven, dat hij alsdan en selfs des niet jegenstaende de regerende diacon off de opsiender der Natie ten minsten eens des maands in de eerste week derselver maand bij sig ontbieden op hunne huwelyken, voorteelingh, overlijden en op alle 't geent tot een rustige bestieringe der gemeente nodig is zíg informeren zal.

Ende eyndelyk de voorgevalle veranderinge van de laatste maandt aengetekendt hebbende het zelve eens 's maands ter secretarye omme geboekt te werden opgeven zal.

Deze maatregelen schijnen een gevolg geweest te zijn van algemeene wetten tegen vreemdelingen en niet speciaal tegen de joden gericht hoewel, zooals we zullen zien, de Leidsche gilden, zooals overal, de joden niet byster vriendelyk gezind waren. In het privilegieboek 9 fol. 335 lezen wij toch de volgende zinnen die voldoende tolerant zijn „dat de bedenkelykheden tegen de joden nog overigh zijn, nopens welke natie de ontworpen resolutie wat sterk uit de pen gevallen by commissarissen veel speculatie gebaert heeft, als gevende het bekoome poorterregt van sommige het inboorlingschap van anderen en de langdurige inwoningh van een derde soort in een landt, daer men in de contracten en andere regtelyke handelingen geen ander regt heeft voor een joodt als voor een Christen al eenige beslommering, dat daarom etc.

De volgens de resolutie opgemaakte Lijst van

Joodsche inwoners op 9 Juli 1737 opgegeven door Barent Salomons Cohen, luidde :

Abraham Ousen en Marytie Meyers.

Marcus Hartogh van der Wilner en Sara Emanuel Cohen, 2 kinderen.

Jacob David en Hendrikie Meyers, 8 kinderen.

Aron van Praag en Ester Moses, 3 kinderen.

Nathan Lier en Sara Lier.

David Jacobs en Johanna Levi, 3 kinderen.

Jacob Salomons en Ester Boas, 3 kinderen.

Salomon Levi en Lysie Salomons, 7 kinderen.

Samson Josephs en Alida Jacobs, 8 kinderen.

Moses Aron van Praag en Sara Levi, 5 kinderen.

Moses Jacob Lier en Johanna Josephs, 8 kinderen.

Barent Abrams en Dyna Barents.

Abram Magielse en Eva Arons, 6 kinderen.

Moses Sapsen en Bely Lefman, 4 kinderen.

Abram Sapsen en Rachel Machielse, 2 kinderen.

Moses Prins en Hester Abraham.

Abram Philips en Cautie Simons Cohen, 2 kinderen.

Jacob Juda en Ariaentie Marcus, 4 kinderen.

Barent Jacobs, de *voorsanger*, en Rachel Isaaks, 6 kinderen. In Mei 1738 is deze heele familie vertrokken naar Rotterdam.

Nathan Samson, voorzanger en vleeschsnijder.

Marmel Isaaks en Lea Jacobs, 5 kinderen.

Marcus Benjamin en Matie Marcus, 3 kinderen.

Debora wedue Salomon, 4 kinderen, deze familie is in Mei 1738 naar Maaslandsluis vertrokken.

Duyfie wedue Isaaks, 1 kind is naar den Haag gaan wonen 1738.

Hendrikie weduwe Isaaks, 1 kind.
 Joseph Salomons en Ariaentie Salomons, 1 kind
 Isaac Jacobsz. en Marianne Marcus.
 David Isaacxs.

Ongetrouwde personen.

Levi Isaaks.
 Philip Abrams.
 Bely Isacks.
 Anthony Jacobs.
 Liefman Moses Levi.
 Jacob Aron van Praeg.
 Anthony Jacobs en Clara Nathans Cohen, 2 kinderen.
 Levi Isaacx en Marytie.
 Heyman Jacobs Judit Abraham.
 Jacob Isaacx en Sara Kosman.
 Ary Abraham Cohen en Alyda Ysaacks, 1 kind.

Het niet toelaten in de middeleeuwen en later, hier te lande nog tot 1795, tot de gilden is oorzaak geweest, dat hetgeen men hun thans veelal verwijt, de meerderheid der Joden zich hebben moeten toeleggen op de z.g. vrije beroepen of in den handel, waarvan natuurlijk de kleinhandel een uitvloeisel is. Dat de joden hier te lande zich nooit hebben kunnen ontwikkelen tot ambachtslieden is van die uitsluiting door de gilden en de strenge toepassing van die ambachtsverboden een natuurlijk gevolg. Ook in Leiden vinden we daarvan een staaltje terug.

Op verzoek van het Hoedemakersgilde werd bij resolutie van 23 Sept. 1775 den Joden verboden het

maken en verkoopen van nieuwe hoeden maar alleen veroorloofd hetgeen reeds vroeger was toegestaan nl. het opkopen van oude hoeden, deze reinigen en weer opmaken en deze 's Maandags op de Markt verkoopen of op het platte land.

Voor zoover ons bekend hadden geenerlei bijzondere voorvallen plaats gedurende de 18^e eeuw, die speciaal voor de Leidsche Joden van belang waren. Het ontbreken der archieven van de Israëlietische gemeente maakt het onmogelijk, daaruit nieuws te putten. Niet onwaarschijnlijk zijn zij in 1807 door de ramp van het kruitschip verbrand.

Door deze ramp, die op Maandagmiddag kwart over vieren den 12 Januari 1807 plaats vond, werd ook de Joodsche gemeente en vele Joden getroffen. De synagoge werd zwaar beschadigd en de Joodsche school geheel vernield. S. J. van Lier redde een van zijn kinderen, het andere was al dood. Abraham Joseph hield van zijn 3 kinderen slechts een over, dat blind bleef. De schoolmeester D. Hagens verloor door de instorting zijn vrouw en vier kinderen en nog talrijke andere Joden hadden verliezen te betreuren. Ook de archieven gingen verloren, voor zoover zij geborgen waren in de synagoge. Het medegevoel was in heel Nederland algemeen en natuurlijk bleven de Joden in geen enkel opzicht achter. Op 25 Januari 1807 hield de latere Opperrabbijn van Amsterdam Samuel Berenstein in zijn toenmalige standplaats Groningen een predikatie tot opwekking om den nood te lenigen. Onder de van Joodsche zijde ingekomen gelden vinden we vermeld Van het Hoogduitsch

Joodsch Toneelgezelschap f 805: 7: 8 van Adath Jeschurun f 725, van een kleinen kring van Joden onder de zinspreuk Harmonie f 600. In het jaar 1809 telde de Joodsche gemeente te Leiden 237 zielen. In dien tijd schijnt ook de onderlinge harmonie wel iets te wenschen overgelaten te hebben, hetgeen voortspoot uit de weigering van den penningmeester I. E. Davids om rekening en verantwoording van zijn beheer over te leggen. De heer M. Edersheim Sz. uit den Haag, daartoe door de Hoofdcommissie gedelegeerd, gelukte het de zaken in orde te brengen. Te dien tijde fungeerden als leeraar Hyman Mozes, als voorzanger Mozes Hartog en als parnassijns I. E. Davids S. A. Aronberg en S. A. van Praag.

In het jaar 1857 bleek het meer dan noodzakelijk dat de synagoge geheel gerestaureerd en de huizen er achter geheel afgebroken werden. Het ontbrak de kleine Gemeente evenwel aan de middelen om den opbouw der nieuwe gebouwen als bad en vergaderzaal te bekostigen en daarom trachtte men langs alle kanten de gelden die benoodigd waren geschat op rond 8000 gulden bijeen te krijgen. Het Rijk en de Provincie verleenden subsidie.

Vermeldenswaard is, dat de gemeente zich wendde tot baron Rotschild te Parijs met verzoek om steun en ook tot Keizer Napoleon III, wiens vader Lodewijk Napoleon bij de ramp van het kruitschip in 1807 er getuige van was geweest, hoe groot de schade was die de Israëlietische gemeente toen geleden heeft. Of deze verzoeken succes hebben gehad is mij niet bekend.

Op 27 Juni 1858 had de eerste steenlegging plaats en op Vrijdag 29 November 1858 de inwijding van de door den architect van Lith geheel gerestaureerde synagoge. Zulks geschiedde in het bijzijn van tal van autoriteiten. De opperrabbijn B. S. Berenstein hield de inwijdingsrede, terwijl de leeraar M. van Wezel en de voorzanger R. M. Beuth bijgestaan door een koor onder leiding van den destijds beroemden componist A. Berlijn den dienst opluisterden.

Het godsdienstonderwijs, een fundament van den Israëlietischen godsdienst mocht zich te allen tijde in de volle belangstelling der Leidsche Joden verheugen. Reeds dadelijk bij de stichting der Synagoge werd er voor gezorgd, dat er een lokaal annex zou komen voor het onderwijs, en bij alle nieuwe bouwplannen en herstellingen werd het schoollokaal niet vergeten.

In 1841 besloot de toenmalige schoolcommissie, bestaande uit de Heeren S. N. Kuyt, I. Hartog, B. H. Vos en A. Andreson ook de profane vakken als Nederlandsch, schrijven, rekenen en aardrijkskunde naast de godsdienstige vakken te doen onderwijzen. Het onderwijs in de profane vakken werd evenwel opgedragen aan een jongmensch van zestien jaar genaamd P. J. Peres tegen een salaris van 4 gld. per week, terwijl de godsdienstonderwijzers L. van Emden en I. Elvenstein respectievelijk 14 en 7 gld. per week verdienden. Ook de zorg voor de teraardebestelling van de overledenen was van oudsher toevertrouwd aan de broederschap Gemilath Chasadim Oebikur Goulim, waarvan nog oude reglementen aanwezig zijn

uit het jaar 1843 en waaruit blijkt, dat deze instelling reeds in 1770 bestond.

Hoewel de Universiteit van geen invloed was op het intellectueele leven der Joden in Leiden, verdient toch vermelding dat zij verschillende Joden tot zich trok en die in Leiden promoveerden. Zoo promoveerde in 1678 David Pina op 26 jarigen leeftijd als doctor in de medicijnen, in 1685 Mozes de Pinedo en in 1778 Isaac Haim Abendana de Britto. Hun dissertaties waarvan de beide eerste gedrukt bij Joh. Elsevier bevinden zich in de Bibliotheek „Ets Haim” der Portugeesch Israëlietische gemeente te Amsterdam.

Na 1795 nam het aantal studenten toe.

Wij noemen hier uit velen den bekenden Haagschen geneesheer Samuel Stein, den lateren secretaris der Hoofd-Commissie voor de zaken der Israëlieten, die in 1798 promoveerde.

De stamvader van een bekende advocatenfamilie Mozes Jacob van Gigch, werd in 1814 ingeschreven als student. De latere professoren Mr. L. de Hartogh en Mr. E. Goudsmit studeerden te Leiden. Van de thans in functie zijnde Joodsche hoogleeraren studeerden te Leiden Mr. D. Simons, Dr. L. S. Ornstein, Mr. A. S. Oppenheim, Dr. L. Polak Daniels en Mr. H. Hijmans.

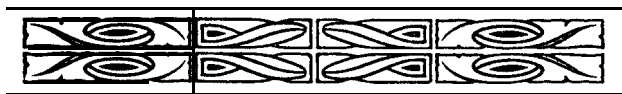
Dat evenwel door de toename van het aantal joodsche studenten te Leiden meerder joodsch leven in Leiden merkbaar werd, kan niet gezegd worden, totdat voor eenige jaren de Nederlandsche Zionistische Studenten-organisatie werd opgericht.

Alvorens deze bijdrage. tot de geschiedenis der Joden in Leiden te eindigen wensch ik nog te

memoreeren dat een Hebreeuwsch boek, geschreven door Mozes ben Joel, leeraar in Nijkerk, verscheen bij den Joodschen drukker Leijp Mozes Soesman, die in 1771 voor zijn vestiging in Den Haag zeer korten tijd in Leiden gevestigd moet zijn geweest.

Den Haag.

D. S. VAN ZUIDEN.

Remonstrantsche hagepreek.

A⁰. 1621.

Het is bekend dat men te Leiden de remonstranten lang en zwaar heeft vervolgd, ook dat zij voor hunne godsdienstoefeningen op onderscheidene plaatsen buiten de stad, met. name te Warmond in een boomgaard en aan de Hooge Morsch, samen kwamen ¹⁾). Op deze laatste plek b.v. 8 Nov. 1620 onder leiding van hun vermaarden en voortreffelijken predikant Paschier de Fijne, die toen te Leiden woonde. In het najaar van 1621 kennen wij de hagepreek onder Bern. Dwinglo, misschien die van de hieronder afgedrukte acte. De levendige voorstelling en de aangename lokale kleur van dit stuk zullen onze lezers met ons erkennen.

1) P. J. Blok, *Nederl. Stad* III 118—127. H. Y. Groenewegen, in *Uit de rem. broedersch.* 1912. S. P. Perdijk in *L. Jaarb.*, 1915. I. Knappert in idem 1916 (Klikspaan-armiuiasnb Paschier de Fijne, *Eenige tractaatjes*, Amst. 1736 met achtergevoegd *Leeven.. door hemzelven beschreven* (met afz. paginatuur).

„ . . Andries van Hecke en Henric Stoffelsz. beyde binnenwachters alhier, ten versoucke vanden schout Willem de Bondt (verklaren) dat sij op huysden nae den middach te samen om een wandeling buyten de stad gaende ende sijnde de clocke omtrent half drie, komende aen de Marepoort, alsdoen gesien hebben dat vele menschen voorsz. Marepoort uytgingen gaende 't Maredijckgen langs henen. Verciaerden voorts dat sijbeyden bij henselven praesumeerden datter bij de Remonstranten eenighe vergaderinghe soude worden gehouden gevende elcander haer vermoeden te kennen. Ende dat sij, belust sijnde omme te sien op wat plaetse de vergaderinghe soude gemaect werden ende wat sich daerop soude mogen toedraegen, daeromme mede onder het andere uytgaende volc denselven Maredijck langs henen gegaen en eyndelic tot over 't Schouw van Warmont gecomen sijn. Verclaerende int vorder dat sij aldaer, naementlic een stuckgen weechs voorbij 't selve schouw gecomen sijnde, gesien hebben dat vele menschen vrij wat ter rechter sijde van den wech so men van Leyden nae Warmond gaet, naementlic in en rontsom den watermolen aldaer staende, vergadert waren en dat de hoop doe voortaan noch meer en meer wies en toenam. Wijders dat sij sich mede in de vergaderinghe gevoucht ende gesien hebben dat seecker manspersoon, lang van statuer en hun onbekent, sich int midden van den voorsz. hoop gestelt had, predickende ende leerende ende 't ampt van een predicant of vermaner bedienende, sijnde aengedaen met een rossen baert ende met een graeuwen pij, mitsgaders een blaeuwe neusdoek om

den hals in plaetse van een kraech, soo ooc met witte linnen kousen, gevende voor reden van dese hare wetenschap dat sij beyden dicht aen deselve persoons lijf stonden ende sulx sijn persoon en gewaelt wel gesien hebben. Wijders dat deselve persoon sijn predicatie geeyndicht hebbende den 24sten psalm te singen bevolen heeft en dat diensvolgens, deselve psalm tot besluit vande vergaderinghe gezongen werden synde, sij deposanten deurgaens daer bij present ende ooc gelijc al d'anderen mede helpende singen. Vorder dat de vergaderinghe, die bij gissinge wel bestont in twee ofte derdehalf hondert menschen, meest manspersonen, gescheyden synde elc der vergaederde personen sijns weechs henen ging, gaende meestendal nae Leyden ende andere elderwaerts.

Weyders hij van Hecke noch alleen dat hij onder dese vergaderde hoop gekend heeft den tinnegieter inde Pieterschoorsteeg die de dochter uyt de Draak getrouwt heeft mitsgaders deselve sijne huysvrouwe. Noch eenen genaempt Abraham Wouters saaywercker wonende op de Koepoortsgraft. Noch de huysvrouw van den messemaker in de Mandemakersteeg daer de Brill uythangt. Noch Matthijs de snijder in de Ketelboetersteeg over de woonplaetse van David van Ilpendam. Noch Engel Jorisz., wonende in de Lantman in de Groenesteech. Item de droochscheerder wonende op de Langebrug opden houc van de Bogertsteeg mitsgaders de cleermaker, allernaest denselven droochscheerder woonachtich ende mede sijn huysvrouw. Item de soon van Jan Jansz. in de Ark, wesende een hoedenramer in de Donkersteeg. Item Jan van

Perre, Claes van der Steene, kammers op de Uysterste graft, van gelijcke de huysvrouw van den timmerman, die **gebout** heeft het huys met dien bijsonderen voor-gevel daeraen veel hout besteeft is ende silverwit geverwt, genaemt, so hij verstaet, Cornelis **Gijzen**. Noch de linnenwever wonende op Levendael tusschen de Stinksteech ende Barbersteech, naementlicj ter woonpiaedtse van den heere van de gebuerte. Noch de out schoemaecker wonende in de Stinksteech omtrent het eynd van deselve steech aen 't Levendael. Item de silver- ofte goutsmit, wonende inde **Mande-**maeckersteech sijnde een persoon cort van stature **ende** hooch van couleur, hebbende voor desen eens gevanghen geweest. Item de soon van Jan Jansz., eertijts kouse- en vettenwaerier hebbende **gewoont** voor 't **pleyn** van 's Gravensteyn in den houc nevens den muyr, sijnde deselve soon een **schrijnwercker**, wonende op de Papegraft niet verre van de Houtstraat. Item de huysvrouw van de **backer**, wonende in de lange Groenesteech naest het houchuys daer de drie vijselen uythangen. Item seecker glaswercker met sijn vrouw, wonende over de brouwerij van den Hamer op de corte Oudevest, wesende, so hij verstaet, de soon van Grijp. item karel, eertijts straetwercker **ende** hebbende onder de wacht **gedient**. Noch seekere weduwe, wesende een drapenierster, wonende op de Middelwech in de Ooyevaar. Item seecker vrouw genaemt Sandrijn, huysvrouwe van Pieter **Roelis**, **saay-****wercker**, wonende op de Broertgensgraft. Verclaerde voorts dat hij int **weeder** nae huys gaen aende woninghe van mijn heer Broechnoven, niet verre van

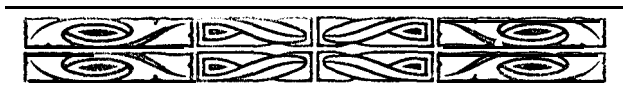
denselven schouw staende¹⁾), bevonden heeft Claes van Leeuwen schrijnwercker. Vorder noch in dese vergaderinghe selve de huysvrouw van Jan de Swarte wesende een meester ergens op de Papegraft. Item een Pieter wesende een saaytrapper in de St. Joris steech hebbende getrouwt de dochter in de Twee Koppen op de Hoygraft. Doch verclaerde de gemelde Henric Stoffelsz. niemant der gemelde personen gekent te hebben also hij onlangs binnen deser stede van Haerlem is comen wonen.

Verclaerden noch sy beyden dat sij gesien hebben, dat seeckere vrouw hen onbekent, so de gemelde prediker doen de predicatie hadde geeyndicht, denselven sijn vooraangedane baerd van de kin genomen heeft, siende sij deposanten alstoen dat hij een natuerlicke swartachtich baerdeke aen de kinne hadde. Item dat hij op sijn hoofd een kale plaetse hadde gelijc alsof hij eens waer gequetst geweest. Dat ooc van andere vrouwen sijn pijs werde uytgetrocken, hem een kraeg aengedaen ende sijn hoet opgesteld werde ende dat hij doe statich int bruyne gecleet was. Vorders dat sij ooc gesien hebben, dat seecker kint bij de voorgemelde persoon of prediker aldaer gedoopt ende dirc genaemt werde, sonder te weten wiens kint dat het was noch ooc wie hetselve ten doop gebracht hadde. Wijders nyet . . . etc."

Protocol notaris J. Angillis 13 October 1621.
acte 129, Archief Leiden bundel n°. 290.

L. K.

1) Abspoel.

Verloren glorie.

Jhr. Dr. Ph. F. B. von Siebold en zijne
buitenplaats Nippon.

Gedurende een groot deel der negentiende eeuw heeft Leiden in von Siebold en zijne buitenplaats iets zoo merkwaardigs en wereldberoemds bezeten, dat het wel een wonder mag heeten, dat niemand zich ooit geroepen heeft gevoeld, daarover iets het licht te doen zien, in den tijd toen deze uitheemsche namen steeds op aller lippen waren, zoowel van stadgenoot als vreemdeling. Zooals vanzelf spreekt, heeft iemand van de beteekenis van von Siebold, evenals zijn vruchtbaar levenswerk vele pennen in beweging gebracht, maar juist dat belangrijke tijdperk toen hij in en bij Leiden woonde, is vrijwel vergeten en het heeft mij dan ook heel wat moeite gekost, om de gegevens over dien tijd, die men hier en daar verspreid vindt, bijeen te brengen en ze te toetsen aan de uiteraad der zaak zeer beperkte herinneringen

van hen, die Nippon en zijn bewoner, zelf nog in hunne glorie hebben gekend. Ten slotte, maar niet op de minste plaats, ontving ik tal van waardevolle mededeelingen hierover, van von Siebold's eenig overgebleven kind, Freifrau von Ulm-Erbach, die met dankbare herinnering aan hare zonnige jeugd, op Nippon doorgebracht, onvermoeid mijne weetgierigheid tegemoet wilde komen.

Ik kan er niet aan denken in dit bestek eene uitvoerige levensbeschrijving te geven van dezen merkwaardigen en veelzijdigen geleerde, dezen „tweeden Columbus” zooals zijn vriend en beschermer, wijlen onze Prins Hendrik, hem eens noemde. Toch moet een enkel woord gezegd worden over zijn leven, voordat hij zich hier ter stede vestigde.

Philipp Franz Baithasar Siebold was 17 Febr. 1796 geboren te Würzburg, als zoon van den Hoogleeraar (sedert 1790) in de chirurgie Dr. Johann Georg Christoph (1767-1798) en Maria Apollonia Josepha Lotz. Het predicaat „von” ontving hij eerst op 5 jarigen leeftijd, toen zijn grootvader Prof. Dr. Karl Kaspar Siebold bij decreet van Keizer Franz II op 1 October 1801 in den erfelijken adel des H.R. Rijks werd verheven. Die grootvader was een der beroemdste chirurgen, die Duitschland heeft opgeleverd, en deze tak der medische wetenschap had de voorliefde van tal van leden van dit geslacht. Aanvankelijk werd de jonge wees met zijne beide broeders opgevoed onder leiding zijns grootvaders, na diens dood onder die van zijnen oom van moederszijde, den domheer Lotz, om in 1815 zijne studie te beginnen aan de

hoogeschool zijner geboortestad. Als student werd hij 30 Maart 1816 ingeschreven op de Beiersche Adelslijsten.

Reeds 11 Oct. 1820 promoveerde hij tot doctor in de medicijnen op dissertatie, doch bleef te **Heidingsfeld**, in de onmiddellijke omgeving van Würzburg gevestigd, waar hij korten tijd de practijk uitoefende. Ondanks de groote kans en aanvankelijk ook de hoop, die hij had, om eenmaal, evenals zijn vader en grootvader het hoogleeraarsambt te verwerven, voelde hij op den duur weinig voor het kalme, rustige leven aan de universiteit; hij wilde meer van de wereld zien en vatte dan ook met oprechte vreugde de kans aan, die zich aanbood een jaar na zijne promotie. Onze eerste koning nl. zocht een lijfarts en degroote roep, die van de bekwaamheid van den jongen Beier uitging, bezorgde hem eene uitnoodiging, om naar 's-Gravenhage over te komen. Hij werd dan ook als zoodanig benoemd, maar het leven aan het hof had weinig bekoring voor hem en op zijn verzoek werd hij bij K.B. van 11 Juni 1822 benoemd tot **chirurgijn-majoor** bij het Ned. O.I. Leger. Kort te voren was hij corresponderend lid geworden van het genootschap voor natuurgeschiedenis te Francfort a/d Main en lid van de keizerlijke academie voor natuurwetenschappen te **Weenen** en de besturen van die beide instellingen werkten in niet geringe mate mede, tot zijn besluit, om naar Indië te gaan. Op 22 September volgde hij zijne bestemming. Kort na zijn aankomst op Java werd hij bij besluit van den **Gouverneur-Generaal** van 18 April 1823 aangesteld bij het 5e

artillerie-regiment te Weltevreden, doch door eene ernstige ziekte overvallen, gedwongen naar het **hoogere** binnenland te gaan ; vóór dat zijn dienst echter feitelijk hervat was, stelde de Gouv.-Gen. baron van der Capellen aan von Siebold voor, als medicus het nieuw benoemde opperhoofd in Japan, kolonel de Sturler, daarheen te vergezellen. Dat was hetgeen hem het meest van alles welkom was: reizen, ontdekken, zich toeleggen op het onbekende in fauna en flora, zeden en gewoonten van dit merkwaardige, vrijwel ontoegankelijke land en volk. Dat was ook de wensch geweest van den Gouv.-Gen. en nu deze iemand gevonden had, die met ijver, kunde en overleg de wetenschap omtrent het groote eilandenrijk zou bevorderen, vertrouwde hij dat de man zijner keuze ook gunstigen invloed zou uitoefenen op de uitbreiding der handelsbetrekkingen. In alle opzichten heeft von Siebold aan die verwachtingen voldaan. Reeds 8 Aug. 1823 kwam hij, na een verblijf van amper 3 maanden op Java, te Decima, onze oude factory, aan. Terstond legde hij zich toe op botanische onderzoekingen en tevens op de medische praktijk en wist onder de in Nagasaki vrij talrijke, vooruitstrevende Japanners zich al heel gauw een kring van leerlingen en vrienden te scheppen. Zij leerden van hem, doch ook hij van zijne leerlingen. Ook het vertrouwen der plaatselijke gezaghebbers wist hij te winnen; zoodat hij verlof kreeg Decima te verlaten in het belang der studie, wanneer hij maar wilde en zelfs kort daarop, een landhuis buiten Nagasaki te gaan bewonen. Hier op Narutaki vestigde hij zijn school. Het huis was om-

geven door een voortreffelijk aangelegd terrein, waar de jonge geleerde terstond zijne botanische verzamelingen kon plaatsen en uitbreiden, daar eene dergelijke aanleg op Decima begonnen, niet genoeg ruimte bood. Ook hield hij er eenige dieren, en behield een hoekje voor de mineralogie en geologie. Van hieruit bezocht hij met inlandsche artsen patiënten in de stad, keerde vaak met hen naar buiten terug, besprak wat zij gezien hadden, gaf er om zoo te zeggen college. Tal van patiënten stroomden naar hem toe, vooral de ooglijders. Hij was hulpvaardig en vriendelijk en had groot succes met zijn practijk. Van honoraria wilde hij niet weten, doch bij de dankbare patiënten werd het gauw bekend, dat niets den grooten Westerschen meester zoozeer bekoorde, als voorwerpen op historisch, kunst en ethnographisch gebied, en zoo werd Narutaki langzamerhand een museum, doch niets mocht worden tentoongesteld, want de achterdocht der regeering was groot; al dat schoons hield von Siebold in kisten gepakt. Had hij in de korte spanne tijds, sinds hij in Nederlandschen dienst was, zich onze taal geheel eigen gemaakt, thans legde hij zich met evenveel ijver toe op de studie van het zoo moeilijke Japansch en wel met zoo veel succes, dat hij zich spoedig met vrucht kon onderhouden met Japansche geleerden, zonder een tolk noodig te hebben. Uit die gesprekken leerde hij veel omtrent toestanden daar te lande; tevens gaven zij aanleiding tot het ruilen van Europeesche, vooral medische en natuurkundige instrumenten, die hij met opzet in groote getale had medegebracht van Batavia, tegen

ethnographica. Zijne leerlingen kregen les in het Nederlandsch van den tolk op Decima; zij die begaafd, doch arm waren, nam hij in zijn dienst. Bij voorkeur liet hij door hen stellingen uitwerken op genees- of volkenkundig gebied, aldus zelf leerende terwijl hij lessen gaf.

Reeds in 1824 verscheen van zijne hand een werk over den staat van Japan te Batavia, In hetzelfde jaar gelukte het, eene levende theestruik van Narutaki naar Java over te brengen en na eene mislukte proefneming ook, om het theezaad daar te doen groeien, zoodat er in 1827 in de omstreken van Batavia reeds bijna 3000 jonge theeplanten tierden; het begin van de thans **200** aanzienlijke Javatheecultures.

Zooals meer Nederlanders in Japan voor en na dien deden, verbond von Siebold zich na een ruim tweejarig verblijf aldaar, in Japansch huwelijk met Otaki Sonoku. Voor iemand, die geheel wilde doordringen tot de kennis van zeden en gewoonten van een volk, dat zich geheel afgesloten hield van de overige wereld, was eene dergelijke verbintenis natuurlijk van bijzonder belang. In 1827 werd hem een dochtertje geboren, genaamd O Ine, die na haar vaders vertrek in 1830, onder leiding van twee zijner beste leerlingen opgevoed werd. Zij leerde vlug Nederlandsch en studeerde in de geneeskunde en vooral in de verloskunde, zoodat zij in 1859, toen haar vader Japan ten tweede male bezocht, vermaard was, als de eerste specialiteit op dit gebied; niet lang daarna werd zij dan ook aan het keizerlijk hof als verloskundige benoemd.

In 1826 zou het opperhoofd der *factory* als van ouds eene reis maken naar de rijkshoofdstad Yeddo, thans Tokio, om den Shogun (rijksbestierder) hulde te bewijzen. Steeds was het sinds 1790 gewoonte, dat ook de medicus der *factory* medeging en zoo vertrok ook von Siebold, vergezeld van eenige zijner studenten en een teekenaar. Zoowel onderweg, als in de hoofdstad, was onder alle wetenschappelijke menschen groote belangstelling voor zijn persoon. Buiten tal van fraaie en nuttige instrumenten, voerde hij met zich mede eene medische handleiding, die hij door een zijner leerlingen had laten vertalen en uitgeven; een en ander bleek een gewild ruilobject bij de hofgeleerden en wierp groote voordeelen af, voor de verzamelingen. Ook bij die gelegenheid verkreeg hij afbeeldingen van landkaarten, van Japan en omgevende landen, hoewel het ten strengste verboden was, deze zelfs aan vreemdelingen te laten zien. Dit werd echter niet lang na het vertrek uit Yeddo verraden, met het gevolg, dat in het najaar van 1828 (10 Nov.) een proces tegen von Siebold begon wegens het in gevaar brengen van de veiligheid van het Rijk. Tal van zijne vrienden en leerlingen werden in verzekerde bewaring genomen, sommigen gestraft met den kerker of verbanning, anderen door degradatie of verlies hunner goederen. Hijzelf kreeg hangende het onderzoek huisarrest op Decima. Onderwijl werd zijne geheele verzameling nagekeken en tal van voorwerpen daaruit in beslag genomen. Gelukkig had hij van 1825 af reeds tal van kisten vol materiaal op botanisch en ethnographisch

gebied over Batavia naar Leiden gezonden. De kaarten, waaraan hij bijzonder veel waarde hechtte, had hij nageteekend en verborgen vóór dat hij gedwongen werd de oorspronkelijke terug te geven. Na herhaald verhoor, werd hij, daar er van landverraad niets gebleken was, begenadigd; niet het minst was dit te danken aan zijne flinke houding in het proces en zijne onmiskenbare verdiensten jegens het land. De houding van den Nederlandschen resident Meylan, die hem vrijwel verloochende uit angst voor de gevolgen ten opzichte van de factory, het verlies van veel merkwaardigs door de inbeslagneming, maar bovenal het harde lot van zoovele zijner leerlingen, bedroefden hem zeer gedurende die lange pijnlijke maanden van afwachting, welk lot hem bereid zou zijn. Tenslotte kwam het bevel, dat von Siebold voor eeuwig uit Japan verbannen zou zijn en voor het nieuwe jaar, het rijk moest hebben verlaten. Ongetwijfeld ware het hem slechter vergaan, zoo niet koning Lodewijk van Beieren aan de Nederlandsche regeering had laten weten, dat hij haar voor von Siebold's lot verantwoordelijk stelde, zoodat ook van uit den Haag ten slotte in zijn belang werd gewerkt. Na een weemoedig afscheid van zijne vele trouwe vrienden, verliet hij na ruim 6-jarigen, stagen arbeid het land, dat hij naar alle gedachten niet meer zou terugzien en kwam 30 Dec. 1829 uit Decima vertrokken, reeds 28 Jan. 1830 te Batavia en 7 Juli d.a.v. te Vlissingen aan.

In zijn nieuwe vaderland werd hij vooral door de wetenschappelijke wereld met vreugde begroet en

gehuldigd. De regeering kende hem 11 April 1831 het ridderkruis v. d. Nederl. Leeuw toe en 30 April den rang van dirig. off. v. gez. N. 0.1. L. en benoemde hem tot adviseur in Japansche zaken. Met **denzelfden** ijver, die hem daarginds bij het verzamelen gekenmerkt had, wierp hij zich op de ordening en beschrijving der schatten, door hem vergaard. Hij vestigde zich in onze sleutelstad en verwierf het groote huis op het Rapenburg, waar thans o. a. het kantongerecht is ondergebracht. Een groot deel daarvan werd ingericht als Museum, door zijne eigene zorg, terwijl zijn tijd nog meer in beslag werd genomen door de uitgave van tal van werken, die hij ook zelf bekostigde. Zij beslaan het geheele gebied van de geschiedenis en den toenmaligen staat van Japan, volk, bodem, dieren, planten, muntwezen en handel. Daaronder blinkt uit het groote verzamelwerk **Nippon**, later door zijne leerlingen voortgezet. Zijne opvolgers op Decima, de artsen Dr. **Bürger**, J. Pierot en M. C. Textor beijverden zich zooveel mogelijk om de verzamelingen volgens zijne aanwijzingen aan te vullen. Zoo bleef hij voortdurend in verbinding met zijn vorig arbeidsveld.

Om de levende Japansche planten, die hier geheel onbekend waren, te kweken, kocht hij een tuin met koepel a. d. Lagen Rijndijk buiten de Zijlpoort en toen nog grondgebied van Leiderdorp. „Jardin d'Acclimatation” noemde hij het. Daar werden voor het eerst tal van Japansche planten tot wasdom gebracht. Pioenen, chrysantemums, de schitterende Japansche leliesoorten, maar ook struiken en boomen vonden door nauwlettende zorgen en degelijke kennis

daar eene plaats, waar zij uitstekend gedijden. Ook de academische hortus werd door zijne goedheid vaak met zeldzame gewassen verrijkt en nog prijkt daar meer dan één boom, thans groot en fors, die uit dezen beroemden proeftuin afkomstig is.

Intusschen verwierf het Rijk na taxatie, door koop de geheele verzameling in het Museum, (1837) doch zij bleef onder leiding van den aanlegger in diens huis. Zonderling lijkt het ons, dat in het jaar daarna de benedenverdieping verhuurd werd als sociëteit aan de studenten en de verzamelingen grootendeels verplaatst werden naar gangen en bovenverdieping; dit bleek ook een onhoudbare toestand te zijn, zoodat reeds in 1839 een kleiner huis in de Paardensteeg, dat eveneens aan von Siebold toebehoorde, werd ingericht als tijdelijk museum. Daarheen werd het meest waardevolle en belangrijkste gedeelte overgebracht. Een klein gedeelte bleef op het Rapenburg, waar Prof. Reinwardt in 1844 de studenten als huurder opvolgde. Drie jaar later kocht de hoogleeraar het geheele huis en de rest van de verzameling werd ook ondergebracht in hetzelfde gebouw, in de nu verdwenen Paardesteeg, hetgeen volgens ooggetuigen geen geschikt verblijf was, vochtig en niet vrij van lekkage. Uit dien tijd (1839-1845) stamt dat merkwaardig album van bezoekers, thans eigendom der Universiteits-Bibliotheek, waarvan het titelblad hierbij is afgebeeld. De genoemde A. Hakbijl ¹⁾ is de rechterhand van von Siebold geweest zoowel

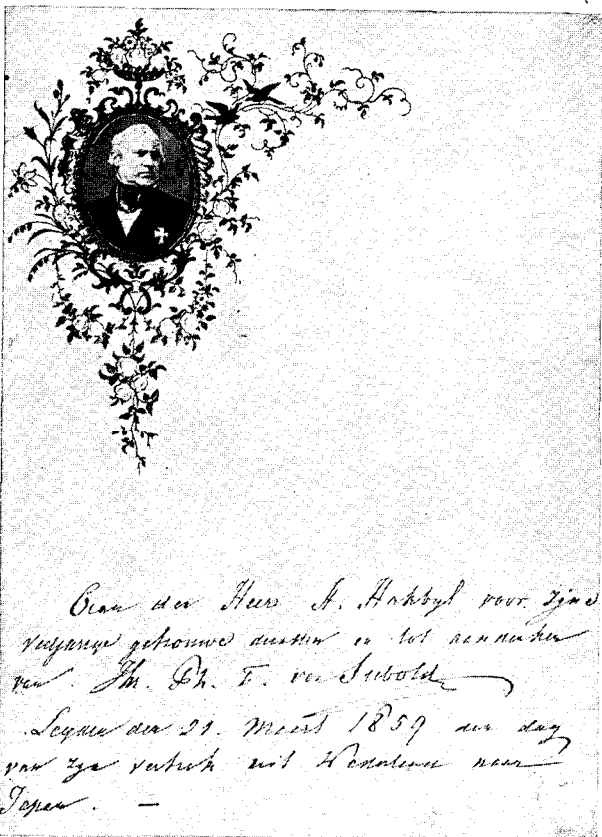
1) Abraham Hakbijl geb. Leiden 4 April 1812 overl. aldaar 27 Jan. 1898.

bij het ordenen en bewaren der verzamelingen, als later, toen hij lange jaren hoofd der kweekerij en proeftuin was. Kort voor zijns meesters dood heeft hij eene reis naar Japan ondernomen ter wille van de kweekerij en in het algemeen, om uit eigen aanschouwen het land te **leeren** kennen, waarvan hij langzamerhand door zijn dagelijksch werk, zooveel had gehoord en geleerd.

In dit album is de eerste bezoeker vermeld in April 1839 nl. de Tsarewitch Alexander (later keizer Alexander II) met zijn oom den Prins van Oranje (later Koning Willem II).

Vervolgens tal van Duitsche en Russische vorsten en grootvorsten, geen wonder in verband met het drukke en vrolijke hofleven onder onzen tweeden Koning en zijne Russische gemalin. Ontelbaar zijn de namen der geleerden en kunstenaars, die wij in bonte mengeling uit alle naties van Europa aantreffen, als bezoekers van het merkwaardig museum. Sommigen stellen bij hun naam eene ontboezeming naar trant dier jaren, vol vleiende woorden aan het adres van den beheerder-samensteller, nu en dan zelfs in dichtvorm, anderen, blijken met dit doel alleen, de reis naar Nederland te hebben aanvaard en zeker heeft Leiden nooit in nauwelijks zes jaar tijd, zooveel beoemdheden van heinde en ver met'een en hetzelfde hoofddoel binnen de oude wallen gezien.

Zooals wij aanstonds zullen zien, vertoefde von Siebold vaak en voor langeren tijd buitenslands ten behoeve zijner studie en van de gezondheid van zijn gezin. Hij kon dan ook niet meer zooals voorheen,

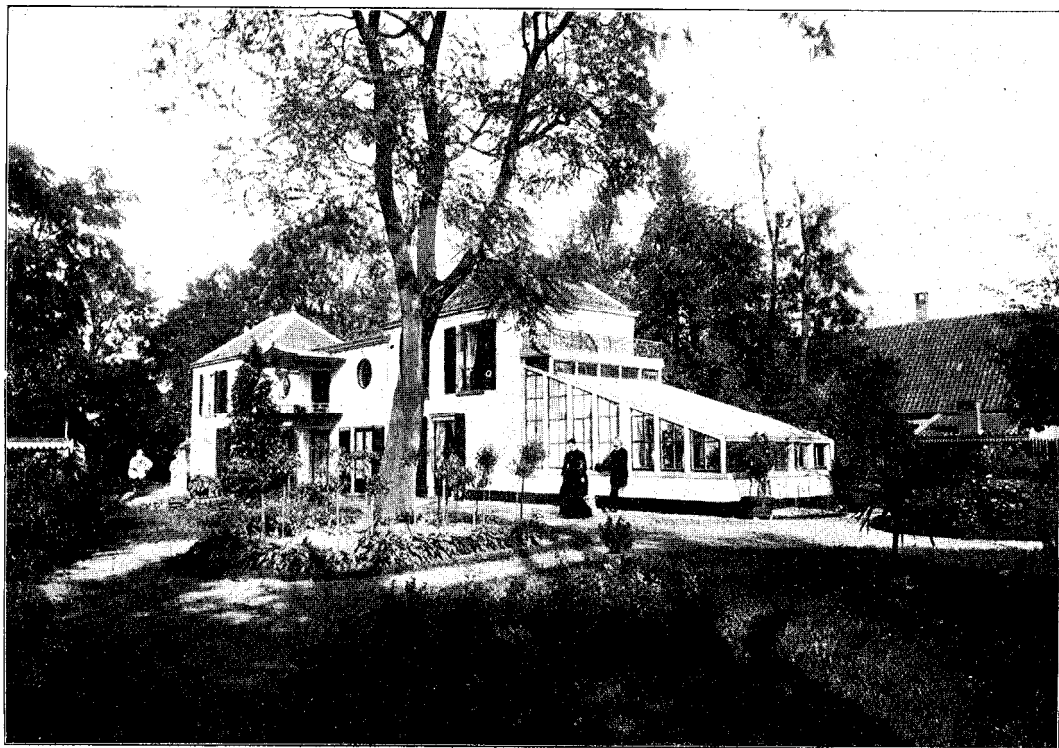
TITELBLAD VAN HET VREEMDELINGENBOEK VAN HET MUSEUM
VON SIEBOLD MET PORTRET DES STICHTERS.

zich geheel en al geven aan de zorg voor zijn Museum ; dit gevoegd bij de minder goede bewaarplaats, deed hem besluiten, zich een medebeheerder te kiezen in de persoon van Dr. C. Leemans. Toen het kort daarop vast stond, dat hij voor langeren tijd, Leiden zou verlaten, droeg hij het beheer aan zijn medewerker over en nog hetzelfde jaar (1859) had de verhuizing der geheele verzameling naar een perceel op de Breestraat plaats. Zooals bekend is aan allen, die belang stellen in de Oostasiatische ethnographie, vormt de verzameling von Siebold nog de kern en de grondslag van de beroemde Leidsche collecties op dit gebied, die sedert dien nogmaals verhuisden naar de Hoogewoerd en nu sinds ruim 20 jaren in de nabijheid van het Academieggebouw, op het Rapenburg bewaard worden.

Intusschen had von Siebold na zijn terugkeer hier te lande, zich ook als adviseur voor Japansche zaken niet onbetuigd gelaten. Reeds tijdens zijn verblijf in Japan had hij de regeering gewezen op het feit, dat tal van Japanners er naar hunkerden in contact te komen met vreemde volken, vooral om hunne kennis te vermeerderen en te verdiepen en dat die wenschen moesten bevorderd en gesteund worden; dat Nederland boven alle andere volken door overlevering gerechtigd en in staat was, de noodige stappen te doen bij de regeering te Jeddo, om verzachting en zoo mogelijk opheffing te verkrijgen van de strenge bepalingen, die het land van de buitenwereld afgesloten hielden; maar zijne vertogen stuitten af, op de geringe belangstelling voor deze dingen hier te

lande en eerst toen hij koning Willem II, die schrander en ondernemend was, voor zijne gedachten kon winnen, mocht von Siebold ook op dat gebied eene groote voldoening smaken. De koning schreef toch op 15 Febr. 1884 een langen brief aan den Shogun, den rijksbestierder, om hem, onder verwijzing naar hetgeen China had gedwongen de politiek van afzondering te verlaten, ten sterkste te raden, Japan voor de vreemdelingen open te stellen. Het antwoord was weigerachtig, doch deze officieele brief, door von Siebold ingegeven en waarschijnlijk ook opgesteld, besliste op den duur toch de openstelling van het groote eilandenrijk. Voor zijne leerlingen was hij door zijn voorbeeld een baanbreker geweest overeenkomstig hunne wenschen en de brief van Nederland's koning wakkerde hunne pogingen aan ; zij voelden daarin, hoe hun meester nog met hen medeleefde in gedachten en toen nauwelijks 10 jaren daarna, zoowel de Vereenigde Staten, als Rusland, hoewel met geheel andere oogmerken, Japan de openstelling door machtsvertoon afdwongen, was in het land zelf, de partij van vooruitgang zoo sterk toegenomen, dat de aandrang van binnen ten zeerste medewerkte tot het nemen van dit gewichtig besluit. Ieder, die op de hoogte is van de geschiedenis der laatste 60 jaren weet, wat het beteekend heeft, niet voor Japan alleen, maar voor de geheele wereld.

Hoewel niet als Nederlander genaturaliseerd, is op grond van het Rijksadelsdiploma, von Siebold bij K.B. van 17 Nov. 1842 in den Nederl. Adel ingelijfd

NIPPON zooals het nog einde 19^e eeuw bestond.

met het predicaat van Jonkheer en Jonkvrouw voor hem en zijne afstammelingen.

In 1845, bijna 50 jaar oud, heeft hij zich in het huwelijk begeven met Ida Helene Caroline Freiin von Gagern uit de Riigensche tak van dit vrijheerlijk geslacht. Hij had op zijn terrein buiten de Zijlpoort temidden der exotische bloemen en planten een eenvoudig wit buitenhuis doen verrijzen en had het den naam gegeven van het land zijner droomen en blijvende liefde: Nippon. Nog vóór dat het gebouw gereed was, vertoefden de pasgehuwden dagelijks te midden van al het schoons, dat de proeftuin hun bood. In den koepel gebruikten zij den maaltijd. Daar kwam hen onverwachts eens de prinses van Oranje, (eenige jaren later: Koningin Sophie) bezoeken en deze hoogst ontwikkelde en in alles belangstellende vrouw werd niet moede den geheelen middag te bewonderen en te leeren, onder leiding van haren kundigen gastheer, die te vertellen wist van menschen en planten en dieren in het verre, toen nog geheel onbekende land. Ruim een jaar daarna werd het huis betrokken, terwijl von Siebold's 77-jarige moeder, de weduwe van den Würzburgschen hoogleeraar een naburig, nog bestaand landhuisje, Achterland genaamd, betrokken had, doch slechts voor kort, want reeds in November 1845 overleed zij. Daar in Leiderdorp werd het echtpaar 16 Aug. 1846 een zoon geboren ; de naam van die geboorteplaats is een voortteeken geweest voor zijn loopbaan.

De vochtige ligging aan den Lagen Rijndijk bezorgde aan von Siebold's echtgenoot de gevreesde malaria in het natte jaargetijde en op medisch advies werd

besloten, slechts gedurende de zomermaanden te Leiderdorp te verblijven en overigens te St. Martin bij Boppard en later in de stad Bonn, alwaar de andere kinderen geboren zijn.

Bij K. B. van 23 Jan. 1848 was von Siebold den titel van kolonel toegestaan, met vergunning den uniform te dragen van den Gen. Staf van het Indisch leger; anderhalf jaar daarna werd hij afgevoerd van den geneesk. dienst en bij den Gen. Staf aangesteld bij besl. van den Gouv. Gen.

Door den dood van koning Willem 11 verloor hij bijzonder veel. De koning legde bij voortduring groote belangstelling aan den dag voor alles, wat onze vestiging in Japan betrof en won steeds zijn raad in; helaas was dit niet het geval met den kroonprins, al trachtte diens jongere broeder, de prins-zeeman Hendrik zooveel mogelijk te vergoeden wat von Siebold in zijnen vader verloren had. Herhaalde malen bezocht hij de familie, als zij 's zomers op Nippon waren en stond als peet over den tweeden zoon, Heinrich, wien evenals zijn broeder een loopbaan in Japan wachtte.

In het voorjaar van 1852 richtte zich von Siebold andermaal tot den koning en tot den minister van koloniën, om wederom bij den Shogun aan te dringen op de openstelling van Japan en het sluiten van een handelsverdrag. Hij voorzag de veranderingen, die op til waren en wilde trachten te voorkomen, dat Nederland verdrongen zou worden van de plaats, die het toekwam; zelf zond hij een ontwerpverdrag in, zooals Japan het zou kunnen sluiten met

alle mogendheden tot voordeel van beide partijen.

Minister Pahud was een groot voorstander dezer plannen, doch Thorbecke wist toch eene meerderheid van tegenstanders te verzamelen onder het motto van behoedzaamheid, en „afwachten” werd de boodschap. Teleurgesteld, dat Nederland werkeloos bleef, nam hij een half jaar daarna eene uitnoodiging aan van de Russische regeering, om haar van advies te dienen in Japansche aangelegenheden en vertrok in Januari 1853 voor eenige maanden naar St. Petersburg. Het jaar daarop werd, zooals wij zagen, Japan opengesteld voor de vreemdelingen en ook in datzelfde jaar 1854 gelukte het aan de Nederlandsche regeering door diplomatieke vertoogen von Siebold's verbanning opgeheven te krijgen. Reeds toen begon bij hem het plan te rijpen, nogmaals eene reis naar het schoone land, waaraan hij zooveel dankte, te ondernemen; en toen enkele jaren nadien door Japan handelsverdragen gesloten werden met verschillende mogendheden, waaronder ook Nederland (18 Aug. 1858), was hij van zelf de aangewezen persoon, om het nieuwe tractaat over te brengen. Doch nogmaals aarzelde de regeering, thans uit overweging of het wel wenschelijk was, een vroeger verbannene met een officieele opdracht te zenden. Von Siebold's plan, om naar Japan terug te keeren stond vast, ondanks zijn hoogen leeftijd (hij was bijna 63 jaar) en de moeilijke, langdurige reis; al dat dralen verdroot hem en hij besloot op eigen kosten te gaan zonder Rijksopdracht en het voorgespiegeld subsidie van f 2000.— (hetgeen de regeering eigenlijk wel

aangenaam was) te meer, wyl de Ned. Handel-M^{ij} hem had aangezocht hare belangen in Japan te willen bevorderen. Zoo vertrok hij dan kort na zijn 63^{en} verjaardag op 21 Maart 1859 uit Leiden en nam zijn 12^{1/2} jarigen oudsten zoon mede.

Wij zagen reeds, dat de kundige Dr. C. Leemans het museum zoude beheeren, Hakbijl als chef, geholpen door den trouwen tuinman Jac. Mater ¹⁾ bleef belast met de zorg voor Nippon, waar hij de nog steeds talrijke bezoekers zoude rondleiden bij afwezigheid van zijn meester en von Siebold's gezin, zou gedurende eenige maanden in het jaar het huis komen betrekken. Doch juist in dien tijd heeft mevrouw von Siebold met hare kinderen gedurende een paar jaren geregeld op Nippon gewoond.

De reis naar Batavia was moeilijk, vooral in het begin, door slecht weder en ongesteldheid. Eenmaal in den Indischen Oceaan aangeland, werd het beter en von Siebold bezocht in de verschillende aanleg-havens der Engelsche koloniën geestelijke en wereldlijke gezaghebbers. Met de eersten onderhield hij zich bij voorkeur in het Latijn, daar hij hoewel bedreven in tal van talen, slecht Engelsch sprak. Het is verbazend, hoe snel hij zich talen kon eigen maken. Bij zijn eerste vertrek naar onze koloniën 'kende hij Duitsch, Latijn en Fransch en beheerschte die talen volkomen. Gedurende den korten tijd van

1) Jacobus Mater geb. te Amersfoort 26 Nov. 1817, overl. te Leiden 28 Dec. 1899.

zijn verblijf hier te lande en op weg naar Japan had hij niet alleen zulk eene aanmerkelijke kennis van het Nederlandsch verworven, dat hij het als voertaal voor sommige zijner leerlingen gebruikte, doch tevens kans gezien Maleisch te leeren. Gedurende zijne Japansche jaren 1823-1830, bestudeerde hij met ijver en uitstekend gevolg de zoo moeilijke Japansche spreek- en schrijftaal, benevens het Chineesch. Later legde hij zich ook op het Russisch toe, zoodat hij in die taal gesprekken van gewicht kon voeren, maar het Engelsch kon hij niet onder de knie krijgen. Wellicht stond dit in verband met den tegenzin, die hij ook voor dit volk had.

Een schitterende ontvangst bij den Gouverneur Generaal van onze Oost was zijn deel, doch niet lang verwijlde hij op Java, zijn lang begeerd doel was te nabij en men kan zich licht voorstellen met welke gevoelens hij na bijna 30 jaren afwezigheid de schoone kusten van Nagasaki's omgeving voor de boeg zag opdoemen. Ook daar was de ontvangst niet alleen schitterend, maar daarenboven ontroerend hartelijk. Al zijne vrienden en leerlingen, die nog aanwezig waren hadden zich opgemaakt naar Decima, om hun gevierden meester te begroeten, velen hadden lange reizen daarvoor gemaakt en ook hunne leerlingen meegebracht. Kort na eene audiëntie bij den gouverneur van Nagasaki ontving hij weder verlof zich eerst in een ouden tempel buiten de stad te vestigen en vervolgens in zijn oude landhuis Narutaki ¹⁾.

1) Deze bezitting erfde zijn oudste zoon, die de voordochter zijns vaders na zijn vertrek uit Japan daarmee begiftigde.

Daar stroomden, als voor 30 jaren en meer, weder de geneezingzoekenden heen. Zijn roem had dien langen tijd overleefd en met vreugde nam hij de medische practijk weder op zich, alhoewel hij zelf betreurde, dat andere belangen hem zoo lang hadden afgehouden van eene wetenschap, waarvoor hij blijkbaar een aangeboren aanleg had. Veel vond hij echter daar veranderd. Hij kon nu wel in volkomen vrijheid practiseeren en botaniseeren, verzamelen, wat hij verkoos, maar Nagasaki en omgeving was een der eerste plaatsen, die voor den vrijen handel waren opengesteld en er hadden zich tal van Europeesche kooplieden gevestigd. Hunne praktijken echter en vooral hun zucht naar gewin, hun egoïsme, dat zoozeer indruischte tegen Japansche denkwijze en karakter, behoefden slechts eene korte spanne tijds, om al, wat Europeaan was, gehaat en verdacht te maken en de oude partij der vreemdelingenhaters stond klaar om die gevoelens aan te wakkeren. In Nagasaki dorst geen Europeaan zich na donker op straat te bewegen; zij vreesden de stille wraak der inwoners. Hoe anders was het met von Siebold. Hij ging op elk uur van den avond er op uit, slechts vergezeld door een ouden Japanschen bediende, hem van zijn vorig verblijf bekend. Deze droeg een lantaarn, waarop een groote S. was aangebracht. Volgens een Japanner ooggetuige, die het later aan zijne weduwe schreef, was het voldoende, dat de bevolking, die lantaarn zag, of van alle kanten klonk het: „Ohaio Siebolodo”, Wees welkom, o Siebold en dan kostte het den rijzigen grijsaard met den grooten witten baard (dien

hij in Japan had laten groeien) moeite, zich te onttrekken aan de gastvrije ontvangst, die hem in de nederigste woning zelfs, zou wachten, waar men hem kende en liefhad, als de onbaatzuchtige wel-doener en geneesheer, de oprechte vriend van Japan en zijn volk.

Maar hij moest voort, soms naar een patiënt, die zijne hulp nog dringend noodig had, soms naar een Japanschen of Europeeschen machthebber, die in eene of andere aangelegenheid nog het advies behoefde van den uitnemenden kenner van het land in die moeilijke dagen van overgang tot nieuwe toestanden.

Bijna twee, zeer gelukkige jaren heeft von Siebold daar doorgebracht met zijn zoon, die ijverig Japansch leerde en hem verder behulpzaam was bij het bijeenbrengen van eene nieuwe verzameling op ethnographisch en natuur-historisch gebied, die de oude reeds beroemde Leidsche, zou moeten aanvullen.

In 1861 volgde de uitnoodiging van den Shogun, die von Siebold ontbood om lezingen te houden voor zijne hofgeleerden. De reis werd aanvaard, de ontvangst was luisterrijk en het verblijf, hem toegewezen, een oud paleis, niet minder; doch alras bleek hem, dat het lezingen houden maar bijzaak, zoo niet een voorwendsel was, doch dat het in werkelijkheid den Shogun er om te doen was, von Siebold te raadplegen over den politieken toestand des lands. En het was hem niet onwelkom, want zoo kon hij wellicht medewerken tot de geleidelijke uitbreiding der hervormingen op bestuursgebied.

Ook een lijfwacht werd hem vereerd; dat die noodig

was, zou blijken. Zijn bezoek viel juist in den tijd der beroeringen in de hofstad, die aan den val der Shogunregering voorafgingen Zoo maakte hij o. a. den aanval mede op het Engelsch gezantschap en nam een werkzaam aandeel aan de verzorging der gewonden bij die gelegenheid. Andere overvallen werden gevreesd en zijn wacht was dag en nacht in het geweer. Er gebeurde evenwel niets ernstigs en hij zelf voelde zich met zijn jongen Zoo veilig, dat, toen de Nederlandsche Consul hem aanried Yeddo te verlaten met het oog op het dreigende gevaar voor vreemdelingen, daar hij anders geen verantwoordelijkheid voor hunne veiligheid op zich kon nemen, von Siebold terstond liet antwoorden, dat de consul moest doen, wat hij niet kon laten, maar dat hij zich desnoods onder Japansche bescherming zoude plaatsen Hij wist volkomen, dat dit voldoende zoude zijn tegenover welke partij dan ook. Intusschen liet hij nooit na, zich te beroepen en te beroemen op zijn (verworven) Nederlanderschap. Ook zijne zoons, hoewel in vreemden dienst, zijn daarop steeds trotsch geweest. De consul-generaal De Witt gaf het echter niet op, om von Siebold uit Yeddo weg te krijgen. De laatste dacht, dat De Witt hem zijne populariteit misgunde en in zijn streven gesteund werd door den agent der Handelsmⁿ Bauduin, die niet gesteld was op een chef in buitengewonen dienst. Ik geloof echter zeker, dat toen reeds van Nederland uit eene intrigue tegen von Siebold gevoerd werd en dat De Witt slechts hun werktuig was. Deze wendde zich tot de regering te Yeddo met verzoek von

Siebold te bewegen de hoofdstad te verlaten en dit pogen had tot gevolg, dat hij werkelijk midden November 1861 naar Nagasaki terugkeerde. Daar vond hij een aanbod van den Gouverneur-Generaal om naar Batavia te komen, en vervolgens na eene bespreking, benoemd te worden tot diplomatiek vertegenwoordiger in Japan. Hij ging terstond daarheen, zijn zoon achterlatend, om hem nooit terug te zien. In Batavia aangekomen, bleek hem, dat men den G.G. het zeggenschap over de vertegenwoordiging in Japan had ontnomen, en dit bij Buitenl. Zaken in Nederland had ondergebracht. Met de door hem vergaarde schatten trok hij naar het Vaderland, om zich te verantwoorden, maar ook om opheldering te vragen over dergelijke behandeling. Was het wonder, dat hij bitter gestemd was over eene zoodanige behartiging onzer belangen als koloniale mogendheid! Ten tweeden male hadden onwil, balsturigheid en bekrompenheid belet, dat de zeldzame gaven van den veteraan benut werden om ons dalend gezag in Japan te herstellen. Nederland gaf zijne bevoorrechte plaats in het opkomend land vrij en heeft die nooit meer kunnen heroveren.

Toen hem bleek, dat een complot van afgunstigen en betweters in den Haag zijne positie hadden ondermijnd, restte den ouden man niets anders, dan zijn ontslag in te dienen ter audiëntie bij den Koning. Het werd hem bij K.B. van 7 Oct. 1863 onder dankbetuiging voor zijne diensten en toekenning van f 4000 's jaars verleend.

Was de Koning op de hoogte van hetgeen ge-

schied was? Ik vrees van niet. Dergelijke zaken vielen buiten zijne persoonlijke belangstelling en vermoedelijk heeft Willem III het ontslag opgevat, als iets van zelf sprekend; een lastig oud hoofd-ambtenaar, wiens tijd tot gaan was gekomen, die moeilijkheden had met de Heeren in den Haag en dus maar beter deed, te verdwijnen en zich aan zijne liefhebberijen te wijden. Prins Hendrik echter, die op bescheiden wijze, vaak correctief wist op te treden, als zijn koninklijke broeder niet had gehandeld, zooals hijzelf billijk en goed achtte, verraste zijn ouden trouwen vriend nog denzelfden middag van de beslissende audiëntie met een bezoek op Nippon, vergezeld door zijne gemalin. Intusschen mag niet onvermeld blijven, dat de regeering te Batavia meer oog had voor von Siebold's groote verdiensten. Het was haar gelukt 's Konings machtiging te krijgen op zijne bevordering tot Generaal-Majoor b/d Gen. Staf aldaar, volgens het besluit van 26 Febr. 1863. Eene poging uit diezelfde richting ondernomen, om hem alsnog benoemd te zien tot Nederlandsch Vertegenwoordiger in Japan, leed echter schipbreuk in den Haag. Hijzelf trachtte nog de door hem medegebrachte schatten aan onze Regeering over te dragen, om die bij de Leidsche verzamelingen te voegen. Ook dit werd gewezen van de hand en dit waardevol ethnographisch materiaal, volgens sommigen nog belangrijker dan het vroeger verworvene, ging daarmede voor ons land verloren.

Er is nog zeer veel duisters in deze geschiedenis; vooral de invloeden welke von Siebold's val ver-

oorzaakten, zijn nog moeilijk naspeurbaar. Ik heb mijne meening weergegeven, voor zoover ik die kon gronden op de spaarzame gegevens, die mij ten dienste stonden. De bronnen, die op de allereerste plaats, ons daaromtrent opheldering zouden kunnen geven, zijn nog niet ter beschikking van den onderzoeker.

Nog in hetzelfde jaar van zijn ontslag vertrok hij naar zijn vaderstad Würzburg. De teleurstelling over de grievende behandeling hadden zijne gezondheid ernstig geschaad, maar toch bleef hij werken zoo hard hij kon, om het materiaal, van de tweede reis medegebracht, te ordenen en te beschrijven. Nog koesterde hij plannen voor eene derde reis naar Japan; hij vond vooral bij keizer Napoleon III, alsook in Beieren veel belangstelling voor grootsche ondernemingen in dat land, waar zijne kennis en ervaring, de terugkomst van het gezag van den Mikado voorzagen. Doch de onrustige toestand van Europa in die jaren en in het bijzonder de oorlogen van 1864 en 1866 hebben die belangstelling afgeleid. De Beiersche regeering kocht zijne verzamelingen ten bate der Munchener wetenschap en het was in de Beiersche hoofdstad, dat de dood hem op 18 October 1866 overviel, te midden van zijn arbeid bij de ordening. Zijne laatste woorden waren: „Ich gehe in ein schönes Land, in das Land des Friedens”.

Zijne weduwe bleef in Duitschland wonen tot haren dood, die 1 Maart 1877 te Wiesbaden voorviel. Zij had echter Nippon behouden in vruchtgebruik.

Hakbijl en Mater bleven den proeftuin beheeren en de gewassen door hunne zorgen gekweekt, vonden

steeds veel aftrek en werden herhaalde malen op tentoonstellingen bekroond.

Toen de oudste zoon na zijn moeders dood zijn geboortegrond erfde, werd dit meestal verhuurd en het is aan eene der tijdelijke bewoonsters, Vrouwe Abbink geb. barones van Voorst tot Voorst te danken, dat ik na jarenlange vruchteloze pogingen, om eene afbeelding van Nippon te ontdekken, thans bij dit artikel, de vermaarde buitenplaats aan onze lezers in beeld kan aanbieden. Trouwens, zoo zal het wel heel bekend voorkomen aan menig Leidenaar van 40 jaar en ouder.

In de negentiger jaren begon het huis te vervallen; de bijzondere gewassen, eenmaal monopolie van den tuin, hadden door de betere verbinding met het verre Oosten, hunne groote zeldzaamheid verloren; een en ander deed den steeds in het buitenland wonenden eigenaar zijn geheele bezit verkoopen en het aardige witte buitenhuis viel onder de handen der sloopers einde Mei 1893. In dit droevig lot deelden de grootgeworden, eigenaardige Japansche boomen en niemand bekreunde zich er over, dat Leiden beroofd werd van een plekje, dat wereldberoemd was geweest. een waar pelgrimsoord voor plantkundigen van heinde en ver. In plaats daarvan kreeg de stad, die in den zomer van 1896 dit gedeelte van Leiderdorp opslokte, een onooglijke volksbuurt, waar in 1896 de Bloemstraat verrees, in 1900 aan de straten de namen van Nippon, von Siebold en Decima gegeven zijn en ten slotte een 7-tal jaren later, die van de zeestraat Simonoseki in Japan, (waar het laatste heldenfeit

onzer marine plaats greep) en van den daarbij betrokken oorlogsbodem: Medusa; doch die beide hebben niets te maken met von Siebold en zijn vreedzaam werk en danken hunne namen slechts aan een hier vrijwel misplaatst genoeg, alles bijeen te brengen wat op Japan en Nederland betrekking had.

Bij zijn leven en na zijn dood is von Siebold naar zijne verdiensten, vooral in het buitenland geëerd. Een 14-tal hooge ridderorden sierden zijn uniform, meerdere eeredoctoraten werden hem verleend en hij was lid en eerlid van schier alle wetenschappelijke genootschappen in Nederland en den vreemde. Zijne bijzondere voorliefde had de Kon. M^{ij} tot aanmoediging van den tuinbouw, waarvan hij stichter en voorzitter, later eerevoorzitter was.

Bij Nagasaki is 10 Maart 1879 een gedenksteen met inschrift ter zijner eere onthuld. In 1882 zag zijn geboortestad Würzburg een monument, met zijn borstbeeld bekroond, bij de universiteit verrijzen. In datzelfde jaar richtten de Weensche plantkundigen een gedenkteeken voor von Siebold op in den plantentuin. Het is versierd met een bronzen portretmedaillon. Bij het gedenkfeest van zijn 100sten geboortedag te Würzburg in 1896 gevierd, werden herinneringspenningen geslagen, waarop hij staat afgebeeld in zijn uniform.

Onder de tallooze werken, die geheel of ten deele, zijn leven en werk behandelen, verdient vooral de aandacht eene Japansche studie van Dr. S. Kure, die in 1909 door zijn tweeden zoon in het Duitsch ver-

taald, is verschenen en een vrij volledig bibliographisch overzicht van zijne werken geeft 1).

Wat heeft Leiden gedaan ter eere van hem, die gedurende bijna dertig jaar haar inwoner, door zijn verblijf grooten luister aan onze stad heeft verleend? Eertijds was er in het Japansch Museum eene levens-groote marmeren buste van den stichter dezer verzameling. Die buste is nog in de 19^e eeuw gehavend en ten slotte even spoorloos verdwenen, als het bekoorlijke Nippon en zijn proeftuin.

Maar ondanks alles, zal zijn naam ook voor Nederland blijven leven in zijne werken, die niet verouderen kunnen en steeds eene vraagbaak zullen blijven voor hen, die zich toeleggen op de geschiedenis en de kennis van Japan, en die onzer kolonisatie in Oost-Azië.

Von Siebold's op Nippon geboren, oudste zoon Alexander Georg Gustaf, vergezelde, zooals wij reeds zagen, zijn vader op diens tweede reis naar Japan. Hoewel zijn vader gaarne gezien had, dat hij in Russischen zeedienst was gegaan, trok het verblijf in Japan hem zoozeer aan, dat hij kort voor zijns vaders vertrek, einde 1861, uit Nagasaki met vreugde de benoeming tot adspiranttolk aan het Britsch gezantschap aannam. Zijne kennis van de taal en van het land op ruim 15-jarigen leeftijd, maakten hem tot een gewenschten medewerker bij

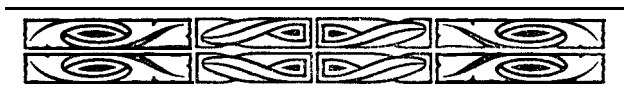
1) Deze tweede zoon, het petekind van Prins Hendrik der Nederlanden, Heinrich Philipp (X352-1908) was 25 Jaar lang in Oostenrijkschen dienst in Oost-Azië, het laatst als gezantschapsraad en consul te Yokohama en Singapore. In 1891 werd hij Oostenrijksch Freiherr, doch stierf kinderloos op zijn kasteel Freudenstein in Zuid-Tyrol.

JHR. A. **G. G.** FREIHERR VON SIEBOLD.
1846-1911.

de vertegenwoordiging van het land, dat zulke groote plannen in het pas geopende Japan koesterde. Later ging hij in Japanschen dienst over en was o. a. gezantschapsraad te Rome en Berlijn, doch ging in 1890 uit den actieven dienst, hoewel hij alsadviseur a/h gezantschap verbonden bleef. Wegens zijne verdiensten jegens de Oostenrijksche Oostaziatische expeditie, verleende Keizer Frans Jozef hem de orde v. d. IJzeren Kroon 2e kl. en volgens de statuten dier orde werd hij daardoor Oostenrijksch Freiherr 5 Nov. 1870. Hij stierf 23 Jan. 1911 te Pegli bij Genua, uit zijn huwelijk met Elisabeth Gravin von Haslingen genaamd von Schickfus drie dochters nalatend en één zoon, Alexander, geb. te Würzburg 5 Mei 1896. Begaafd en veelbelovend jongmensch, begon hij in 1914 zijne studie aan de voorvaderlijke universiteit, doch moest kort daarna te velde trekken. Als zoovele anderen, offerde helaas ook hij zijn jong leven voor zijn Vaderland. Hij sneuvelde bij den beruchten Kemmelberg 27 April 1918, als reserve-luitenant der artillerie, en laatste mansoir van zijn roemrijk geslacht.

BIJLEVELD.

Alphensche Buitenplaatsen

DOOR

W. M. C. REGT.

De fortuinen, in de 17^e en 18^e eeuw in de O.I. Compagnie en in den Levantschen handel verworven, werden niet in grove uitspattingen verteerd. Oud-hollandsche degelijkheid, aloude gewoonten en de godsdienst der vaderen hielden het overgrootste deel der landzaten binnen ordelijke banen. Met lust en vlijt werd er gewerkt en wie tot welstand was gekomen, wilde daarvan in de eerste plaats doen blijken door een degelijk, net onderhouden woonhuis op goeden stand. Kon het lijden, dan ook een woning op het platteland; in den eersten tijd een boerenhofstede, waar de smakelijke producten van het land ten volle konden worden genoten en men in stil genoeg van de beslommeringen van ambt of kantoor kon uitrusten. Bij de toeneming der welvaart bouwde

men bij de boerenhofstede ook een fraai buitenhuis, langzamerhand zelfs met weidschen praal ingericht, de omgeving met huis en interieur in overeenstemming. Fraaie parken, wandelbosschen, slingerpaden, een oranjerie, soms een menagerie (waaronder men ook een hertenkamp verstond), het geheel van den grooten weg gescheiden door een kunstig gesmeed ijzeren hek, waaraan alléén soms schatten werden ten koste gelegd (Vredehof, aan de Vecht!) Het huis, liefst aan groot vaarwater gelegen, met een speelhuis of koepel aan den waterkant; onder den koepel een schuitenhuis, waarin de met fraai beeldwerk en vergulde ornamenten versierde boeier een goede ligplaats vond. De tuin voorzien van een meetkunstig geconstrueerde kom of vijver, met karpers en goudvisschen bevolkt. Waar zal het einde zijn om al die heerlijkheid te beschrijven!

Naast de „Zegepralende Vecht”, de Amstel en het Diemermeer, mocht ook de Oude Rijn zich in de 18^e eeuw verheugen tal van lustplaatsen langs zijn oevers te zien. Binnen het grondgebied der tegenwoordige gemeente Alphen aan den Rijn telde men er destijds ruim een veertigtal. Helaas heeft geen bevoegde hand (zoover wij weten) er ons òf afbeeldingen, òf beschrijvingen van gegeven ; nimmer althans kwam ons een boekje in handen! zooals er van de Vecht en andere landstreken bestaan.

P l e m p e r in zijn „Beschrijving van de Heerlijkheid en het Dorp Alphen aan den Rijn” zegt bladz. 1:

„Alphen, aan den hoogen Rijndijk, tuszen Leiden „en Woerden, langs die doorlugte stroom uitgestrekt,

„leid in het gewest en 't hart van Rijnland, daar het,
 „Leiden alleenig d'eere latende om de Steedekroon
 „van dat Landschap te draagen, in een kring van
 „zestig aanzienelijke Nabuurvlekken, als diamant in
 „goud gezet, voor Dorpkoningin kan speelen; binnen
 „en buiten gestoffeerd zijnde met zulk eene majesteit
 „van veldzieraaden, en watervermaaklijkheden, dat
 „men, te dien opzigte, nauwelijks zijns gelijk zou
 „vinden”.

Mogelijk is deze verheerlijking van Alphen wel wat opgesmukt, doch dat in de 18^e eeuw onze gemeente een verrukkelijk oord was, mag men met reden besluiten uit een uitlating van den zeer eenvoudigen en nederigen Woubrugschen predikant Ds. Alexander Comrie, die een halve eeuw na P 1 e m per getuigde : „het is dáár (te Alphen en Oudshoorn) in waarheid een aardsch Eden”.

Nog lang is Alphen een der mooiste Z.-Holl. dorpen gebleven. Waren ook bijna alle buitenplaatsen sinds lang verdwenen : ik herinner het mij nog goed uit mijn prille jeugd, welk een tooverachtig-schoonen aanblik Alphen door haar geboomte bood, als ik daar ($\pm$ 1877) door reed, komende uit de vlakten tusschen Waddingsveen en Koudekerk.

Ja, wat was het nog mooi, toen ik hier voorgoed kwam wonen (1897). Eén laan van prachtig opgaand geboomte verbond Koudekerk met Zwammerdam. De Lagewaardsche weg werd om zijn schoonheid geroemd en ook de lage zijde van Alphen tot Zwammerdam, bood over Gouwsluis in het voorjaar en den zomer één zee van groen, waartusschen alleraardigste oude

boerenhofsteden en bescheiden, doch niettemin schilderachtige arbeidershuisjes.

De Oudshoornsche kerk — en natuurlijk óók de andere, maar ik woon in Oudshoorn — zat toen Zondags nog vol met kappen en gouden oorijzers. En wat was zij toch mooi, die Rijnlandsche kap! Thans ziet men er zelfs niet een. De meeste, teekenachtige, boerenhofsteden zijn afgebroken; ze hebben plaats gemaakt voor protserige boerenhuizen in schrille kleuren, opgedirkt met bandjes, tegeltjes, balletjes, cementen lijsten en miserabel gekleurd vensterglas! Als haute-nouveauté is voorbij Gouwsluis een boerenwoning van kalkzandsteen gezet, met een dito stal, waar de groen-bruine mest door den muur heenzweet..... Het zware geboomte is weg, de mooie rij populieren vóór Overpost is omgehakt, alle boschjes zijn verdwenen, de vogelstand is zoo goed als vernietigd : alleen mosschen, spreeuwen en enkele kraaien ziet men nog. O, oud, schoon Alphen!

Nog handhaaft Oudshoorn van de Heul tot 's Molenaars zijn ouden roem, doch voor hoelang nog? Overal elders zijn de terreinen der voormalige buitenplaatsen door de industrie in gebruik genomen; waar zich vroeger een smaakvol plantsoen met een aardigen koepel bevond, een lust voor de oogen: daar grijnst U thans een wanstaltige betonfabriek of een collectie armzalige loodsen tegen.

In de volgende bladzijden willen wij een bescheiden poging wagen de eens bestaande buitenplaatsen te

beschrijven. Bij gebrek aan de noodige gegevens omtrent den bouw en de inrichting zullen hier voornamelijk de eigenaars en bewoners ten tooneele worden gevoerd. Daartoe maakten wij, helaas! geen gebruik van de oude Transportboeken, die nog op het Rijksarchief berusten, maar waartoe, om ze te raadplegen, ons de gelegenheid ontbrak. De vrij desolate gemeente-archieven van Alphen, Oudshoorn en Aarlanderveen, verschaften mij in hoofdzaak de stof voor het hier volgende. Het zijn de Schrikkeljaars-morgenboeken, de Gaarboeken der Binnenl. kosten en de boeken der Collaterale Successie uit Alphen, — de Staten van diverse penningen uit Oudshoorn, en eenige stukken uit Aarlanderveen. Een enkele maal kwamen de oude archieven van den Burg. Stand en de lidmatenboeken te hulp. Soms, doch dit gebeurde maar heel zelden, werden mij de oude eigendomsbewijzen in handen gegeven; het schijnt dat men niet eens de moeite wilde nemen ze op te zoeken; veelal ook waren ze vernietigd. Oude overleveringen, mij sinds een kwart eeuw door dorpsgenooten te hooi en te gras meegedeeld, voegde ik er aan toe; hun waarde is echter niet onbetwistbaar groot.

Het is vrij dikwijls gebeurd dat de oude naam in vergetelheid was geraakt; natuurlijk kon men dan ook de plaats niet meer aanwijzen. Met mededeelingen als: „dit is hier vroeger een heereplaats geweest”, was ik in vele gevallen niet geholpen; toch gaf het soms een aanwijzing in goede richting.

Valt er heel niets te vermelden omtrent de levenswijze der vroegere bewoners? In bijzonderheden bijna niet, in algemeene trekken wel.

Het is bekend dat de bewoners van onze oude vaderlandsche buitenplaatsen worden aangeduid als onbeduidende, onuitstaanbaar-hoogmoedige bezitters met pruiken, kamerjaponnen en slaapmutsen.

De geestige Co r n e l i s T r o o s t heeft met zijn serie „Nelri” en met zijn teekening van de lustplaats „Suypesteyn” dit idee aardig vastgezet.

Ik vind echter geen vrijheid deze uitspraken hier te onderschrijven.

Naast de teekening “van den schatrijken, aartsdommen buitenplaatsbewoner, stel ik den landheer, die zijn pachters het leven dragelijk maakte, de diaconieën op de dorpen bedacht, den edelmoedigen gever van 200 menige feestgave, den man van het „Heemschut” uit den ouden tijd, den werkgever op groote schaal.

Naast de lustplaats „Suypesteyn” stel ik de alleraardigste en alleraantrekkelijkste gravure, waarop het witte paardje met den kleinen ruiter, voorafgegaan wordt door twee kinderen met levenslust, vroolijkheid en goedaardigheid op het gelaat, alles begeleid door den trouwen hond, die van genoeg tegen het paardje opspringt, — ernaast stel ik de hartverheffende muziekavonden met harp, clavecimbel en strikinstrumenten, -- den collectionneur van een menigte vreemde en zeldzame voorwerpen, anders reeds lang verloren geraakt, thans met zorg bewaard tot een beter gebruik, — de beleefdheid, het fatsoen, de

gezelligheid, den tact om het familie en vrienden aangenaam te maken.

En wie zal het zeggen, hoeveel pessimisme, nijd en afgunst, levensmoeheid en wat al meer, opgedaan in de schadelijke atmosfeer eener groote stad, hier in Gods vrije natuur, temidden van een bescheiden trouwhartige bevolking, omgezet werd in opgeruimdheid, liefde, althans genegenheid tot den evenmensch, helderheid van geest, gezondheid en levenslust?

Op zijn minst genomen vind ik de eerste opvatting uitgebeeld door de bekwame hand van een Cornelis Troost, zeer eenzijdig.

A. ALPHEN AAN DEN RIJN.

1. De Hoogenburch.

Deze plaats lag dicht bij het dorp Zwammerdam, en den Steekter polder, is nòg met dien naam bekend, doch geheel tot boerderij ingericht.

P l e m p e r in zijn Beschrijving van Alphen, blz. 108, zegt er het volgende van:

„De Steektze (polder), daar leid, by Swammerdam, „het land den hoogen Burg in, zo benoemd van ‘t „Rooms (Romeinsch) gestigte Alpheni Castra, den „Burgh te Alphen. Een geweldig Oorlogsmagazijn, „dat op den vierkanten grond met zijne Metzel- „muurwerken ruim een morgen Lands besloeg.”

„Onder de blijken deeser aaloudheid aldaar uit „d'aarde opgedolven zijn ons voorgekomen, eene „steen, daar men, hoewelze gebrooken was, nog de

„letters op zien kon Leg. I N. van het eerste Legioen,
 „t Minervische Eene Albastergrauwe dood-
 „kist, uit enkel rots gehouwen, schier een handbreed
 „dik, en ter lengte van ruim derdehalf ellen, van binnen,
 „in het midden en aan 't hoofd en voeteinde, met
 „verscheide onkenbare Karakters besneden. De letters,
 „van ouds daar op te zien, zijn door het gebruik en
 „de alvernielende tijd, uitgesleeten. Dit was de Graf-
 „tombe, zeid men, van Koning Ezeloor.. Van
 „de penningen zal 't niet ongerijmd schijnen, dat men
 „kortbondig eene schets, lustige leezer, het vermaak,
 „en d'onkundige bezitters kennis geeve. Zij zijn 'r,
 „goude, zilvere, kopere, en by meenigte. Behalven
 „d'onkenbaare, door de roest opgevreeten, hebben
 „we, met 'er gewoone agterbeeldjes en omschrijvingen,
 „de volgende : Hier zijn ook Pilaartjes uit-
 „gegraven, van rood rond steen, met letteren geteikend,
 „en tussen de voegzels, hier en daar, ingeleid met
 „verscheidene penningen : een sierlijk potje, geboot-
 „zeerd van dergelijke aarde, met een Leeuwskop
 „daarop: Verzengde tarw, het overblijfsel van den
 „voorraad der Romeinse krijgsbenden.”

Wij laten deze mededeelingen voor rekening van den schrijver. Mogelijk vindt prof. H o 1 werd a gelegenheid en genegenheid een onderzoek ter plaatse in te stellen; het zou dan spoedig blijken of hier werkelijk sprake is van een oude nederzetting.

Als er een Albiniana in deze streken gelegen heeft, moet het hier geweest zijn. Doorgaans gaat men van een verkeerd standpunt uit en meet men den afstand van de tegenwoordige kerk van Alphen uit.

Dat toch mag men in het geheel niet doen. Uit oude goede berichten blijkt dat het oude Alphen in den polder Steekt heeft gelegen en dat het tegenwoordige dorp Alphen in den ouden tijd als een aanhangsel of een nieuwe buurtschap bij het oorspronkelijke Alphen werd beschouwd.

* * *

Haesje Jansdr., weduwe van Cors Jacobsz., wonende te Alphen, bij Zwammerdam, droeg 11 Maart 1656, geassisteerd door haar zoon Jan Co r s s e n, de huizinge, barg en schuur, staande op circa 12¹/₂ morgen lants, gelegen op „de Hooge Burch”, voor f 940.— op aan Juffr. Catharina de Pottre, weduwe van Jhr. Lambregt van der Horst.

In 1686 was „de Hoogenburch” in bezit van Joncheer Cornelis Bam, Heer van den Vrijenhoef (onder Aarlanderveen) en was toen met woning, als huis, barg en schuur, genaamd de H. 31 morgen groot.

In 1693 verkocht Jkvr. Jacoba Agnes Theresia van Bam, huisvrouw van Nicolaas van der D u y n, Heer van Rijswijk, de Mye, etc., dochter van wijlen Wenefrida van der Horst, eenige dochter en erfgename van wijlen Lam b r e g t v. d. H. en Catharina de Pottre, een deel land van „den Hoogenburch”.

Eigenaar was tot 1783 Ds. Michiel Z w a r t e n - d i j k, die 20 Januari 1783 als Remonstr. predt. te Utrecht overleed. Later had hier Ds. J a n K o n i j n e n - b u r g, hoogleeraar bij de Remonstranten, zijn buitenverblijf.

Het oude huis, thans in het bezit van den bouwman Roest, is eenige jaren geleden vrij wel geheel door brand vernietigd.

2. Over-'t-Veen.

Gelegen in het Steekt, en denkelijk tusschen het Goudsche Rijpad en Zwammerdam. Geen inwoner van Alphen kon mij meer meedeelen, wáár deze buitenplaats precies heeft gelegen. De naam zou aanduiden, dat zij lag tegenover een veenderij, die vermoedelijk in Aarlanderveen plaats had.

Werd 15 April 1713 het lijk aangegeven van Bernardus Vroombroek, te Rotterdam overleden en te Alphen begraven, broeder van Jan Vr.: den 27 Nov. 1717 werd het lijk van Arnoldus Vroombroek te Alphen aangegeven (f 6.), vader van Jan Vroombroek.

Den 30 Mei 1720 nu transporteerde Juffr. Maria S l o o s, weduwe van, en buiten gemeenschap van goederen gehuwd met den Heer Arnoldus Vroombroek de buitenplaats „Over-'t-Veen” op de echtelieden Nicolaas Riemersma en Elisabeth Longespée. Het goed bestond toen uit een hofstede, als woningen en landerijen, groot circa 22 morgen, zijnde 16 m. op het Steekt en 6 m. op het Rijnveld gelegen, benevens nog 3 m. mede op het Steekt.

Wie was die Riemersma? Van 1734 tot 1755 fungeerde een N. R. als chirurgijn te Haarlem (Alg. Ned. Fambl. XVII : 21, 22). Een andere N. R. was van 1701 tot 1712 O.I. predt. geweest en woonde in 1726 te Leiden. Dit moet hij zijn! Elisabeth

Longespée was zijn tweede vrouw, de eerste vinden wij met haar drie kinderen in „Navorscher” 1901 bldz. 306. Zie ook : v. T r. de B r L I y n, 0.1. predikanten.

In 1724 was de buitenplaats met de landerijen groot 13 m. 588 r.; in 1734 was de bezitting vermeerderd met 11 m. 100 r. benevens 9 m. 500 r. op het Rijnveld. In dat jaar staat Riemersma op het quohier voor zijn landgoed 0. vermeld onder n°. 53 en werd daarvoor aangeslagen voor f 6-0-0. Zijn landerijen werden gebruikt (gepacht) door H u y b e r t Dame. Drie jaar later deed hij de buitenplaats van de hand. Nog in 1756 waren er twee zoons van hem in leven, t.w. Mr. Gerard, die te Leiden woonde, en Johannes Riemersma; beiden kwamen toen op voor een hypotheek op „Over-’t-Veen”.

Den 20 Febr. 1737 verkocht Nicolaas Riemersma, wonende te Leiden, deze buitenplaats aan Nicolaas Antony Kohl, won. te Amsterdam. Het goed was toen groot 25 m. 138 r. Van hem, die ook in 1748 als eigenaar voorkomt, is mij niet veel bekend. De volgende zijn, zoo vermoed ik, zijn ouders. In 1749 kwam met kk. attestatie uit Stokholm te Alphen : Sop h i a G r i l l, huisvrouw van den Heer Nicolaas K o h l, tegelijk met haar arriveerde uit Amsterdam beider dochter Ma r i a D o r o t h e a K o h l, die weer in 1767 daarheen vertrok. N i c o l a a s K o h l overleed op „Over-’t-Veen” en werd 2 Oct. 1751 uitgevoerd naar Zwammerdam; zijn weduwe leefde nog 15 jaar met haar dochter op dit buitengoed, den 16 Aug. 1766 werd ook háár lijk naar Zwammerdam gebracht. De dochter M. D. K o h l staat in

1760 als eigenares, in 1768 echter Mevr. de Wed. P. Vermeere.

De eerstgenoemde Nicolaas Anthony Kohl heeft reeds veel vroeger „Over ‘t-Veen” vaarwel gezegd. Hij is Raad-fiscaal in de kolonie Suriname geworden en huwde daar met W. H. Maur i c i u s, dochter van J. J. Ma u r i c i u s, Gouverneur van Suriname. K o h l is in die Kolonie overleden, zijn vrouw hertrouwde met N. S t r u b e, Raad van Politie aldaar.

In 1772 wordt als eigenaar van „Over ‘t-Veen” genoemd: Joost Hendrik Vos, die de landerijen in eigen gebruik hield. Hij had 28 October 1767 voor notaris W i l l e m D e c k e r te Amsterdam zijn huwelijksvoorwaarden laten opmaken met Vrouwe Ca t h a r i n a van den Bergh. Het huwelijksgeeluk was echter van korten duur. In Febr. of Maart scheidde het echtpaar van tafel en bed. Voor *f* 6000 aan contanten mocht hij de buitenplaats „Over ‘t-Veen” behouden en tot in 1782 komt hij dan ook als eigenaar voor. Ongelukkig was hij telkens in geldelijke moeilijkheden. Op den 23 Mei 1775 belastte hij zijn bezit met *f* 5000 ten behoeve van Mr. G. B e e l a e r t s van Wieldrecht; den 16 Dec. 1776 met **f** 1200 en 5 Aug. 1778 nog eens met *f* 200 van denzelfden en eindigde met 27 April 1782 aan zijn schuldeischer „Over-‘t-Veen” te verkoopen voor *f* 13000. Bij die gelegenheid werd de bezitting als volgt omschreven: Een hofstede, genaamd „Over-t-Veen”, bestaande in een heerenhuizinge, huismanswoning, bouwhuys met het speelhuis staande buitendijks voor de voorn. woning, alsmede de schuur en daaraan hoorende

landerijen, te zamen groot 37 morgen, 62 roeden (waarvan 1 m. 100 r. leenroerig aan Vianen!)

Mr. Beelaer t s vergrootte de bezitting door aankoop van

1° een boerderij met $\pm$ 12 m. 200 r., voor *f* 3615 (23 Mei 1783),

2° een boerderij met $\pm$ 14 m. voor *f* 8000 (23 Mei 1783), — en

3° een boerderij met $\pm$ 27 m. 300 r. voor *f* 7200 (7 Juli 1785).

Hij werd in den aanvang van 1795 onder curateele gesteld, maar onttrok zich aan zijn curatoren door zich te Alphen op te houden, vandaar ging hij na ontdekking naar Amsterdam. Ook daar opgespoord zijnde, werd hij te Beverwijk in een inrichting voor zwakzinnigen geplaatst, alwaar hij 24 Januari 1809 overleed.

Bij openbaren verkoop (vermoedel. door zijn curatoren) kwam „Over-'t-Veen” in bezit van Vrouwe Ida Bartha Hoff, weduwe van den Heer Adam Straatenus (zie Ned. Leeuw XX : 85), die nog in 1816 als eigenares staat aangeteekend.

3. Vredebest (?)

Deze buitenplaats, waarvan mij de naam onbekend is, werd van 1724 tot 1769 bezeten door Jan Crauwat. Hij werd in 1734 voor zijn buitenplaats aangeslagen voor *f* 4 en voor zijn bouwhuis, schuur en zomerhuis voor *f* 3 (Quohier 1734 n°. 58).

Het goed, dat dicht nabij „Zeelust” was gelegen,

was groot 22 morgen, 150 roeden. In 1769 trad als eigenaar op de heer Jan van Ravensbergen, ¹⁾ uit Gouda. Hij overleed te Gouda in 1795. Bij die gelegenheid werd de bezitting beschreven als: een heerenhuizinge, boomgaarden, hofstede als huis, erve, berg en schuur met $\pm$ 18 morgen land in den **Steekter** Polder, strekkende met een uitterdijk voor uit den Rijn, over den Rijndijk tot achter aan de toegangswetering toe, belend ten O. : **G e r r i t S t r e n g** ten W: van der Hoeve, — en nog 5 morgen 300 roeden op het Rijnveld.

Jan van Ravensbergen had het heerenhuis zelf bewoond. Dit werd in Aug. 1796 getaxeerd op f 7200 en kwam in dat jaar in bezit van **V i n c e n t S n o e c k** van Tol (zie Jaarb. Ned. Adel 1, 245; zie ook hierachter op „Rijnoord” n°. 40) die nog in 1798 als eigenaar wordt genoemd.

4. **Zeelust** voorheen : Beeterhoop.

Vlak ten W. van het tegenwoordige station Gouwsluis lag vroeger de buitenplaats „Zeelust”.

Onder den naam „Beeterhoop” waren in 1704 de Heer Reijer van der Burg en Juffr. Maria Storm, echtelieden, bezitters van dit goed. Ook in 1712 en 1724. In 1732 was eigenaar Jan Gosenson; het was toen groot 8 morgen 500 roeden, benevens

1) In 1748 bezat een zekere Heer Sebastiaan Ravensberg, echtgenoot van **Hermína Cruwaat**, 12 m. 200 r. lands in den polder „het Steekt”.

4 m. 500 r. en nog 3 m. 350 r. op het Rijnveld gelegen. Hij hield de landerijen in eigen beheer en staat op het quohier van 1734 onder n°. 60 aange-teekend als bezitter van de buitenplaats „beeterhoop” met een aanslag van f 4-0-0. Hij bezat toen daarnaast een bouwhuis, schuur en zomerhuis en nog (samen met Pieter Timmer) een bouwhuis en schuur. Den 7 Maart 1735 verkocht Juffr. Cor nelia Lori é, wed. en boedelhoudster van den Heer Jan **Go** s e n s o n, wonende te Gouda, „Beeterhoop” aan A n d r i e s T i m m e r, notaris en procureur te Gouda, voor f 5500. Deze bezat 9 morgen en nog 8 m. 200 r. Vierj aar later waren de beide perceelen, bij doode van A n d r i e s Timmer voor f5200 verkocht aan den Heer Jan T a a l m a n, die toen beschikte over 17 morgen 200 roeden.

Genoemde Heer T a a l m a n, die den naam van „Beeterhoop” veranderde in die van „Zeelust”, was de bekende J o a n T a a l m a n, luitenant-admiraal van Holland en Zeeland, in 80-jarigen ouderdom op den 3 Juni 1755 ontslapen. Als eigenaar van zijn buitenplaats „Zeelust” werd hij opgevolgd door den Heer Abraham Jacob Hiddink, van 1761 tot 1769 door Frederik Luyt. Denkelijk was deze laatste echter maar een bewoner en was het bezit eigenlijk in handen van Geertruy Jacobs Stehouwer die 24 Januari 1767 overleed en „Zeelust” aan haar tweeden man Cornelis Willemsz. Rijnsburger naliet.

„Zeelust” wordt ons in dien tijd aldus beschreven: een hofstede genaamd Z. bestaande in een heeren-

huizinge, speelhuis, bouwhuis, berg, stalling en schuren, bepooting en beplanting, met $\pm$ 25 morgen 320 roeden zoo wei- als hooiland, als teelland, staande en gelegen bij de Goudsche Sluis op de polders Steekt en Rijneveld, met 17 morgen op het Steekt, strekkende met een uiterdijk uit den Rijn over den Hoogen Rijndijk tot aan de toegangskade, belend ten O. de Heer Ravensberg, ten W. den boedel, en 4 m. 300 r. op Rijneveld etc. Vóór de buitenplaats, d. w. z. tusschen Rijn en dijk stond de herberg „t Groeneveld”.

Van 1769 tot 1775 vinden wij Cornelis Willemsz. Rijnsburger, na hem Cornelis van Swieten als bezitter. Deze verkocht „Zeelust” 8 Januari 1780 aan Klaas Marijn k voor f 8000 terwijl het in 1782 in bezit kwam van den Heer van der Hoeve en echtgenoot, die er nog in 1798 als eigenaars van worden genoemd.

In het Aardr. Woordenboek van Van der Aa staat dat het heerenhuis is afgebroken en er thans nog een boerderij wordt gevonden, die met de gronden groot is 17 bunders 95 vierk. roeden en 95 vierk. ellen.

Oude ingezetenen van Alphen vertelden mij dat op „Zeelust” de eerste beetwortelsuikerfabriek uit ons land gevestigd is geweest. Thans is het onder den naam van „Dora's Hoeve” een bezitting van den landbouwer H o o i m a n s.

5. Rhijnhart.

Over dit goed leze men de uitvoerige mededeelingen

van Jhr. Mr. W. A. Beelaerts van Blokland in het Leidsch Jaarb. van 1916.

In 1732 was de Heer Steven Adriaan van Welderen eigenaar en was het goed groot 38 morgen, 50 roeden. Bruiker was Egbert Bel t. Op het quohier van 1734 staat dezelfde eigenaar aange-teekend en worden het bouwhuus en de twee schuren aangeslagen voor f 4.-. Nog in 1756 komt van Welderen als de eigenaar voor, doch in 1790 was het in bezit van den Heer Leonard de Thom eese. Deze bezat hier een huis en twee schuren (aanslag f 3-12-0) en 24 m. 540 r., benevens nog 13 m. 350 r. lands.

6. Rijnlust.

Tusschen Gouwsluis en het Dorp van Alphen gelegen, was dit goed van 1724 tot 1732 het eigendom van den Heer Dirk Fiool. In 1732 in het bezit gekomen van Cornelis van Aerssen, heer van Voshol, staat hij als zoodanig op het quohier van 1734 aangeslagen voor f 6-13-0 (op n°. 137). De buitenplaats groot 2 morgen en 242 roeden had daar naast een bouwhuus met schuur en 47 morgen 300 roeden land. Over van Aerssen zie men „Adels archief” 1902 bldz. 183. Tot in 1752 hield hij de buitenplaats aan, van 1752 tot 1767 vindt men als eigenaar de heer M e l c h i o r M u l l e r. Deze, eigenaar van „Berendrecht” (zie n°.44) en van „Rijnlust”, liet de beide lustplaatsen 20 Juli 1767 publiek verkoopen. Bij die gelegenheid staat „Rijnlust” beschreven als „de buytenplaats of hofsteede genaemt R. met deszelfs

bepoot- en beplanting, Heerenhuysing en Orangerie, mitsgaders Boere-wooning en Landerijen, alsmeede het Laantje of Allée met het Speel- en Duyfhuys". (Zie Leidsch Jaarboekje 1913 bldz. 109.)

Daarna was van 1768 tot 1782 in het bezit van „Rijnlust” Hermannus van Seppenwolde. Hij, procureur voor Rijnland, werd als zoodanig toegelaten tot de vierschaar voor Alphen 3 Juli 1756. Met zijn vrouw Anna Amelia Kreet woonde hij te Amsterdam, althans in 1772, doch ook wel op „Rijnlust” want hij liet in 1772 en 1776 te Alphen kinderen doopen en één aldaar in 1774 begraven. (Zie ook Alg. Ned. Fam.bl. XIV bl. 213.)

In 1783 ging het goed over op de WelEd. Geb. Jonkvr. van Warmvliet. Den 7Sept. 1788 werd te Alphen aan Catharina Wilhelmina van Warmvliet betoog afgegeven om te Utrecht te mogen trouwen met Jean Marc Antoine de Jaussaud de Vedelin. Zij is vermoedelijk haar man gevolgd en heeft de buitenplaats van de hand gedaan, want in 1788 staat als eigenaar Hendrik Riemse (Transportboek XX fol. 82). Hij heeft de buitenplaats afgebroken en verkocht de gronden in 1789 aan den heer A. T. Blanken (Transportboek a.v. fol. 139 verso), die nog in 1798 als eigenaar voorkomt. In 1811 echter waren de gronden in bezit van Pieter baron de Smeth.

7. Ruysigt.

Was gelegen tusschen Gouwsluis en het Dorp van Alphen. In 1734 werd Cornelis Kenneweg voor

zijn „buytenplaats genaamt „Ruymstg” aangeslagen voor f 6-13-0 (Quohier van 1734 n°. 153). Omstreeks 1780 wasdeheer Dominicus Daniël Roosmale eigenaar van deze buitenplaats en van een huis, onder n°. 153 en n°. 152 in een quohier vermeld. Kort en tijd later was bezitter de heer Di r k H e y - dem a n (zie Transportb. XX fol. 81 verso). Deze overleed te Alphen 27 Sept. 1795, nalatende als weduwe Geertruid Wiggers. Hij had zijn testament gemaakt te Amsterdam 4 Juli 1782 voor notaris Joh. Arn. Lette en bezat bij zijn dood $\frac{1}{4}$ in een huis en erve genaamd „Ruymstg” belend ten N. de Erve Wed. Meurs, ten Z. Gerard Willem van Blijdenberg en strekkende van den H. Rijndijk tot aan den Rijn. Hij woonde ook daar (Coll. Succ. 1 Febr. 1796).

Na zijn dood werd Mejuffr. Maria Jordens, weduwe van den Heer Willem van Hemert, (zie op „Zuidzicht”, n°. 30) eigenaar van het goed (Proth. B.B.B. fol. 66). Zie over haar: Navorscher 1918 : 353.

Vermoedelijk lag deze buitenplaats op de terreinen van de tegenwoordige Asphaltfabriek.

8 . **Swaenswijk.**

Gelegen tegenover het „Hof van Alphen”. Juffr. Martina de Groen, weduwe van den heer Adrianus Rietveld schenkt 17 Juni 1704 (voor notaris H e n d r i k W e g e w a e r t t e 's-Gravenhage) „Swaenswijk” aan haar neef Mr. Philips van Leeuwen,

advocaat voor de Hoven van Justitie in Holland. Den 6 Mei 1710 werd er boelhuis gehouden op de plaats „Swaenswyck” tegenover het „Hof van Alphen” by den Bode Jan Huberts van der Burg, als last en ordre hebbende van Ds. Joannes Haec k, bedienaar des Godd. Woords te Reeuwijk, in huwelijk hebbende Juffr. Anna Maria Couwenhoven. (Boelhuisboek, bldz. 427--437).

Cornelis van der Schalke, eigenaar van een „buytenplaats genaamt „Swaanswijk” staat op het quohier van 1734 onder n°. 156 aangeslagen voor f 6-13-0.

In 1801 verkoopt Jan Herman Heller aan Pieter en Hendrik en Dirk Koopman den grond of erve waarop voorheen het huis genaamd „Zwaanswijk” gestaan heeft, voor f 550.

9. Oud-Calslagen of Het Hof van Alphen.

„Het Hof van Alphen” zal in den ouden tijd een kasteelmatic voorkomen gehad hebben; de stichting er van verliest zich in het duister. Mogelijk heeft het in de middeleeuwen tot verblijf gestrekt aan de familie van Alphen, die ~~nu~~ al werd herhaalde malen naar de leensovergangen gezocht -- niettemin de ambachtsheerlijkheid van Alphen moet hebben bezeten. In het begin der 16^e eeuw behoorde dit huis aan Jacob Copier, den man, die de „Copierenkade” heeft doen aanleggen. Hij kocht in 1511 de heerlijkheid Kalslagen (verdwenen dorp, ten N.O. van Leimuiden), waarschijnlijk is deze koop van invloed

geweest op de benaming „Oud-Calslagen” die voorheen aan dit huis werd toegekend, doch thans geheel en al in het vergeetboek is geraakt.

Zijn zoon Jacob Cop i er behoorde tot de Verbonden Edelen, hield geheime briefwisseling met den Prins van Oranje, en leende zijn huis te Alphen tot gestadige onderhandelingen met Paulus Buys, pensionaris van Leiden, en den Heer van Swieten. In 1567 week hij uit het land, werd later Rekenmeester te ‘s-Gravenhage en overleed in 1584 te Antwerpen (Zie „Leidsch Jaarboekje” 1911 bldz. 50).

Weinig bizonderheden zijn van dit oude huis overgeleverd. In het laatst der 16^e eeuw werd het bewoond door den ouden Watergeus Dirk Duyvel, alias Dell, die er als „Monsterheer” (= commissaris van de monstering over het krijgsvolk) in 1599 is overleden.

In 1623 trouwden te Alphen: Dirk Dircksz. van Wyckenburch j.m., dienaar des G.W. tot Alphen, — en Dirckgen Dircksdr., j.d. wonende op het Hoff. Denkelijk is dit wel geen verwante van den ouden Watergeus; toch kwam diens naam nog later in de oude kerkregisters aldaar voor. Den 24 Febr. 1639 ontving nl. Dirck Dircksz. Del, j.m. van Alphen, betoog naar Haarlem om aldaar te mogen huwen met Catharina la Febre j.d. van Haarlem.

In het begin der 17^e eeuw schijnt het huis geheel te zijn afgebroken en werd er op dezelfde plaats onder denzelfden naam een geheel nieuw gezet. Mag

men P. P l e m p e r gelooven dan geschiedde dit in 1623 (Besch. van Alphen, bl. 149) door eenen Thomazius „uit Indië en aldaar met ‘er woon getogen”. In hetzelfde boekje komt een fraaie gravure van „het Hof van Alphen” voor, door F. B l e y s w y c k. Het schoone buitengoed vertoont aldaar een hoofdgebouw van twee verdiepingen met trapgevels aan beide zijden, van voren geflankeerd door twee zeshoekige of achthoekige torens, van achteren met een hoogen achthoekigen toren. Op bladz. 131 roemt P l e m p e r den schoonen boomgaard van „het Hof”, terwijl hij op bl. 149 meedeelt dat het Hof „met waterzingels en eene kring van Vijvers beslooten” is.

In het prothocol van den notaris P. C l z. v. Rijn te Leiden (1626 n°. 103) staat echter, dat Mat t h i j s van Overb e e k, wonende op het Rapenburg, in 1623 te Alphen een hofstede had laten bouwen, waarschijnlijk door Louris den Meyer, Mr. metselaar. Wij zullen Matthijs (van) Overbeeck beneden verder ontmoeten.

Wat Th o m a z i u s aangaat: de volgende zal zijn zoon zijn. Op den 17 Mei 1654 verkreeg te Alphen A d o l p h u s T. j. m. van Batavia, wonende te Utrecht, betoog om Maria van Halewijn j. d. wonende te Alphen, te K a m e r i k te mogen huwen. Zij schijnen zich dadelijk te ‘s-Gravenhage te hebben gevestigd: hunne kinderen komen daar in de doopboeken der Herv. Kerken voor, maar het loont niet de moeite die hier af te schrijven. Den 13 Juni 1667 werd hij zelf in de Nieuwe Kerk te ‘s-Gravenhage begraven, zijn weduwe leefde nog tot 1703 en den 8 Februari

van dat jaar werd haar lijk in hetzelfde graf van haar man bijgezet. (Wapenheraut XV : 320, 321, en mogelijk ook El i as, Vroedsch. van Amsterdam.)

In 1648 werd „het Hof van Alphen” in eigendom bezeten bij Matthijs Overbeeck. In 1668 kocht Jacob van der Meer, Heer van Alphen en Rietveld en Grijsoord het goed van den heer David Honthum, gehuwd met Juffr. Margaretha van Overbeeck, voor hemzelf en als procuratie hebbende van de verdere heeren Overbeeck. Koopprijs was f 41000 aan contanten. Het wordt bij die gelegenheid beschreven als „de huizinge en hofstede van ouds genaamd het Hoff, ofte het Huys Calslagen, met de bouwhuizen, schuren, hooibergen, hoven, boomgaarden, tuinen, uiterdijk ende landen daaraan behoorende, groot circa 30 morgen 228 roeden, staande en gelegen binnen den Ambachte, dichtbij den Dorpe van Alphen, belend en belegen ten O. den Rijn, Hoogen Rijndijk en het nieuw gegraven kanaal, ten Z. de kinderen van den Heer Jacob Spakenburgh, ten W. de molenwetering en werf en ten N. mede de molenwerf en Vliet”.

Jacob van der Meer, heer van Alphen etc. overleed in October 1689, vermoedelijk te 's-Gravenhage, want zijn lijk werd aldaar „10 poosen” overluid (voor de som van f 32-15-0). Bij zijn echtgenoot Maria Christina van Soelen, liet hij twee zoons na, waarvan de oudste, Huybert van der Meer, oud 26 jaar, op den 30 Nov. 1690 met den ambachtsheerlijken titel werd verlijd. Hij overleed echter reeds in het volgende jaar, zoodat het verlij

overging op zijn broeder Willem Assuerus van der Meer, die op elf-jarigen leeftijd, 16 Mei 1692 als leenvervolger optrad. Hij woonde in 's-Gravenhage, het huis „Oud-Calslagen” onbewoond latende, zoodat (zie „Navorscher” 1915 : 440) de voogden van den minderjarigen Heer Van Alphen het huis gedurende zijn minderjarigheid trachtten te verhuren (1700).

Volgens de trouwacte, geregistreerd in het trouwboek voor het gerecht te Alphen, is deze W. A. v. der Meer, Heer van Alphen, Rietveld, in Grisoot etc. op den 24 October 1708 op het huis „Oud Calslagen” gehuwd met Jonkvr. Geertruyd Theresa N.orf, wonende te 's-Gravenhage. Hij is in Oct. 1742 op dat huis overleden, den 18 October werd zijn lijk te Alphen aangegeven. Zijn bezittingen liet hij na aan zijn zoon Jacob van der Meer, die echter noch op de ambachtsheerlijkheid van Alphen, noch op het huis „Oud-Calslagen” veel prijs schijnt te hebben gesteld. In 1744 liet hij deze eigendommen in het openbaar veilen en verkoopen (zie: Catal. Gem. Bibl. van Leiden, n°. 9049) Kooper was van de heerlijkheid Alphen, Catharina de Wilde, weduwe van Ds Abraham Josua Braconier die er op den 8 Mei 1745 mee werd verlijd. (Zie Mdbl. Ned. Leeuw XXXV: 58 60.)

Waarschijnlijk is „Het Hof van Alphen” toen aangekocht door den Heer Jan Sarvaas, Abr.zoon, die destijds te Alphen woonde en met stelligheid van 1756 tot 1764 als eigenaar staat aangeteekend (zie over Sarvaas: Mdbl. Ned. Leeuw XXXV : 30, 31, 63, 149,150.) In 1764 volgde zijn aanverwant G i d e o n

Mor hem als zoodanig op. Deze overleed te Alphen, werd 18 Juli 1787 naar Amsterdam vervoerd en had bij zijn echtgenoot Juffr. Johanna Elisabeth Bo ngaa rd (begraven 27 Jan. 1781) geen kinderen. Bij zijn overlijden liet hij de hofstede „Oud Kalslagen” na, groot 5 morgen, 150 roeden en getaxeerd op een waarde van f 8000. De bezitting werd toen eigendom van den grooten grondeigenaar W i l l e m R i j n s - b u r g e r , die het huis heeft doen sloopen, want op het einde der 18^e eeuw bestond het niet meer. Hij overleed 30 Januari 1796 te Alphen en zijn vrouw M a r r i g j e S a m s o m bracht het bij haar 2e huwelijk met C o r n e l i s S p r u y t in het bezit dier familie.

Het tuilmanshuis is nog heden aanwezig. Een oude man, die er woonde, bezat nog een kist met boeken uit het oude Hof afkomstig. Één boek, een geschreven medicijnboek, waarin de toenmalige schoenmaker, later „professor” de Haas dikwijls zat te bladeren, werd door den ouden van D o n k aan dezen „medicijnmeester” afgestaan en hieraan ontleende deze wijd en zijd bekende man zijn geneeskundige kennis.

Op de gronden waarop vroeger, „het Hof van Alphen” stond, is in het midden der 19^e eeuw een R.C. Kerk met pastorie gebouwd, die tot 1885 heeft dienst gedaan. Op dezelfde plaats is later het St. Jozefsgesticht verzezen. De schilder B a u e r die het winkelhuis aan de Hofbrug bewoont, deelde mij mede dat zijn huis nog het oude portiershuis van het Hof is geweest. Behalve de Hofbrug en de Hoflaan, herinnert de Hofzichtstraat nog aan dit verdwenen gebouw.

10. Het Huis (te) Leeuwen.

Van dit merkwaardige gebouw zijn bijna geen wetenswaardigheden bekend. De Heeren W. S. G. A. en Jac. van Leeuwen, schrijvers van een goed uitgewerkt artikel over het „Geslacht van Leeuwen en zijne leengoederen in het oude Rhijnland” (zie Navorscher 1918 en 1919) komen tot de conclusie dat het in Alpherhoorn heeft gelegen. Dit is dan het oude stamhuis, dat waarschijnlijk op dezelfde plaats stond van het latere „Swanendrift” (zie hierachter). Wat nu hier volgt, heeft betrekking op een ander huis, het z.g. Schoutenhuis, waar een jongere tak woonde. P l e m p e r in zijn „Beschr. van Alphen” blz. 132 zegt het volgende: „Het getal der huizen, „aan de hooge en lage zijde binnen des Dorps brand- „schouw staande, is ruim honderd vijftig; en daar- „onder het Huis te Leeuwe, van ouds de woning der „Heeren van Alphen, en Schreevelsregt, (ruim honderd- „veertig morgen Lands beslaande, die nu in de golven „van de Meer zijn bedolven). Dit Huis, dat A^o. 1619 „verbrand en herbouwd is, wierd in den Jaare veertien- „honderdvijftig door W i l l e m van L e e u w e n a a n „de Was z e n a r e n opgedragen, die het van haar, „als Pluimgraven, wederom ontving voor onversterflijk „Erfleen, en twee paar oude Swaanen met de Jongen „te houden in den Rijn, te verheergewaden met een „rooden Sperwer, of een stoop wijns.”

Uit deze mededeeling blijkt 1^e dat P l e m p e r de twee huizen „Leeuwen” met elkaar verwart, en 2^e dat het hier door ons bedoelde „Huis (te) Leeuwen”

onder de dorpsbrandschouw (in oude stukken: „het „vierkante dorp van Alphen”, d. i. de kom, waarbij ook de lage zijde werd gerekend) stond. Dus midden in het tegenwoordige dorp. Ook blijkt dat het na den brand van 1619 is herbouwd; P 1 e m p e r zal het dus nog gekend hebben, maar begeeft zich in zijn boekje alleen in die details, welke wij misschien nimmer noodig zullen hebben.

Omtrent den brand van het „Huis (te) Leeuwen” vermeldt een oud stuk in het gemeente-archief van Alphen het volgende :

„Compareerde voor de onder genomineerde Schep-
 „pen(en) tot Alphen Jan Arysz. van Hoogeveen
 „out ses ende tsestich Jaeren, Steven Matheusz.
 „(= v a n H e y n i n g e n) out ses ende vyftich Jaeren,
 „ende Dirck Pietersz. van Heyningen out
 „vyftich Jaeren ofte elcx der omtrent, Rechtelick
 „gedachvaerd omme daer waerheyt getuygenisse te
 „geven ten versoecke van E: Heere G e r a e r t Beun
 „v a n W e n der Ambachtsheer tot Alphen voorsz.,
 „waerachtich te wesen hoe dat ons deposanten alle
 „wel bekend is dat in den Jaere XVJ^c negenthien
 „op den XIX^{en} Mey wesende pincxterdach Godt
 „Betert binnen den dorpe van Alphen voorsz. afge-
 „brant de Kerck, predicants en(de) Schoolhuys aldaer,
 „mitsgaders noch een merkelyck getal van huysen
 „dat in een seer cort stont en(de) oock onder anderen
 „mede huys van Za: Phillips van Leuwen in
 „syn leven Ambachtsheer aldaer alwaer de stucken
 „conceren (eerende) het Ambacht ende gerechtich-
 „(heyt) van dien in seeckere beslooten kist waeren

„bewaert ende behoorlyck verseeckert, waer van
 „twee sleutels werden gehouden omme de slooten
 „te openen, een berustende onder de Ambachtsheer
 „en(de) een onder de Ambachtsbewaerders gelyck
 „als jegenwoordich wert geobserveerd, omme in
 „tijden ende wijlen de stucken in deselve berustende
 „gebruyckt te werden tot gerechticheyt en(de) (ver)-
 „stant vant voorsz. Ambacht; verclaerende voorts
 „sij deposanten dat mits desen vehementheyt van
 „den voorsz. brant niet mogelyck en is geweest
 „omme de voorsz. kisten te bergen. Sulcx dat zij
 „deposanten seer wel weten dat de Ambachtskiste
 „in de voorsz. brant is geweest ende bovendien
 „noch meest alle de goederen in den huysse van den
 „voorsz. Ambachtsheer sa: geweest sijnde, (ver)clae-
 „rende voor Redenen van wetenschap dat sij deposanten
 „als medehulpers sijn gecomen omme te bergen
 „voor soo veel mogelyk was. Uytgeseyt Steven
 „M a t t h e u s z. voor soo veel 't behulp en(de) bergen
 „aengaende is, maer is 't selve door den grooten
 „brant beleth als niet mogelick synde binnen den
 „huysse te comen soo door invallen van de kapgevels
 „als schoorsteenen van de voorn. Huysynge. (Ver)-
 „claeerde mede Abraham Jansz. van Thol,
 „Timmerman out omtrent drye ende veertich Jaeren,
 „dat hij naer den brant door ordre van den Ambachts-
 „heer ende Ambachtsbewaerder van Alphen voorsz.
 „wederom nieuwe kisten heeft gemaect soo van
 „Ambachtskist Westkist (lees : Weeskist) als Armekist
 „ende dat door oorsaecke deselve in den brant voorsz.
 „Sij gebleven. Wyders noch (ver)claeerende soo waerlyck

„moeste haer deposanten Godt allemachtich helpen
 „ende syn heylich woort. Aldus gedaen ende ge-
 „passeert ende Willem Dircksz. Doorenbosch
 „ende Cornelis Willemsz. Schaep schepen
 „die dese geteyckent hebben opten 1^{en} Septemb(er)
 „XVJ^c vier ende dertich ende was onderteyckent
 „, Willem Dircksz. Doorenbos ende Cor-
 „nelis Willemsz. Schaep.”

*

Tot een juiste plaatsbepaling waar dit „Huis te Leeuwen” heeft gelegen, biedt Navorscher 1919 bl. 210 een gegeven. Dáár staat: „Steven van Hey-
 „n i n g e n woonde aan den Heerenweg in het noord-
 „einde van Alphen, naast Philips Claesz. van Leeuwen.” De woning van Steven v. H. nu was in of naast den oliemolen, die in 1619 den brand van Alphen veroorzaakte en die niet dáár, maar aan de Aar werd herbouwd. Op diezelfde plaats werd de herberg „Sint Joris” gebouwd. Het „Huis te Leeuwen” heeft dus naast de „Sint Joris” gestaan, dus ongeveer over de St. Jorisstraat. Dáár voorbij was een grutterij waarin op Zondag 6 Sept. 1716 een zware brand ontstond, waardoor 25 huizen in den asch werden gelegd. Een steen, vroeger in den muur der grutterij (doch thans verdwenen) verhaalde hiervan :

Door felle Brant ben ik terneergeslagen,
 Maar nu met God ben ik weer opgebout.
 O Heer! bewaart ons dog voor sulke Plagen
 En met U Seegen ons nu weer bedout.

Anno 1717.

Vermoedelijk is bij den nieuwen brand het tweede „Huis te Leeuwen” ondergegaan en kon P 1 e m per dit ons dan ook niet meedeelen.

Volgens oude ingezetenen liepen de gangen onder de Schoolstraat tot den Rijn door. En dus vermoedelijk tot dit Huis.

Zie over het „Huis te Leeuwen” nog: Leidsch Jaarboekje 1915 bladz. 60. — Over het geslacht van Leeuwen: bovengenoemd artikel der H.H. van Leeuwe en mijn opstel in den Wapenheraut 1899 bl. 166 en 1915 blz. 297-310.

11. Ons Genoegen.

Was een aardig klein oud buitentje, sedert een twintigtal jaren gesloopt, dat dichtbij de „Postbrug” in de kom van het dorp Alphen stond en groot was 9 aren 23 c.A.

Wellicht woonde hier in het begin der vorige eeuw de Heer Johannes Jacobus Ooykaas, geb. te 's Gravenhage 1 Jan. 1786, en zijn echtgenootte Fredrica Wilhelmina Christina Hannesman, geb. te Cleve 28 Jan. 1787. Van 1811 tot 1834 was hij notaris te Alphen en na den dood van Leendert Ciggaar in 1823 burgemeester aldaar. Hij vond een opvolger in Burgemeester Lemzo Pynaker (zie op „Overpost” n°. 14).

In later tijd (sedert 1 Juli 1868) werd „Ons Genoegen” lange jaren bewoond door den ouden Heer Cornelis Henricus Jeekel, oud-ontvanger der

registratie, geb. te 's Gravenhage 8 Aug. 1799. Zijn echtgenootte Johanna Catharina Koekebakker was mede aldaar geb. 16 Febr. 1806. Bijna twintig jaar na den dood van dezen bewoner (25 Aug. 1889) werd het buitentje 26 Febr. 1898 door de familie Je e k e l verkocht aan den Heer J. d e Pij p e r; het werd gesloopt en de vrij gekomen grond werd door de firma Rok en de Pij per gebezigd tot terrein voor haar nieuwe, thans zoo vermaarde vruchtensapfabriek. Ik meen dat het oude toegangshek van „Ons Genoegen” nog aanwezig is.

Vlak naast „Ons Genoegen” bevond zich ± 1830 het postkantoor van den ouden heer Kluit. Ook deze zal dus het buitentje bewoond hebben.

12. Amstelstein.

Welke de oude naam van dit buitentje geweest is, is mij niet gebleken. Het bestond al reeds in het begin der 19^e eeuw want toen werd het bewoond door Trijntje Broer, weduwe van den Heer Cornelis Spruyt. Deze laatste was uit een Waddingsveensch geslacht (zie Alg. Ned. Fambl. XI : 188-190). Wellicht was het goed hem aangekomen door zijn tweede vrouw Ma r r i g j e Sam s o m, dieweduwewas van Willem Rijsburger, wiens naam wij bij vele oude buitenplaatsen zullen tegenkomen.

Laterwoondedaardezoon van Cornelis Spruyt en Trijntje Broer, mede Cornelis Spruyt geheeten Deze was papierfabrikant te Broek (voor-

malige gemeente, thans onder Waddingsveen) geweest en werd later kalkbrander en gemeente-ontvanger te Alphen. Hij en zijn echtgenoot Cathari na Ma r g a r e t h a M u l l e r, uit Haastrecht, zijn de ouders van den tegenwoordigen notaris te Alphen, den Heer J. C. Spruyt.

Deze familie Sp r u y t nu, bezat „Amstelstein” in den Hoorn (zie hierachter no. 22). Voor de aardigheid liet de broeder van notaris Sp r u y t (het mag ± 1860 geweest zijn) op den koepel van dit buitentje den naam „Amstelstein” aanbrengen.

Omstreeks 1885 heeft de toenmalige gemeente-secretaris van Alphen, de Heer N i c o l a a s S a m s o m dit plaatsje aangekocht en er zijn inrichting voor de gemeente-administratie gevestigd, die thans door het geheele land een welverdiende, vermaardheid geniet.

De genoemde koepel, thans het privé-kantoor der firma Sam s o m, bezit nog geschilderde penanten, in het begin der voorgaande eeuw door den Alphen-schen schilder Lodewijk Varossieau daarin aangebracht.

13. Welgelegen.

Den 9 Januari 1784 overleed op deze buitenplaats de eigenaar-bewoner J a n v a n d e r W i l t. Het goed was gelegen „in of aan” het dorp van Alphen, strekkende uit den Hoogen Rijndijk tot in den Rijn, belend ten Z. Pieter Moerkerk, en ten N. de Heer C. H e y t l a n d. „Welgelegen” werd toen (6 Maart 1784) ten behoeve der Coll. Succ. getaxeerd op f3000.

Piet er Budding q.q. transporteerde in 1798 de

buitenplaats „Welgelegen” aan R e g i n a M a g d a -
lena, — en Geertruida Rebecca Mensinga
voor de som van f 2800.

„Welgelegen” lag precies ten Z. van „Overpost”.
In 1835 kwam op „Welgelegen” de familie K u y s
wonen, die later „Overpost” betrok. „ Welgelegen”
sedert 10 Jan. 1854 (not. Dirk Nic. Roskes te
Leiden) persoonlijk eigendom van Mevr. de Wed.
Kuys-Bronkhuyze, werd daarna verhuurd (o a
was de kantonrechter Ledeboer huurder) en
15 Mei 1871 door haar (destijds gesch. echtgenoot
van Cornelis van der Vlies, burgemr. van
Hazerswoude) verkocht aan C o r n e l i s C o n i j n,
rentenier. Het wordt bij die gelegenheid beschreven
als „heerenhuis, genaamd W. met koepel aan den
straatweg en een kamer, alsmede uitzicht hebbende
op den straatweg, voorts stalling en verdere ge-
timmeren, tuin en erve.” De tuin is bij de verbreeding
van den Rijn ($\pm$ 1903) zeer ingekort en in dien tijd
is ook het koepeltje verdwenen. Thans heeft het
geheel niet meer het voorkomen van een buiten-
plaats. Het huis is ingebouwd tusschen andere huizen
en is nu eigendom van den Heer Bo uwe v. Wijk
(firma Rok en Zoon) die het ook bewoont.

Tusschen „Welgelegen” en de Postbrug woonde
in 1830 de Heer Gewin. Mogelijk heeft hij het
fraaie huis vlak ten N. van de Postbrug laten bouwen.

14. Overpost.

Deze nog bestaande buitenplaats ontleende haar
naam aan haar ligging tegenover de herberg „de

Prins van Oranje" in Oudshoorn, alwaar vroeger het generaal-postcomptoir was gevestigd.

De bouworde voert ons terug naar het begin der 19^e eeuw. In de voor ons beschikbare bronnen vinden wij deze buitenplaats niet vermeld. Ten Z. der plaats heeft vroeger het buitentje „ Welgelegen" gestaan, waarover men zie : n°. 13.

In het tweede kwartaal der 19^e eeuw woonde op „Overpost" burgemeester Dr. A n t o n i e L e m z o n P i j n a k e r. Hij zal het goed hebben laten bouwen. Deze was geboren te 's Gravezande 22 Febr. 1780 en kwam in Dec. 1805 uit Rhenen te Alphen wonen. Hij was 27 Aug. 1801 te Utrecht tot de uitoefening der genees-, heel- en vroedkunde toegelaten en 23 Aug. 1802 voor de medische commissie te Duisburg geëxamineerd en als officier van gezondheid aange-steld. Als fungeerend geneesheer, werd hij eerst te Alphen tot assessor en na den dood van J. J. O o y k a a s († 1834) tot burgemeester dezer gemeente benoemd, welk ambt hij tot zijn dood 8 Aug. 1849 bekleedde. Zijn naam blijft alhier in herinnering door een gedenksteen in het (oude) raadhuis van Alphen, op den hoek van de Bruggestraat, dat dáár onder zijn bestuur is gebouwd ¹⁾. (Zie over hem: Alg. Ned. Fam.bl. I, n°. 134, bl. 5^a en 136 bl. 4^b).

Na den dood van burgemeester L. P. werd „Overpost" betrokken door de familie Kuys. Jacques

1) „De eerste steen gelegd door F. J. W. L e m z o n P i j n a k e r, den 10^{den} Februari 1840". (Dit was de zoon van den burgemeester.)

Johan Kuys, geb. te Leiden 23 Juli 1800 en zijn vrouw Adriana Klasina Bronkhuize waren in 1835 uit Leiden te Alphen komen wonen op „Welgelegen” vlak naast „Overpost”. Zij hadden slechts één kind t.w. Jacobus Johannes Kuys. In 1884 schonk Mevrouw de Wed. Kuys-Broekhuysen een deel van het avondmaalzilver bij de N. H. Gemeente te Alphen in gebruik (zie Wildeman : Inventaris Kerkzilver).

Niet lang daarna is ze overleden; „Overpost” bleef bewoond door haar (krankzinnigen) zoon en toen deze $\pm$ 1910 te Alphen overleed werd de inboedel, waaronder vele antieke stukken door notaris C. van der Leemput in het openbaar verkocht. Het huis met de bijbehorende gronden werd eigendom van Jhr. J. A. Boreel de Mauregnault, Heer van Esselijker- en St. Jacobsoude (zie Ned. Adelsb. 1915, bl. 278), te voren wonende op „Rheinheim” (Rust-en-Werk, zie n°. 19) Hij vestigde hier de bekende visscherij „de Wijde-Aa” en richtte er een ijsfabriek op.

Bij zijn vertrek uit de gemeente Alphen werd „Overpost” door notaris J. C. Spruyt in het openbaar 30 Nov. 1916 geveild en 7 Dec. 1916 toegewezen aan de gemeente Alphen aan den Rijn. Deze heeft de buitenplaats sedert tot gemeente-secretarie ingericht.

Bij navraag bleek mij, dat bij den laatsten verkoop géén oude eigendomsbewijzen waren overgelegd.

15. Brittenrust, voorheen : Arckom en Allongius.

„Brittenrust”, de schoonste buitenplaats tusschen

Leiden en Woerden, lag vijf minuten ten N. van het dorp Alphen aan den Rijn, ongeveer tegenover de tegenwoordige Steenstraat. Over dit buitengoed schreef de heer Joh. H. Veldhuyzen in den Navorscher XLIX (1899) blz. 477— 497 een lezenswaardig artikel, dat echter (zooals de schrijver zelf zegt) evenveel vragen als mededeelingen geeft. Helaas! is de schrijver overleden; in het hiervolgende zou hij misschien veel wetenswaardigs gevonden hebben (zie ook Nav. L: 1).

In de 16^e eeuw bestond dit goed alreeds onder den naam van „het Huis Arckom of Arckum” vermoedelijk aldus naar den stichter (v. A d r i c h e m?) of een der eerste bezitters genoemd.

In 1541 werd het goed in eigendom bezeten bij Jan Floris van Arckom te Leiden; het was groot met den uiterdijk VI morgen IJ^cXXXIJ roeden en had Aart Willemsz. Schouten tot „bruycker” der landerijen. Honderd jaar later (1648) behoorde het aan Mr. Dirck Andriesz. Verbeeck en in datzelfde jaar komen naast dezen als eigenaars en gebruikers voor: Symon Ouwen, Jan Symonsz. Roel Hubertsz. en Gerrit Jansz. van Eymbert s erven. Niet lang daarna was het in het bezit van Hendrik S t e v i n, ambachtsheer van Alphen (zie Wapenheraut III, 166, 167), zoon van den bekenden Simon Stevin. Deze Hendrik, sedert 1633 kwartiermeester bij Brederode, kwam met Alphen in connectie door zijn huwelijk (2 Juni 1640) met Joanna van Leeuwen, Vrouwe van Alphen. Zijn vrouw overleed in April of Mei 1655; hij zelf in

Januari 1670 op zijn huis te Alphen, na 12 Juni 1668 zijn ambachtsheerlijke rechten te hebben overgedragen op Jacob van der Meer (zie hiervoor: art. „Hof van Alphen”, n°. 9).

Stevin hadalslijfknechteenen Joost Jacobzen „sijnde een swart, geboren in Indië te Amboina”. Van dezen staat vermeld dat hij „verscheyden reysen in onse publieke kercke (te Alphen) heeft voorgesongen en een seer schriftmatige belijdenisse zijns Geloofs alhier heeft gedaen” (Schutblad van het doopboek te Alphen).

H. S t e v i n overleed kinderloos. Door zijn erven (de familie **Rosen boom**) werd het buitengoed van de hand gedaan. Kooperwerd Hendrik van Dam, voor de som van f 3400. Hij betaalde 29 Mei 1670 den 40en penning van de overdracht en bij die gelegenheid staat het goed aldus beschreven: „een huys, erve, boomgaerden, thuynen ende eenige landerijen, omtrent te same groot vier morgen van o ut s genaemt Ar kom, staende en gelegen buyten het Dorp van Alphen, op de polder agter de kerck. De „polder agter de kerck” is dezelfde als de tegenwoordige polder „Kerk en Zanen”.

In het jaar 1687 is ongetwijfeld op deze buitenplaats de zaak voorgevallen, die aanleiding gaf tot het drukken van de prent „Broedermoort of Verckens-strijt te Alfen” (zie Fr ed. M u l l e r, Catal. van Ned. Historieprenten). Wij zullen hieraan in een volgend Leidsch Jaarboekje een afzonderlijk artikel wijden.

Omstreeks 1690 treedt als eigenaar van de buitenplaats op: Martin Beukelaer, Postmeester van

H. H. M. Op een andere plaats staat: Postmeester van Z. K. M. van Groot-Britannië. Twee benamingen voor hetzelfde ambt! Van zijn afkomst is mij niets bekend: in Sept. 1673 is hij te 's Gravenhage gehuwd met Anna Maria Cleybergen; zij woonden destijds beiden aldaar. Ook later, doch van tijd tot tijd op zijn buitenplaats te Alphen, waar hij ook overleed; zijn lijk werd 22 Januari 1700 naar 's Gravenhage vervoerd (aangifte geschiedde door zijn dochter Anna). Na zijn dood bleven zijn kinderen in het gemeenschappelijk bezit. In 1712 staat het goed op naam der kinderen van Martien Beukelaer. (Vlm. IJ^cXXXVJ roeden), in 1724 op naam van de Erven Marten Beukelaer. Die kinderen waren Maria en Anna Beukelaer. Anna huwde 12 October 1707 in de Kloosterkerk te 's Gravenhage met V i c t o r Brey (zie op „Postrust” n°. 16). Juffr. Maria Beukelaer is 18 Januari 1698 in de kerk te Oudshoorn gehuwd met den Heer Johannes Hallungius. Niettemin schijnt het echtpaar tot de Luth. kerk te hebben behoord, hun kinderen werden althans te 's Gravenhage in die kerk gedoopt. (Zie de diverse doopacten: Alg. Ned. Fam. blad VIII bldz. 57). In 1721 woonde het echtpaar te Londen, in 1727 stierf de man en werd 10 Oct. 1727 te Alphen begraven. Bij die gelegenheid wordt hij genoemd „Envoyé van den Hertog van Saxon Gotha” en liet hij zijn vrouw Maria Beukelaer als weduwe achter.

Vermoedelijk is in den tijd van Johan Hallungius de oude buitenplaats Arckum gesloopt, die aan de landzijde van Alphen moet hebben gelegen,

en is ter vervanging daarvan aan den rivierkant een nieuw huis, grootsch van opvatting, gesticht, dat hij „Brittenrust” heeft genoemd, denkelyk ter herinnering aan zijn verblijf in Engeland. Mogelyk is dit in 1721, of kort daarna geschied; in dat jaar toch vergrootte Hal 1 ungius zijn bezit met een gedeelte van een uiterdijk. (Zie Alg. Ned. Fam. bl. VIII bl. 79, 80).

Hoe dit „Brittenrust” er uit zag, leert ons een teekening in O. 1. inkt door J. de Bey e r in 1749 vervaardigd. („Het Huis van den Heer A 11 o n g i u s tot Alphen, 1749”; zie ook Catal. Prentverzameling der Gem. Leiden, n°. 7079). Deze teekening bevindt zich in de collectie der Acad. Bibl. te Leiden en is afkomstig uit het legaat Bode1 Nyenhuis (door dezen denkelyk in Febr. 1885 aangekocht op de auctie bij Fred. Muller: coll. Cornelis Sc h o o n, n°. 1497). Een vergelyking met de gravures die van „Brittenrust” bestaan, doet ten duidelykste zien, dat wij hier met hetzelfde huis te maken hebben.

Wordt in 1732 de Weduwe Hallungius als eigenares vermeld : in 1736 staat het op naam van den Heer Hallungius, óók in 1744, doch in 1748 weder op Mevr. de Wed^e Hallungius.

Vermoedelyk heeft het dus in de tusschenliggende jaren een zoon tot eigenaar gehad. Een zoon Ma r t i n Jo a n H. werd 22 April 1732 te Alphen begraven; een dochter Marianne huwde aldaar 25 Oct. 1730 met den Heer Lambert van Notten, Agent van Z. H. V. D. den Hertog van Saxen Gotha (Ned. Patric. II bldz. 384). Er blijven nog drie zoons (behalve

dochteren) over, zonder dat mij bleek, wie van hen als eigenaar bedoeld zal zijn.

In 1734 bezat de Weduwe Joan Hallungius een buitenplaats, genaamd „Brittenrust” met tuinmanshuis, stal en oranjerie, en werd daarvoor op het Quohier van dat jaar (n°. 240) aangeslagen voor f 13-7-0. -- Volgens „de Rijkdom van ‘s-Gravenhage in 1742” (Alg. Ned. Fambl. 1 n°. 59 bldz. 5a) was Maria Beukelaar, wede Alongius, rentenierster te ‘s-Gravenhage; zij bezat toen een jaarl. inkomen van f 7000, bewoonde een huis van f 465 huurwaarde, had een buitenplaats, hield een koets met 2 paarden en 5 dienstboden. Zij zal in de Kloosterkerk aldaar begraven zijn 5 Januari 1751.

Brittenrust, groot 11 morgen, 250 roeden, is toen overgegaan op den Heer Rogier van Alderwereld, denkelijk de Ontvanger-generaal te Batavia, die in het Stam- en Wapenboek (geneal. Alderwereld) wordt vermeld. In 1757 kocht hij „Cronesteyn” bij Leiden (zie Leidsch Jaarb. 1915 bl. 57) en „Brittenrust” kwam in 1758 aan Juffr. Margaretha Catharina Karsseboornenhaarzuster Maria Richardina K. Mogelijk was de laatste de eigenaresse en de eerste de bewoonster. Marg. Cath. stierf op „Brittenrust” en werd 3 Oct. 1763 naar Amsterdam uitgevoerd. Maria Richardina overleed ook aldaar (volgens Elias, Vroedschap van Amsterdam, bldz. 700, maar het begraafregister te Alphen maakt hiervan geen melding). Deze laatste, echtgenoote van Simon Jan Baptista Barchman Wuytiers, legateerde „Brittenrust” aan haar neef Simon Jan Baptista

B.W., Schepen van Amsterdam. Haar vermogen, groot **f** 455350 kwam voor de helft aan dezen, voor de andere helft aan Maria Elisabeth **Beck**, echtgenoot van Mr. **Joan Geelvinck**.

Den 17 Sept. 1763 werd „Brittenrust” voor de collat. successie getaxeerd op **f** 22000 en wordt aldus beschreven : „een hofstede, genaamd B., met **heeren-**huis, stalling, koetshuis, tuinmanswoning, Oranjehuis (sic! oranjerie) speelhuis, benevens verscheidene schuren en hooi-berg, alsmede met tuinen, boomgaarden, menagerie, starrenbosch, slinger- en **elzen-**boschen, vijvers, plantagiën en voorts met alle ap- en dependentiën, groot elf morgen 275 roeden, waarvan 7 morgen is beplant en het overige in weiland bestaat”.

Hij, Barchman Wuytiers, overleed 13 Maart 1775 (zie over hem: E 1 i a s, blz. 110). Hij was gehuwd met Louise Johanna Lampsins, die 4 Aug. 1776 te Alphen hertrouwde met Dirk Wouter baron van Lynden, **Gedep.** ter Verg. van H. H. M. en Hoogbaljuw der stad Hulst, etc.

Brittenrust is toen het eigendom geworden van Mr. **Jacques Bergeon**¹⁾, advocaat en bankier te ‘s-Gravenhage. Hij zal wel dezelfde zijn als **J a c q u e s B e r g e o n**, die als j. m van Middelburg, op den 11 Nov. 1764 in de Scheveningsche kerk trouwde met Marie **J alden j. d.** van ‘s-Gravenhage. Bruid

1) Van **François Bergeon** en **Catharina Cornelia v. Cats** werden **tusschen** 1780 en 1784 in de Alphensche kerk vier dochters gedoopt. (Zie ook Ned. Leeuw XXXI : 95).

en bruidegom woonden toen beiden te 's-Gravenhage. Hoe dit zij, het ontbrak dezen Berg een schijnbaar niet aan de noodige middelen, want de reeds prachtige buitenplaats werd door hem nog aanzienlijk verfraaid. Volgens Nav. 1899 blz 477 en 481 werd de plaats in 1779 door Paul Constantijn la Farque afgebeeld; vier aquarellen van zijn hand bevonden zich destijds in het bezit van den Heer Alfr. Labouchère, te Zeist.

Mij nu zijn uit ongeveer denzelfden tijd drie gravures bekend. Twee bezit ik er zelf: een gezicht van Brittenrust van over den Rijn genomen, en een gezicht op de overplaats en den grooten vijver. De prentverzameling der gemeente Leiden bezit de eerste niet, wel de tweede en ook een derde gravure: van de plaats naar het huis gezien (zie Catal. III nos 7076 en 7077). Blijkens het onderschrift zijn dezegravures door Dirk de Jong in 1782 gesneden naar de teekeningen van Maria M. la Farque in 1780 vervaardigd.

Mr. Jacques Bergeon heeft zich meer dan tien jaren mogen verheugen in het bezit van zijn schoon buitengoed. Toen echter waren zijn financiën zoo deerlijk in de war, dat hij naar elders vertrok, zonder orde op zijn zaken te hebben gesteld. Den 6 Febr. 1790 transporteerden de H. H. Mr. Pieter Graafland, Mr. Jean Jeremie Vaissière en Mr. Leonard Thoméze, als bij den Hove van Holland aangestelde curatoren in den geabandonneerden boedel van Mr. Jacques Bergeon, — aan den Heer Jan Jacob van Herzeele een buitenplaats, genaamd „Britten-

rust" en 11 morgen 270 roeden lands voor f 28600 en $\frac{1}{4}$ rantsoen f 357-10-0, samen f 28957-10-0. Er schoten geen penningen voor den geabandonneerden boedel over.

Nu ging „Brittenrust" haar ondergang te gemoet. Oude ingezetenen van Alphen verhaalden van een spookgeschiedenis. Onder den vloer van de groote zaal was het niet pluis. Toen eindelijk de vloer was uitgebroken (men vond daar niets! !) verhuisde het spook naar de plafonds en de seances werden zoo talrijk en onrustbarend, dat de eigenaar, ten einde raad, het huis niet meer in stand wilde houden.

Wij, 20ste eeuwers, die ons gaarne laten voorstaan op onze wijsheid en spookgeschiedenissen met een medelijdende schouderophaling begroeten, — wij vermoeden dat hier het spook der revolutie aan het werk is geweest, dat een zóó kostbare buitenplaats onbewoonbaar maakte. Hoe dit zij, bij Resolutie van het Bestuur van Holland werd 15 Dec. 1802 aan Jan Jacob van Herzeele toegestaan de buitenplaats „Brittenrust" te amoveeren (zie Gem archief Alphen aan den Rijn: Ingekomen stukken 15 Dec. 1802). Kort daarna zijn de gronden van dit goed door koop overgegaan aan Arnold van Poeliën, eigenaar van het vlak daarnaast gelegen „Postrust". Dit buiten is toen van naam veranderd en „Nieuw Brittenrust" gedoopt. Zie verder onder de beschrijving van „Postrust".

16. Postrust.

Op het open terrein tusschen het huis van den

Heer A. Pannevis en de houtloodsen van den Heer C. Pannevis lag tot in het midden der 19^e eeuw de fraaie buitenplaats „Postrust”.

In 1541 behoorden de gronden aan „dat monnicke Clooster tot Leyderdorp, groot metten Havercamp en metten uytterdijck XJ mr. IJ^cXII roeden” (en nog daarnaast IV mr. IJ^cXXXIV r.) Ruim honderd jaren later bezat de Heer Aer t van Noort aldaar „een huys, erve en boomgaerden”. Aert van Noort woonde $\pm$ 1660 in de Sniep te Oudshoorn (vermoedelijk op de boerenwoning naast de Cornelis de Vlamingstraat); hij was de rijkste man in Oudshoorn en verliet die plaats wegens zijn te hoogen aanslag in de kosten voor de nieuwe kerk aldaar, waartegen hij vruchteloos had geprotesteerd.

In 1678 kocht de heer Cornelis Wilckens het perceel te Alphen van den voogd over de weeskinderen van Aert van Noort voor $f1600 + f25 - 4 - 0$ speldengeld. Hij betaalde 11 Mei 1678 den 40^{en} penning van de overdracht en vergrootte herhaaldelijk zijn bezit door aankoop van gunstig gelegen terreinen.

Cornelis Wilckens was „postmeester ten comptoire van Hamburch tot Amsterdam”. Vermoedelijk heeft de familie eerst op een buitentje te Oudshoorn gewoond. Hijzelf bleef steeds betrekkingen met de Oudshoornsche kerk onderhouden. In 1669 kocht hij daar twee graven; den 28 Oct. 1670 werd daarin ter aarde besteld „de Ed. Heer W i l c k e s”, terwijl Co r n e l i s z e l f dáár 3 Mei 1688 werd begraven

Vermoedelijk heeft Cornelis Wilckens de nieuwe buitenplaats laten bouwen en met het oog op zijn ambt is de naam dan niet vreemd. Hij liet het goed na aan zijn eenigen zoon **Gideon W.** die in het lidmatenboek te Oudshoorn voorkomt, als wonende te Alphen! Gideon is niet gehuwd geweest; hij overleed op Postrust, zijn lijk werd 7 Maart 1699 door **Hendrik Comans** aangegeven (*f* 30 + *f* 30, dubbel recht, dus ongehuwd).

Den 15 Aug. 1698 had hij zijn buitenplaats „Postrust” gelegateerd (notaris **Gysbert de Creter**, ‘s Gravenhage 18 Aug. 1698) aan **Hendrik Comans**, clercq ter Finantie van Holland, neef van vaderszijde.

Deze **Hendrik Comans** hertrouwde als weduwnaar (huw. voorw. 30 Juli 1706 voor not. C. v. Schellingerhout te Oudshoorn) met Juffr. **Johanna Erkelens**, meerderj. j.d., geass. met haar moeder **Vrouwe Eva Lus**, wed. van den Heer **Jacobus Erkelens**, oud-burgemr., raad en vroedschap der stad Gorinchem, ~~en~~ met Mr. **Johanna Erkelens**, oud-schepen van Gorinchem, haar gekozen voogd.

Deze tweede vrouw nu zal zijn de Juffr. **Comans**, die bij een paar buitenplaatsen vermeld wordt. (Zie op „Raadwijk” n°. 18.)

Was „Postrust” aan **Hendrik Comans** toebedacht: als rechthebbenden daarop vinden wij niettemin in de eerste jaren der 18^e eeuw de erfgenamen van **Gideon Wilckens** t.w. de **H.H. Barend** en **Hendrik van Loohusen**, en **Joan Scherpenberg** als gehuwd met Juffr. **Elisabeth van**

Loohusen, kinderen van Juffr. Maria Comans, gewonnen aan Barend van Loohusen. Nog in 1724 wordt het goed bezeten bij de erfgenamen van Gideon Wilckens (7 m. 598 r.) In 1732 echter bij Juffr. Co m a n s. Toch staat onder n°. 241 op het quohier van 1734: V i c t o r Brey met „een buytenplaats, genaamt „Postrust” en thuynmanshuys” met een aanslag van f 10.-.

Volgens de Rijkdom van ‘s Gravenhage in 1742 (Alg. Ned. Fambl. 1 n°. 126, bldz. 2^a) was V i c t o r B r e y procureur voor den Hove, hij had een jaarl. inkomen van f 8000, bewoonde een huis van f 450 huurwaarde, bezat een buitenplaats, hield een „overrijwagen” met 2 paarden en 4 dienstboden.

Genoemde buitenplaats zal een andere zijn dan „Postrust”, daar deze al spoedig na 1734 in bezit is gekomen van den Engelschen Pair W i l l i a m Ferdinand Cary.

V i c t o r Brey werd te ‘s Gravenhage in de Gr. Kerk begraven 22 Maart 1748; zijn weduwe Juffr. Anna Beukelaar (zie op: „Brittenrust”) mede aldaar 20 Sept. 1751. Hunne bezittingen gingen over op hun dochter Vrouwe Anna Elisabeth Brey, die in 1761 voorkomt als wed. van den Heer Hendrik Gales en te Amsterdam woonde.

William Ferdinand Cary lord Hunsdon, enfant posthume, geb. te Maastricht 13 Januari 1684 n.st., zoon van William en van Geertruida de Vlaming van Outshoorn, — kreeg 22 April 1706 brieven van veniam aetatis, woonde toen te Utrecht, was Pair van Groot Brittannië en overleed

te Alphen op zijn buitenplaats „Postrust” 13 Juni 1765 als laatste van zijn doorluchtig geslacht. Hij vermaakte al zijn goederen aan zijn neef Pieter baron van Reede van Outshoorn, fiscaal en later Gouverneur van de Kaap de Goede Hoop. Bij die gelegenheid werd „Postrust” getaxeerd op *f* 13200 en nog *f* 400 voor den overtuin Deze van Reede kwam in het volgend jaar naar Holland, werd 25 Juli 1766 feestelijk te Oudshoorn ingehaald, doch ontdeed zich enkele jaren later van zijn buitenplaats „Postrust”. Dit goed werd toen in twee partijen verkocht. Als eigenaars van het eerste gedeelte (landerijen? groot 9 m. 538 r.) treden resp. op: 1771 Mevr. Braam s, 1772 de Heer J. van der Grijp, 1776 G. Kop. Het huis met de omgeving, groot 6 m. 312 r., kwam in 1771 in handen van den Heer Mr. W i l l e m D e c k e r, Heer van Ursem, Oud-president-burgemeester en Raad der Stad Gouda, wiens zoon François Decker volgens procuratie gepasseerd voor notaris W i l l e m D e c k e r te Amsterdam, 7 Januari 1780, — de buitenplaats verkocht aan den W.E.Gestr. Heer Nicolaas Johannes Vereul (vermoedel. 8 Mrt. 1780), die het op zijn beurt (vermoedel. 5 Febr. 1784) verkocht aan den Heer Bernardus Petrus de Buck.

Laatstgenoemde kwam in 1785 met kk. attestatie uit Rotterdam met zijn vrouw Anna Hamboch te Alphen. Hij maakte 24 Dec. 1783 zijn testament voor notaris Petrus Const. van Rijp, te Rotterdam, en overleed op „Postrust” 12 Aug. 1787 (lijk naar Rotterdam vervoerd), zijn weduwe als universeel erfgename achterlatende. Deze hertrouwde in de kerk

te Alphen 28 Aug. 1791 met Johannes de Soete, of Zoete, weduwnaar van Judith A. van der Steen, en geb. en won. te Leiden. Dit tweede huwelijk was niet gelukkig. Bij decreet van Rechters van Alphen en Rietveld van 28 Mei 1795 werd zij uit de maritale macht van dezen haar tweeden man ontslagen en zette eenzaam haar levensreis voort. Alphen scheen vrijwel alle aantrekkelijkheid voor haar te hebben verloren, vooral toen een broeder *Arnoldus Hamboch* aldaar in April 1797 overleed (begr. 1 Mei). Zij wenschte alle betrekkingen met dat dorp te verbreken en verkocht in 1798 (vermoedel. 6 Sept. 1798) de buitenplaats „Postrust” met 6 m. 312 r. voor *f* 13000 aan den Heer Arnold van *Poeliën*, uit Dordrecht.

Deze kocht van den Heer J. J van Herzeele de gronden, waarop het vroegere „Brittenrust” had gestaan en bracht dezen naam op zijn eigen buitenplaats over. Aldus ging de naam „Postrust” verloren om plaats te maken voor dien van „Nieuw Brittenrust” thans groot 18 morgen 282 roeden.

Arnold van Poeliën overleed te dezer plaatse in Sept. 1803; zijn lijk werd 9 Sept. 1803 naar Dordrecht vervoerd Zijn weduwe *Hester Crena* staat nog in 1821 als eigenares opgeteekend Omstreeks 1830 werd „Nieuw Brittenrust” bewoond door haar (vermoedelijke) dochter *Gertruid* van Poeliën, weduweentweedegade van *Mr. Adriaan Everwijn Onderwater* (zie Stam- en Wapenb. II, 397). Zij was te Dordrecht geboren 24 Sept. 1770, is daarheen verhuisd ± 1838 en er overleden 14 April

1846. (Zie de fam. van Poel iën in: Ned. Leeuw V, 105, 106.)

Op haar is gevolgd de laatste bewoner de Heer George Cornelis Hageman Deze, 20 Juli 1790 te Duisburg geboren, kwam op „N B.” van ‘s Gravenhage uit in 1838. Hij overleed 3 Juli 1855 en na zijn afsterven werd de buitenplaats geamoveerd 1855/56 De grootte wordt in dien tijd opgegeven als: 10 bunders, 88 vierk. roeden, 57 vierk. ellen.

Kostbare behangsels uit het huis lagen opgerold in de werkplaats van den Heer C. Panneviss, zonder dat iemand daarvan de waarde kende. Mogelijk hebben ze er twintig jaar gelegen en zijn toen aan een reizenden Joodschen handelaar voor heel wat geld van de hand gedaan.

In den koepel bevond zich een schilderstuk, Willem III, de stadhouder-koning, te paard. Denkelijk is om die reden de stichting der buitenplaats ten onrechte aan dezen Oranjevorst toegekend. Wáár mag dit portret gebleven zijn?

Brokstukken van overleveringen maken gewag van een magnifieke noteboomenlaan naast den tuin. Ook van de tuinen die zóó uitgestrekt waren dat de dames en heeren er te paard door reden. Van de hertenkamp, met één exemplaar dat om zijn kolossale grootte en prachtig gewei in het bijzonder de aandacht trok en dat uit Engeland (Schotland?) moet zijn overgebracht. En van hoog bezoek. Niet alleen dat Willem I en Willem II er kwamen, maar ook dat Czaar Nicolaas (?) het buiten bezocht, tijdens zijn kortstondig verblijf in den St. Joris, waar alles wat tot zijn gebruik was

gereedgemaakt, eerst door den herbergier in tegenwoordigheid van den monarch moest worden geproefd. Waar is de scheiding tusschen waarheid en fantasie?

Van al de heerlijkheid dezer schoone buitenplaats is niets meer over. Alleen de gemetselde boog over het water, waarop vroeger het inrijhek stond, is nog te zien.

Aan de overzijde van den Rijn, op Oudshoornschen bodem, lag vroeger de overtuin van „Postrust”. Thans bevinden zich daarop de woning en de werkplaatsen van den Heer C. Pan *n e v i s*. Deze was zoo welwillend mij de oude eigendomsbewijzen ter inzage te geven en omtrent den bedoelden overtuin bleek daaruit het volgende :

Op den 2 Jan. 1720 koopt Victor Brey van de familie Kleyenburgh voor *f* 900 een huis, erve en werkhuis, potinge en plantinge (voor P. v. Sc *h e l l i n g e r h o u t*, subst. schout, en schepenen van Oudshoorn). Overdrachtsbrieven van 1 Mei 1723 ontbraken. Den 13 Jan. 1758 verkocht Anna Elisabeth Brey en haar man Hendrik *Gales* dit perceel voor *f* 1000 aan den Heer Pieter *Despar* (voor schout T. B. de Bo *c k*). --- 8 Juni 1765 ging de tuin en uiterdijk over op Carel Gotfried Beuch, oud Raad van Justitie des *kasteels* te Batavia, die hen 14 Aug. 1767 verkocht aan Mr. Willem Decker, Heer van *Ursem*, voor *f* 1100 (schout T. B. d e B o *c k*). Den 8 Maart 1780 door François Decker als last en procuratie hebbende van zijn vader Mr. W. D. voor *f* 1100 overgedragen op Nicolaas Johannes Vereul (schout T. B. de Bock) en van dezen

5 Febr. 1754 voor *f* 1000 overgegaan op Bernard u s Petrus de Buck.

De wed. van dezen laatsten, Anna Ham b o c h, verkocht den overtuin 26 Sept. 1798 voor *f* 1000 aan Arnold van Poeliën.

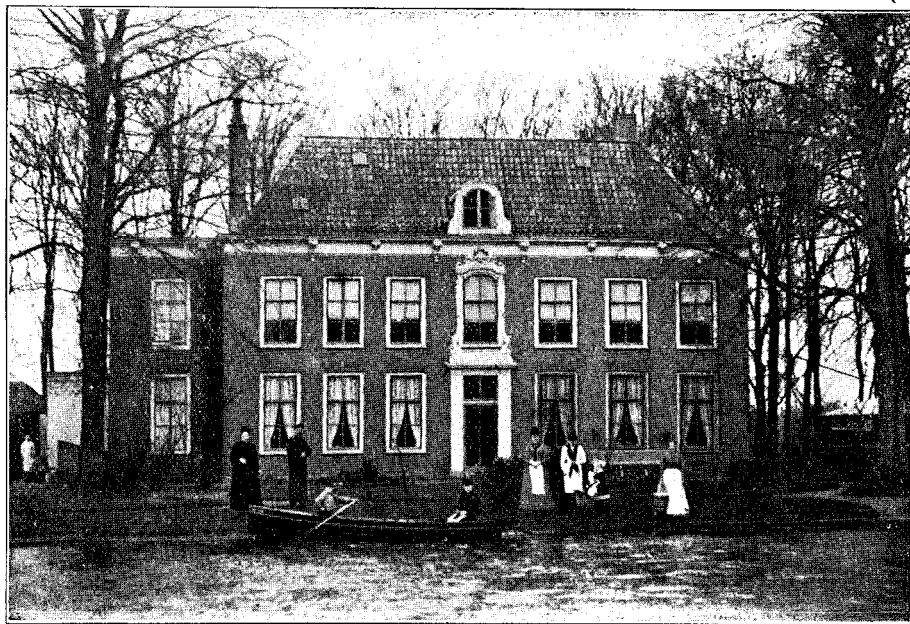
Als eigenaardigheid moet hier nog worden vermeld dat deze van Poeliën 29 Juni 1800 van Mr. Jan Couperus het recht van onverhinderd uitzicht over diens gronden aankocht. Deze lagen aan de andere zijde van den weg in Oudshoorn, in de zoo-genaamde Sniep. Couperus zou op die gronden o. a. geen geboomte planten of het uitzicht op andere wijze belemmeren.

Aan de zuidzijde van dezen tuin grensde een smederij, die pas 2 jaar geleden tot wagenmakerij is ingericht; aan de noordzijde bevond zich een pottenbakkerij, gedreven doorenen Sjakel van Giffen, later door Gysbert van Steensel.

17. **Grijpesteyn.**

De fraaie buitenplaats „Grijpesteyn” heb ik nog gekend; zij was de laatste der schoone buitengoederen, die eertijds binnen Alphen de oevers van den Ouden Rijn versierden. Omstreeks 1908 is zij gesloopt en het terrein ingericht tot kalkzandsteenfabriek. Alleen het fraaie inrijhek is blijven staan, het is echter zoo jammerlijk verroest, dat restauratie bijna niet meer mogelijk zou zijn.

In 1734 bezat Eduard Pook van Baggen op deze plaats een buitengoed „Rijnbuurt” geheeten, met een paardenstal. Hij staat onder n°. 245 op het

GRIJPESTEIN te Alphen in 1895.

quohier van 1734 vermeld, met een aanslag van f 6-13-0 Later in bezit gekomen van den heer Jan Boom, ontving het den naam van „Boomstein”.

Jan Boom (over wiens familie iets wordt meegedeeld in Alg. Ned. Fam.bl. XI: 133) schijnt uit de West naar Holland te zijn gekomen; zijn vrouw Co r n e l i a K o c k had althans onderscheidene plantage's in Suriname, die in het Register van Coll. Succ. te Alphen staan opgeteld. Den 19 Juli 1780 is Jan Boom op „Boomstein” overleden; zijn lijk werd 24 Juli naar Amsterdam uitgevoerd. Vier jaar later overleed zijn vrouw te Leiden, 25 Mei 1784, en legateerde haar buitenplaats aan een die de erflater niet in bloedverwantschap bestond. Bij die gelegenheid werd het goed getaxeerd op f 7000 en werd beschreven als „een heerenhuis, stal, koetshuis en zomerhuis, alsmede verdere gebouwen, mitsgaders bepooting en beplanting”. (Zie Coll. Succ. 29 Juli 1786. Daar staat „Boomsteyn”, van ouds „Grypesteyn”, het heeft dus al eerder den laatsten naam gedragen.)

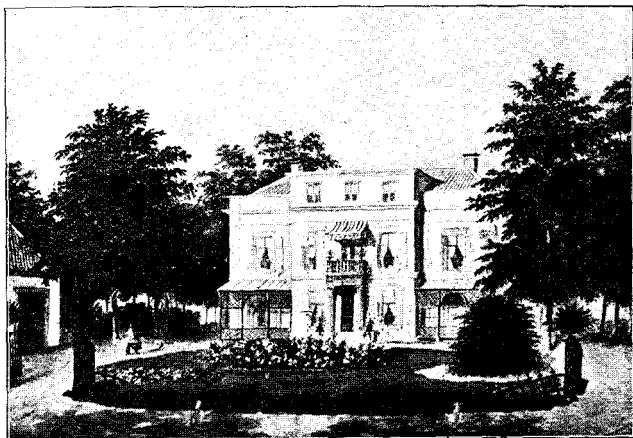
De nieuwe eigenaar zal zijn geweest Ludovicus de Di eu (zie Proth. Z. Z. fol. 122 v°), die op „Grijpesteyn” is overleden 16 Mei 1789 en over wien zal worden gehandeld bij de buitenplaats „Hoogerwal” (n°. 24).

Op hem volgde Hendrik van Massow, echtgenoot van Vrouwe J. W. M. de Fillitaz. Toen deze gade hem verliet om des levens reize aan de zijde van Ma r t i n Goedhardt, luit. der cavalerie, voort te zetten, trachtte hij zijn spijt daarover te verkroppen door zich in eenzaamheid op „Grijpesteyn”

terug te trekken (zie Transportboek Z.Z. fol. 1798). Hier testeerde hij voor den Leidschen notaris **Doz y** 15 Maart 1804. Kort daarna kwam „**Grijpesteyn**” in handen van Mr. **Huibert Griffioen** (**Proth. B.B.B.** fol. 179). Deze was Heer van **Waarder**, **Barwouts-waarder**, **Bakenes**, de **Bree** en **Rietveld**. Geb. in 1754, overleed hij te ‘s Gravenhage 17 Juni 1836. Hij was gehuwd met **Johanna Maria Taalman Kip**, geb. te **Hazerswoude** 17 Juni 1754, overleden op „**Grijpesteyn**” 28 Juli 1814. (Zie o. a. **Ned. Leeuw XXVIII** : 310-313.)

In 1837 werd „**Grijpesteyn**” betrokken door den heer **Samuel Meerburg** geb. te **Leiden** 31 Aug. 1774 en zijn vrouw **Helena G. la Lau**, mede aldaar geb. 11 Febr. 1785. Zij hadden vier kinderen tusschen 1804 en 1818 te **Leiden** geboren en hij staat in het oude Bevolkingsregister als „**rentenier**” vermeld en vóór 1850 op **G.** overleden.

In 1850 werd „**Grijpesteyn**” bewoond door den heer **Dirk Frederik Herman Helbach**, gep. O.I. ambtenaar. Hij was te ‘s Hertogenbosch in 1785 geboren en was gehuwd met **Joanna Christina Simonnin**, geb. te **Amsterdam** in 1806. In 1852 betrokken zij te **Alphen** een andere woning en den 15 Maart 1853 werd hun plaats op „**Grijpesteyn**” ingenomen door den heer **Hendrik van Bork**, geb. te **Haarlem** 21 Sept. 1805. Hij was uit **Rotterdam** gekomen met zijnvrouw **Geertruida Arend**, geb. te **Rotterdam** 30 April 1805. Na hun vertrek werd de mooie buitenplaats vrijwel onbewoonbaar gemaakt door de stichting op de terreinen van een fabriek

GROOT RAADWIJK te Alphen
geb. $\pm$ 1835, gesloopt 1853.

Overplaats van Groot Raadwijk.

van lakken en vernissen (firma Varossieau). Ik kende er nog de familie v a n Rijn, (een oud Alphensch geslacht, dat reeds aldaar in het midden der 17^e eeuw werd getroffen) en de daaraan verwante familie Ver k o u w. Er was toen nog een mooie voortuin en een achtertuin met een koepel aan den Rijn. Een halve eeuw geleden behoorde tot dit buiten nog een overtuin in Oudshoorn en een hoek land aldaar, over den weg. Later zijn deze laatste eigendommen verkocht; op de plaats van den overtuin werden o. a. de Geref. pastorie en eenige westwaarts gelegen panden gebouwd.

18. Raadwijk, vroeger Rijn-en-Dijk.

Ten W. van „Grijpestein”, ongeveer waar tegenwoordig het woonhuis van den Heer J. K. van Leeuwen, pannenfabrikant, staat — tegenover de Heulbrug in Oudshoorn — lag voorheen de buitenplaats „Raadwijk”, of wel : „Groot-Raadwijk” genoemd, om haar te onderscheiden van de nóg bestaande plaats „Klein-Raadwijk”.

In 1734 bezat Jan Erkelens „een buytenplaats, genaamt Rijn-en-Dijk”, met tuynmanshuys; op het quohier van dat jaar staat hij daarvoor onder n°. 247 aangeslagen tot een bedrag van f 6.—. Het is echter niet duidelijk of hij de werkelijke bezitter dan wel de bewoner was, volgens een ander bericht was Mevr. de Wede H. Co m m a n s van 1732 tot 1752 eigenares, (Het kan beide waar zijn, zie op „Postrust” no. 16). In 1748 had zij 1 morgen, 189 roeden ; in

1752 1 m. 111 r. lands in gebruik. Tusschen 1752 en 1755 treedt als eigenaar op : de Heer M r B a r t h o l o m e u s de Moor van Immerzeel. In 1756 was het goed 1 m. 111 r. — in 1780 1 m. 567 r — in 1791 3 m. 567 r. groot. In 1765 heette de buitenplaats nog: „Rijn-en-Dijk”, in 1780 echter al: „Raadwijk”. Denkelijk heeft de Moor v. I., Raad van Gouda, het zóó genoemd als rustoord van zijn ambtelijke beslommeringen. Hij overleed te Alphen, zijn lijk werd 6 Oct. 1779 uitgevoerd naar Gouda. Ten behoeve van de coll. succ. werd Raadwijk 9 Febr. 1780, na den dood van de M. van I. getaxeerd op **f** 20000. Bij die gelegenheid werd het goed omschreven als: een heerenhuizinge, koets- en tuinmanshuis, mitsgaders een perceel lands, samen 1 m. 567 r.

De familie bleef het goed aanhouden tot 1796? (dit moet blijken uit het Transportboek **ZZ** fol. 44 verso), als wanneer Vrouwe Hubertha Catharina van Eyk, echtgenoot van Ds P. T. Couperus, als eigenaresse wordt genoemd. Met dezen Couperus zal bedoeld zijn: Ds Petrus Theodorus Couperus, pred. te Gouda en aldaar 18 Maart 1799, oud bijna 77 jaar, overleden. (Zie Wapenh. V, 83 ; -- Romein, Predtn v. Fr. 447). In 1791? vergroot hij zijn bezit door den aankoop van 2 morgen, van Dirk Turkenburg: zijn goed werd toen groot 3 m. 567 r. Vrouwe H. C. van Eyck, Wede P. T. Couperus woonde te Alphen. Zij werd in Maart of April 1801 onder curateele gesteld en al spoedig daarna ging „Raadwijk” over in het bezit van den Heer Adam Stratenus (zie Proth. AAA fol. 128)

die op deze plaats den 20 Dec. 1807 overleden zal zijn (Ned. Leeuw XX, 84, 85). Nog in 1821 wordt zijn weduwe *I d a B a r t h a H o f f* als bezitster vermeld, doch zij heeft het vóór haar dood, 8 Mei 1839, van de hand gedaan, want in Mei 1826 werd de buitenplaats betrokken door *Jacob Jurriaan François Frederic i*, geb. te Helder 26 Mei 1784 en uit Amsterdam alhier overgekomen met zijn kind *J a c o b Fr a n ç o i s Fr.* (geb. in Suriname 15 Mei 1814) en een nichtje *Johanna Maria Geertruida Fr.* (in Mei 1814 in Engeland geboren).

Frederici heeft er niet meer dan tien jaren gewoond. In 1836 trad als eigenaar en bewoner op de Heer *Jan Willem van Musschenbroek*, geb. te Utrecht 29 Jan. 1803, overl. te Haarlem 26 April 1877. In het oude bevolkingsregister van Alphen staat hij vermeld als griffier, alhier gekomen uit 's-Gravenhage. Over hem en zijn gade *Jkvr. Anne de Mey van Streefkerk*, zie men *Nederl. Adelsb.* 1915 : 310.

J. W. v. Musschenbroek, rijk met aardsche goederen gezegend, ving aan op het terrein van het oude „Raadwijk” een nieuwe buitenplaats te bouwen. Kosten noch moeiten werden ontzien om het nieuwe verblijf zoo fraai en geriefelijk mogelijk te maken. Oude ingezetenen van Alphen wisten mij nog twintig jaar geleden mee te deelen dat het nieuwe „Raadwijk”, toen het nog maar een meter boven den grond was, reeds een ton gouds had gekost. Er moet daar o. a. een „deinende vloer” (sic!) in de balzaal geweest zijn. (Hiermede werd bedoeld : een vloer met veerende

eigenschappen, die door het wegnemen van wiggen in dienst kon worden gesteld).

Nevelachtige verhalen uit den ouden tijd omtrent den rijkdom der familie, het lustoord dat van M. aldaar met groote kosten stichtte en zijn geluk in de loterij deden hier nog weinige jaren geleden de ronde. Zij worden hier echter niet medegedeeld, daar het ons voorkomt dat de verdichting grooter afmetingen heeft aangenomen dan wat met de waarheid toelaatbaar is.

J. W. v. Musschenbroek, die onderzijn dorpsgenooten zeer geacht was, verhuisde in 1848 naar Voorschoten, waar hij het buitengoed „Berbice” betrok. „Raadwijk” vond drie jaar later een nieuwen bewoner in den persoon van Jan Kleyn, geb te Amsterdam in 1781 en zijn echtgenoot Maria Hendrika Raum, aldaar in 1784 geboren. Het echtpaar was Ev. Luth ; het kwam hier 25 April 1851 wonen en verhuisde in Nov. 1852 naar Haarlem.

Met hen eindigde de heerlijkheid van „Raadwijk”; volgens het bevolkingsregister werd de plaats in 1853/54 geamoveerd.

Een overtuin op Oudshoornsch grondgebied werd aangekocht door den Heer G. v. d Boom, op wiens dochter Mej. H. van den Boom de eigendom is overgegaan. Deze tuin lag tusschen het oude raadhuis en de Heulbrug; hij moet niet worden verward met de zeer schoone „overplaats” van „Raadwijk”. Deze lag over den Rijksstraatweg in den polder Kerk-en-Zanen Met haar hoog opgaand geboomte, haar heldere vijvers en rustieke brug, vormde zij een der schoonste piekjes langs den Ouden Rijn. Van „Raad-

wijk" en haar overplaats geven wij hier twee afbeeldingen, welke wij danken aan de welwillendheid van den Heer G. van Musschenbroek te Amsterdam.

In 1850 was volgens van der Aa de buitenplaats „Raadwijk" 3 bunders, 69 vierk roeden, 35 vierk. ellen groot en stond tusschen Rijn en dijk.

19. Rust-en-Werk.

Indien er toen al een buitenplaats bestond, was deze in 1724 en 1732 in bezit bij den Heer Gerrit de Jong en groot 2 morgen 500 roeden. Van 1736 tot 1750 werd zij bezeten door den Heer Jan Lub e x, of L u b e c x. Een familielid zal wel zijn geweest : de Heer M i c h i e l L u b e c x. die uit Amsterdam zijnde, te Oudshoorn 17 Aug. 1739 in de kerk trouwde met Anna Maria Faven, destijds gelogeed op de buitenplaats „Vrijhoeven" (zie hierachter, op n° 31).

Al reeds vóór 1755 bezat de Heer Abraham ter Borg h (of Terburgh), naast de bovengenoemde gronden, eigendommen, groot 4 m. 300 r. In 1756 waren al deze perceelen in het bezit van laatstgenoemden Heer, die in 1764 zijn bezit vergrootte door aankoop van 7 m. 180 r. uit de nalatenschap(?) van Tobias van Claveren en Jannetje Ruys. — In 1775 werd de boedel van Abr. ter Borch insolvent verklaard, en in dat jaar bij executie publiek verkocht. Daarbij waren o. a. een pan- en estrikbakkerij, mitsg. een steenbakkerij en steenovens, óók een heerenhuizinge. Kooper was E n g e l i n a J o h a n n a van Olen, weduwe van Hendrik Kuhn († 14

Juni 1771) en dat wel ten behoeve van haar zoon Hendrik Willem Kuhn, aan wien 4 Oct. 1777 brieven van veniam aetatis werden uitgereikt. Deze laatste huwde in de Alphensche kerk 16 April 1781 met Maria Margaretha Haas.

Pieter Moerkerk (gemachtigde?) verkocht 27 Mei 1794 aan den Heer Carel Balthasar Koopman een pan- en estrikbakkerij, loodsen, drie steenovens, schuren en 20 huizen met 6 perceelen land, gelegen in den Hoorn voor f 40000. — Wij hebben hier met „Rust-en-Werk” en het daarbij behoorende te doen. Koopman kwam in dat jaar met kk. att. uit Utrecht te Alphen.

Hij, in den patriottentijd te Alphen gequalificeerd als „slijmgast en politieke draayer”, (wegens zijn oranjegezindheid), was 1^e Commies van het Postkantoor aldaar. Van Johan Engel Lauch, 2^e Commies wordt getuigd dat hij was „een stil obedient man, men kan hem geen oranjegezindheid ten laste leggen”. K o o p m a n, later Inspecteur der Posterijen in Nederland, huwde als j.m. geb. te Utrecht, te Ridderkerk 22 April 1794 met Adriana Moens j.d. geb. te Cubaard 9 Sept. 1759, zuster van de bekende dichteres Petronella. Uit dit huwelijk staan te Alphen in het doopboek drie kinderen vermeld. Het echtpaar is, volgens afgegeven k.k. attestatie naar Dordrecht verhuisd en de buitenplaats overgegaan aan Pieter de Kanter (1756 † 1820) Schepen, Raad en Pensionaris-honorair van Zierikzee, Lid der Nation. Verg. van de Bat. Republiek. Zijn vrouw overleed te dezer plaatse 18 Juli 1824. (Over het

geslacht de Kan ter zie men „Navorscher” 1899 en 1900). Waarschijnlijk is de buitenplaats „Rust-en-Werk” ± 1820 betrokken door Mr Nicolaas Hoffer de Kanter, hun zoon, die uit zijn huwelijk met Sara Magdalena ‘t Hooft één dochter naliet Johanna de Kante r. Deze huwde in 1836 te Alphen met Gerardus Hendricus Coninck Jongkindt (geb. te Meppel 29 Mei 1812), die er samen hebben gewoond. Beider nicht Machline Jaqueline de Kanter, huwde in 1862 te Alphen met Gerrit L o d e w i j k P i e k. Zij overleed echter reeds vier jaar later en hij hertrouwdemet Lina van Linden van d e n H e u v e l 1. P i e k, oorspronkelijk cand.notaris, hield de steen- en pannenbakkerij aan. Hij was wethouder en pres. kerkvoogd van Alphen aan den Rijn en overleed op „Rust-en-Werk” 20 Juli 1879. Het was toen nog een laag, witgepleisterd gebouw. Over den weg bevond zich een moestuin, met een aardigen koepel aan den Rijn. Waar die koepel zich bevond, is later het huis gebouwd, waar de Heer N. D. K e m i n k woonde (thans de Heer Eigeman). De oude moestuin heeft plaats gemaakt voor een fraai gazon, waardoor het onbelemmerd uitzicht op den Rijn blijft gehandhaafd. Na den dood van den Heer G. L. Piek (zie Navorscher 1918: 358) kwam deze buitenplaats toen bij koop aan den Heer Simon van V e l z e n, lid der Eerste Kamer, die er een geheel nieuw gebouw deed zetten. Toen deze in 1899 in ‘s-Gravenhage ging wonen († aldaar 13 Febr. 1913) werd de plaats met de steenbakkerij verkocht aan de H.H. W. Piek en P. A. Wernink. Het huis

werd verhuurd aan Jhr de Mu r al t, burgemeester van Ter Aar, en eenige jaren later aan J hr J. A. Boreel de Mauregnault. (zie op „Overpost” n°. 14). Het kreeg toen den naam van „Rhein-heim”. Na hem kwam de Heer Withof Keus de plaats bewonen en werd er ook door aankoop eigenaar van. Sedert heet de buitenplaats „Huis-ten-Rhijn”. De schoone, parkachtige tuin is nog ongerept bewaard.

20. Zorgrust.

Gelegen in den Hoorn te Alphen. In 1712 groot 30 morgen 300 roeden en van 1712 tot 1732 in eigendom bezeten door Mr Johan van Couwenhoven, advocaat te Rotterdam. In 1732 overgegaan op Jan Robijn. Volgens het Quohier van 1734, n° 305, werd deze voor zijn buitenplaats en paardenstal aangeslagen voor f 5-10-0. In 1755 groot 32 morgen 400 roeden en in 1762 van Robijn overgegaan op Maria van Lill. In 1764 bestond het bezit uit twee huizen, 33 morgen en 400 roeden land, het heerenhuis en bouwhuis met 19 morgen en 500 roedenbelendten 0: Jacob Schenkeveld, ten W: Joachim Sandra.

Maria van Li 11 overleed te Utrecht 24 Maart 1765 kinderloos en liet „Zorgrust” na aan haar man Gij s b e r t D i r k C a z i u s, rentmeester-generaal van de Balye van Utrecht, het goed werd toen getaxeerd op f3200. C a z i l i s (zie Ned. Leeuw XXII, 20) bezat het tot 1782. In 1783 werd eigenaar de Heer Albrecht van der Burch, nom. ux., van wien het

in 1820 op Johannes Everardus Weeningh is overgegaan.

21. Klein-Raadwijk.

Of, zooals tegenwoordig steeds wordt gezegd: „Raadwijk” alleen. De buitenplaats van dien naam is nog niet zoo oud; vermoedelijk is hier, vóór een boerderij, in of $\pm$ 1840 een heerenhuis gebouwd en wel misschien door denzelfden bouwmeester als het (oude) Alphensche raadhuis. Mogelijk heeft de Heer van Musschenbroek, eigenaar van „Groot-Raadwijk” (zie n° 18) het gebouw gesticht.

Omstreeks 1860 woonde er een pannenfabrikant, van Leeuwen genaamd. Het huis heeft veel ledig gestaan. Tijdelijk woonde hier in de eerste jaren der 20^e eeuw de Heer Dros, wethouder van Alphen. In den mobilisatietijd is het bekend geworden doordat aldaar het hoofdkwartier van een detachement vesting-artillerie was gehuisvest (1^e comp., 1^e bat., 3^e regiment). Het huis heeft een ruim uitzicht op den Rijn, een onbebouwd grasveld bevindt zich buitendijks en daarop een rustiek koepeltje.

De boerderij die langen tijd aan den landbouwer Streng heeft behoord, is nu het eigendom van den bouwman Straathof.

22. Amstelstein.

Gelegen in den Hoorn te Alphen, ten O. van „Hoogerwal”. In 1724 in eigendom bezeten door

Abraham Vermeulen. Op het Quohier van 1734 komt hij onder no. 300 voor en werd voor zijn buytenplaats aangeslagen voor **f** 6.-. Het goed was destijds groot 28 morgen 300 roeden.

Hij, weduwnaar van Cunira van Hoek, huwde te Alphen 12 April 1733 met Amaranthe Boreel j.d., beiden won. te A. Den 11 Mei 1743 werd zijn lijk naar Leiden vervoerd, den 30 Dec. 1756 dat van Vrouwe Am a ran te Boreel naar Amsterdam. In 1744 trad als eigenaar van „Amstelstein” op: de Heer Mr. Jan Ploos van Amstel, die vermoedelijk wel den naam aan het buitengoed heeft gegeven. De vroegere naam is mij onbekend. Over hem zie men Wapenh. XV : 61. Hij, directeur van de Societeit der colonie Suriname wegens den huize van Sommelsdijk, is te Amsterdam 2 April 1770 begraven. Zijn vrouw **Susanna** Catharina Vermeulen (was zij verwant aan Abraham hiervóór?) echter stierf te Alphen 4 Januari 1793. Haar lijk werd 10 Januari uitgevoerd naar Amsterdam en haar boedel 16, 17, 18 en 19 April 1793 te Alphen in het openbaar verkocht, de opbrengst was **f** 4176-5-0.

Door koop zal toen eigenaar zijn geworden Cornelis Spruyt Gz. Het was toen groot 31 morgen 234 roeden. **C o r n e l i s S p r u y t** is de grootvader van den tegenwoordigen notaris te Alphen. Een broeder van dezen notaris liet ± 1860 den naam „Amstelstein” aanbrengen op een kleine buitenplaats vlak nabij het dorp Alphen gelegen. Dit plaatsje, thans zeer verbouwd, dient thans tot kantoren en werkplaatsen der firma **N. S a m s o m**. (Zie hiervóór n°. 12).

De oude hekposten van het eerstbedoelde „Amstelstein” zijn nog aanwezig en dragen ook nog den ouden naam. De zeer gemoderniseerde boerenwoning wordt bewoond door Mej. de weduwe van V e l z e n.

23. (Naam onbekend).

Deze buitenplaats, ten W. van „Zorgrust” gelegen, behoorde omstreeks 1700 aan den Heer van P a p e n - broek, aan wiens erven het goed tot 1724 toekwam. Alstoen werd eigenaar de Heer N. M o e n s c. s. en was toen groot 26 m. 100 r. In 1732 staat C o r n e l i s M i j n é als eigenaar en bruiker van 2 morgen; het overige, 24 m. 100 r. was in gelijke conditie bij de Wed. Cornelis Aartse Groeneveld. Evenzoo in 1736, 1740 en 1744.

In 1748 was het goed groot 26 m. 258 r. en een bezitting van den Heer Joachim Sandra, te Leiden woonachtig. Volgens een verklaring van 13 April 1758, afgelegd door Pieter Sandra Jacobsz. en A d r i a a n H e e m e r i k, beiden wonende te Leiden (welke verklaring in een bundel boedelpapieren in het archief van Alphen aan den Rijn wordt bewaard) was hij de eenige zoon van J a n S a n d r a, die geen andere kinderen heeft gehad.

In het bezit van J o a c h i m of van zijn familie is dit goed gebleven tot 1790. Tusschen 1780 en 1790 behoorde het aan Vrouwe A d r i a n a S u s a n n a Sandra, huisvrouw van Cornelis Adriaan van I m m e r z e e l (zie Transportb. Y Y fol. 46) en kwam van dezen aan Willem Rijnsburger (zie als

vorenYYfol.49). Monsieur Willem Rijnsburger, wiens naam hiervóór bij verscheidene buitenplaatsen werd vermeld, staat in 1791 en nog in 1798 als bezitter. Van 1811 tot 1820 behoorde het goed aan Dirk en Andries Baars; sedert 1821 aan Jhr. Barend van Lokhorst, heer van den Toll onder Koudekerk (Leidsch Jaarb. 1911 bl. 60, 63), terwijl de beide vorige eigenaars als bruikers optreden.

24. Hoogerwal.

„Hoogerwal” — de naam is nog in wezen — ligt vlak ten oosten van „Langerode”. In 1712 en ook nog in 1724 was Joost van Heemskerck, burgemeester der stad Leiden en lid der Staten-Generaal, eigenaar van dit goed ; het huis met de omgeving was 2 morgen, 325 roeden groot, de daaraan behorende landerijen besloegen 28 morgen en 150 roeden. Eigenaar was in 1732 de Heer Nico laas Ton i s. Van zijn afkomst is mij niets bekend. Volgens het quohier van 1734, waar hij onder n°. 310 voorkomt, was zijn buitenplaats voor f 5.— aangeslagen. Zij bestond uit een heerenhuis, tuinmanshuis, paardenstal en verdere getimmerten, strekkende met een speelhuis (koepel) uit den Rijn over den Rijndijk. Nicolaas Tonis heeft daar bijna 30 jaar zijn boerderij zelf gedreven ; in 1760 is hij overleden en zijn goederen werden getaxeerd 26 April 1760. Hij was eerst gehuwd geweest met Agn e t ha Fa bri en hertrouwde te Alphen 9 Mei 1747 met Maria de Ma rees j.d. van Amsterdam. Zij bleef nog

eenigen tijd, misschien 10 jaar, op „Hoogerwal” wonen en overleed te Amsterdam 25 Nov. 1780 (Zie Navorscher XLIX bl. 534, — Wapenheraut II, 76 en III, 113).

In 1768 staat op de Gaarboeken Nico l a a s T o n i s nog als eigenaar; denkelijk is daarmede zijn weduwe of zoon bedoeld, n.l. Hendrik Nicolaas T o n i s, later lid van den raad van Amsterdam en lid der Prov. Staten. Doch in 1772 zien wij het goed in handen van de Erve Jurjan Winsen (een voor mij onbekende familie) en in 1780 van den Heer Johannes van Bergen van der Grijp.

Deze, is tot dusverre van geheel onbekende herkomst. Uit enkele stukken schijnt te blijken dat zijn vader Hendrik heette en zijn moeder den naam Waterpas schijnt te hebben gevoerd. Zijn grootvader zou geweest zijn: Michiel Louis van Bergen van der Grijp, overleden 28 Maart 1687. Verder reikt onze kennis van 's mans voorouders niet.

J o h a n n e s v. B. v. d. G. zelf was onderkoopman in dienst der V. O. C. op het eiland „Onrust” geweest, alwaar hij en zijn vrouw 4 Aug. 1737 voor notaris van V i s s l i e t testeerden. Zijn vrouw Elisabeth Arnoudina van Beaumont werd tusschen 3 en 10 Febr. 1759 in de Pieterskerk te Leiden begraven. Hij leefde nog twintig jaar later en bewoonde van tijd tot tijd „Hoogerwal” dat hij echter herdoopte in „Rust-van-Onrust”¹⁾. Het laatste

1) Deze buitenplaats, welke ik maar niet kon thuisbrengen, werd gedetermineerd door onzen genchten redacteur, den Heer W. J. J. C. B i j l e v e d. Het bleek dezelfde te zijn als „Hoogerwal”. R.

woord heeft betrekking op het eiland waar hij vroeger had gearbeid. Hij overleed 8 Febr. 1784, oud 71 jaar en zijn buitenplaats, toen groot 18 morgen 540 roeden, strekkende uit den Rijn over den Rijndijk tot in de Zaansche wetering, werd met meubilair en vee 13 Dec. 1785 verkocht. Kooper was J o a n F r a n s B e n t i n k, in qualiteit als curator over den persoon en de goederen van den Heer L. D. de D i e u, wonende te Amsterdam.

Tot de erfgenamen van v. B. v. d. G. behoorde Vrouwe Elisabeth Cornelia van Bergen van der G r i j p (ged. Leiden P. K. 6 Jan. 1754, overl. te Amsterdam 14 Sept. 1814. Zij was de dochter van Jo h a n n e s en huwde in Nov. 1780 te Amsterdam met Mr. Ludovicus de D i e u (zie Ned. Leeuw 1895 bl. 118) en schijnt met haar man in 1784 op „Grypesteyn” te zijn gaan wonen. Dáár overleed de D i e u 16 Mei 1789 en zij hertrouwde te Alphen 10 April 1791 met Johannes Constantinus O b b e s, j.m. geb. te Amsterdam, won. te Leiden.

Mogelijk is in het laatst der 18^e eeuw de buitenplaats gesloopt en de gronden geheel tot boerenwoning ingericht. De naam „Hoogerwal” moet toen weer in eere hersteld zijn, want zóó heet de woning nu nòg. Thans is eigenaar de Heer G. C. baron Snouckaert van Schauburg, nom. ux. Pachter is de bouwman Kempe.

Zie omtrent v. Bergen v. der Grijp: Weesboedels, gem. archief Leiden, n°. 1394-1397).

25. Langerode.

Deze buitenplaats, een der fraaiste van Alphen, lag in den Alpherhoorn, vlak tegenover de scheiding van Oudshoorn en Koudekerk. Een fraaie gravure door F. Bleyswyck komt voor in het boekje van P. P l e m p e r, Beschr. van Alphen, tegenover blz. 126.

In 1541 behoorden de gronden „groot metten uytterdyck XV mr l'XXXJ roe", aan „dat monicken cloester tot Leyderdorp met die kerck te Hogelande ende meer andere eygenaers, bruycker: Lou r i s Hendricksz." Een verkoop van „Langerode" in 1663 vindt men in het prothocol van den notaris Beekerts van Thienen, te Leiden, 14 Januari 1663, n°. 110. In 1663 waren eigenaars de heer Adriaan le Pla en de erfgenamen van den heer Joa n le Pla, terwijl vier jaar later als zoodanig worden genoemd de Erven wijlen de heeren Jo a n en Ad r i - aan le Pla.

Blijkens „Navorscher" 1915 bldz. 148 werd de hofstede „Langerode" 18 Juni 1694 te Leiden verkocht. Blijkbaar was koopster: Vrouwe Adriana Verburg, wonende te Delft die op een lijst van 1696 als eigenaresse voorkomt en 3 morgen 500 roe in eigen gebruik hield. Wel noemt P l e m p e r, bldz. 125 en 126, in 1714 als bezitter Willem Hooft, kastelein, baljuw en dijkgraaf van den Lande en het Waterschap van Woerden, doch op het quohier van 1734 staat niettemin Vrouwe Adriana Verburg op n°. 314 als eigenares van de buitenplaats, genaamd „Langerode" (3 m. 250 r.) „met tuynmans-

huis, koetshuys en orangerie". De nummers 312 en 314 „een bouhuys, schuur en somerhuys" staan op den naam van W i l l e m Hooft. Het geheele bezit was in 1732 groot 43 m. en 500 r. In 1736 komt Vrouwe Adriana Verburg het laatst voor, in 1740 echter was eigenaresse Vrouwe J o h a n n a Lucia Sadeleyn. Den 14, 21 April 1743 en (een jaar later) 2 Aug. 1744 gingen te Alphen de huwel. proclamatiën van den heer Godfried Andries Adriani, Heere van Groet, Minister van Z. Keiz. Hoogh. den Grootvorst van Geheel Rusland en Hertog van Holsteyn, enz. enz. resideerende in 's Gravenhage, — en Vrouwe Johanna Lucia van Meel, weduwe Sadeleyn, Vrouwe der Hooge Heerlijkheid Oosterwijk, woonachtig te Alphen.

Sedert dien tijd (1744) staan als eigenaars Jonkheer Jacob Jan Daniël Sadelyn en Jkvr. Anna Françoise Catharina Sadelijn. Denkeliĳk stond het goed toen onbewoond; bruiker der landen (57 m. 243 r.) was Jacob van Rooyen. In 1745 echter kwam met k.k. attestatie uit 's Gravenhage op „Langerode" wonen Susanna Elisabeth van Essen gravin van Slippenbach, die zelf 7 m. 300 r. gebruikte en nog in 1752 en 1756 aldaar wordt genoemd. Op haar volgde in 1760 Vrouwe Johanna Agatha Teresteyn van Halewijn, in 1764 de heer Dirk Willem van der Bruggen en in 1768 de heer Francis Schas (loco den voorg.) Nog in 1772 wordt deze laatste genoemd, doch in 1780 staat alseigenaar Willem Rijsburger voor 7 m. 300 r., terwijl het overige 46 m. en 248 roeden

werd bezeten bij den heer en Mr. Andreas Cuna e US, in 1789 te Leiden overleden.

Willem Rijnsburger, die het deel zal hebben gehad waarop de buitenplaats stond, overleed te Alphen 30 Januari 1796. Hij was een groot grondeigenaar, die zeker wel $\frac{1}{5}$ van de gemeente Alphen zijn eigendom mocht noemen. Zijn weduwe M a r r i g j e Sam som bracht vele van deze goederen over in het bezit van haartweeden man Cor neli s Spruy t.

De buitenplaats werd afgebroken en geheel tot boerenwoning ingericht. Nog thans draagt deze den ouden naam en was tot voor kort eigendom van den heer Do 1 k te 's Gravenhage.

26. De Goekoop.

Deze buitenplaats, waarvan mij den naam werd medegedeeld door J h r. A. A. G. C. de Rotte, lag in Alpherhoorn, vlak naast „Langerode”.

In het begin der 18^e eeuw werd zij in eigendom bezeten bij Jhr. Wilhelmus Franciscus Nooms, heer van Aarlanderveen en was groot 42 morgen 310 roeden, gelegen „van uyt den Rijn tot aan den Nieuwen Rijndijk”.

Nooms, wiens vader Petrus, Heer v. Aarlanderveen, gehuwd was met Beatrix Adriana Ram van Schalckwijk (huw.voorw. van dit echtpaar 13 April 1656), was innocent en stond onder curateele. Hij overleed vermoedelijk op zijn buiten te Alphen en werd in de Herv. Kerk te Aarlanderveen begraven 13 Januari 1731, ‘savonds om 7 uur. Bij

die gelegenheid staat hij vermeld als „baron des H.R.R., en ridder van de Kon. Ordre van Portugal” (Diploma bij : E l i a s.)

Door curatoren over de goederen van dezen Nooms wordt „De Goekoop” 2 Mei 1721 overgedragen aan Gerardus Franciscus de Rotte „werelts priester” onder Hazerswoude (Alg. Ned. Fambl. VIII : 120). Hij was pastoor in de parochie van ‘t Zwaantje, alwaar hij 26 Mei 1738 overleed, zijn buitenplaats nalatende aan „d’Erve d’Heer de Rotte”. In 1748 en 1752 staat als eigenaar de Heer d e R o t t e, in 1756 de Heer Mr. Franciscus Gerard Theodorus de Rotte, heer van Arckele en Melsenburgh, neef (oomzegger) van den pastoor en zoon van den Aarlanderveenschen doctor Hugo de Rotte en van Catharina van der Laan. (Zie Wapenh. XIX : 177.)

In 1780 wordt als eigenaar vermeld W i l l e m Cornelisz Rijnsburger de groote grondeigenaar, reeds meermalen hiervóór besproken.

27. Swanendrift.

Vermoedelijk lag in een zéér ouden tijd te dezer plaatse het „Huis te Leeuwen”, stamhuis der oude edelen van dien naam. Zie hiervóór op „Huis te Leeuwen” n°. 10.

Volgens Navorscher 1915 : 439 werd 6 Febr. 1700 te Leiden verkocht de hofstede „Swanendrift”, gelegen in Alpherhoorn, tusschen Alphen en Koudekerk.

Mejuffr. Adriana van Leeuwen staat op het

quohier van 1734 onder n°. 316 voor haar „buyten-plaats en tuynmanshuys” aangeslagen voor f 8-7-0.

Vrouwe Adriana van Leeuwen, wonende te Leiden, verklaart bij test. van 4 Sept. 1729 (notaris Pieter van Deningen te Leiden) tot haar universeelen erfgenaam : haar man, de heer Bartholomeus Bosch. Of deze nu hertrouwd is, kan ik niet zeggen, maar wel dat te Leiden 12 April 1744 (notaris Alb. Kleynenberg h) boedelscheiding plaats had tusschen Catharina Immerseel, weduwe van Mr. Barth. Bosch, — en Sebastiaan Thierry de Bye, die 29 Oct. 1743 tot voogd over de kinderen was benoemd. (Zie over de familie Bosch h: Wapenheraut XX bl. 505.)

Vóór 1760 was eigenaar van „Swanendrift” Mr. Jan Bartholomeus Bosch. Hij overleed in 1760, de goederen werden 20 Sept. 1760 getaxeerd en bij die gelegenheid beschreven als „Heerenhuizinge, tuynmanshuys, huismanswoning met deszelfs Barg, schuur en verdere getimmerten, bepooting en beplanting, mitsgaders 37 morgen 300 roeden zoo wei- als hooiland, van ouds genaamd „Swanendrift,” gelegen in den Alpherhoorn, strekkende uit den Rijn over den Hoogen Rijndijk tot aan de Burgoog.

De goederen kwamen toen aan Vrouwe Catharina van Immerseel, weduwe van Mr. Bartholomeus Bosch en zijn van dit echtpaar overgegaan op haar dochter Vrouwe Maria Jacobina Bosch, die als j.d. geb. te Leiden, 29 Aug. 1762 te Alphen voor het gerecht was gehuwd met Ds. Michael van der Meersch, Remonstr. pred. te

Leiden. Over de familie v. der Meersch zie men Ned. Patric. II 330. In 1783 bezat zij no. 316 een buitenplaats met tuinmanswoning en een nieuwen koepel, n°. 317 een bouwhuis en zomerhuis, n°. 318 een huis buitendijks, n°. 319 een bouwhuis en n°. 320 (alles van het quohier) een bouwhuis, schuur en zomerhuis. Zij overleed 18 Maart 1812 als wed. te 's Gravenhage en liet haar bezittingen na aan haar kinderen Mr. Jan Bartholomeus van der Meersch, notaris te Amsterdam Maria Jacomina v. der Meersch m.j. ongehuwde dochter, wonende te Leiden, — Ds. Johannes Roemer, Remonstr. pred. te Leiden, als gehuwd met W i l h e l m i n a Maria v. der Meersch — Michiel van der Meersch Bosch, med. doct. wonende in de Warmoesstraat te Amsterdam, — en Mr. Mart i n u s Gerardus del Court, echtgenoot van Petro-tronella Catharina van der Meersch.

Bij openbaren verkoop 31 Maart 1813 ging „Swanendrift” uit handen der voornoemde kinderen over op Jacob van der Horn Barendszoon, loodgieter op de Hooigracht te Leiden, Barend van der Horn, loodgieter als voren, en Jacob van d e r H o r n E g b e r t s z, korenmolenaar op den molen „de Valck” bij de Rijnsburgsche Poort, voor de som van 20265 francs. Jammer dat de Heer Johan Jacob Meder, wonende op de buitenplaats „Meerwijk” te Koudekerk het goed voor zijn bod van f9150 niet kon verkrijgen. Hij had alles in goeden staat willen onderhouden. Doch bovengenoemde speculanten was het om winst te doen. „Swanendrift”, bij deze

gelegenheid beschreven als „De Hofstede genaamd S. met derzelve Heerenhuizinge, voorzien van onderscheidene zoo behangen als onbehangen boven- en benedenkamers en vertrekken, ruime keuken, groote zolders, verwulfd kelder, provisie-, meiden- en knechtskamers en verdere offices, — item een huismanswoning met schuren, zomerhuis, 6 roeden hooibarg, stalling voor 40 koebeesten en verdere getimmerden, voorts tuinmans- en daggelderswoningen, zijnde de plaats voorzien van slinger- en houtbosschen, opgaande boomen, boomgaarden, moestuin en verdere plantagiën groot 2 H.A. 57 A. 343 milliares of drie morgen” (sic!) — dit Swanendrift ging thans ten onder.

Een gedeelte van de vroegere bezitting werd ingericht tot dakpannenfabriek en heeft nog den naam behouden. Eigenaar is thans hiervan de Heer J o h a n van Leeuwen, wethouder der gemeente Alphen a/d Rijn.

28. Landlust.

In het archief der N. H. Gemeente te Alphen bestaat een attestatie van den volgende inhoud:

„This is to certify that Thomas Willson of „Land-Lust” near Alphen was formerly a Member of the Community of the English Episcopal Church at Amsterdam.

Joshua Jeans(?) D.D. Minister.

Joseph Green, Church Warden.

Amsterdam, February 28, 1804”.

Thomas Willson was gehuwd met Hendrika

Tem m i n k. In het doopboek der Herv. Kerk te Alphen staan tusschen 1801 en 1808 vier kinderen vermeld, waaronder een zoon George, geb. 17 Mrt 1808.

Blijkens sommige gegevens moet „Landlust” in de Steekt gelegen hebben.

29. Soerabaya.

Was geen oud buitenplaatsje. Op de gronden van het oude „Brittenrust” was nog een koetshuis of iets van dien aard blijven staan, dat door een zekeren Heer Sm i t, oud-kapitein ter koopvaardij tot een soort buitengoed was omgebouwd. Hij heeft daar jaren gewoond ; later woonde daar de Heer N. Co n i j n, doch het is in het laatste vierendeel der vorige eeuw geheel gesloopt.

B. OUDSHOORN.

Eens sal Oudtshooren's glans vergaen,
 En 't uer van onderganck sal slaen,
 Soo ras het dorp verliest zijn hooren;
 Maer blijft de hoorn in heerlijkheit:
 Dan is haer schoner lot bereyt,
 Sal yder van Oudtshooren horen !
 Als 't schoonste pleckjen in Rynlandts gaerd
 Sal 't langhen tijd noch 't ooch becooren,
 Tot tsich met Alphen tsamenpaert,
 Maer dan is 't oock voor goed verlooren.

30: Zuidzicht.

In het Lidmatenboek der N. H. G. van Oudshoorn is 14 April 1713 sprake van „de plaats van V lie-tentoon”.

De buitenplaats, genaamd Z. „met deszelfs heerenhuizinge en verdere getimmerten”, groot 1 morgen 181 roeden gelegen in den Gnephoek onder Oudshoorn, behoorde in het midden der 18^e eeuw aan Vrouwe **Susanna** Margaretha Vliethoorn, weduwe van Mr. Jan van Groeneveldt. Hij was 13 April 1759 overleden (Ned. L. XVI : 191), zij weinige jaren daarna, want in 1764 werd het goed door de kinderen en erfgenamen verkocht aan J a c o b de Waal en Christina Soutman voor *f* 1800. (Zie op „Vredelust” nu. 34).

In 1772 door den Heer Reynier van Houten en den Heer George Veldhaus (gemachtigden?) voor *f* 3400 verkocht aan den Heer Wou ter van Loon. Hij en zijn gade Mondina van Loon kwamen in Juni 1773 uit Rotterdam op „Zuidzicht” wonen. Zes jaar later, in 1778 werd het door dezen voor *f* 3640 verkocht aan „Mr. Ryne Jes Langrune”.

René Esai Langrune of Lungrune deed de buitenplaats in 1784 voor *f* 6500 over aan den Heer Willem van Hemert (Ned. Adelsb. 1914 bl. 251). Hij heeft er stellig gewoond; zijn vrouw J o h a n n a Elisabeth van Irhoven overleed er en werd in de kerk te O. begraven 30 April 1791. Hij hertrouwde nog in hetzelfde jaar met Maria Jordens en overleed in Januari 1801 (begr. te Oudsh. 28 Januari). Zijn

weduwe kocht „Ruymsigt” (zie hiervóór onder n°. 7).

Willem v. Hemert had inmiddels 31 Oct. 1796 „Zuidzicht” voor f 6000 verkocht aan Mr. Isaac Scheltus. Het goed was toen nog groot 1 m. 181 r.

Scheltus (zie Ned. Patric. V : 386), was Vroedschap te Leiden en leefde met zijn echtgenoot Sara Jacoba Hester Vos tijdelijk op „Zuidzicht”, waar in 1798 de bekende luit. generaal Isaäcker in 1800 een dochter Ida Johanna werd geboren.

Op Scheltus volgeelseigenaar: L. Kalkoven, die in 1811 en nog in 1820, zijnde „notaire impérial”, als zoodanig vermeld staat. Zijn broerszoon Wilhelm Leonardus Kalkoven (zie „Navorscher” 1918 bldz. 354, 355), notaris te Oudshoorn van 1838—1849, woonde er met zijn echtgenoot Johanna Pieter in 1830. Na zijn overlijden te 0.25 Jan. 1849, werd hij in het bezit opgevolgd door Pieter Willem Bronkhuyze (geb. te Leiden 22 Dec. 1802) uit Loenen aan de Vecht gekomen met zijn vrouw Catharina van der Eyck (geb. te Wilsveen 15 Juni 1812). Zij hadden twee kinderen, waarvan er een Jacoba Maria Hendrika (geb. te Leiderdorp 10 Mei 1833) in 1858 huwde met Johan Wilhelm Rösener Manz, burgemeester van Oudshoorn. Mogelijk was een zuster A. C. Bronkhuyze, gehuwd met den Heer Kuys (den eigenaar van „Overpost” zie n°. 14).

Het echtpaar Bronkhuyze-v. d. Eyck vertrok in 1852 naar Utrecht en „Zuidzicht” werd spoedig daarna betrokken door Mevrouw de weduwe Maria Catharina Elisabeth Myné, geb. Spaan (geb. te 's Gravenhage in 1803) die aldaar met haar dochter

Maria Catharina Myné, (geb. te 's Gravenhage 1843) woonde.

Na de familie M y n é strekte het tot verblijf aan den Heer P h. L. B é r a i 1. Hij woonde er met zijn vrouw Wilhelmina J. Tromp († Utrecht 6 Aug. 1918, oud 71 jaar) en dreef een dakpannenfabriek te Alphen tegenover „Zuidzicht” gelegen. In 1880 werd hem te Oudshoorn een zoon Henri Hippolite geboren. B é r a i 1, gepensd. majoor der artillerie, R. M. W. O. 4e kl. wegens moedig gedrag bij de 2e Bonische expeditie, is in Aug. 1896 te 's Gravenhage overleden, oud zijnde 76 jaar.

Op B e r a i 1 volgde de laatste eigenaar en bewoner, de Heer Gerard Wilhelm Henry Suermondt (zie Ned. Patriciaat 11, 465), geb. te Rotterdam 4 Oct. 1854 en den 12 Mei 1881 te Koudekerk gehuwd met Maria Hendrika Zirkzee, wiervader Everard aldaar burgemeester was Omstreeks 1900 heeft hij zich metterwoon te St. Anna bij Nijmegen gevestigd, alwaar zijn echtgenoot in 1910 overleden is. Na zijn vertrek is „Zuidzicht” afgebroken en zijn de vrijkomende landerijen tot warmoezerij ingericht.

31. **Vrijhoeven**, later: **Zeerust**.

Omtrent verschillende buitenplaatsen in den Gnephoek zijn vluchtige gegevens in het oude lidmatenboek van Oudshoorn te vinden. Zoo spreekt een aantekening van 16 Sept. 1700 van „de plaats van Mary Hagen”, — één van 18 April 1710 van „de plaats van Grome (Gromm é?) in den Gnephoek”,

— 14 April 1713 van die van Vlietentoom, (vermoedelijk „Zuidzicht” n°. 30), 3 April 1722 en 14 April 1724 van die van Mijnheer de Jong h. Doch ik heb deze alle niet kunnen determineeren.

In 1732 kwam Hendrick ten Brummeler, met attestatie van Voorschoten, als tuinknecht op „Vrijhoeven”. — Blijkens het trouwboek der N. H. Gem. te Oudshoorn zijn aldaar 17 Aug. 1739 in de kerk gehuwd : Michiel Lubeckx, uit Amsterdam, en Anna Maria Favén, gelogeerd op „Vrijhoeven”. Denkelijk behoorde „Vrijhoeven” in dien tijd aan den Heer Abraham ter Borgh (zie op „Rust-en-Werk”, hiervoor, no. 19, waar Lubex en ter Borgh óók te zamen worden genoemd).

In 1758 bezat hij het goed stellig, daar hij het in dat jaar voor f 8470 verkocht aan Mr Pieter Pietermaat junior. Het bestond toen uit een heerenhuis, speelhuis (koepel), tuinmanshuis, schuithuis en verder getimmerte, bepooting en beplanting, en de landerijen daarbij, alles gelegen in den Gnephoek en groot 8 morgen, 1771, roeden.

Mr P. Pietermaat (zie Ned. Patric. I: 348), was schepen van Hoorn, later pensionaris van Medemblik, en overleed op het huis „Adegeest” ¹⁾ in Sept. 1791. Hij was gehuwd met Magdalena Johanna Darrest, of d'Arrest, bij wie hij eenige kinderen won, waarvan er twee te Koudekerk en één te Oudshoorn werd gedoopt.

In 1770 verkocht Pietermaat zijn buiten, groot

1) Voorschoten.

8 m. 216 r. voor *f*9000 aan Pieter, baron van Reede van Oudtshoorn (zie op „Postrust” n° 16). Hij had pas „Postrust” verkocht en ook „Vrijhoeven” scheen hem niet te bevallen, want kort daarna kocht hij het kasteel „Drakenburg” (de „Guldenhof” uit F e r d. Hu y c k). Hij vergunde toen dat „Vrijhoeven” werd betrokken door den notaris en procureur Henricus Hollingerus van Lansbergen, later Schout van Oudshoorn, en diens vrouw Geertruy Hyzelendoorn. Dezen, uit Alphen in Juni 1771 met att. te Oudshoorn gekomen, vertrokken al weer spoedig, waarna van Reede van Oudtshoorn, of liever zijn gemachtigde (want hij zelf was als Gouverneur van de Kaapkolonie afgereisd). Hermanus Ameshoff de buitenplaats voor denzelfden prijs, *f*9000, verkocht aan H e n d r i k D a n i ë l Bart e l s, van wien mij geen levensbizonderheden bekend zijn. Hij, en zijn vrouw Margaretha de Bo o s e r kwamen in Juni 1773 uit Putten hier wonen en vertrokken 28 Sept. 1786 met kk. att. naar Amsterdam; zij lieten 23 Oct. 1774 in de Oudshoornsche kerk hun kind Cornelia **Simon**ia doopen.

In 1786 werd de buitenplaats „Vrijhoeven” door **Bartels** verkocht aan Vrouwe Johanna **Hille**gonda du Moulin, geb. van der Sluys. Het goed bestond toen uit een heerenhuis, stal, koetshuis, twee speelhuizen, een schuithuis en landerijen etc. groot 8 m. 177¹/₂ r. en de koopsom bedroeg *f* 10625.

Mevrouw d u Mo u l i n (over deze familie: Alg. Ned. Fam.bl. XI bl. 45-47) was de tweede vrouw

van den bekenden generaal Ca r e l D i e d e r i k d u M. en sedert 21 Maart 1793 zijn weduwe. Terwijl zij op „Vrijhoeven” woonde, had zij aldaar den dood te betreuren van haar stiefzoon Fr a n ç o i s d u M o u l i n (†25 Aug. 1790), die in de kerk te Oudshoorn begraven werd.

Waar zij zelf overleed is (nog) niet bekend Zij is uit Oudshoorn vertrokken, na 18 Mei 1803 „Vrijhoeven” voor f 15200 te hebben verkocht aan den Heer J. Lenerson, die het betrok en er den 13 Juni 1809 zijn dochter Maria Elisabeth L., oud zijnde 13 j. en 4 m. door den dood verloor.

In een „Register van Eigendomsovergangen” staat a^o 1811 „Jean Lenarsan, négociant, Oudshoorn dans le Gnephoek n° 21”. Dit perceel n° 21 en eenige andere, gingen bij publieke veiling, 28 Maart 1818 van Lenarsan, koopman te Rotterdam, over op: Jacobus Arnoldus Franciscus Wouters, rentenier, wonende te ‘s-Gravenhage, die nog in 1820 als eigenaar wordt vermeld.

Waarschijnlijk is het van dezen overgegaan op James John baron Melvill van Carnbee, maar dan na 1827, daar deze van 1823.1827 commandant en directeur van Z.M. scheepsmacht, met den rang van Schout-bij-nacht, in de Oost-Indische wateren was en in het laatst van 1827 waarnemend Raad van Indië. Hij herdoopte „Vrijhoeven” in „Zeerust” en overleed op deze buitenplaats 2 Januari 1833 (dit wordt in Ned. Adelsboek 1915 bldz 299 verkeerd opgegeven). Volgens zijn grafzerk op het kerkhof te Oudshoorn (nog aanwezig) was hij Heer van O. en N. Andel,

lid van de Rsch. van N. Brabant, Schout-bij-nacht in dienst van Z. M. den Koning der Nederl. Ridder M.W.O. en van den Ned. Leeuw, oud 57 jaar.

„Zeerust” werd in 1842 (de gelijknamige zoon van bovengenoemden baron overleed, als luit. ter zee, te ‘s-Gravenhage 29 Juni 1842) eigendom van Mr Jan van Lakerveld Bisdor, geb. te Brielle 27 Oct. 1808 uit Dr Arend Bisdor en Niesje Blanken (wier moeder Maria v. Lakerveld heette). Zijn loopbaan wordt gekenmerkt door een serie betrekkingen van den meest uiteenlopenden aard. Achtereenvolgens was hij procureur te Gorinchem 1833, ontvanger van het Loodswezen 1836, fabrikant te Oudshoorn 1842, burgemeester en secr. van Alblasserdam 1850, tevens van Oud-Alblas 1852, legde deze ambten in 1886 neer en overl. te Alblasserdam 16 Aug. 1894 Hij bewoonde hier „Zeerust” en vestigde bij dit huis een kalkbranderij met drie ovens. Bij zijn echtgenoot Arnoldina Diderica Wilhelmina Hanegraaff won hij te Oudshoorn kinderen, van wie er nog één Diderica Rudolphina Petronella v. L. B in leven is.

Na het vertrek van Mr Jan van L. B., 1 Mei 1850, is „Zeerust” al spoedig afgebroken. De kalkbranderij is nog thans het eigendom van de firma J. W. Clant. In een der gebouwen is de titelsteen van „Zeerust” ingemetseld.

32. **Rijnlust.**

Deze buitenplaats ligt even voorbij ‘s Molenaarsbrug

tegenover het veer, waar $\pm$ 1905 zulk een aardig veer. huisje is gebouwd („In den Overzet”).

De gronden, waarop deze buitenplaats in het begin der 19^e eeuw werd gebouwd, behoorden ongetwijfeld in het midden van de 17^e eeuw aan het geslacht van Toll. Maritje Willemsdr. van Tollschoonk in 1671 aan de Oudshoornsche kerk met haar drie nichten een, nog aanwezig, gebrandschilderd kerkraam. Zij huwde 17 Dec. 1684 te O. met Mouring Leendertsz. v. Leeuwen, uit Warmond. Uit dit huwelijk werd te 0.28 Oct. 1685 een zoon gedoopt: Le en d e r t van Leeuwen, die te dezer plaatse woonde en bij zijn tweede vrouw Neeltje Klaasdr. van Rhijn één dochtertje verwekte: Maria v. Leeuwen, geb. te 0. 10 Nov. 1735. De vader, Leendert overleed te 0. in Febr. 1740; de moeder werd aldaar 2 April 1784 begraven.

Het genoemde dochtertje Maria v. Leeuwen bleef deze plaats bewonen; zij huwde te 0. 9 Sept. 1764 met Willem Kalkoven. Deze, 28 Dec. 1723 aldaar uit een deftige familie geboren, is er overleden 16 Juni 1774 en liet bij zijn genoemde (tweede) vrouw twee zoons en twee dochters na. De oudstedaarvan was Leendert Kalkoven; de jongste zoon Jacob Kalkoven, vader van den notaris Wil helmus Leonardus Kalkoven, die op „Zuidzicht” (n° 30) heeft gewoond.

Leendert Kalkoven voornoemd, werd te O. geb. 28 Januari 1768. Den 4 Mei 1796 aangesteld tot Schout en Secretaris van Oudshoorn, werd hij later Maire en Burgemeester, ook notaris aldaar. Hij was

in Oudshoorn een buitengewoon gezien persoon. Van hem bezit ik een silhouet met zijn handteekening en het onderschrift: „Lid der Staten van Z.H. Hoofdingeland van Rijnland. Ridder der Orde van den Ned. Leeuw. Burgemeester en Secretaris van Oudshoorn en Gnephoek. 50 j. jubilé 3 Mei 1846”.

Ongetwijfeld heeft de moeder van Schout Ka 1 koven de buitenplaats „Rijnlust” laten bouwen. Bij eene kleine restauratie in 1919 kwamen twee gebeeldhouwde wapens voor den dag, die, naar de beschrijving te oordeelen, van de familiën Ka 1 k o v e n en van Leeuwen moeten zijn. „Rijnlust” kan volgens de bouworde niet ouder zijn dan van 1820 of 1810.

Bij acte van donatie voor notaris N. Sam s om te Koudekerk, dato 25 Maart 1820 ging dit goed van Mevr. de Wede Kalkoven, geb. van Leeuwen over op L. Kalkoven. De moeder overleed 16 Sept. 1821 te Oudshoorn en Burgemeester Ka 1 k o v e n, die tot 1820 „Buitenzorg” (n° 35) bewoonde, betrok dit huis, waar hij tot zijn dood in Juli 1848 heeft gewoond.

Daarna werd het bewoond en in eigendom bezeten door Marinus Carel Piek (geb 1811, overl. 1878), lid van den Raad van Oudshoorn en Dijkgraaf van den Vierambachtspolder, gehuwd met J o h a n n a Margaretha Kalkoven (1813—1856), wier vader Jacob een broeder was van Leen d e r t, den vorigen eigenaar van „Rijnlust”.

M. C. Piek overleed te Oudshoorn 10 Juni 1878 (zie „Navorscher” 1918 bldz. 366), „Rijnlust” nalatende

aan zijn zoon Leendert Piek (1844 †1897), lid van den Raad te Oudshoorn. Deze huwde met zijn nicht Maria Clasina Piek, die na den dood van haar man „Rijnlust” met haar eenige dochter, Johanna Margaretha Piek, bleef bewonen. Den 29 April 1917 overleed aldaar de moeder; de dochter huwde 17 April 1919 met Germain Jacques Stoop, geb. te Strijen 17 Juli 1878, cand. notaris (zie Ned. Patr. III blz. 380). Zij bewonen thans het buitengoed. Nog slechts weinige jaren geleden bevond zich daarachter een fraai wandelbosch, dat thans echter opnieuw is aangelegd.

Bij de beschrijving van „Rijnlust” komt te pas, wat ik schreef in Ned Leeuw XVII bldz. 109-111.

33. Kostverloren.

Van deze buitenplaats is al heel weinig bekend.

In de laatste helft der 17^e eeuw behoorde zij aan Jhr. Cornelis de Vlaming van Oudtshoorn, Hoogschout en Burgemeester van Amsterdam, Ambachtsheer van Oudshoorn en Gnephoek. Waarschijnlijk heeft deze er ook van tijd tot tijdgewoond. Het goed lag aan de oostzijde van de Heimanswetering, in den Kalkovenschen polder.

In de lidmatenboeken van Oudshoorn staan verschillende personen vermeld als wonende op „Kostverloren,” doch het is niet goed uit te maken in welke hoedanigheid zij daar woonachtig waren. Sommigen waren tuinman, anderen knecht. Oudtijds was bij dit huis een steenbakkerij, later een kalkbranderij. In 1785 verkochten Paulus en Pieter

van Lelyveld aan Willem van Aken voor f 700 „een gedemolieerde kalkbranderij, vroeger een steenbakkerij, genaamd „Kostverloren”. Den 14 Febr. 1789 werd door Jan van den Broek q.q. voor f 485 een huis en erve (1 huis en 329 roeden land) genaamd „Kostverloren,” verkocht aan den Heer Albertus van Lutsenburg (over wien: Ned. Leeuw XIV : 90).

Thans is de naam „Kostverloren” geheel in vergetelheid geraakt.

34. Vredelust.

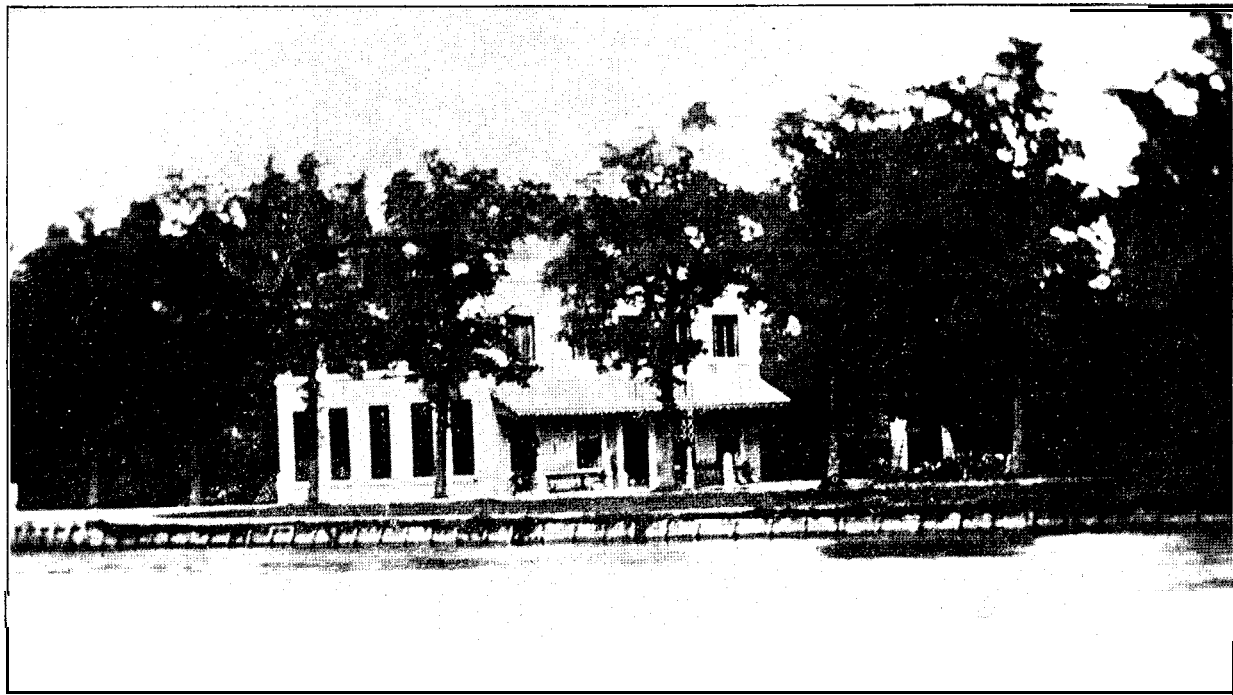
In het lidmatenboek der N. H. Gem. te Oudshoorn staat 31 Maart 1741: „De Heer Jan Hendrik G r a v i a, woont aan den Rijn, bij 's Molenaars, komt „van de Meern”. Hij zal dus waarschijnlijk „Vredelust” bewoond hebben. (Zie over hem: Elias. Vroedsch. van Amsterdam.)

In 1753 bezat de Heer Jacob Pieterse dit goed. Den 15 Juni 1753 leverde te Oudshoorn Agneta Coessius haar k.k. attestatie in, kwam van Amsterdam en ging wonen bij den Heer Pieterse. Op den 15 Sept. 1753 kwam Elisabeth Maria Mortier, huisvrouw van Jacob Pieterse, met k.k. att. te Oudshoorn, tegelijk met haar echtgenoot. Zij kwamen beiden uit Amsterdam en gingen aan 's Molenaars wonen.

In 1763 verkocht Pieterse dit huis voor f4000 aan Jacob de Waal (zie op „Zuidzicht” n°. 30). Het was toen „een buytenplaatsje, genaemt Vredes-

„lust, met zijn huysinge en erve, schuur en speelhuys, „staande aan den Lagen Rijndijk bij 's Molenaarsbrugge”. Jacob de Waal en zijn vrouw Catharina Santman, of Soutman, verkochten het drie jaar later (1766) voor f5000 aan Johannes van der Hoeven. Volgens het Lm. boek heette hij Johannes van der Houve en kwam met zijn vrouw Maria van der Geer in Sept. 1768 met k.k. attestatie uit Gouda aan 's Molenaars wonen; hij vergrootte het goed met een perceel, daarna tot een slingerboschje beplant Hij mag er een paar jaar gewoond hebben en droeg het toen in 1770 bij koop, óók het nieuw aangekochte erf, samen 1 huis en 236 roeden land voor f8000 over aan Car el baron van Boet zelaer, Heer van Aarlanderveen. Nog geen jaar later ging het van dezen, in 1771, voor f 9073-10-0, over aan den Heer Jacob Piet er C u r t i u s, volgens het grafboek: „oud-canunnik van het Domkapittel van St. Jan tot Utrecht”. In Maart 1772 leverden hij en zijn vrouw Di na Dupper te 0. k.k. att. in, komende uit Amsterdam ; zij gingen wonen aan 's Molenaarsbrug. De man overleed op „Vredelust” 18 Nov. 1778 (buitenplaats getaxeerd op f 8000) ; de vrouw mede aldaar 2 Aug. 1798 (buitenpl., 1 huis en 236 roeden, getaxeerd op f 7000). Zij werden beiden in de Oudshoornsche kerk begraven.

Na den dood van Mevr. Curtius-Dupper, werd „Vredelust” 12 Oct. 1798 door Leonardus Huy-singa en Mr. Pieter Jacob Curtius voor de som van f 7560 getransporteerd op Vrouwe Pet r o n e l l a Slob, huisvrouw van den Heer Pieter van

„VREDELUST” (nº. 34), afgebroken in 1883.

Go te. Tot 1809 komt deze familie te Oudshoorn in de oude kerkregisters voor. Op den 22 Juli 1804 werd te O. gedoopt (geb. 13 Juli) Johan Piet er, zoon van den WelEd. Heere Gerard Hollaer van Gote en Mevr. Maria Cornelia Margaretha Holtzhey. Als getuigen fungeerden de genoemde koopers van „Vredelust”. — Op den 20 Sept. 1807 werd gedoopt, oud 40 jaar (geb. 31 Dec. 1766) Catharina Henriëtte „een mulattinne, „wier vader was genaamd Jan Pan en moeder „Elisabeth Pan; zij was op de plantage „Engelenrust” in Demerary geboren. Als doopgetuigen „zouden staan: de WelEd. Geb. Vrouwe Judith „Hester Catharina Holzhey, weduwevanden „WelEd. Geb. Heer Hendrik Pipersberg, dan „door ziekte verhinderd, werd Haar Ed. vervangen „door jongvrouwe Cornelia van Gote.” Deze laatste, C. v. G., was een dochter van Piet er; zij stierf te Oudshoorn en werd in de kerk begraven 18 Oct. 1809.

Na de familie van Go t e werd „Vredelust” eigendom van Ds. Johannes Horthemels Hanssen. Hij was in 1758 te W. Zaandam geboren als zoon van Ds. Jo hannes, werd pred. te Soest í781, Westkapelle 1784, Nieuwendam 1788, Vlissingen 1789, Poortugaal 1805 en aldaar emeritus verklaard in 1810. Van 1810 tot 1812 woonde hij op „Vredelust” en nam toen weer een beroep aan naar Meeuwen en Hagoort. Hier werd hij opnieuw emeritus 1 Juni 1816 en eindigde zijn dagen te Amsterdam 9 Aug. 1826. Den 12 Sept. 1795 was hij te Vlissingen gehuwd

met Jkvr. Catharina Rutteria Lambrechtsen
j.d. van Vlissingen

Bij publieken verkoop, 20 Jan 1815, ging „Vredelust” nu (waarsch op speculatie) over aan de H.H. Martinus de Crane, ontvanger te Alphen, en Cornelis van de Watering, inspecteur van de registratie te 's Gravenhage. Bij acte van transport, 22 Dec 1815 voor notaris Guill. Brack te Zwammerdam, door deze H.H. overgedragen aan den Heer Robert Voûte, rentenier te 's Gravenhage. Deze had onder de Bataafsche Republiek en het Fransche Keizerrijk op finantiëel gebied een groote rol gespeeld. Hij was de vertrouwde raadsman van het russische keizerspaar, van koning Lodewijk Napoleon en van den grooten keizer zelf. De tweede benoemde hem tot Staatsraad en Directeur-generaal der Publieke Schatkist, de laatste verhief hem tot „Baron de l'Empire”. Zijn laatste levensjaren bracht hij op „Vredelust” door in ernstige geldelijke zorg door teleurstellende geldbelegging in Zuidhollandsche droogmakerijen, uit welken geldnood Hope & Co., gedachtig de oude relaties, hem door het toekennen van een jaargeld schijnen te hebben bevrijd. (Zie: Nieuw Ned. Biog. Wdb. II, 1508).

V o û t e bouwde een stal bij zijn buitenplaats „Vredelust” en overleed op dit goed 15 Sept. 1823. Hij werd in de kerk te Oudshoorn begraven. (Zie nog Alg. Ned. Fambl. X : 38). Mogelijk is zijn tweede vrouw Cathérine Abéline Guichérit erblijven wonen, doch overleden (17 Nov. 1838) is zij er niet.

Daarna zal „Vredelust” in het bezit zijn gekomen

„VREDELUST” (links), in 1883 gebouwd door J. TH. PIEK.
„VILLA NUOVA” (rechts), in 1883 gebouwd door JOH. PIEK.

van de familie Piek (zie Navorscher 1918, bladz. 351-368). In 1883, na den dood van Mevr. Piek, geb. W e s s e l i n g, werd het oude huis afgebroken ; een fotografische reproductie ervan is opgenomen in „Het Geslacht Piek” door G. v a n K l a v e r e n, 1917.¹⁾

Op de vrijgekomen terreinen bouwde de Heer Johan Theodoor Piek, tevoren op „Rijnoord” woonachtig, in 1883 een prachtige villa, die nog thans tot sieraad der gemeente strekt en denzelfden naam als het oude huis draagt. Hier woonde hij tot October 1889, als wanneer hij naar ‘s Gravenhage is verhuisd. Hij had „Vredelust” verkocht aan den Heer Willem Cambier van Nooten, uitgever van „De Rijnbode”, die er tot ± 1905 heeft gewoond en 18 Sept. 1907 te Haarlem is overleden. Daarna, eigendom geworden van den Heer D. van O o r d t, strekte het tot verblijf aan den Heer Alp h o n s Louis Hölterhoff, die er 14 Juni 1917, oud 65 jaar is overleden. Na dezen wordt „Vredelust” bewoond door den Heer Grobbe.

Niet minder prachtig is „Villa Nuova” dat de Heer Johannes Piek op een ander gedeelte van het oude „Vredelust” mede in 1883 deed bouwen. Hij woonde er tot 1891, toen hij naar Nijmegen vertrok. Na hem werd het huis verkocht en vond een huurder in den algemeen geachten burgemeester van Oudshoorn, Jacobus Willem Cornelis B l o e m, van 1886 tot 1903 hoofd der gemeente, thans

1) De beide cliché's van „Vredelust” danken wij aan de welwillendheid van den Heer Joh. Th. Piek te Scheveningen.

burgemeester van Hardenberg. Zijn naam blijft in dankbare herinnering! Na zijn vertrek stond het huis lang ledig. Omstreeks 1908 werd het door de gemeente Oudshoorn aangekocht, met vluchtige plannen voor een raadhuis, doch al spoedig daarna werd het verhuurd aan Mr. Johan de Berg h, kanton-rechter, die het nog thans bewoont.

Sedert de combinatie der drie gemeenten (1 Januari 1918) behoort het huis aan de gemeente Alphen aan den Rijn.

35. Buitenzorg.

In 1785 verkocht Jacob Dirk Heyns, in qualiteit als exec. test. van Mr. Jacob Heyns, in leven Raad en Oud-Burgemeester der stad Leiden, aan Thomas Burchardus de **Bock**. schout en secretaris van Oudshoorn een buitenplaats met huizinge, tuinmanshuis, koepel, bepooting en beplanting (samen 1 huis 1 morgen en 168 roeden land). Met een boerenwoning met alle toebehooren (26 morgen), alles gelegen aan den Lagen **Rijndijk** in den **Kalkovenschen Polder**, bracht dit op *f* 16903.

Ik vermoed dat deze buitenplaats de oude Herv. pastorie was, die in 1751 voor *f* 2000 door kerkmeesters was getransporteerd aan den emeritus predt Ds. Rutgerus Paludanus. En welke in 1760 voor *f* 1802 werd verkocht aan Agatha **Poock**, wede van Bartholomeus van Bergh Eyck.

Hoe dit zij: 14 Febr. 1589 werd dit goed zonder de boerenwoning voor *f* 5004 verkocht aan Lu dov. Daniël de **Dieu** (zie op „Grijpestein” n°. 17) en

is bij zijn dood, 28 Dec. 1797 overgegaan op zijn wede Vrouwe O b b es. Het schijnt dat deze er zoo spoedig mogelijk af wilde zijn. Den **24 Jan. 1798** toch werd de buitenplaats, zijnde 2 huizen 1 m. 168 r. voor *f* 4500 getransporteerd op Ad r i a n a Catharina, -- Johanna Maria, — en Maria Catharina van Ravesteyn. Door hun aanverwant Johan W i c h e r s q.q. getransporteerd 18 Juli 1803 op Leendert Kalkoven, de grootte als voren. Koopsom was nu *f* 2500. In 1812, òòk in 1820 bezat Leendert Kalkoven, blijkens een register van eigendomsovergangen, een „**maison** de campagne, dit Buitenzorg, au lage Rhindijk”, waarmee ongetwijfeld dit goed wordt bedoeld. Hij, schout, maire en burgemeester van Oudshoorn heeft zich in 1821 op „**Rijnlust**” (n°. 32) gevestigd, terwijl „**Buitenzorg**” in eigendom overging aan de familie Piek; althans deze heeft er lang gewoond.

In 1896 overleed te dezer plaatse Mevr. Piek, geb. Dam. Een paar jaar later vond het een bewoner in den persoon van den Heer Jan van Griethuizen, uit Woubrugge metterwoon te Oudshoorn gekomen. Deze leefde er tot zijn dood 9 October 1915 en al spoedig na zijn overlijden betrok de predikant der Chr. Geref. gemeente, Ds. D. J. van Brummen, dit huis. Deze is er nog thans de bewoner van.

Sedert langen tijd draagt dit huis den naam van „**Langgewenscht**”.

36. **Woellust.**

Simon Musquetier, vermoedel. in het St. en

Wapenb. II, 360 vermeld in regel 7 der genealogie, — en alsdan geb. te Leiden 29 Aug. 1688 uit A rent en Dorothea Vermeulen, is wel tweemaal gehuwd geweest, doch vermoedelijk kinderloos overleden in Januari 1752 Hij was eigenaar van een „buyteplaasje, genaamt Woellust met deszelfs erve, mitsgaders drie kalkpotten (kalkovens), leshuys en schuur. En een boomgaard daarachter gelegen, te zamen te verongelden voor 3 hont”. Alles gelegen aan den Lagen Rijndijk in den Kalkovenschen Polder te Oudshoorn.

Hij transporteerde dit alles 14 Dec. 1740 voor de som van f8500 aan Jan van Deventer. Diens vrouw Barbara Lakeman kwam 1 Juli 1748 met kk. attestatie uit Leiden te Oudshoorn. Den 19 Mei 1743 kreeg Jan v. D. jm te Leiden, — te Alphen betoog naar 't Waal, om Barbara Lakeman j.d. te Alphen, te mogen huwen. Te Oudshoorn werden twee kinderen gedoopt en drie begraven.

Jan van Deventer verkocht in 1765 „Woellust” met al den aanleve van dien, voor f 12000 aan Thomas Burchardus de Bock Schout en Secretaris van Oudshoorn. Sedert Sept. 1767 liet hij zijn zwager Jan Loopwijk en diens gade Elisabeth Bl om h er t, uit Zalt-Bommel gekomen, dáár wonen. Of de Bo c k het steeds in eigendom gehad heeft durf ik niet zeggen, maar 18 Januari 1790 werd alles voor f 21000 getransporteerd op den Heer Johan Wichers (1748 † 1822). Deze was te Batavia 25 April 1778 gehuwd met Geertruida Catharina van Ravesteyn, die 2 April 1814 in 72 jarigen

ouderdom te Oudshoorn overleed. Beider dochter Adriana Justina Wichers, geb. te Wildervank 19 April 1787, overleed op „Rijnoord” te Oudshoorn 31 Dec. 1871. Zij huwde te O. 14 Aug. 1814 met Petrus Adrianus Wagemaker Wernink, waardoor „Woellust” in het bezit der familie Wernink kwam. Laatstgenoemde Heer overleed op dit buitentje 14 Sept. 1837, dat hij naliet aan zijn zoon Wilhelm Catharinus W. (1815—1888), van wien het opnieuw op den zoon van dezen, Petrus Adrianus W. is overgegaan, die de kalkbranderij nog heden voortzet. De buitenplaats „Woellust” echter behoort tot het verleden. Zij is omstreeks 1894 afgebroken; de titelsteen werd in den muur van een der schuren ingemetseld, waar zij nog heden kan worden gezien.

Zou de „Kalkovensche Polder” zijn naam ontvangen hebben naar de kalkovens van „Woellust”?

37. Weltevreden.

Thomas Burchardus de Bock, Schout en Secretaris van Oudshoorn, wiens grafzerk met het wapen van hem en zijn vrouw (Loop wijk) in de kerk naast den preekstoel ligt, was tot 1775 eigenaar van dit goed. Hij behoeft er niet gewoond te hebben, want steeds en meer kocht hij in Oudshoorn huizen en landerijen.

In 1775 verkocht hij dit goed, aangeslagen voor 1 huis, 1 morgen en 350 roeden, voor f 14000 aan den Heer Robbert Hendrik Armenault. Het bestond toen uit een buitenplaats, zijnde huis, stal,

koetshuis, steiger aan den Rijn, verdere getimmerten, bepooting en beplanting, met erven en tuinen.

Robert Henry Armenault de la Noué geb. te Amsterdam 20 Febr. 1729, onderkoopman in dienst der V. O. C., later resident van Cheribon, was te Batavia 16 Mei 1751 gehuwd met Ida Johanna Sm i t h, geb. te Ternate 28 Nov. 1734. In het „Register wegens het middel van Begraaven over Oudshoorn en de Gnephoek (1788-1806) vindt men een doorgehaalde acte : „23 Oct. 1797, ‘t Lijk van Robert Hendrik Armenault, alhier overleden, wordt te Amsterdam begraven f 30.” Zijn weduwe bleef op „Weltevreden” wonen en een gedicht op die buitenplaats, in 1798 vervaardigd door haar kleinzoon R. H. Arntzenius is nog in ‘t bezit van den Heer W. N. Arntzenius te ‘s Gravenhage.

Mevrouw de Wede Armenault overleed mede op „Weltevreden” 15 Juni 1802. Na haar dood werd de buitenplaats verkocht en is toen vermoedelijk in het bezit gekomen van den Heer G. Rijdsdijk van den Heuvel. In 1811 en nog in 1820 staat deze althans als eigenaar en bewoner. Volgens het register van eigendomsovergangen was hij „tuilier”. In zijn tijd kreeg „Weltevreden” een zekere bekendheid, doordat in April 1813 bij Mens, tuinbaas op W. een samenkomst plaats had van ontevreden en over het bestuur en de maatregelen door Napoleon genomen. Hier werd de opstand uitgeoefend, die (20 April 1813) in de geschiedenis bekend staat als „Drieschoft Oranje-boven” en waarbij de opstandige boeren uit Alphen en omliggende dorpen, onder

aanvoering van Pieter van der Lee naar Leiden zijn getrokken en die stad hebben ingenomen (Leidsch Jaarb. 1908 bl. 46-60).

Gerrit Rijdsdijk van den Heuvel overleed 24 Aug. 1828. Uit zijn huwelijk met Julie Philippine Medenbach (Alg.Ned.Fam.bl.VI: 12a) werd o.a. een dochter Dirkje Hendrica Elisabeth v. d. H. geboren (te Arnhem 10 Jan. 1801) die op den 7 Maart 1821 in de kerk te Oudshoorn huwde met Dr Hendrik Cornelis van der Burch. Deze, geb. te Gouda 11 Januari 1791 uit de oude, bekende familie van dien naam (zie Navorscher 1896 bl. 651—660), fungeerde te Oudshoorn als geneesheer tot 1866, het jaar van zijn overlijden. Hij betrok na zijn huwelijk de buitenplaats „Weltevreden” die hij steeds heeft bewoond. Bij dit goed behoorden indertijd ook de gronden, waarop later de villa's „Amcarthine” en „Speranza” werden gebouwd. Het was toen één groote fraaie tuin, met vijvers, die een halve eeuw geleden werden gedicht.

Na den dood van Dr v. d. B. (te Leiden 21 Oct. 1866) kocht de Heer Jacob Willem Clant dit goed. (Zie de familie C l a n t: Stam enWapenb.). Zijn zoon H e r m a n n u s C l a n t overleed te Davos in Zwitserland 6 Januari 1878. Ter herinnering aan zijn overleden zoon, brak hij het oude „Weltevreden” af en liet terzelfder plaatse een nieuwe villa oprichten, een getrouwe copie van het huis, waarin zijn zoon te Davos was overleden.

Sedert den dood van den Heer Jacob W i l l e m Cl a n t (7 Febr. 1888) wordt dit huis, dat eveneens

den naam van „Weltevreden” draagt, bewoond door zijn jongsten zoon, den Heer Jacob Willem Otto Clant.

38. **Meerder-rust.**

Het huis en de gronden, waarop later het buitentje „Meerder-rust” werd gevonden, behoorde sedert 5 Febr. 1742 aan Daniel Jansz. van Bouten en zijn vrouw Neeltje Pieters Veenwegh. Zij wonnen te Oudshoorn een zoon, die bij zijn doop 15 Nov. 1722 den naam van Cornelis ontving en die later als eigenaar optreedt.

Cornelis v. Bouten († 16 Juli 1769) verkocht het goed 14 Aug. 1766 voor f 940 aan den Heer Bernardus Adolf Stuckeris (zie Prothocol Y. fol. 182 v⁰). Deze, med. doct., verhuisde naar Nieuwerbrug en inmiddels werd „Meerder-rust” betrokken door zijn zoon Abraham Adolf Stuckeris, eveneens med. doct. (zie over hem, òf over familie van hem, de R.C. doopregisters te Nieuwkoop). Bij zijn echtgenoot Aletta de Quartel won hij te Oudshoorn tien kinderen. Hij werd in de kerk te Oudshoorn begraven 6 Febr. 1778, zijn weduwe nalatende, die naar elders verhuisd zal zijn, want haar overlijden werd door mij niet gevonden.

De oude doctor woonde inmiddels te Nieuwerbrug. Hij overleed te Waarder, zijn lijk werd naar Oudshoorn overgebracht en aldaar 7 Juli 1802 in de kerk begraven.

Door Gijsbert Schinkel, wonende op de Bree, en Cornelis de Ruiter, wonende onder Waarder,

executeuren in den nagelaten boedel van Dr. B. A. Stuckeris werd „Meerder-rust” 17 Maart 1803 voor f 1300 verkocht aan den Heer Stephanus Piek (zie Navorscher 1918 bldz. 353). De transport-acte moet voorkomen in Proth. EE fol. 37 v°. Er wordt bij die gelegenheid gesproken van huis en erf, bepooting en beplanting, te verongelden voor 1 huis en 100 roeden land. In 1820 en eerder bij Ca re l Pi e k in eigendom.

Later eigendom geworden (25 Mei 1826) van eenen Jan van der Vree (overl. te Oudshoorn 3 Januari 1837) werd „Meerder-rust” 3 April 1837 door diens erfgenamen verkocht aan Sophia Johanna en Elise Josine Timmermans Bisdome.

Hebben wij bij de beschrijving van „Zeerust” (Vrijhoeven, n° 31) eenen Jan van Lakerveld Bisdome ontmoet: op het kerkhof te Oudshoorn bevindt zich een grafzerk met het opschrift: „Rust-plaats van de Weled. geb. Vrouwe Theodora Elisabeth Bisdome, weduwe van den Generaal-Majoor Timmerman, Geboren den 25 September 1764, overleden 23 April 1844”.

In hoeverre nu de genoemde personen geparenteerd waren aan de koopers van „Meerder-rust?” is mij niet gebleken. Deze waren meerderj. j d. en kwamen uit Dordrecht hier wonen. Bij den verkoop op 25 April 1845 heeten zij Sophia Johanna Timmerman, echtgenoot van den WelEd. Geb. Heer Louis Ra i m o n d Si m o n di, wonende te Leiden, en Jkvr. (sic) Elize Josine Timmerman, ongehuwd, meerderjarig, wonende te Oudshoorn. Wellicht heetten zij

dus alleen Timmerman en zouden zij misschien dochters zijn van den bovengenoemden generaal-majoor. E l i s e J o s i n e (j.d. geb. te 's-Hertogenbosch 1799) woonde althans met de weduwe Timmerman-Bisdom in 1840 te Oudshoorn samen. Hoe dit zij, „Meerder-rust” ging op laatstgenoemden datum over aan Mr. Johan Hendrik Verboom baron van Reede van Oudtshoorn (zie Ned. Adelsb. 1916 bl. 238) destijds gemeenteontvanger en in 1850 burgemeester van Oudshoorn. De koopsom. bedroeg f 5000.

Burgemeester van Reede van Oudtshoorn woonde op „Meerder-rust” tot 1859 en werd daarna referendaris bij het depart. van Binn. Zaken, afd. M^u van Weldadigheid. Aan hem herinnert nog een gedenksteen in het sluisje op den Molenvliet. Hem werden op „Meerder-rust” twee zoons geboren, waarvan één n.l. Barend Cornelis baron v. R. v.O., hoofdambtenaar bij het Gouvernement in Drenthe, nog thans de ambachtsheerlijke rechten over Oudshoorn uitoefent.

Woonden er daarna de familiën L. van Rijn en de Bordes : later strekte het tot verblijf aan den notaris Cornelis Catherinus Krom. Deze legde in 1903 zijn ambt neer, verhuisde naar St. Anna bij Nijmegen en overleed aldaar 4 Nov. 1903, oud 67 jaar.

Zijn plaats werd ingenomen door den notaris Roeland van den Berg, die aldaar nog thans die functie bekleedt.

39. Jagerrust.

In 1769 verkoopt Jan Wingoet, als in huwelijk hebbende Joosje Oostrum, aan Isaac Vos een huis en erve, zijnde een buitenplaatsje, genaamd „Jager-rust”, met een zomerhuis en tuintje, staande in den Kalkovenschen polder.

Het was aangeslagen voor 1 huis en 100 roe land ; de koopprijs bedroeg / 1000

Meerdere bijzonderheden betreffende dit goed zijn mij niet onder de oogen gekomen. Vermoedelijk heeft het gestaan waar thans de begraafplaats is, of wel daarnaast, aan de Westzijde.

40. Rijnoord.

Deze, in haar tijd buitengewoon fraaie buitenplaats, lag in Oudshoorn, op den hoek van den Gemeenen- of Heereweg, in den Kleinen Polder. De naam is nog aanwezig, hij prijkt met vergulde letters op de massieve hekposten (uit ± 1850) van de dokterswoning.

Wanneer dit goed werd gesticht, is onsonbekend. In het midden der 17^e eeuw bestond het al; het was toen het eigendom van den ambassadeur W i l l e m B o r e e l (over wien : E l i a s, Vroedsch, van Amsterdam, bladz. 539, 540). Het wordt dan ook in dien tijd genoemd: „het Huis van Boreel”.

In het laatste vierendeel der 17^e eeuw ging het over aan Jhr. Cornelis de Vlaming van Oudshoorn, Heer van Oudshoorn en Gnephhoek, die eerst zijn verblijf op „Kostverloren” (zie n°. 33) schijnt te

hebben gehouden. (Zie over hem: Alg. Ned. Fam.bl. XV : 15, 16.) Op den 18 Juni 1692 leverden te Oudshoorn k.k. attestatie in: Anna Elisabeth Rapardus en Maria Dircks, beiden op 't Hoff (=Rijnoord). Wie dezen waren, is mij onbekend.

Cornelis de V.v.O. liet o.a. een dochter na, Maria geheeten, die de gade werd van Pieter baron van Reede tot Nederhorst, gewond bij Steenkerken 3 Aug. 1692 en overleden aan zijn wonden te Enghien 30 Nov. Hij ligt in den grafkelder te Oudshoorn begraven.

Van de weduwe is sprake in het lidmatenboek, waar zij in 1702 staat vermeld als wonende op „Rijnoord,” met haar zuster en de knecht Jan Corneisse. In 1705 kwam daar mede tijdelijk wonen Elisabeth van Reede tot Nederhorst, douairière van Brederode. In 1722 kwam deze er weer om er tot haar dood, 6 Mei 1725, te blijven.

Maria bovengenoemd bezwaarde „Rijnoord” herhaalde malen met rentebrieven; o.a. den 13 Mei 1730 met f 7500 ten behoeve van den Heer Dirk de Ram, Abr.zoon; — 15 Nov. 1731 met f 4000 ten behoeve van den Heer Adriaan Bout, Heer van Krimpen. Haar zuster Jacoba stierf op „Rijnoord” 24 Oct. 1706, zij zelf 6 Januari 1732, „Rijnoord” nalatende aan haar zoon Barend Cornelis baron van Reede van Oudtshoorn tot Nederhorst. Deze nam 15 Febr. 1732 onder verband van „Rijnoord” nogmaals f 2100 op van de erfgenamen van Gerrit Claesz. Hoogzaat en besloot reeds in het volgend jaar zich van „Rijnoord” te ontdoen.

Uit den rentebrief van 1730 blijkt het goed te bestaan uit een hofstede, als huis en erve met tuinen en boomgaarden, groot 1 morgen 531 roe, — nog een woning als huis, schuur, berg en boomgaard met de landerijen, groot 7 m. 274 roeden, gelegen in den Kalkovenschen Polder en nog $\frac{1}{4}$ part in drie partijen, zoo wei- als hooiland, liggende bij elkaar in den kleinen Polder groot 11 m. 595 roe.

Den 1 Mei 1733 verkoopt B. C. v. R. v. O. alle bovengenoemde goederen voor de som van f 23900 aan Hugo van Rijk. Of de koop werkelijk is aangegaan, kan ik niet met juistheid mededeelen, vermoedelijk wel, al is er tegen gesputterd. En als de koop niet is doorgestaan, dan werd het korten tijd later toch zeker verkocht. Op den 25 April 1740 n.l. transporteert J o h a n B a a r t m a n s (vermoedelijk een gemachtigde) „Rijnoord” (bestaande in een huis, speelhuizen, stalling, wagenhuis en schuur, geldende voor 1 m. 531 r) voor f6500 aan Maria van Amstenraat (Anstenraedt), weduwe van J o h a n n e s H a g e l i s. Zij kwam daar nog in dezelfde maand volgens het lidmatenboek wonen. Haar man Johannes Hagelis, met wien zij in 1704 gehuwd was, staat in de kerkgeschiedenis bekend als beroemd theologant en philoloog. Hij was respect. pred. te Koudum, Asperen, Brielle, Dordrecht en Amsterdam en was in laatstgen. plaats overl. 16 Nov. 1735, een zoon nalatende, die niet als predikant voorkomt.

Maria van Anstenraedt had al weinig genoeg van haar heerlijk buitengoed. Den 29 Juni 1741 werd zij te Oudshoorn als overleden aangegeven

en 2 Oct. 1741 transporteerden executeuren test. „Rijnoord” voor de som van *f* 3550 aan den Heer Jacobus de Bruyn Govertsz. Hijenzijnvrouw Arnoudina Catharina Cores leverden, komende uit Suriname, hun k.k. attestatie te Oudshoorn in: April 1742. Oók de Heer de Bruyn beleefde slechts weinig genoeg aan zijn bezitting. Hij overleed op „Rijnoord” in Maart 1743 en werd 14 Maart als overleden aangegeven.

Vrouwe A. C. Cores, wed. van Jac. de Bruyn transporteerde daarna 7 Mei 1744 het goed (1 m. 531 r.) voor *f* 2400 aan den Heer Jan Agges Scholten, Heer van Aschat, Schepen en Raad van Amsterdam, Bewindhebber der O.I. Comp. (Zie over hem E 1 i as.) Een onbekend portretje van hem zag ik indertijd bij den Heer J. H. Elias, referendaris bij het Dep. van Koloniën. Diens zoon, de Heer H. Elias, hoofdcommies bij hetzelfde Dep. zal het nog wel bezitten.

In 1752, werd „Rijnoord” door Ds. Rutg. Paludan als last en procuratie hebbende van Jan Agges Scholten voor *f* 4200 overgedragen op Willem Boreel, die er mogelijk heeft gewoond. Hij, j.m. wonende te Amsterdam, was te Oudshoorn 2 Maart 1751 gehuwd met Jacomina van Thiel j.d., won. te Oudshoorn. Vijf jaar bezat hij de buitenplaats en verkocht haar in 1757 aan Mr. Elias Schellinger voor *f* 5000. Over dezen eigenaar, overleden 30 Dec. 1772, zie men Elias, blz. 828. Volgens van Ollefen, Ned. Stad- en Dorpsbeschrijver, was hij de schenker van het orgel in de

Oudshoornsche kerk. Hij mag er een goede bijdrage toe gegeven hebben, maar de schenker was hij niet.

Hij liet een dochter, Cornelia Schellinger, na, die in 1784, als weduwe van Mr. Pieter S t e y n, „Rijnoord” voor f 31500 transporteerde aan Mr. Adriaan Gevers Deynoot. Door de familie S c h e l l i n g e r was de buitenplaats aanzienlijk verfraaid; zij werd destijds een van de schoonste aan den Ouden Rijn genoemd.

Mr. Adr. Gevers Deynoot (overwien:Nederl. Adelsb. 1915: 416) was blijkbaar niet over zijn aankoop voldaan; nog in hetzelfde jaar verkocht hij voor f 30000 het buitengoed aan Jacob Staadet van Hoogstraaten. Ik vind dezen bezitter noch bij van Oyen, noch bij van Epen, doch hij zal wel een aanverwant zijn van de Heeren die de heerlijkheid Esselijker- en St. Jacobswoude hebben bezeten. In het dossier „D o z y ” op het Leidsch archief, (waarin verschillende mededeelingen en aanteekeeningen betreffende de vroegere buitenplaatsen in den omtrek van Leiden voorkomen) bevindt zich een zéér curieus versje op het overlijden van „Canet Colin” den hond van dezen Heer van Hoogstraten. Alle bewoners van „Rijnoord” namen bij die gelegenheid voor acht dagen den zwaren rouw aan ! Zeven jaar later transporteerde Johannes van Bladel (tuinman op „Rijnoord”) als gemachtigde, 7 Mei 1791, het lustoord voor f 35000 aan Mr. N i c o l a a s W i l l e m R o ë l l. Het bestond toen uit huis, tuinmanshuis, stal en koetshuis, 23 morgen en 57 roeden land. (Over dezen laatsten eigenaar zie men Jaarb. Ned.

Adel II:198.) Met zijn gade Anna Sophia Frederica van Gheel van Spanbroek heeft hij er twee jaar gewoond; hij overleed te 's Gravenhage 13 Juni 1793. Zij hertrouwde in Sept. 1794 met Lieven Martinus Isaäc baron van Reede van Oudtshoorn en had reeds 12 Juli te voren „Rijnoord” voor de som van *f* 31600 overgedragen op Vincent Snoeck van Toll. (Zie hiervóór op no. 3.)

In 1801 gaf hij last en procuratie aan Carel Pieter (zie Navorscher 1918 bldz. 354) om „Rijnoord” te verkoopen. Den 11 Nov. 1801 voldeed 'deze hieraan en transporteerde het goed aan den Heer Samuel Crénas. Het wordt bij die gelegenheid beschreven als een huis, tuinmanshuis, stalling, koetshuis en 9 m. 57 r. land, mitsgaders nog 5 stukken lands, verongeldende voor 14 morgen en de helft in nog een huis en erf, alles staande in den Kleinen Polder, verkocht voor *f* 24000.

Van deze familie Crena is zoover wij weten, nimmer iets gedrukt. Samuel Crena overleed op zijn buitenplaats „Rijnoord” 23 Juni 1807, oud zijnde 67 jaar en 4 maanden, en werd te Dordrecht begraven. Hij was gehuwd met Geertruida van Poeliën en liet één kind na. Dat kind was Vrouwe Adriana Crena, echtgenoot van den Heer David van Poeliën van Nuland. Zij werd eigenaresse door overlijden van haar moeder op den 24 Dec. 1813. David v. Poeliën koopt in 1817 bij acte van transport voor Not. L. Kalkoven de hofstede Appelenburg (thans Wittenburg) van Teunis v.

Heyningen, bouwman. Zij, Mevr van Poeliën woonde nog als weduwe in 1837 op „Rijnoord”, destijds een verrukkelijk oord, waarvan oude ingezetenen van Oudshoorn mij vroeger nog met ophef wisten te vertellen. Uitgestrekte moestuinen, fraaie wandeldreven, een wijnberg met grotwerk, bosch, hertenkamp, twee watervallen, vischrijke vijvers waarin 4 eilandjes: als zoodanig beschrijft van der Aa, Aardr. Wdb, het buitengoed. En naar waarheid! Nog liggen de half toegegroeide vijvers in het land, maar verder is van al deze heerlijkheid niets meer overgebleven dan de naam en een fraai gesmeed doch zeer vervallen ijzeren tuinhek, dat thans met den naam „Rijnhof” prijkt en vroeger tot de tuïnmanswoning toegang gaf.

Het fraaie geboomte in het park werd te hoog en te dicht. De watermolen op den Molenvliet had windrecht en poldermeesters eischten dat het park zou worden omgehakt. Dit vond Mevrouw van Po e l i ë n een verschrikkelijken eisch. Doch daar de poldermeesters op hun stuk bleven staan, deed Mevr. van Poeliën aan den gemeenteraad het voorstel dat „Rijnoord” gratis aan de gemeente zou worden afgestaan om voor openbaar wandelpark gebruikt te worden, mits alles in ongeschonden staat zou worden onderhouden. In dienzelfde gemeenteraad nu fungeerden dezelfde poldermeesters als raadsleden. Het gevolg laat zich raden. Het prachtig voorstel van Mevrouw van Poe liën werd gewezen van de hand en deze, terecht verbolgen over zooveel vandalisme, liet alles met den grond gelijk maken en ver-

trok naar Dordrecht, waar zij vóór 1845 overleden is. Eenigen tijd was „Rijnoord” een hennepakker, doch in 1850 of daaromtrent werd er een nieuwe woning gezet, dezelfde die er thans nog staat.

Een veertigtal jaren geleden werd de stoot die om de plaats leidt geheel uitgebaggerd en uitgeschoten. Bij die gelegenheid vond men er het geraamte van een paard en van een man, vermoedelijk een officier. Een degen met zilveren gevest werd althans daarbij aangetroffen. Hoe deze vondst dáár kwam, zal wel steeds een raadsel blijven.

Bij haar vertrek naar Dordrecht stond Mevrouw van Poel iën aan de kerk het oostelijk deel van den pastorietuin af. Daarnaast woonde nog tot 1870 Jacob US Pot Boot, haar pluimgraaf. Van dezen B o o t stamt de geheele scheepsbouwersfamilie van dien naam, die thans in de Rijnstreek zóó gunstig bekend staat. Een kleindochter van den tuinman Johannes van Bladel, is gehuwd met den con-
ciergevan het Nutsgebouw te Alphen, Th. Jongeneel.

Elize Eleonore Paulina Charlotte de la Fa r g u e, gezelschapsjuffer van Mevr. v a n P o e l i ë n, huwde in 1844 met Willem Catharinus W e r n i n k, kalkbrander, eigenaar van „Woellust” (n°. 36). Zij overleed echter reeds in het volgend jaar. Door haar kwam het tegenwoordige „Rijnoord” aan de familie Wernink en is het nieuwe huis wellicht in 1844 gebouwd. In 1871 overleed op „Rijnoord” de oude Mevrouw Wernink, geb. Adriana Jus-
ti na W i c h e r s. Drie jaar later vierde de gemeente Oudshoorn op „Rijnoord” het zilveren kroningsfeest

van Koning Willem III (19 Mei 1874). 's Morgens met een buitengewone matinee-musicale, 's avonds met een groot concert van het muziekcorps „Apollo” uit Leiden, directeur B l a n s j aar.

Later woonde hier (1877— 1883) de Heer Johan Th e o d o r P i e k (zie op „Vredelust n°. 34) en na dien tijd werd het steeds de dokterswoning. Dr. H. Meursinge, Dr. G. H. v. Waasbergen, W. van der Sluys en W. van Wermeskerken waren er respectievelijk de bewoners van. De laatste is nog in functie en onderhoudt zijn mooie plaats met groote voorliefde.

41. Herdershaven.

Is de naam van de oude pastorie der N. H. Gemeente, die in 1861 is afgebroken. Zij stond op dezelfde plaats als de tegenwoordige en was honderd jaar vroeger aldaar gebouwd (aanbesteed 30 April 1751, voor f 4070-5-8), ter vervanging van een andere die dicht bij 's Molenaarsbrug stond. (Zie op „Buitenzorg” n°. 35).

C. AARLANDERVEEN.

42. Hofzicht.

„Hofzicht” was in zijn tijd niet zoozeer een buitenplaats, als wel een deftig heerenhuis, gelegen in Aarlanderveen, aan de Lage Zijde, tegenover „het Hof van Alphen”. Dááaraan ontleende het zijn naam.

In 1800 staat als eigenaar Johannes Beek; op een „Lijst van Huizen en Landen in Aarlanderveen”, uit 1807, is deze naam doorgehaald en vindt men daarbij aangeteekend : „nu P. Blok, huis en stal”. Vlak daarnaast woonden Cornelis Clant, de schout van Aarlanderveen, en Jan Egens van I t e r s o n, de bekende kostschoolhouder.

Op den 20 Febr. 1817 heeft de Heer W i l l e m B l o k, notaris te Moordrecht, zoo voor zichzelf, als gemachtigde van Mej. C l a z i n a Blok, meerderj. ongeh. dochter, wonende aan de Lage Zijde onder Aarlanderveen, — mitsgaders de Heer Jacob u s F r a n ç o i s N. z n, koopman te Moordrecht, als vader en voogd van zijn minderj. dochter Adriana N i z e t t a F r a n ç o i s, geboren uit zijn huwelijk met wijlen Mej. A n n a Blok, — „Hofzicht” verkocht en getransporteerd aan Mr. Johan Daniël Steenstra T o u s s a i n t, eigenaar, wonende te Amsterdam. (Zie op: „Ringburg” no. 46). Den 3 Aug. 1817 woonde hij op „Hofzicht”. Alstoen ondertrouwde hij — wedr. van Johanna Dorothea Ring — met J a n n e t j e B r o n k. Van Nov. 1811 tot 13 Oct. 1815 was hij maire en schout van Aarlanderveen geweest, verhuisde in 1820 naar Lingen in Hanover, waar zijn tweede vrouw 24 Juli 1825 overleed, — en later naar Kleef, waar hij 16 Oct. 1863 is gestorven.

Na zijn vertrek uit Alphen, kwam „Hofzicht” aan bovengenoemden kostschoolhouder J a n E g e n s v a n I t e r s o n. Deze was te Rhenoy 11 Juli 1767 geboren, kwam ± 1800 te Aarlanderveen wonen, huwde in 1801 Justina Muntendam, die hem in 1806 ont-

viel en bleef kostschoolhouder te A. tot zijn dood 2 Dec. 1854. Tot zijn nakomelingen behooren de professoren en de predikanten (niet de Dordtsche predt) van dien naam. In 18.. schonk hij aan de N. H. Gem. te Alphen een zilveren doopbekken (Zie: W i l d e m a n, Invent. kerkzilver).

In later tijd woonden op „Hofzicht” de Heer Bey e r, die een dakpannenfabriek had gehad op de gronden van het voormalige „Raadwijk” (n°. 18). Hij is daar ± 1900 overleden, waarna het huis werd bewoond door den Heer Jan Willem van der L e e , Burgemeester van Aarlanderveen (Zie Navorscher 1908 : 260). Deze verkreeg wegens gezondheidsredenen eervol ontslag uit dit ambt 1 Febr. 1915, bleef echter hier wonen en overleed plotseling te Aerdenhout 23 Mei 1915.

Tegenwoordig maakt het huis deel uit van het complex der Haagsche Melkvereniging „De Sierkan”. De naam blijft in herinnering door de „Hofzichtstraat”.

43. **Rijnstroom.**

Deze buitenplaats ligt even buiten de kom der gemeente Alphen, aan de lage zijde, onder de voormalige gemeente Aarlanderveen.

Vermoedelijk woonde hier op het einde der 18^e eeuw de Heer Cornelis Londt en zijn echtgenoot **Adriana Elisabeth de With**. De man overleed 23 April 1788, de vrouw 4 April 1760, oud 38 jaar, 4 m. en 20 d. Zij werden beiden in de, nu afgebrande, kerk te Alphen begraven. Hun grafschriften deelde ik mee in Ned. Leeuw XX : 105.

Op een lijst van huizen en landerijen (1807) in Aarlanderveen staat als eigenaar en bewoner van „Rijnstroom”: Haro Joachim Coster. Vóór 1800 zal hij er wel niet gewoond hebben. Een dochter werd in 1799 te Leer in O.Fr. geboren Hij, geb. 6 Aug. 1767, overleed op „Rijnstroom” 31 Juli 1827. Zijn familie liet hem te Alphen begraven en door den metselaar Hoog e r v o r s t een grafmonument vervaardigen met het volgende opschrift: „P: M: Optimi Parentis H: 1: Coster. Nat: VI Aug. A⁰ MDCCLVI. — Denat: XXXI Juli A⁰ MDCCCXXVII”.

De vervaardiger werd met een zilveren tabaksdoos, waarin een gouden ducaat was geblazen, vereerd. (Zie eenige afstammelingen van H. J. Cost er in: Ned. Patric. VII : 162, 163).

Na den dood van Cos t e r werd „Rijnstroom” het eigendom van Mr. Gerardus Wouter Verwey Mejan en zijn gade Henriëtta Elisabeth barones van Reede van Oudtshoorn. Deze bekende staatsman (wiens biografie bij v. d. Aa wordt gevonden) overleed op „Rijnstroom” 6 Augustus 1850.

Na zijn dood kwam „Rijnstroom” aan de familie Leembruggen. Johanna Cecilia Hartevelt, echtgenoot van Cornelis Leembruggen, overleed alhier 4 Dec. 1854. Haar man stierf te Leiden 21 Jan. 1865. „Rijnstroom” kwam toen in het bezit van Mr. Albertus Jongkindt Coninck, geb. te Meppel 2 Sept. 1804, burgemeester der gemeente Aarlanderveen, en 30 Juli 1829 te Leiden gehuwd met Maria Catharina Leembruggen, geb. 16 Juni

1810, op „Rijnstroom” overl. 18 Sept. 1866, dochter van bovengenoemd echtpaar.

In 1870 en volgende jaren was eigenaar en bewoner de Heer Cornelis Dirk Meurs (over hem, zijn vrouw en kinderen zie men Stam- en Wapenboek 11, 311). Hij verhuisde naar Koudekerk, Huize „Vredeslust”. „Rijnstroom” vond daarna nog een bewoner in den oud-zeeofficier Clignet t, doch werd daarna door den hotelhouder Co r n e l i s de W i t (te voren in „de Vergulde Wagen”) aangekocht en tot hotel ingericht. In 1892 en 1893 zag het een festival van muziekverenigingen op zijn terreinen. Het was toen nog een fraaie buitenplaats met een magnifiek wandelbosch. Doch niet lang diende het in hoedanigheid van hotel. Den 17 Juli 1895 werd het door den hotelhouder C. de Wit uit de hand verkocht aan de „Martha-Stichting”, die het bezit een tiental jaren daarna vergrootte met den aankoop van de boerenwoning „De Arke **Noachs**” en er nog heden gevestigd is. Het „Boschje van Haat en Nijd”, vroeger vóór „Rijnstroom” tusschen Rijn en dijk gelegen, blijft nog bij enkele oude ingezetenen in herinnering als twistappel tusschen den Heer v a n K e r k w i j k en den eigenaar van „Rijnstroom”.

44. **Berendrecht.**

Deze buitenplaats, gelegen aan den Lagen **Rijndijk** onder de voormalige gemeente Aarlanderveen, is in

haar welstand meermalen afgebeeld. Een fraaie gravure door F. Bleyswyck komt voor in het boekje van Plempers, Beschr van Alphen. De boerenhofstede op die gravure voorkomende bestaat nog heden en draagt nog den ouden naam.

Deze hofstede met haar oud, eerwaardig voorkomen, bood nog tot voor kort een schoonen aanblik, doch is thans jammerlijk ontsierd door een afschuwelijke betonfabriek, ten N. daarvan opgericht.

Voor de geschiedenis van Berendrecht verwijzen wij naar het belangrijk artikel van Jhr. Mr. W. A. Beelaerts van Blokland, voorkomende in het Leidsch Jaarboekje van 1913, bldz. 104-111. Een aanvulling kan worden genoemd wat ik schreef over den bezitter van Ypelare in Ned. Leeuw XVII: 15, 16.

In den gevel van de oude boerenwoning bevindt zich nog het wapen dat volgens de gravure van Bleyswyck boven de toegangspoort van het huis prijkte. Het is een alliantiewapen; dat van den man vertoont een gevierendeeld schild: 1 en 4 in zilver drie roode meerbladen, 2 en 3 in blauw drie zwarte vogels. Het vrouwelijk wapen geeft in zilver een springend bruin hert te zien. Het geheel is gedekt met een aanz. helm; helmt. een uitkomende enkele arend naar de herald. rechterzijde ziende. Schildhouders: twee beren. Op den achtergrond het jaartal 1646.

Dit zijn dus de wapens van Mr. Frank van der Meer v. Berendrecht en van zijn gade Jacobmi na Boot. Met de kleuren heeft men echter zonderling omgesprongen.

De boerenhofstede wordt thans bewoond door en is eigendom van de familie Binnendijk.

45. Valk-en-Dam.

Gelegen in de gemeente Aarlanderveen, aan de lage zijde van den Rijn, tusschen de Kerkvaart en het dorp van Zwammerdam.

In het begin der 19^e eeuw eigendom van Mr. Marcus Johannes Verroen. Hij liet als weduwe na Vrouwe Johanna Maria van den Bergh, die doorgaans te Leiden woonde en aldaar in 1822 overleed. Als gemachtigde der erfgenamen verkocht Johannes Jacobus Ooykaas, notaris te Alphen, dit goed bij openbare veiling 3 Maart 1823 ten overstaan van Jacobus Valk, notaris te Leiden, en Cornelis Kempenaar, notaris te Woubrugge, aan den Heer Abraham Gersom, particulier, wonende op „Berg en Daal” bij Nijmegen. Bij die gelegenheid wordt het goed aldus beschreven: „Een hecht, sterk „en fraai betimmerd heerenhuis, aan den Rijn onder „Aarl. veen gelegen, genaamd „Valk en Dam”, zijnde „geschikt tot een zomer- en winterverblijf, voorzien „van verscheidene moderne kamers, waaronder „eenige behangen, als mede van een eetzaal, een fraai „uitzicht hebbende op den Rijn, wijders keuken, „kelder en provisiekamers, zijnde gemeld heerenhuis „sedert weinige jaren aanmerkelijk verbeterd en van „groote glasruiten voorzien, waarbij zeer aangename „en wel aangelegde bloem- en moestuinen, met „broei- en trekkassen en een zeer groote goud-

„vischvijver, waarachter een boerenwoning, bestaande in een zeer sterk huis, zomerhuis, welingerichte stallingen voor meer dan ‘dertig stuks hoornvee, paardenstal, welbetimmerde schuren, erven, hooi-, bergen en verdere betimmeringen, met alleruitmuntendste wei-, hooi- en boomgaardlanden, groot 28 bunders en 33 roeden”.

„Valk-en-Dam”, thans een boerenwoning, is eigendom en wordt bewoond door den heer L. Hoogenboom.

46. Ringburg.

„Ringburg” ligt aan de lage zijde van den Rijn, dichtbij het dorp Zwammerdam. In het begin der vorige eeuw behoorde deze buitenplaats aan Vrouwe Johanna Dorothea Ring, gade van den Heer Cornelis Cornelisz. oud-equipagemeester aan de Kaap de Goede Hoop. Op een lijst van huizen en landen (1807) te Aarlanderveen, staat hij aangegevend als wonende te Bodegraven. Vermoedelijk is de buitenplaats naar zijn vrouw vernoemd. Vóór 1811 zal hij overleden zijn. Zijn vrouw althans hertrouwde in dat, of het volgende jaar met Mr Johan Daniël Steenstra Toussaint geb. te Harlingen 15 Febr. 1779 uit Johan Daniël 1 T., burgemeester van Harlingen, en Anna Steenstra. Hij promoveerde in 1804, was van Nov. 1811 tot 13 Oct. 1815 schout van Aarlanderveen, verhuisde in 1820 naar Lingen, daarna naar Kleef, waar hij 16 Oct. 1863 overleed.

Vrouwe J. D. Ring overleed op haar buitenplaats „Ringburg” op den 1 Juli 1816. Na haar dood werd

„Ringburg” 19 Oct. 1816 door **Guillaume Brack**, notaris te Zwammerdam, en **Leendert Kalkoven**, id. te Oudshoorn, gemachtigden der erfgenamen, in „de Star” te Oudshoorn, ten overstaan van **N i c o - 1 aas Sam som**, notaris te Koudekerk, publiek geveild en toegewezen aan **Johannes Bernardus S t o o p**, koopman te Amsterdam. Bij die gelegenheid wordt Ringburg beschreven als: „De buitenplaats R. „met de bouwmanswoning, tuinmanshuis en verdere „betimmeringen, mitsgaders de tuinen, plantsoenen, „boomgaarden en menagerie, tezamen groot 2 morgen „148 roeden, en diverse perceelen wei-, hooi-, **bouw-** „boschlanden tezamen groot in meting 38 morgen, „273 roeden, alles staande en gelegen onder **Aar-** „landerveen”.

Mr. J. D. Steenstra Toussaint betrok daarna het heerenhuis „Hofzicht” (aan de lage zijde tegenover het „Hof van Alphen”, zie hiervoor, op n°. 42) en **S t o o p**, de nieuwe eigenaar van „Ringburg” heeft het slechts korten tijd in eigendom bezeten, daar hij deze buitenplaats in 1818 uit de hand verkocht aan **J a n v a n G e n d e r e n**, reeds te Aarlanderveen woonachtig.

Deze laatste zal er in 1830 nog gewoond hebben. Den 16 Dec. 1829 zijn te Koudekerk ondertrouwd: **Jan van Genderen**, won. in de gem. **Aarlanderveen**, wed^r van **Margaretha Elisabeth Parris**, — en **Vrouwe Louwisa Meder**, wed^e van **Jan Nicolaas Hanrath**.

Thans is „Ringburg” geheel tot boerenwoning ingericht. Eigenaars en bewoners zijn de **Gebroeders Niekerk**.

47. De Viersprong.

In den Korsteker-polder, in den hoek tusschen het Kanaal en den Ouden Rijn, ligt de boerenwoning „de Viersprong”, bewoond door, en eigendom van den Heer C. den Hertog Jzn.

Tot voor een jaar of acht geleden stond op de plaats der nieuwe boerderij een oud gebouwtje, nog in degelijken staat, dat alle kenteekenen droeg vroeger een buitenplaatsje te zijn geweest. Het had echter al sinds menschenheugenis tot boerenwoning gediend. In den gevel bevond zich een uit zandsteen gehouwen wapen van een zeer goede conceptie. Het stelt het wapen der familie van Assendelft voor en is voor de aardigheid in den gevel der nieuwe boerderij (ontworpen en gebouwd onder toezicht van den Heer C. Pannevis te Oudshoorn) herplaatst.

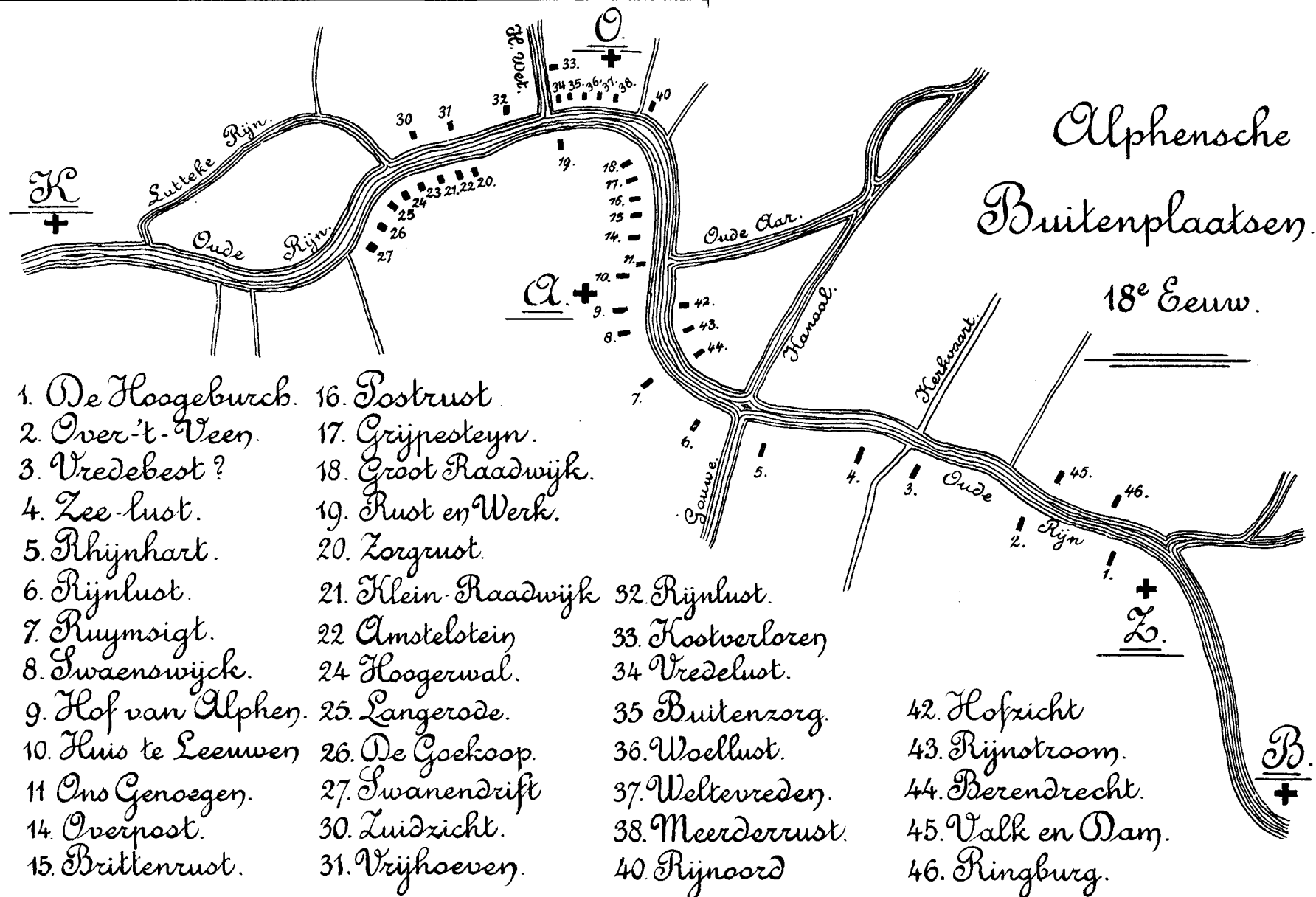
De Heer Gerardus v. Assendelft en Vrouwe Catharina Maria Helmers lieten 1 Maart 1761 te Alphen een zoon doopen, genaamd J u s t u s A d r i a a n. Als doopgetuigen fungeerden Justus van Assendelft en Adriana van Donk. Onmogelijk is het niet, dat deze personen met het buitenplaatsje in betrekking hebben gestaan. Zij waren in 1761 uit Leiden gekomen en vertrokken in 1763 naar 's Gravenhage. Bij hen in woonde Mr. Dirk Helm a n s.

Wij leggen hier de pen neder. Niet, omdat wij vermoeden dat ons artikel de grootst mogelijke volledigheid nabij komt. Dat zij verre! In de toekomst zal blijken dat over menig buitengoed nog heel wat meer te zeggen zal zijn. Ook fouten zullen er in voorkomen. De uitgebreidheid der te behandelen stof, de gebrekkige hulpmiddelen die ons ten dienste stonden, de kennis van het verledene, die hier bijna tot het nulpunt was gedaald, ook soms de onwil, waarop wij stuitten: deze alle dragen daaraan in ruime mate de schuld.

Toch vleien wij ons met het artikel over de' Alphensche buitenplaatsen een stuk geschiedenis van de plaats onzer inwoning te hebben vastgelegd en geen onaardige bijdrage te hebben geleverd tot het adresboek van oud-Alphen.

Mogen ook anderen zich opgewekt gevoelen op deze wijze de oude buitenplaatsen uit hun omgeving te behandelen en de geachte redactie van het „Leidsch Jaarboekje” dan even vrijgevig met haar plaatsruimte zijn, als zij voor mij is geweest!

ALPHEN AAN DEN RIJN, 1919-1920.

INHOUD.

Een woord vooraf.	Blz. V
Vereeniging „Oud-Leiden”. Verslag over het jaar 1919.	VII
Statuten, bestuur en ledenlijst . .	IX—XVI
Korte Kroniek van Leiden en Rijnland	XIX—XXXVI
Inlichtingen omtrent enkele besturen en openbare inrichtingen . . .	XXXVII—XLIII

IN MEMORIAM :

Ds. G. J. de Hoest, door J. H. . .	XLVII—XLIX
Mr. M. d'Aumerie, door	L—LVI
Mr. C. H. P. Klaverwijden, door J. A. F. Coebergh	LVII—LVIII
N. Brouwer, door W. Draaijer . .	LIX—LXI
P. van den Brander, door D. Hartevelt	LXII—LXV
Jhr. P. F. A. J. von Bönninghausen tot Herinckhave, door F. G. M. Haase	LXVI—LXVII
Prof. dr. J. C. G. Jonker, door v. R.	LXVIII—LXIX
Prof. dr. A. P. N. Franchimont, door L. v. I.	LXX—LXXVII
Prof dr. J. Verdam, door L. Knappert	LXXVIII—LXXII

Blz.

Prof. dr. P. v. Geer, door L. Knappert	LXXXIII—LXXXV
A. D. Witmans, door K. Sytsma .	LXXXVI—LXXXIX
Ds. J. G. Klomp, door	XC—XCIII
J. J. Hasselbach, door P. J. H. . .	XCIV—XCVI
P. E. J. Hemelrijk, door Bd. . .	XCVII— XCIX

Het dagboek van een Leidenaar uit den jare 1747 II, vervolg, uitgeg. door S J. Le Poole L.Gzn.	1— 29
Marnix te Leiden, door P. J. B.	30— 32
Begijntjesleven, door H. Huber Noodt. .	33— 41
Steuncomité Leiden, door M. v. Geer . .	42— 48
Eenige bijzonderheden over den Leidschen schilder Jan Jacobsz. van der Stoffe, door J. C. Overvoorde.	49— 64
De geschiedenis van een Leidsch gebouw, door J. M. Romein	65— 75
Iets uit de geschiedenis der Joden te Leiden, door D. S. v. Zuiden	76— 96
Remonstrantsche hagepreek, door L K. .	97-101
Verloren glorie. Jhr. Dr. Ph. F. B. von Siebold en zijn buitenplaats Nippon, door Bijleveld (geïll.)	102— 129
Alphensche Buitenplaatsen, door W. M. C. Regt (geïll.)	130-247
Bladvulling.	32, 64
Inhoud , . . .	249-250
